

BROJ

9 - 12

UDK 347.7

PRAVO I PRIVREDA

SEPTEMBAR - DECEMBAR 1993 - BEOGRAD

YU ISSN 0354-3501

DALADIN ...

172103

SEPTEMBAR - DECEMBAR 1993 - BEOGRAD

9-12

PRAVO I PRIVREDA

PRAVO I PRIVREDA
ČASOPIS UDRUŽENJA PRAVNIKA
U PRIVREDI SR JUGOSLAVIJE

Glavni i odgovorni urednik:

Prof. Dr Mirko Vasiljević

Zamenik glavnog i odgovornog urednika

Dr Miroslav Paunović

IZDAVAČKI SAVET:

Prof. Dr Vladimir Jovanović, predsednik

Prof. Dr Mihajlo Velimirović

Dr Zoran Ivošević

Arandel Markičević

Vera Kažić

Nenad Paladin, dipl. inž.

Rade Jeftić

Miroslav Miletić

Mr Petko Sekulić

REDAKCIJSKI ODBOR

Prof. Dr Ivica Jankovec

Prof. Dr Ratomir Kašanin

Prof. Dr Borivoje Šunderić

Prof. Dr Lucija Spirović - Jovanović

Dr Jezdimir Mitrović

Prof. Dr Moma Dragašević

Dr Bosa Nenadić

Prof. Dr Marko Rajčević

Prof. Dr Mirko Vasiljević

IZDAVAČ:

"PALADIN i ..."

Mešovito preduzeće za trgovinu, marketing i štampu

ŠTAMPA:

GIP "Slobodan Jović", Beograd

FOTOSLOG:

"PALADIN i ..."

PRETPLATA:

Za 1993. godinu iznosi 18.600.000.000.- dinara

Uplate vršiti na žiro račun "PALADIN i ..."

broj 60801-603-35699

Izlazi dvomesečno

Sadržaj

IZVORNI ČLANCI

<i>Prof. dr Mladen Draškić</i>	Opšte ponude javnosti	5
<i>Prof. dr Radovan Vukadinović</i>	Dokumentarni akreditiv prema novoj reviziji jednoobraznih pravila i običaja iz 1993.god.	15
<i>Pejović Časlav</i>	Ograničenje odgovornosti pomorskog prevozioca za štetu na teretu	34
<i>Dr Milorad Živanović</i>	Pojam preinačenja tužbe u parničnom postupku	51

PREGLEDNI ČLANCI

<i>Dr Miodrag Stanković</i>	Ekonomski blokade i sankcije UN prema Jugoslaviji i domaćoj privredi i neki pravni pogledi na njihov karakter	62
<i>Dr Bosa Nenadić</i>	Ustavni položaj i funkcije Savezne skupštine	77
<i>Mr Milan Pavić M.A.</i>	Kursne razlike i naknada štete	94
<i>Mr Vladimir Popović M.A.</i>	Zakonska ograničenja u pogledu osnivačkog kapitala banaka	100
<i>Angelina Dapčević</i>	Načelo stroge saobraznosti u dokumentarnom akreditivu	105

MEĐUNARODNO POSLOVNO PRAVO

Ugovor o konzorcijumu	125
Ugovor o konzorcijumu	137
Ugovor	150
Ugovor o udruživanju	158
Pravilnik	162
Statut	175

SUDSKA PRAKSA

Sadržaj

IZVORNI ČLANCI

<i>Prof. dr Mladen Draškić</i>	General Offer and Public Offer	5
<i>Prof. dr Radovan Vukadinović</i>	Documentary Letter of Credit According to the New Revision of the Uniform Rules and Customs from 1993.	15
<i>Pejović Časlav</i>	Limitation of Liability of Carrier by Sea for Damage on Goods	34
<i>Dr Milorad Živanović</i>	The Concept of Alteration of Action in Civil Proceedings	51

REVIEW ARTICLES

<i>Dr Miodrag Stanković</i>	Economic Blockades and Sanctions of the UN against Yugoslavia and Domestic Economy and some Legal Views Regarding their Character and Nature	62
<i>Dr Bosa Nenadić</i>	Constitutional Status and Functions of the Federal Assembly	77
<i>Mr Milan Pavić M.A.</i>	Exchange Rate Differences and Compensation for Damage	94
<i>Mr Vladimir Popović M.A.</i>	Legal Limitations Regarding the Founding Capital of Banks	100
<i>Angelina Dapčević</i>	The Principle of Strict Conformity in Documentary Letters of Credit	105

INTERNATIONAL COMMERCIAL LAW

The Consortium Contract	125
The Consortium Contract	137
Contract	150
The Contract of Association	158
The Regulations of the MFA Community .	162
Statute	175

SUDSKA PRAKSA

Prof. dr Mladen Draškić

UDK 347.4

Opšta ponuda i ponuda javnosti

Rezime

U članku su obradene ponude upućene neodređenim licima. Polazeći od definicije ponude u čl. 32. Zakona o obligacionim odnosima kao predloga upućenog određenom licu, autor ukazuje na nedoslednosti zakonodavca u regulisanju ponuda upućenih neodređenim licima, naročito u pogledu opšte ponude. Shvatanja ove vrste ponude su u pravnoj teoriji različita, posebno kad se radi o kvalifikovanju opšte ponude kao opštih uslova poslovanja. Izneti su argumenti u prilog i protiv takvog kvalifikovanja, i dato tumačenje opšte ponude koje autor smatra najprikladnijim. Drugi deo članka posvećen je ponudama javnosti pod kojima autor podrazumeva dva oblika ponuda upućenih neodređenim licima: 1) slanje kataloga i oglasi i 2) izlaganje robe. Svaki od ovih modaliteta ponuda javnosti je posebno obrađen. Ključne reči: ponuda upućena neodređenim licima - opšta ponuda - ponuda javnosti - slanje kataloga i oglasi - izlaganje robe.

Opšta ponuda i ponuda javnosti

U svom članu 32. Zakon o obligacionim odnosima (u daljem tekstu ZOO) definije ponudu kao predlog za zaključenje ugovora učinjen određenom licu, koji sadrži sve bitne sastojke ugovora, tako da bi se njegovim prihvatanjem mogao zaključiti ugovor. Sličnu definiciju sadrži i Konvencija UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji koju je naša zemlja ratifikovala i koja je stupila na snagu 1987.

ponude određenom licu bila njena osnovna karakteristika. Predlog za zaključenje ugovora upućen neodređenim licima ne bi, per argumentum a contrario, bio ponuda koja bi, ako bude prihvaćena, dovela do zaključenja ugovora. Ovaj zaključak potvrđuje i pravilo člana 35. ZOO da slanje kataloga, cenovnika, tarifa i drugih obaveštenja, kao i oglasi učinjeni putem štampe, letaka, radija i televizije ili na koji drugi način ne predstavljaju ponudu za zaključenje ugovora, nego samo poziv da se učini ponuda pod objavljenim uslovima.

Kao i sva zakonska pravila, tako i ovo iz čl. 32. ZOO o upućenosti određenom licu kao osnovnom obeležju ponude trpi izuzetke. Takav izuzetak sadrži i ZOO u članu 34: "Izlaganje robe sa označenjem cene smatra se kao ponuda, ukoliko drugačije ne proizlazi iz okolnosti slučaja ili običaja".

U pravnoj teoriji se inicijative za zaključivanje ugovora obuhvaćene u čl. 34. i 35. ZOO nazivaju ponudama javnosti.

Sva ova tri pravila (čl. 32, 34. i 35. ZOO) nalazila su se i u Skici za Zakonik o obligacijama, koju je sačinio prof. Dr Mihailo Konstantinović i predstavljala su jednu skladnu celinu. Međutim, redaktori ZOO, uneli su, verovatno pod uticajem Opštih uzansi (uzansa br. 32) i italijanskog Gradsanskog zakonika (čl. 1336. st. 1), jedno pravilo (čl. 33) koje remeti ovaj sklad i stvara velike teškoće u njegovom tumačenju i primeni. Pod naslovom "Opšta ponuda" ovo pravilo ZOO-a glasi: "Predlog za zaključenje ugovora učinjen neodređenom broju lica, koji sadrži bitne sastojke ugovora čijem je zaključenju namenjen, važi kao ponuda, ukoliko drugačije ne proizlazi iz okolnosti slučaja ili običaja." Kao što se iz citiranog teksta vidi, ovo pravilo nije formulisano kao izuzetak u odnosu na pravilo čl. 32, već kao paralelno pravilo, koje derogira, bar u pogledu obeležja ponude kao predloga upućenog određenom licu, definiciju ponude iz čl. 32. Po čl. 32, jedan predlog za zaključenje ugovora - da bi bio kvalifikovan kao ponuda - mora biti upućen određenom licu, a po iz čl. 33. on to ne mora. Zašto je uopšte u čl. 32. predviđeno obeležje upućenosti ponude određenom licu, ako se u čl. 33. to obeležje ne traži. Zar ne bi bilo bolje da se u čl. 32. jednostavno ponuda definisala kao predlog za zaključenje ugovora upućen drugom licu ili drugim licima? Napominjem da italijanski Gradsanski zakonik, iz čijeg je čl. 1336. doslovno preuzeto pravilo čl. 33. ZOO, uopšte ne sadrži definiciju ponude kao predloga upućenog određenom licu, pa nema ni kontradikcije između čl. 1336. i ostalih odredaba tog Zakonika posvećenih zaključenju ugovora.¹ U pravnoj teoriji se stoga kombinovanje pravila čl. 32. i 33. ZOO smatra neuspelim.²

Pravilo čl. 33. ZOO predstavlja, bez obzira na njegovu neusaglašenost sa čl. 32, 34. i 35. ZOO, pozitivno pravo čiju sadržinu treba protumačiti i primeniti.

---

1 Italijanski Gradsanski zakonik ne sadrži posebne odredbe o slanju kataloga i oglasa, kao i robe, pa se sve ove situacije regulišu članom 1336, koji obuhvata ponude publici uopšte

2 Orlić, Zaključenje ugovora, Institut za uporedno pravo, Beograd, 1993. str. 300

Međutim, upravo ova neusaglašenost čl. 33. izazvala je velike teškoće u utvrđivanju njegove sadržine i oblasti primene, što se izražava i u podeljenosti naše pravne teorije u ovom pogledu. U daljem tekstu biće analizirane ove razlike i učinjen pokušaj da se odredi, imajući u vidu argumente u prilog različitih shvatanja, moguću oblast primene pravila čl. 33. ZOO.

OPŠTA PONUDA

Opštost ponude izražava se u tome što je ona upućena neodređenom i neograničenom broju lica i što svako lice može da prihvati tu ponudu, čija sadržina postaje sadržina ugovora. Opšta ponuda je i stalna, jer se ne gasi time što ju je prihvati jedno lice ili više njih. Ona traje sve dok ne protekne vreme vezanosti ponudioca ovom ponudom i na osnovu nje može biti sklopljeno više ugovora iste sadržine sa istim ili različitim licima.

Opštom ponudom ne smatra se, kao što smo videli, slanje kataloga, cenovnika, tarifa i drugih obaveštenja, kao i oglasi, učinjeni putem štampe, letaka, radija, televizije ili na koji drugi način. Ovi predlozi, iako upućeni neodređenom i neograničenom broju lica, ne predstavljaju prema čl. 35. ZOO, ponudu za zaključenje ugovora, već samo poziv da se učini ponuda pod objavljenim uslovima. Izlaganje robe sa označenjem cene takođe ne dolazi u domen primene čl. 33. ZOO, jer je ovaj oblik ponude javnosti regulisan posebnim članom Zakona (čl. 34).

S obzirom na to da slanje kataloga i oglasa, kao i izlaganje robe, ne dolaze u delokrug primene čl. 33. ZOO, kao i s obzirom na to da ponuda, prema njenoj zakonskoj definiciji datoj u čl. 32, mora biti upućena određenom licu, postavlja se pitanje određivanja, na pozitivan način, predloga za zaključenje ugovora, koji bi se u praksi mogli smatrati kao opšte ponude u smislu ovog člana ZOO. U većini komentara ZOO (Bukljaš, Perović, Vizner) zauzeto je stanovište da se ova odredba ZOO odnosi na opšte uslove poslovanja i da se opštom ima smatrati ponuda sadržana u njima. Međutim, izražena su i suprotna gledišta³, koja su potkrepljena veoma snažnim argumentima, pa stoga pitanje odnosa opšte ponude i opštih uslova poslovanja zaslužuje da bude detaljnije razmotreno.

Opšta ponuda i opšti uslovi poslovanja - U prilog kvalifikovanja opštih uslova poslovanja kao opšte ponude navode se sledeći razlozi:

- 1) opšti uslovi poslovanja su isto kao i opšta ponuda upućeni neodređenom broju lica i imaju trajan karakter,
- 2) na osnovu opštih uslova poslovanja zaključuju se ugovori sa istom sadržinom sa svakim licem koje ih prihvati, i

---

³ V. Barbić, Jakša, Sklapanje ugovora po Zakonu o obveznim odnosima, str. 26-29.

3) Opšte uzanse (uzansa br. 32) su opšte uslove poslovanja kvalifikovale kao "generalnu" ponudu, bez obzira u kome su obliku dati, pa se smatralo da je ZOO preuzeo ovom odredbom ovakvo rešenje opštih uzansi.

Protiv ovakvog stanovišta istaknuti su u literaturi⁴ opravdani prigovori:

1) opšti uslovi poslovanja i tipski ugovori ne sadrže po pravilu bitne sastojke (količinu npr.) ugovora čije se zaključenje predlaže, pa im samim tim nedostaje jedno od osnovnih obeležja opšte ponude, predviđenih u čl. 33. ZOO;

2) opšti uslovi poslovanja u užem smislu reči nisu ugovor, već lista ugovornih klauzula koja postoji nezavisno od ugovora i koja postaje sastavni deo ugovora tek kad ga stranke zaključe i u njemu se pozovu na opšte uslove;

3) opšti uslovi poslovanja su veoma detaljni i sadrže niz nebitnih elemenata ugovora kojima se zamenjuju dispozitivne odredbe Zakona, dok je za opštu ponudu dovoljno da sadrži samo bitne elemente ugovora;

4) opšti uslovi poslovanja javljaju se u oblastima u kojima je opšta ponuda nezamisliva (npr. pri prodaji investicionih opreme).

Zaključak koji proizlazi iz iznesenih argumenata za i protiv kvalifikovanja opštih uslova poslovanja kao opštih ponuda bio bi da se ove dve kategorije ne mogu poistovetiti, ali da ima domena u kojima se poklapaju. Te domene predstavljaju delatnosti koje se smatraju javnim službama (pružanje komunalnih usluga, javni prevoz, PTT usluge i sl.). Organizacije koje obavljaju ove delatnosti posluju na osnovu opštih uslova poslovanja u kojima se sve sadržano, pa i bitni elementi. Ponuda sadržana u tim opštим uslovima je opšta i stalna, a to znači da je upućena neodređenom i neograničenom broju lica, pod istim uslovima. Međutim, ponuda ovih organizacija bila bi opšta i kad ne bi bila zasnovana na opštим uslovima poslovanja, ukoliko bi sadržavala bitne sastojke ugovora. Prema tome, pri oceni da li postoji opšta ponuda ili ne, treba, pre svega, polaziti od karaktera delatnosti ponudioca. Ako iz njegove delatnosti proizlazi obaveza zaključivanja ugovora sa svakim zainteresovanim licem, radi se o opštoj ponudi. Ovaj zaključak prihvata uz potrebnu opreznost i prof. Orlić u svojoj knjizi "Zaključivanje ugovora"⁵. Smatram da je opreznost koju preporučuje prof. Orlić potpuno opravdana, jer je tumačenje jedne odredbe, kojoj - kao što smo videli - nema mesta u ZOO vrlo teško i uvek sporno.

Ponudilac može, razume se, isključiti obaveznost ponude. Ovo isključenje može proizlaziti i iz okolnosti slučaja (npr. prethodna praksa među strankama da se takav predlog ne smatra obaveznim) ili iz običaja.

---

4 Barbić J., op.cit.

5 Str. 301.

PONUDE JAVNOSTI

"Opšta ponuda" i "ponuda javnosti" jezički izgledaju kao sinonimi. Ni u ostalim pravima se ne pravi razlika između ta dva izraza. Već citirani čl. 1336 italijanskog Građanskog zakonika upotrebljava izraz "ponuda javnosti" da bi označio sadržinu koja odgovara našem pojmu opšte ponude. Međutim, razlike koje naš ZOO (čl. 33, 34. i 35) čini između raznih vrsta inicijativa za zaključenje ugovora upućenih neodređenim licima, izazvane su potrebu da se i terminološki izraze te razlike, pa se u našoj pravnoj teoriji, pored izraza "opšta ponuda" upotrebljenog u ZOO (čl. 33), koristi izraz "ponuda javnosti" da označi inicijative za zaključivanje ugovora regulisane u čl. 34. i 35. (izlaganje robe i slanje kataloga i oglasa). Iz sadržine pravila ZOO koja regulišu navedene inicijative za zaključivanje ugovora upućene neodređenim licima proizilazi da između opšte ponude i ponuda javnosti postoje sledeće razlike:

- 1) ponude javnosti su istovremeno i sredstva publiciteta (reklame), što opšte ponude, protumačene kao opšti uslovi poslovanja, nisu ili, bar, ne moraju biti;
- 2) opšta ponuda je, prema čl. 33. ZOO, ponuda za zaključenje ugovora dok su slanje kataloga i oglasi (čl. 35. ZOO), kao oblici ponude javnosti, kvalifikovani kao pozivi da se učini ponuda; pozitivan odgovor na opštu ponudu predstavlja, prema tome, prihvat koji vodi zaključenju ugovora, a pozitivan odgovor na ponude javnosti iz čl. 35. ZOO tek predstavlja ponudu za zaključenje ugovora;
- 3) da bi bio kvalifikovan kao opšta ponuda, predlog za zaključenje ugovora mora sadržavati bitne sastojke ugovora čijem je zaključenju namenjen; ponude javnosti, bar one iz čl. 35. ZOO (slanje kataloga i oglasi), ne moraju sadržavati bitne sastojke ugovora;
- 4) pravilo o opštoj ponudi (čl. 33. ZOO) je, kao što smo videli, opšteg karaktera, postoji paralelno sa pravilom čl. 32. ZOO o ponudi i u kontradikciji je s njim, dok pravila o ponudama javnosti predstavljaju izuzetke od opštih pravila iz čl. 32. i 33. ZOO i treba ih, saglasno takvom karakteru, tumačiti restriktivno.

Međutim, i pored opisanih razlika granice između opšte i ponude javnosti nisu uvek jasne, što proizlazi iz njihove zajedničke osobine upućenosti neodređenim licima. To posebno važi za izlaganje robe, koje se - ako je na izloženoj robi naznačena cena - takođe smatraju, prema čl. 34, ponudama za zaključenje ugovora, kao i opšte ponude. Pošto su pravila ZOO dispozitivnog karaktera, autor kataloga ili oglašivač može posebnom klauzulom u katalogu odnosno oglasu dati ovim inicijativama karakter ponude za zaključenje ugovora što takvoj ponudi javnosti daje karakter opšte ponude. Između sadržine pojmova opšte ponude i ponuda javnosti postoje, prema tome, preplitanja, koja redaktori ZOO verovatno nisu imali u vidu kad su menjali Skicu za Zakonik o obligacijama unošenjem anahronog pravila o opštoj ponudi.

Slanje kataloga i oglasa kao vrsta ponuda javnosti

U većini nacionalnih pravnih sistema⁶, slanje kataloga, cenovnika, tarifa i sl. kao i oglasi ne smatraju se ponudom za zaključivanje ugovora, već pozivom na ponudu. Pozitivni odgovor na takvu "ponudu", mada se kreće u okviru uslova koji su u njoj dati, ne predstavlja prihvat, ne dovodi do zaključenja ugovora, već je samo ponuda za zaključenje ugovora, koju autor takvih ugovornih inicijativa može da prihvati ili odbije. Ovo pravilo, međutim, nije imperativno. Svi ovi pravni sistemi dozvoljavaju i suprotan zaključak, ako je oglas ili katalog formulisan na takav način da predstavlja jasnou ponudu za zaključivanje ugovora. Isti zaključak može biti izведен i iz okolnosti pod kojima je oglas dat odnosno katalog poslat ili iz trgovinskih običaja. Ako je, npr. u okvir oglasa uključen obrazac porudžbine, onda to znači da njegov autor preuzima konačnu obavezu da zaključi ugovor. Isti stav zauzima se u pravnoj teoriji⁷ u pogledu kataloga, cenovnika i sl. kojima su priložene porudžbenice, čije dostavljanje do određenog datuma dovodi do isporuke robe po povoljnijoj ceni. Volja za obavezivanjem proizlazi i iz činjenice da se katalogom, cenovnikom i sl. zahteva izvršenje neke prethodne radnje, npr., ako se zahteva dostavljanje cene ili dela cene. Samo naznačenje cene u katalogu ne daje, prema stavu naše sudske prakse,⁸ još ovome karakter ponude. Uopšte, osnovno pravilo da se takve ponude javnosti smatraju pozivima na ponudu stiče uvek svoju važnost kada je iz formulacije oglasa odnosno kataloga teško izvesti bilo kakvo određeno tumačenje. Razlog za ovakvo rešenje nacionalnih prava, nije neodređenost destinatera ponude već neodređenost objekta ponude. Pri ponudi putem slanja kataloga, cenovnika i sl. kao i putem oglasa, čiji su predmet stvari odredene po rodu, ne zna se količina kojom autor takvih ponuda javnosti raspolaže i ona stoga nije podobna za prihvat. Ako bi se ove ponude javnosti kvalifikovale kao ponude za zaključivanje ugovora, onda bi svaki prihvat vodio zaključenju ugovora, što bi njenog autora, koji verovatno raspolaže ograničenim količinama ponuđenih stvari, moglo dovesti u situaciju da bude vezan ugovorima koje ne bi mogao da izvrši. Iz ovoga prof. Orlić zaključuje da bi se ove ponude javnosti mogle posmatrati i kao ponude za zaključenje ugovora, ali sa rezervom njihovog autora da zbog ograničene količine robe njegova ponuda važi samo dok takve robe ima na zalihamu. Taj zaključak proizlazi i iz činjenice da u poslovnoj praksi ponude javnosti često sadržavaju klauzule koje izražavaju takvu rezervu ("ponuda u granicama zaliha", "pod uslovom da robe još ima na skladištu").

---

6 Izuzetak predstavlja francusko pravo

7 B. Dlle, Hans, Kommentar zum Einheitlichen Kaufrecht, str. 693.

8 Presuda Vrhovnog privrednog suda, Sl.899/56.

9 Op.cit. str. 298.

Mada katalozi, oglasi i druge ponude javnosti ove vrste ne predstavljaju (prema čl. 35. st. 1) ponudu za zaključenje ugovora, oni ipak stvaraju za takve autore posebnu pravnu situaciju. Njihovo čutanje na ponude koje su usledile na bazi njihovog oglasa, kataloga itd. smatra se prihvatom (v.čl. 42. st. 4. ZOO), što nije slučaj sa prihvativačima ostalih ponuda. Čak i odbijanje da prihvate ponudu iz oglasa, kataloga itd. može za njih, pod određenim uslovima, stvoriti obavezu za naknadu štete ponuđaču. Prema čl. 35. st. 2. ZOO pošiljalac ovakvih poziva će odgovarati za štetu koju je pretrpeo ponuđač, ako bez osnovanog razloga nije htio da prihvati njegovu ponudu. Odbijanje bez osnovanog razloga postojalo bi kad ono nije izazvano ekonomskim razlogom. Svakako da iscrpljenje zaliha robe autora ponude javnosti predstavlja osnovan razlog da ne prihvati ponudu. On se ponudom javnosti ne može obavezati na neograničeni broj prodaja. Osnovanim bi se imalo smatrati i odbijanje ponude, čiji je razlog promena uslova na tržištu, koja bi ugovor učinila nerentabilnim za autora ponude javnosti. Ali nejednako postupanje sa ponudiocima, prihvatanje ponuda jednih i odbijanje drugih bez ekonomskog razloga predstavljačko bi osnov za odgovornost za naknadu štete ponuđačima čije ponude nisu prihvaciće.

Ova odgovornost zasniva se na činjenici da je autor oglasa i drugih ponuda javnosti izrazio svoju načelnu volju da zaključi ugovor i time stvorio kod ponuđača poverenje u nastanak ugovora tim pre što su oni ponude podneli na njegovu inicijativu. Da bi do ove odgovornosti autora oglasa i drugih ponuda javnosti došlo, potrebno je da ponuda odgovara po svojoj sadržini objavljenim uslovima.

Autor oglasa ili drugih ponuda javnosti, koji je odbio da prihvati ponudu koja mu je na osnovu njih učinjena, ni u kom slučaju ne može biti putem suda nateran da zaključi ugovor. On može da ne prihvati ponudu i bez osnovanog razloga, i jedina sankcija tog odbijanja biće njegova obaveza da nadoknadi štetu koja je odatle proizila za ponuđača. Tu štetu bi sačinjavali troškovi koje je ponuđač učinio opravданo verujući u ozbiljnost namere autora ponude javnosti da zaključi ugovor. Ovde se, prema tome, radi o posebnom obliku tzv. predugovorne odgovornosti (v.čl. 30. st. 2. i 3. ZOO).

Da bi slika o regulisanju u našem pravu ponuda javnosti, pa i svih ponuda upućenih neodređenim licima, bila potpuna, treba ukazati i na rešenja Konvencije UN o međunarodnoj prodaji robe koja je doneta u Beču 1980. i koju je naša zemlja ratifikovala 1986. godine, čime je ona postala sastavni deo našeg pozitivnog prava. Ova Konvencija se primenjuje na ugovore o prodaji robe zaključene između strana koje imaju svoja sedišta na teritorijama različitih država u dve situacije: a) kad su te države države ugovornice ili b) kad pravila međunarodnog privatnog prava upućuju na primenu prava jedne države ugovornice. Činjenica da strane imaju svoja sedišta u raznim državama uzima se u obzir samo ako to proističe iz ugovora ili ranijeg poslovanja između strana ili iz obaveštenja koje su one dale u bilo koje vreme pre ili za vreme zaključenja ugovora. Na opisani segment ugovora o prodaji ne primenjuje se Zakon o obligacionim odnosima već bečka Konvencija. Odredbe Konvencije imaju, međutim, dispozitivni karakter i stranke iz ugovora o

prodaji mogu isključiti njenu primenu u celini ili međusobne odnose regulisati na drugčiji način saglasnošću svojih volja.

U pogledu ponuda upućenih neodređenim licima, Konvencija (čl. 14. st. 2) sadrži sledeće pravilo: "Predlog upućen neodređenom broju lica smatraće se samo kao poziv da se učine ponude, izuzev ako lice koje čini takav predlog jasno ukaže na suprotno". Ovo je, za razliku od ZOO, koji sadrži posebna pravila za opštu ponudu, slanje oglasa i kataloga kao i za izlaganje robe, opšte pravilo koje se primenjuje na sve predloge upućene "neodređenom broju lica". Odatile proizlazi da oglasi, katalozi i sl. upućeni određenim licima (određenom broju lica) izražavaju volju za zaključivanjem ugovora i predstavljaju, prema tome, ponudu za ugovor (razume se, pod uslovom da sadrže bar bitne elemente budućeg ugovora), a da, naprotiv, to neće biti slučaj ako su oni upućeni javnosti uopšte. Međutim, i oglasi, katalozi itd., upućeni neodređenim licima, predstavljaju ponudu za ugovor, ako je to u njima jasno naznačeno (ako, npr., sadrže izjavu: "Ovi artikli će biti prodati prvom licu koje prihvati da ih plati u gotovom ili putem odgovarajućeg bankarskog instrumenta").

Izlaganje robe

Kao što je već u početku ovog članka navedeno, izlaganje robe sa označenjem cene smatra se, prema čl. 34. ZOO, ponudom, ukoliko drugčije ne proizlazi iz okolnosti slučaja ili običaja. Ovde se radi o ponudi učinjenoj ponašanjem, prečutno. Ovakva ponuda, kad se radi o trgovinskoj radnji, ima takođe karakter opšte ponude. Svako lice koje prihvata ovaku ponudu stvara ugovor čiji je predmet izložena roba.

Primena ovog pravila izazvala je u praksi određene dileme. Jedna od tih dilema odnosila se na predmet ponude. Da li se ponuda odnosi samo na izloženu robu sa cenom ili i na istovrsnu robu u skladištu radnje prodavca? Prema jednom gledištu zastupljenom u švajcarskom pravu,¹⁰ koje sadrži isto pravilo, prihvat kupca može se odnositi samo na robu koja je izložena sa naznačenjem cene, a ne i na istovrsnu robu u skladištu radnje. Izložena roba predstavlja, dakle, ponudu samo u pogledu količine koja je izložena. Trgovac je, međutim, ovlašćen da, ako bi uklanjanje izložene robe remetilo obavljanje poslova, zameni izloženu robu drugim artiklima iste vrste i kvaliteta. To je njegovo pravo, ali ne i njegova dužnost. Naša pravna teorija¹¹ smatra ispravnijim stanovište, po kojоj izlaganje robe uz naznačenje cene znači ponudu za zaključenje ugovora o prodaji istovrsne robe.

¹⁰ Oser - Schnenberger, Das Obligationenrecht, 2. Teil 1936., napomena 15 uz čl. 7. Zakonika o obligacijama

¹¹ Goldštajn, A., Privredno ugovorno pravo, Informator, Zagreb, 1967. str. 104.

Ako takve robe nema u radnji, odnosno skladištu prodavca, onda treba smatrati da postoje okolnosti koje ukazuju da izlaganje robe nema karakter ponude, već da je samo učinjeno u reklamne svrhe. Na rešenje ovog pitanja imaju uticaja i javnopravni propisi, koji određuju dužnost prodavca na malo da proda robu koja je izložena, na zahtev bilo kog potrošača. Prema Zakonu o trgovini (čl. 12) prodavac na malo dužan je "da proda robu koja je izložena prodaji odnosno koja se nalazi u prodajnom objektu."

Može li prihvatilac zahtevati da predmet prodaje bude upravo izložena roba, a ne i istovrsna roba u radnji odnosno skladištu? Odgovor na ovo pitanje zavisi od okolnosti slučaja. Ako je jasno da je roba izložena radi dekoracije i da bi njenim uklanjanjem bio bitno poremećen brižljivo opremljen izlog, ne bi se moglo smatrati da se ponuda odnosi upravo na tu robu, već na robu iste vrste. Ako takve robe nema, izložena roba se ne bi mogla kvalifikovati kao ponuda. Prema Posebnim uzansama u prometu robe na malo (uzansa br. 38 st. 2) prodavac može da odbije prodaju robe, ako bi se uzimanjem robe iz izloga remetio njegov izgled ili bi se gubilo vreme na štetu usluživanja drugih potrošača. Prodavac ima u tom slučaju obavezu da kupcu objasni razloge odbijanja i da ga tačno obavesti o vremenu kad tu robu može da kupi.

Ako cena izložene robe nije naznačena, izlaganje robe znači samo poziv na ponudu. Smatra se da je dovoljno da je cena naznačena u cenovniku. Nije, prema tome, neophodno da se naznačenje cene nalazi uz samu robu. Gore citirani Zakon o trgovini (čl. 12) predviđa samo obavezu trgovaca na malo da istaknu cene robe koju prodaju na uočljiv način.

Pošto ZOO (čl. 462) ne smatra cenu bitnim sastojkom ugovora o prodaji u privredi, postavlja se pitanje da li bi izlaganje robe u prodaji na veliko bez označenja cene trebalo smatrati ponudom. Odgovor je negativan, jer je i količina kojom raspolaže prodavac neodređena, pa je samim tim nedovoljno određen i predmet, kao bitan elemenat ugovora. Ovakvo izlaganje robe bi se imalo kvalifikovati kao poziv na ponudu.

Pravilo da je izložena roba sa naznačenjem cene ponuda nema apsolutan karakter. Ono važi samo ako drukčije ne proizlazi iz okolnosti ili običaja. Ne smatra se, npr., ponudom za zaključenje ugovora izlaganje stvari koja predstavlja deo umetničke dekoracije, izlaganje robe na sajmu sa naznačenjem cene samo radi informacije ili uz oznaku "nije za prodaju", izlaganje robe u reklamne svrhe itd.

U pravnoj teoriji¹² preovlađuje gledište da pravilo o izlaganju robe uz naznačenje cene treba analogno primeniti i na robu izloženu na policama i u vitrinama samoposluga. Ipak, primena ovog pravila na robu u samoposlugama izazvala je posebne dileme s obzirom na to da je potrošač koji robu stavi u korpu sloboden

---

12 V. Formation of Contracts, New York, 1968, str. 77-81.

da je vrati. Ako se samo izlaganje robe na policama tretira kao ponuda, a njeno uzimanje kao prihvata, onda potrošač ne bi mogao imati pravo da, bez saglasnosti samoposluge, vrati robu, jer bi se radilo o raskidu već zaključenog ugovora. Stoga se u većini pravnih sistema, u kojima se izlaganje robe sa naznačenom cenom kvalificuje kao ponuda, smatra da potrošač prihvata ponudu kad plati cenu blagajniku. Neizlaženje na kasu tretira se kao odbijanje ponude. Ovo gledište treba prihvatiti i u našem pravu, jer bolje odgovara specifičnostima prodaje u samoposlugama.

Pravilo o izlaganju robe treba primeniti i na automate za prodaju. Instaliranje automata za prodaju smatra se u svim pravima ponudom za zaključenje ugovora. Ubacivanjem novčića potrošač prihvata ponudu i u tom trenutku je ugovor zaključen. Ako automat deluje samo na pritisak dugmeta, onda je prihvat izjavljen izvršenjem te radnje. Sadržina ugovora određena je uslovima odštampanim na automatu. Pošto je ugovor zaključen ubacivanjem novčića odnosno pritiskom dugmeta, onda, u slučaju da je automat pokvaren i da ne proizvodi očekivan rezultat, postoji povreda ugovora od strane vlasnika automata i kupac ima na raspolaganju sva pravna sredstva po tom osnovu. Razume se da je ponuda učinjena postavljanjem automata na javnom mestu, ograničena kapacitetom samog automata.

General offers and public offers

Summary

This paper deals with offers made to indeterminate persons. Starting from the definition of the offer in art. 32 of the Law on Obligations as a proposition directed towards a determinate person, the author points to inconsistencies of the lawmaker in regulating offers made to indeterminate persons, especially regarding the general offer. Conceptions of this kind of offer are different in legal theory, especially regarding the qualification of general offer as general conditions of commerce. Arguments have been put forward in favour and against such qualification, as well as the interpretation of general offer most agreeable to the author. The second part of the article is devoted to public offers by which the author means the two forms of offer made to indeterminate persons: 1/ sending of catalogues and advertisements and 2/ displaying of merchandise. Each of these modes of public offer has been separately analysed.

Key words: Offer to indeterminate persons, general offer, public offer, sending of catalogues and advertisements, displaying of merchandise.

Prof. dr Radovan D. Vukadinović¹³

UDK 347.7.339.7+336.7

Dokumentarni akreditiv prema novoj reviziji jednoobraznih pravila i običaja iz 1993. godine

Rezime

Prema već ustaljenoj praksi periodičnog prilagođavanja i usklađivanja svojih propisa sa promenama do kojih u međuvremenu dolazi, Međunarodna trgovinska komora iz Pariza je sredinom ove (1993) godine usvojila novi tekst Jednoobraznih pravila i običaja za dokumentarne akreditive, kao petu po redu reviziju Pravila. Nova Pravila će se primenjivati od 1. januara 1994. godine.

Kao i u slučaju prethodnih, i ovim revizijom je trebalo sa jedne strane otkloniti uočene nejasnoće u primeni pojedinih odredbi prethodne revizije, a sa druge strane omogućiti praćenje novih pojava u međunarodnom transportu i raznim tehnikama saopštavanja i razmene podataka elektronskim putem: SWIFT, EDI i EDIFACT. Tako se rad na novoj reviziji u pravno-tehničkom smislu sastojao u preformulaciji postojećih članova i formulisanju i dodavanju novih članova, sa ciljem da se pojednostavi i učini sigurnijim postupak korišćenja akreditiva.

Usvajanje nove revizije Pravila se može posmatrati i u kontekstu ambicioznog poduhvata unifikacije i harmonizacije pravila bankarskog prava na međuna-

---

¹³ Pravni fakultet u Kragujevcu

rodnom planu, koji se odvija pod okriljem UNCITRAL-a i Međunarodne trgovinske komore iz Pariza.

Iscrpna i detaljna obrada svih tih pitanja, svakako bi dobro došla poslovnoj praksi, ali je to podrazumevalo detaljan komentar Pravila i mnogo veći prostor. Stoga je predmet rada bio ograničen samo na promene koje se odnose na u Pravilima odredene vrste akreditiva.

Ključne reči i izrazi

Jednoobrazna pravila i običaji za dokumentarne akreditive (*Uniform Rules and Customs for Documentary Credits*), dokumentarni reditiv (*documentary credit, letter of credit*), neopozivi dokumentarni akreditiv (*irrevocable letter of credit*), opozivi dokumentarni akreditiv (*revocable letter of credit*), nalogodavac (*applicant for the credit*), izdavačka banka (*issuing bank*), korisnik akreditiva (*beneficiary*), plaćanje (*payment*), plaćanje po viđenju (*sight payment*), odloženo plaćanje (*deferred payment*), akceptiranje (*acceptance*), negociranje (*negotiation*), konfirmacija (*confirmation*).

Razlozi i ciljevi usvajanja nove revizije

Posle desetogodišnje primene Jednoobraznih pravila i običaja za dokumentarne akreditive, revizija 1983, Međunarodna trgovinska komora iz Pariza je 1993. godine usvojila novu reviziju pod punim zvaničnim nazivom Jednoobrazna pravila i običaji za dokumentarne akreditive, revizija 1993,¹⁴ (u daljem tekstu *Jednoobrazna pravila ili samo Pravila*). Nova *Pravila "stupaju na snagu"* prvog januara 1994. godine.

Rad na reviziji Pravila iz 1983. godine je počeo novembra 1989. godine, formiranjem posebne radne grupe u okviru Komisije za bankarsku tehniku i praksu pri Međunarodnoj trgovinskoj komori iz Pariza. Radna grupa je dobila zadatak da na osnovu iskustva u primeni postojeće revizije, mišljenja i predloga nacionalnih odbora MTK, sudske prakse¹⁵ i mišljenja bankarskih eksperata¹⁶ sačini predlog

---

14 Uniform Customs and Practice for Documentary Credits, Revision 1993, ICC Publ. No. 500. Pravila su u prevodu Cvijete Andelković objavljena u izdanju Udruženja banaka Jugoslavije, Beograd, 1993.

15 V. Decisions (1975-1979) of the ICC Banking Commission, ICC Publ. No. 371; Case Studies on Documentary Credits. Problems, queries, answers, ICC Doc. No 459, 1989.

teksta novih Pravila. Posle gotovo četvorogodišnjeg rada Radna grupa je ponudila tekst Pravila, koji je Komisija za bankarsku tehniku i praksu prihvatile kao predlog 10. marta 1993. godine. Utvrđeni predlog Izvršni odbor Međunarodne trgovinske komore je, na svom sastanku u Rimu održanom 23. aprila iste godine, usvojio kao konačni tekst Jednoobraznih pravila.

Kao i u slučaju prethodnih, i ovom Revizijom je trebalo, sa jedne strane otkloniti uočene nedostatke ili nejasnoće u primeni nekih postojećih odredbi, a sa druge strane omogućiti da se prate nove pojave od značaja za akreditivno poslovanje u međunarodnom prometu. Tako se rad na novoj reviziji u pravno tehničkom smislu sastojao u delimičnoj preformulaciji postojećih članova, u cilju njihovog uprošćavanja i pojašnjavanja, kad je i ako je to bilo moguće, kao i u formulisanju i dodavanju novih članova. Sve to je imalo za cilj da se pojednostavi i učini efikasnijim postupak korišćenja akreditiva kako bi se smanjio zabrinjavači procenat odbijenih dokumenata zbog njihovog odstupanja od akreditivnih uslova, koji se kretao između 50 i 60%,¹⁷ kao i da se otklone ili umanje zabune do kojih je dolazilo u primeni i tumačenju pojedinih članova, kojih je od 1988. godine već bilo otkriveno u preko 230 slučajeva.¹⁸

Što se tiče zahteva za prilagođavanjem novim pojavama, do kojih je u međuvremenu od poslednje revizije došlo u međunarodnom prometu, uzete su u obzir promene u transportu i promene u korišćenju novih načina komuniciranja između banaka zasnovanih na SWIFT-u, ali i potrebi da se novim Pravilima omogući korišćenje tzv. elektronskih akreditiva: otvorenih i realizovanih putem standarizovanih EDI metoda komunikacije.

Osim ovih, u uvodu najnovije revizije izričito su navedeni i sledeći ciljevi:¹⁹ konzistentnost sa postojećom praksom; oživljavanje prakse koja olakšava standarizaciju i jednoobraznost, povećanje sigurnosti integriteta obećanja datog u dokumentarnom akreditivu kroz odredbu o njegovoj neopozivosti; naglašavanje i pojašnjavanje primarne obaveze ne samo izdavačke, već i konfirmirajuće banke; isključivanje nedokumentarnih uslova i ukidanje prakse vučenja menice na nalogodavca; detaljno nabranjanje elemenata prihvatljivosti svake vrste transportnog dokumenta i unapredavanje prakse koja je u razvoju, naročito standby akreditiv i elektronski akreditiv.

---

16 V. Opinions (1980-81) of the Banking Commision (ICC Doc. No 399) i Opinions Banking Commission on Queries relating to Uniform Customs and Practice for Documentary Credits (1984-1986), ICC Doc. No. 434.

17 V. Uvod Jednoobraznih pravila i običaja za dokumentarne akreditive, Revizija 1993, str. 11-12.

18 V.. Anual Report 1990. ICC Publ. No. 493, p. 13.

19 V. str. 12-13. uvoda Jednoobraznih pravila.

Posmatrano u širem kontekstu, usvajanje nove revizije Pravila predstavlja samo jednu kariku u ambicioznom poduhvatu unifikacije i harmonizacije pravila bankarskog prava na međunarodnom planu, koji se odvija pod okriljem UNCITRAL-a i Međunarodne trgovinske komore iz Pariza. Između ostalih značajnih rezultata na ovom polju valja istaći da su, zahvaljujući angažovanju pomenutih organizacija, 1992. godine usvojena nova *Pravila za bankarske garancije plative po pozivu*,²⁰ predlog *Pravila za ugovorne garancije*,²¹ a u toku je intenzivan rad na formulisanju novih *Jednoobraznih pravila (ili Konvencije) o nezavisnim garancijama i standby akreditivima*. Budući da su u pitanju vrlo slični poslovi: poslovi sa zajedničkim precima, sličnim poreklom ili funkcijama, to neki rezultati primene novih Pravila za dokumentarne akreditive mogu biti od značaja i za dalji rad na konačnom regulisanju samostalnih bankarskih garancija i standby akreditiva. Sve to upućuje na zaključak da se prilikom primene novih Pravila mora uzeti u obzir i izražena težnja ka stvaranju novog svetskog *bankarskog lex mercatoria*,²² o čemu svedoči i odredba Pravila da se prilikom tumačenja pojedinih odredbi mora voditi računa i o "standardnoj međunarodnoj bankarskoj praksi".²³ A da je u pitanju zaista uspešan proces unifikacije najbolje govori činjenica dsa su prethodne revizije Jednoobraznih pravila bile prihvачene i primenjivane od banaka iz preko 170 zemalja (teritorija) iz čitavog sveta.

Pravna priroda i obaveznost Jednoobraznih pravila

Prema odredbama člana 1, Pravila se primenjuju na sve dokumentarne akreditive uključujući i standby akreditive u obimu u kome se na njih mogu primeniti, kad su navedena u tekstu akreditiva. Prethodnom revizijom bilo je određeno da će se Pravila primenjivati i obavezivati sve zainteresovane strane "ukoliko nije izričito drugačije ugovoren". Iako se formulacija o primeni novih Pravila razlikuje od one iz prethodne revizije, očigledna je namera da se njihova primena veće za izričito izraženu volju zainteresovanih strana. Izričito pozivanje se sastoji u njihovom "inkorporisanju u tekst akreditiva". U skladu sa postojećom praksom pod ovim bi trebalo razumeti unapred odštampanu klauzulu na samom obaveštenju o otvorenom akreditivu, koja se može nalaziti ispod ili sa strane samog standardnog

---

20 Uniform Rules for Demand Guarantees, ICC Publ. No. 458.

21 V. ICC Draft Uniform Rules for Contract Bonds, od 3. 10. 1992. IVV Doc. No. 470/685, od 23. 11. 1992.

22 Berman and Kaufman, The Law of International Commercial Transactions (Lex Mercatoria), 19 Harvard Int'l. L. J. 1 (1978) 221 p. 250; J. Dolan, Documentary Credit Fundamentals: Comparative Aspects, 3 B.F.L.R. (1989)121, p. 122.

23 V. čl. 13. Pravila.

obrasca (formulara).²⁴ Pri tome, međutim, nije dovoljno samo pozvati se na primenu Jednoobraznih pravila već je, zbog postojanja različitih revizija, nužno naznačiti i konkretnu reviziju.²⁵ Ovako postavljeni zahtev za iaričitim unošenjem upućujuće klauzule u sam tekst akreditiva na nedvosmisleni način opredeljuje ugovorno prirodu Jednoobraznih pravila. U tom smislu Međunarodna trgovinska komora samo preporučuje njihovu primenu zainteresovanim stranama.

U teoriji, međutim, nema jedinstvenog shvatanja njihove pravne prirode. Iako preovladava ugovorno shvatanje,²⁶ izražena su i shvatanja o Pravilima kao "trgovinskim običajima,"²⁷ kao "kodifikovanim poslovnim običajima dispozitivne prirode",²⁸ odnosno kao "opšte usvojenim kodifikovanim međunarodnim pravilima."²⁹ Pored teorijskih razloga koji se iznose u prilog navedenih shvatanja prilikom

24 Međunarodna trgovinska komora je u cilju standardizacije dokumenata koji se koriste u dokumentarnom akreditivu pored ranije objavljenih standardnih obrazaca publikovala i Standard Documentary Credits Forms (ICC Doc. No. 416, april 1986).

25 Da ne bi dolazilo do nesporazuma Međunarodna trgovinska komora zahteva od banaka da obezbede da se u obrasce koje popunjava nalogodavac, akreditiv naslovlen na korisnika i pismima naslovljenim na posredničku banku od koje se traži da otvoriti, konformira ili avizira akreditiv unese sledeći tekst: "Na akreditiv će se primenjivati Jednoobrazna pravila i običaji za dokumentarne akredititive, revizija 1993., publikacije MTK 500" (Uniform Customs and Practice for Documentary Credits, 1993 revision, ICC Publication No. 500, shall apply to the credit concerned.)

26 V. u engleskoj teoriji: Gutteridge and Megrah, *The Law of Banker's Commercial Credits*, London 1979, p. 7; M. Megrah, *The Uniform Customs and Practice for Documentary Credits*, The 1962 revision and After, Gilbart Lectures on Banking 1969, King's College, London, 1969, p. 4; C.M. Schmitthoff, Schmitthoff's Export Trade, The Law & Practice of International Trade, London 1990, p. 402. U američkoj teoriji: Shatuck and Guernsey, *Letters of Credit and the UCCV*, Washington Law Review, 63/1962, p. 246. U nemačkoj teoriji: R. Eberth, *Documentary Credits in Germany and Eberth*, Das Dokumenten-Akkreditiv im Internationalen Handelsverkehr, Heidelberg, 1979, S. 46, 47. U jugoslovenskoj teoriji: A. Goldstajn, *Privredno ugovorno pravo*, Zagreb, 1967, str. 333-334; Z. Vajner, *Međunarodna plaćanja, osiguranje plaćanja i financiranje u vanjskoj trgovini*, Beograd, 1965, str. 23.

27 B. Kozolchyk, *Legal Aspects of Letters of Credit and Related Secured Transactions*, Lawyer of the Americas, Vol. 11, No. 1/1979, p. 270; H. Harfield, *Bank Credits and Acceptances*, New York, 1974, p. 227; J. Stoufflet, *Le Crédit Documentaire*, Paris, 1957, p. 109; Kazakova, Nekotorie voprosi pravovogo regulirovaniia dokumentarnogo akreditiva i praktiki ego primeneniia vo vnešnei trgovlie SSSR, Torgovo - promislennaya palata SSSR. materiali sekciij prava, 29, Moskva, 1976, str. 21; I. Meznerics, *Law of Banking in East-West Trade*, New York, 1973, pp. 142, 143.

28 Z. Antonijević, *Privredno pravo*, Beograd, 1978, str. 446; B. Zabel, *Dokumentarni akreditiv in njegove pravne značilnosti*, aktolografisana verzija doktorske disertacije, Ljubljana, 1964, str. 93.

29 R. Đurović, *Međunarodno privredno pravo*, Beograd, 1991, str. 27.

određivanja pravne prirode Pravila mora se uzeti u obzir i činjenica da ih, kao što je već navedeno, već duže vremena u svom poslovanju primenjuju banke iz gotovo čitavog sveta. To govori u prilog shvatanja da bi ih trebalo tretirati kao "potpuno oformljene ili 'normalne' trgovачke običaje, a ne samo kao ugovorne uzanse."³⁰ Stoga se čini da je formulacija iz prethodnih revizija (1962. i 1974), prema kojima su se pravila primenjivala na sve dokumentarne akreditive i obavezivala sve zainteresovane strane, "ukoliko nije izričito nešto drugo ugovoren", više odgovarala stvarnom stanju i davala okvire za tretiranje Pravila kao međunarodnih običaja. U tom slučaju bi se osnovano mogla pretpostaviti primena Pravila ne samo u sloučajevima kad se na njih strane izričito pozovu, već i kad na obrascima koji se koriste u akreditivnom poslovanju nema takve klauzule, ali ni klauzule o isključivanju njihove primene. U kvalifikaciji Pravila kao običaja čija se primena zasniva na "prepostavljenoj volji stranaka,"³¹ upravo je uzeta u obzir i činjenica da je samo u malom broju nacionalnih prava posao dokumentarnog akreditiva regulisan posebnim zakonskim odredbama. Zato se čini da se formulacijom o primeni Pravila samo na osnovu klauzule o njihovom izričitom pozivanju na neprirodan način zaustavlja ili bar usporava proces potvrđivanja ili prerastanja Pravila u potpune međunarodne običaje.

Što se tiče obaveznosti, Pravila obavezuju sve zainteresovane strane u onom obimu kako je navedeno u samoj klauzuli i tekstu akreditiva. Njihova ugovorna priroda upravo pruža slobodu zainteresovanim stranama da delimično ili potpuno isključe njihovu primenu, odnosno obaveznost pojedinih odredbi. U praksi se, međutim, zbog nepostojanja nacionalnih propisa to retko dešava. To ne znači da je posao dokumentarnog akreditiva u potpunosti regulisan i "pokriven" Pravilima. Otuda se za ona pitanja koja njima nisu regulisana pomoći mora tražiti u propisima nacionalnih prava na koja upućuju pravila međunarodnog privatnog prava, kao i u ustaljenoj praksi u vodećim svetskim bankarskim centrima i sve brojnijim arbitražnim i sudskim odlukama.

Jednoobrazna pravila, kao što je već istaknuto "stupaju na snagu 1. januara 1994. godine. Kako se obaveze po otvorenom akreditivu izvršavaju u dužem vremenskom periodu moguće je da određene radnje budu preduzete pre stupanja na snagu novih Pravila, a da sam akreditiv ostane u važnosti ili da se zahtevaju njegove izmene nakon toga. Da bi se izbegle zabune do kojih u takvim situacijama može doći, u uvodu Pravila određeno je da će akreditivi u vezi kojih je nalogodavac dao instrukcije izdavačkoj banci pre 1. januara 1994. godine, biti otvoreni u skladu sa revizijom Pravila iz 1993. godine. Izdavačka banka ima pravo opcije i da, pozivajući se da instrukcije nalogodavca nose datum pre 1. januara 1994. godine, otvoriti akreditivi na koji će se primenjivati prethodna revizija Pravila iz 1983. godine.

---

30 Kozolchyk, op. cit., p. 269.

31 M. Vasiljević, Privredno (trgovinsko) pravo, Beograd, 1992, str. 633, tač. 1375.

Ako je izdavačka banka otvorila akreditiv na koji se primenjuje revizija Pravila iz 1983. godine, i takav akreditiv primi konfirmirajuća ili avizirajuća banka posle 1. januara 1994. godine, onda te banke moraju odlučiti na osnovu svoje poslovne politike, da li će na takav akreditiv dodati svoju konfirmaciju ili obavestiti izdavačku banku da li će konfirmirati ili neće konfirmirati akreditiv otvoren prema reviziji Pravila iz 1983. godine. Avizirajuća banka će, pošto ne preuzima obavezu da plati, avizirati takve akreditive.

Kad su u pitanju akreditivi čiji rokovi važnosti ističu na dan 1. januara 1994. godine, ili posle tog datuma, u instrukcijama koje su upućene banci pre prvog januara 1994. godine da otvori, konfirmira ili avizira takav akreditiv uz saglasnost nalogodavca mora da stoji i jasno da se navede u obaveštenju koje se daje korisniku da do 31. decembra 1993. godine akreditiv potпадa pod reviziju Pravila iz 1983. godine, a da na dan 1. januara 1994. godine i posle tog datuma akreditiv potпадa pod reviziju Pravila iz 1993. godine.

I na kraju, na akreditive otvorene pre prvog januara 1994. godine, a koji su još u važnosti na taj dan, uključujući i revolving akreditive, primenjivaće se i dalje Pravila iz 1983. godine, bez obzira na činjenicu da se izmene ovih akreditiva mogu vršiti na sam dan 1. januara 1994. godine i posle tog datuma, ukoliko uz saglasnost stranaka u instrukcijama za izmene izričito ne stoji da akreditiv sada podleže Pravilima iz 1993. godine, što mora da se navede u obaveštenju korisnika.

Kad je u pitanju produženje roka važnosti akreditiva otvorenih pre prvog januara 1994. godine, u slučaju kad se produženje zahteva tog ili kasnijeg datuma, banke će uključiti u izmenu o produženju roka jednu klauzulu u kojoj će stipulisati da li će akreditiv biti regulisan novim Pravilima iz 1994. godine.

Pojam dokumentarnog akreditiva

Prema odredbama člana 2. Pravila, dokumentarni akreditiv (*documentary credit*) i *standby akreditiv* (*standby letter of credit*) znače "svaki" sporazum, bez obzira na naziv ili opis, po kome neka banka (izdavačka banka, *issuing bank*) na zahtev i u sklaodu sa instrukcijama nekog komitenta (nalogodavca, *the applicant for the credit*) ili za svoj sopstveni račun:

i. mora da izvrši plaćanje nekom trećem licu (*korisniku, the beneficiary*) ili po njegovom nalogu, ili da akceptira i plati menicu(e), tratu(e) vučenu(e) od strane korisnika, ili

ii. ovlašćuje neku drugu banku da izvrši takvo plaćanje, ili da akceptira i plati takvu(e) menicu(e) tratu(e), ili

iii. ovlašćuje drugu banku da negocira, uz podnošenje navedenih dokumenata, pod uslovom da su ista u skladu sa odredbama i uslovima akreditiva.

U poređenju sa revizijom Pravila iz 1983. godine, primećuje se da je ionako široki pojam dokumentarnog akreditiva još više proširen i na slučajeve otvaranja

akreditivfa za svoj spstveni (bančin) račun. Tako izdavačka banka može otvoriti akreditiv ne samo po instrukcijama i uputstvima svojih komitenata (klijenata) u kojima istupa kao komisionar, što će i dalje biti najčešći slučaj, već i u svoje ime i za svoj račun - po sopstvenim instrukcijama. Izvršena je promena i u drugom delu pojma tako što je obaveza negociranja podnetih dokumenata izdvojena u poseban stav i na taj način više istaknuta. Sama radnja negociranja, o čijoj sadržini i dejstvu je bilo dosta sporova u praksi, je novim stavom "b" člana 10. Pravila definisana kao "davanje (isplata) vrednosti menice(a) i/ili dokumenata od strane banke koja je ovlašćena da negocira. Sama kontrola dokumenata bez davanja vrednosti ne čini negociranje."

Novo je i da se filijale (*branches*) jedne banke u različitim zemljama smatraju kao druga banka (čl. 2). Time su otklonjeni nesporazumi do kojih je u praksi dolazilo zbog različitog pravnog statusa koji su po pojedinim pravima uživale filijale, preko kojih se obično vršila isplata dokumentarnih akreditiva u sedištu korisnika.

I kod regulisanja pitanja davanja instrukcija za otvaranje i izmene akreditiva (član 5), pored već ranije utvrđene obaveze banaka da, u cilju izbegavanja zabuna i nesporazuma, "obeshrabre svaki pokušaj da se u akreditiv ili bilo koju izmenu unesu suvišni detalji", Pravila sadrže novu odredbu (čl. 5 "a ii") kojom se ista obaveza nameće i u slučajevima kad se "daju instrukcije da se otvori, avizira ili konfirmira akreditiv pozivajući se na prethodno otvoreni (sličan akreditiv) gde je takav prethodni akreditiv bio predmet prihvaćene(ih) izmene(a), i/ili neprihvaćenih izmena." U praksi će posebnu pomoć pružiti i nova odredba istog člana u stavu "b", kojom je određena obaveza da sve instrukcije za otvaranje akreditiva i sami akreditivi, gde je to primenljivo, sve instrukcije za izmene istih i same izmene, moraju jasno da sadrže dokumenat(e) uz koji(e) se izvršiti plaćanje, akceptiranje ili negociranje.

Kad je reč o izmenama i poništaju neopozivog akreditiva, prema ranije usvojenom opštem pravilu, koje je ponovljeno i u ovoj reviziji, i neopozivi akreditiv se može izmeniti i poništiti ako se sa tim slože izdavačka banka, konfirmirajuća banka, (ako postoji) i korisnik. Prethodnom revizijom nisu bili određeni rokovi u okviru kojih su navedena lica bila dužna da se izjasne o predloženim izmenama, što je u slučaju čutanja izazivalo brojne dileme. I pored konstatovane potrebe (u toku izrade revizije) da se ovo pitanje novom revizijom reguliše na precizan način, to je učinjeno samo u vezi izmena koje daje izdavačka banka. Tako prema odredbama člana 9. stav "d", izdavačku banku obavezuju izmene koje je dala po akreditivu od trenutka njihovog davanja. Međutim, kad je reč o korisniku, i pored činjenice da će korisnika takva izmena obavezivati samo ako je prihvati, nije utvrđen rok u kome se mora o tome izjasniti. Tako stipulisana odredba daje mogućnost korisniku da se sa izmenom saglasi tek u momentu prezentacije dokumenata koja su uskladena sa izmenom akreditiva, ili pak da ne obavesti banku o odbijanju izmene sve do momenta prezentacije dokumenata.³² Zbog pravne nesigurnosti, u kojoj bi se u ovakvim situacijama našli ostali učesnici (izdavačke i

konfirmirajuće banke i nalogodavci) bilo je sugestija da se Pravilima odredi rok u kome je korisnik dužan da sve izjasni o predloženoj izmeni, a u slučaju da se do tog roka ne izjasni da se čutanje tumači kao prihvatanje izmene. Predlog, iz opravdanih razloga nije prihvaćen jer je suprotan rešenjima većine nacionalnih prava.³²

Što se tiče položaja konfirmirajuće banke u pogledu predloženih izmena, Pravilima joj je dato pravo opcije da svoju konfirmaciju proširi (ili da odbije) i na izmenu. U slučaju prihvatanja izmene, proširena konfirmacija je obavezuje od momenta kad je obaveštena o izmeni. Ako, pak, odluči da korisnika obavesti o izmeni, ali bez proširivanja svoje konfirmacije, o tome bez odlaganja mora obavestiti izdavačku banku i korisnika. Kako se realno može očekivati da će u praksi biti slučajeva odbijanja konfirmacije, to praktično znači i da će postojati akreditivi sa dvojnom prirodom akreditivne obaveze: u jednom delu (do određene visine) akreditivna obaveza izdavačke banke će biti potvrđena, dok će u drugom delu biti nepotvrđena. Čini se da se ovakvom delimičnom konfirmacijom suviše komplikuje postupak kasnije realizacije takvih akreditiva, što može otvoriti i određene dileme u pogledu mesta i načina honorisanja akreditivnih dokumenata.

Nova odredba je i da delimično prihvatanje izmena datih u jednom i istim obaveštenju nije dozvoljeno i da shodno tome neće biti punovažno.

Vrste akreditiva

U međunarodnoj poslovnoj praksi se koristi veliki broj različitih vrsta dokumentarnih akreditiva koje je pravna teorija, zavisno od kriterijuma klasifikacije, svrstavala u različite grupe. Najčešće se pri tome polazilo od ekonomskih ili pravnih kriterijuma, čime su se naglašavale ili njegove privredne funkcije, odnosno ekonomski značaj, ili njegove obligaciono-pravne karakteristike. Tako se, prema pravnim karakteristikama dokumentarni akreditivi mogu podeliti:

- a) prema čvrstini obaveze izdavačke banke na: opozive i neopozive;
- b) prema karakteru obaveze posredničke banke na: potvrđene i nepotvrđene;
- c) prema načinu realizacije akreditivnih dokumenata na: gotovinske akreditive plative po viđenju i na gotovinske akreditive sa odloženim rokom plaćanja, akceptacione i negocijacione;
- d) prema mogućnosti prenosa na: prenosive i neprenosive, i

---

32 V. uvodni komentar Jednoobraznim pravilima, str. 16.

33 V. diskusiju vodenu pre usvajanja prethodne revizije Pravila iz 1983. godine (ICC Doc. 470/371, 470/373) i tamo iznetu praksu skandinavskih banaka.

e) na ostale vrste.

Navedene vrste dokumentarnih akreditiva su obrađene u većoj ili manjoj meri u Pravilima, mada se u međunarodnoj praksi, posebno u trgovini određenom robom ili u određenim područjima, koriste i neke druge (ostale) vrste, kao što su: back-to-back, jednokratni i rotativni, packing akreditivi sa crvenom i zelenom klauzulom.³⁴

a) Opozivi i neopozivi

Neopozivi dokumentarni akreditiv karakteriše čvrsta obaveza izdavačke banke da na predviđeni način honoriše akreditivne dokumente koje joj korisnik podnese u roku važenja akreditiva ako po spoljnom izgledu u svemu odgovaraju uslovima akreditiva. Čvrstina akreditivne obaveze koju izdavanjem neopozivog akreditiva izdavačka banka preuzima prema korisniku se pravno ispoljava kroz uslove za njenu izmenu ili poništaj. Stoga se neopozivi akreditiv ne može menjati ni poništiti bez saglasnosti izdavačke banke, konfirmirajuće banke (ako postoji) i korisnika. Za razliku od neopozivih, izdavanjem opozivog akreditiva banka ne preuzima tako čvrstu obavezu jer ga "može u svakom trenutku izmeniti ili poništiti i bez prethodnog obaveštenja korisnika."³⁵ Ovakvi akreditivi postoje samo u slučajevima kada je to u samom saopštenju o otvorenom akreditivu izričito naznačeno. Za razliku od prethodne revizije, u novoj reviziji Pravila se opozivost više ne prepostavlja, tako da će se u nedostatku takve naznake na samom akreditivu, akreditiv smatrati neopozivim. O ovom promeni moraju posebno voditi računa korisnici i banke iz ovih zemalja čijim propisima je u unutrašnjem prometu prihvaćena suprotna pretpostavka, kao što je slučaj sa odredbama člana 1077 (2) Zakona o obligacionim odnosima.³⁶ Uvažavajući kritike da pretpostavka opozivosti, koja je bila prihvaćena u svim ranijim revizijama Pravila, unosi pravnu nesigurnost,³⁷ kao i da ni u nacionalnim pravima nema jedinstvenog rešenja po ovom pitanju,³⁸ novom revizijom Pravila je ustanovljena pretpostavka neopozivosti.

---

34 O njima više vid. u: R. Vukadinović, Pravni odnosi iz međunarodnog dokumentarnog akreditiva, Beograd, 1989, str. 46-51.

35 V. čl. 8a. Jednoobraznih pravila.

36 V. i par. 657. st. 1. Zakonika međunarodne trgovine bivšeg ČSSR, i par. 257, st. 1. Zakona o međunarodnim privrednim ugovorima bivše Nemačke Demokratske Republike.

37 V. belešku B. S. Wheble-a u ICC Doc. No. 470/396, od 5-7. jula 1983. godine.

38 Pretpostavka neopozivosti je prihvaćena u čl. 1127. Trgovačkog zakonika Salvadora i čl. 900. trgovačkog zakonika Honduras-a. Navedeno prema B. Kozolchyk, Letters of Credit, ch. 5. Vol. IX, u: International Encyclopedia of Comparative Law, Tübingen, 1979, p. 101, n. 574.

Formulacija o pravu izdavačke banke da opozivi akreditiv izmeni ili opozove u "bilo kom momentu," u ranijoj praksi je tumačena na različite načine pa su novim Pravilima neki od tih rokova preciznije određeni. Tako se iz odredbi člana 8b. "i", kojima je regulisana obaveza izdavačke banke da rambursira drugu banku, može zaključiti da se kod akreditiva plativih po viđenju, uz akcept ili negociranje, izmena ili opoziv mogu izvršiti praktično sve do momenta plaćanja, akceptiranja ili negociranja.³⁹ Kod akreditiva sa odloženim plaćanjem to se može učiniti najkasnije do momenta preuzimanja dokumenata koji po spoljnem izgledu u svemu odgovaraju uslovima akreditiva. U pravnoj teoriji je navedeno rešenje kritikованo⁴⁰ jer unosi pravnu nesigurnost kod učesnika u akreditivnom poslu i stvara sumnju da li uopšte takvi akreditivi pravno obavezuju. Dok jedni smatraju da i opozivi akreditiv predstavlja određenu obavezu banke prema korisniku,⁴¹ prema mišljenju drugih, izdavačka banka je u takvim akreditivima jedino ovlašćena, ali ne i obavezna da akreditivne dokumente honoriše.⁴²

Razlike u navedenim shvatnjima su posledica različitog tumačenja odredbe jednoobraznih pravila o pravu banke da izmeni ili poništi takav akreditiv "u svakom momentu i bez prethodnog obaveštavanja korisnika". Doslovnim tumačenjem ove formulacije dolazi se do zaključka da kod opozivih akreditiva izdavačka banka zaista ne preuzima bilo kakvu operativnu obavezu pošto je teško zamisliti praktično dejstvo izjave o preuzimanju obaveze koju njen davalac može bez bilo kakvih posledica izmeniti ili poništiti. Posebno je teško razumeti razloge zbog kojih bi izdavačkoj banci trebalo dati pravo da o izmenama i poništaju ne obaveštava korisnika jer se time direktno ugrožava opšte prihvaćeno načelo savesnosti i poštenja koje bi, bez obzira na sve specifičnosti akreditiva, moralo važiti za sve učesnike u akreditivnom poslu. Pošto izdavačka banka radi po instrukcijama svog nalogodavca time bi se jednostrano štitili samo njegovi interesi, koji mogu biti i nepošteni, dok bi korisnik koji je učinio sve što je trebalo učiniti bio stavljen u "izrazito nepovoljan položaj".⁴³

39 V. čl. 9 b) Jednoobraznih pravila. Međutim, prema par. 257. stav 2, Zakonika o međunarodnim privrednim ugovorima DDR, pravo na opoziv postoji sve dok akreditiv nije iskorишćen. Slično rešenje sadrži i čl. 1441. Trgovačkog zakona Kolumbije (Navedeno prema Kozolchyk, op. cit., str. 103, n. 585). U teoriji ovakvo rešenje zastupa Horn, Međunarodna plaćanja i akreditiv, Pravni život 12(1976), str. 25.

40 V. npr. Lj. Rosenberg, Jednoobrazna pravila i običaji za dokumentarne akreditive, revizija 1983, Zagreb, 1984, str. 35-37.

41 Rosenberg, op. cit., str. 35; Vukadinović, op. cit., str. 37-8.

42 L. Pretner, Dokumentarni akreditivi kao instrumenat međunarodnih plaćanja, Beograd, 1956, str. 15; slično i A.G. Davis, The Law Relating to Commercial Letters of Credit, London, 1955, p. 37; E.P. Ellinger, Documentary Letters of Credit, a comparative study, Singapore, 1970, p. 179.

43 Rosenberg, Pravo međunarodnih plaćanja, drugi svezak, Zagreb, 1975, str. 36.

b) Potvrđeni i nepotvrđeni

Kod potvrdenog ili konfirmiranog akreditiva izdavačka banka ovlašćuje ili poziva svoju korespondentnu banku da potvrdi (konfirma) neopozivi dokumentarni akreditiv koji je otvorila. Ako pozvana banka potvrdi akreditiv, takva potvrda predstavlja čvrstu obavezu za tu banku (konfirmirajuću banku od tog momenta), kao dodatnu obavezu obavezi izdavačke banke, da korisniku akreditiva honoriše podnete dokumente ako su u svemu saobrazni uslovima otvorenog akreditiva. Način honorisanja saobraznih dokumenata kao i drugi uslovi akreditiva su određeni u akreditivu otvorenom od strane izdavačke banke pa konfirmirajuća banka nema pravo da ih jednostrano menja uslovljavajući time svoju konfirmaciju. Stogaw konfirmacija mora biti potpuna izuzev, kao što je već navedeno, kad su u pitanju dodatne izmene otvorenog akreditiva. U pravnom smislu izdavačka i konfirmirajuća banka preuzimaju prema korisniku solidarnu odgovornost,⁴⁴ tako da se korisnik može obratiti bilo kojoj od njih za honorisanje akreditivnih dokumenata.

Ako banka koja je pozvana ili ovlašćena da potvrdi akreditiv nije na to spremna, obavezna je da o tome bez odlaganja obavesti izdavačku banku. U takvom slučaju položaj takve korespondentne banke je bitno drugačiji od položaja konfirmirajuće banke. Ovde se njena uloga svodi na obavezu obaveštavanja korisnika akreditiva da je u njegovu korist otvoren nepotvrđen akreditiv (položaj obaveštavajuće ili notificirajuće banke).

U praksi su, međutim, pored ove potpune konfirmacije razvijene i druge dve varijante: prodavčeva konfirmacija i meka konfirmacija.⁴⁵ U slučaju prodavčeve konfirmacije troškove konfirmacije preuzima korisnik (prodavac), a ne nalogodavac kako je inače uobičajeno. Kod tzv. meke konfirmacije (soft confirmation) u pitanju je uslovna konfirmacija - uslovno preuzimanje obaveze od strane korespondentne banke, nastala je u praksi realizacije uvoznih poslova u zemlje u razvoju kad su takvi poslovi finansirani zajmovima odobrenim od strane međunarodnih organizacija, kao što su Međunarodna banka za obnovu i razvoj i Međunarodno udruženje za razvoj i od strane regionalnih ili stranih organizacija. U takvim slučajevima obaveštavajuća banka u izvoznikovoj zemlji, u cilju eliminisanja problema sa obezbeđivanjem rambursa od izdavačke banke za slučaj da vlada zemlje uvoznika zabrani ramburs ili nastanu druge teškoće zbog deviznih propisa, uslovljava svoju konfirmaciju obezbeđenjem rambursa od strane pomenutih međunarodnih organizacija.⁴⁶ Isako meku konfirmaciju ne poznaju Jedno-

44 V. Rosenberg, op. cit., str. 42; Eisemann/Eberth, op. cit., str. 83.

45 V. Schmitthoff, op. cit., po. 428-9.

46 Klauzula o mekoj konfirmaciji može glasiti: ovim dajemo našu konfirmaciju samo u onom obimu u kome ćemo biti u stanju da dobijemo ramburs od...

brazna pravila, niti se takva uslovna konfirmacija može smatrati pravom konfirmacijom, Komisija za bankarsku tehniku i praksu pri MTK dozvoljava takvu praksu, ako su uslovi pod kojima će plaćanje biti izvršeno jasno saopšteni korisniku.⁴⁷

c) Gotovinski, akceptacioni i negocijacioni

Posmatrani sa stanovišta interesa korisnika, svi akreditivi bez obzira na napred navedene razlike, služe istoj svrsi - naplati cene iz osnovnog posla. To se postiže honorisanjem akreditivnih dokumenata koji po spoljnom izgledu u svemu odgovaraju uslovima otvorenog akreditiva. Honorisanje saobraznih akreditivnih dokumenata može se izvršiti na različite načine i u različito vreme. S obzirom na način, honorisanje se može sastojati u: isplati akreditivne sume, akceptiranju menice i negociraju akreditivnih dokumenata. S obzirom na vreme, to može biti učinjeno istovremeno sa predajom dokumenata (plaćanje po viđenju) ili u nekom kasnjem roku (odloženo plaćanje). Zavisno od ugovorenog načina honorisanja, ali i od tradicije, u akreditivu sa koriste različiti dokumenti. Tako se u anglo-američkoj praksi po tradiciji redovno pored uobičajenih dokumenata, koji se koriste u kontinentalno-evropskoj praksi (faktura, transportni dokumenti, dokumenti o osiguranju), koriste i dokumentarne menice, odnosno zahtevi za plaćanje (drafts). U pitanju su trasirane menice vučene od korisnika kao trasanta na izdavačku ili neku drugu naznačenu banku kao trasata. Menice mogu biti po viđenju (sight drafts) ili na određeni rok (time drafts).

Iako je korišćenje dokumentarnih menica kritikovano kao suvišno, takva praksa je "ozakonjena" i novom revizijom, tako da se navedena podela delimično poklapa sa podelom na menične i bezmenične akreditive. U tom smislu akreditivi plativi po viđenju mogu biti i menični i bezmenični, akceptni i negocirajući akreditivi nužno podrazumevaju korišćenje dokumentarne vučene menice (trate), dok je kod akreditiva sa odloženim plaćanjem nespojivo korišćenje dokumentarnih menica.

Kod akreditiva plativih po viđenju izdavačka ili druga nominirana banka ima obavezu da podnete dokumente, kojima može ali ne mora biti priključena vučena menica po viđenju, honoriše odmah nakon što ustanovi da u svemu odgovaraju odredbama i uslovima otvorenog akreditiva. Pošto banka kao trasat po takvim menicama ne preuzima bilo kakvu obavezu (sve do eventualnog akcepta), to menice služe kao obične isprave o dugu, pa su kao takve praktično suvišne.⁴⁸ Stoga,

---

⁴⁷ V. mišljenje Komisije za bankarsku tehniku i praksu dato povodom dokumentarnog akreditiva otvorenog od jedne sudanske banke u korist nemačkog korisnika, na sastanku održanom 24. aprila 1980. (ICC Doc. 470/361, 470/366) objavljeno u Opinions (1980-1981) of the ICC Banking Commission, ICC Doc No. 399, Ref. 68, pp 10-13.

i kad je akreditivnim dokumentima priključena menica banka isplatom akreditivne sume ispunjava akreditivnu, a ne meničnu obavezu. Otkupljene dokumente banka će proslediti svom nalogodavcu, kako bi mu omogućila da dalje raspolaže robom, dok će menicu zadržati, kod ove vrste akreditiva u punom smislu dolazi do izražaja prava priroda obaveze banke da plati na osnovu ili naspram dokumenata (payment against documents ili cash against documents).

Kod akreditiva sa odloženim plaćanjem (by deferred payment), banka preuzima obavezu da honoriše podnete dokumente u nekom kasnijem roku nakon što utvrdi da po spoljnom izgledu u svemu odgovaraju odredbama i uslovima otvorenog akreditiva. Rok za isplatu može biti određen, a prema novoj reviziji i odrediv, računato ili od datuma prezentiranja dokumenata, ili od datuma izdavanja fakture, odnosno od datuma isporuke.⁴⁹ nakon što konstatiše da podneti dokumenti u svemu odgovaraju uslovima otvorenog akreditiva banka preuzima dokumente, ali korisniku umesto isplate akreditivne sume daje pismeno obećanje da će pomenući iznos isplatiti u naznačenom roku. Ako korisnik želi da naplati akreditiv pre isteka tako određenog ili odredivog roka, može ga ponuditi na negociranje izdavačkoj ili nekoj drugoj banci, ukoliko izdavačka banka nije ograničila krug banaka na one sa kojima ima "poslovne veze."⁵⁰

Korišćenje akreditiva sa odloženim plaćanjem pruža, pre svega, određene pogodnosti kupcima kao nalogodavcima, jer im odlaže dostavljanje akreditivnog potvrđenja i nakon prijema robe, čime praktično dobijaju kredit do momenta isplate akreditiva. Međutim, praksa pokazuje da kupci nakon pregleda i preuzimanja robe nezadovoljni njihovim stanjem sve češće nastoje da raznim merama spreče banke od isplate takvih akreditiva dovodeći u pitanje samostalnost akreditivne obaveze u odnosu na osnovni posao.⁵¹

Kod akceptnih akreditiva izdavačka banka se obavezuje da akceptira menicu koju je korisnik vukao na nju i da je plati na dan dospeća, ako je akreditivom predviđeno da ona akceptira takvu menicu, ako je menica zajedno sa drugim predviđenim dokumentima, koji u svemu odgovaraju uslovima akreditiva, podneta izdavačkoj ili nominiranoj banci. U ulozi trasata ne mora biti samo oizdavačka, već i bilo koja druga banka. U tom slučaju, ako je akreditivom predviđeno da menicu akceptira i plati bilo koja druga banka trasat, izdavačka banka preuzima obavezu da akceptira i plati takve menice samo ako to propusti naznačena banka trasat.

48 V. R. Ebrth. Documentary Credits in Germany and England, *The Journal of Business Law*, 1977, p. 32.

49 V. Eberth/Ellinger, *Deferred Payment Credits: A Comparative Analysis of their special Problems*, 14 *Jurnal of Maritime Law and Commerce* (1983) 387, str. 387.

50 Schmitthoff, op. cit., p. 422. i tamo navedeni slučaj u napomeni br. 9.

51 Detaljno o ovome u: Eberth/Ellinger, u navedenom članku.

Kod ove vrste dokumentarnih akreditiva bi trebalo razlikovati dve vrste obaveza koje preuzima izdavačka banka: obavezu akceptiranja dokumentarnih menica, koje mogu biti vučene na nju ili neku drugu banku trasata i obavezu isplate takvih menica o roku dospelosti. Akreditivna obaveza u pravom smislu reči je samo obaveza na akcept. Izdavačka banka se otvaranjem akceptnog akreditiva obavezuje da na osnovu prezentiranih saobraznih dokumenata akceptira podnetu menicu. Nakon toga, obaveza na isplatu tako akceptirane menice o njenoj dospelosti je preuzeta ne samo otvorenim akreditivom, već i akceptom, pa kao menična obaveza postoji paralelno sa akreditivnom. Pošto suštinu akreditivne obaveze kod akceptnih akreditiva čini akceptiranje dokumentarne menice, a ne isplata podnetih dokumenata koji po spoljnem izgledu u svemu odgovaraju uslovima otvorenog akreditiva, to se akt isplate akreditivne sume praktično razdvaja od momenta prezentiranja dokumenata. Korisnik akreditiva ne dobija odmah gotov novac, kao kod akreditiva plativih po viđenju, već jedino akceptiranu menicu. Takvu menicu može zadržati do njene dospelosti i onda zahtevati isplatu od izdavačke banke (akceptanta) ili je eskontovati pre dosepcā kod te ili neke druge banke.

Izdavačka banka može svoju obavezu honorisanja dokumenta ispuniti i tzv. negociranjem ili otkupom podnetih dokumenata. Takvi akreditivi se označavaju kao negocirajući ili negocijacioni. Kod negocirajućih akreditiva izdavačka banka preuzima obavezu da plati bez prava na regres prema trasantu i/ili savesnom imaoču menicu(e) po viđenju ili na rok, vučene od strane korisnika na nalogodavca ili na drugog trasata naznačenog u akreditivu, a koji nije izdavačka banka, ili da obezbedi negociranje od strane neke druge banke i da plati, kao što je gore navedeno, ukoliko takvo negociranje nije izvršeno.⁵² Otvorenim akreditivom se ne može predvideti plaćanje uz menicu vučenu od strane korisnika na nalogodavca.⁵³ Ako je akreditivom ipak predviđena takva menica banka će je smatrati samo kao dodatni dokument.

d) Prenosivi i neprenosivi

Dokumentarni akreditivi po pravilu nisu predviđeni kao prenosivi instrumenti koji bi mogli slobodno cirkulisati između većeg broja lica.⁵⁴ Stoga se prenošenje otvorenog akreditiva dozvoljava samo pod uslovima koji prepostavljaju saglasnost svih učesnika u akreditivnom poslu. Ovo zbog toga što je kupcu iz osnovnog posla (nalogodavcu po akreditivu) po pravilu stalo da mu obavezu izvrši neposredni

---

52 Čl. 9 a) iv Jednoobraznih pravila.

53 Prethodnom revizijom (čl. 10 a iv) korisnik je bio obavezan upravo da vuče menicu na nalogodavca ili drugog trasata koji je različit od izdavačke banke.

54 V. Kozolchyk, op. cit., str. 35; Rosenberg, op. cit., str. 49.

ugovorni partner u čiju korist je i ugovoreno otvaranje akreditiva, a ne neko treće lice. Isto tako, i banci je u interesu da unapred zna kome duguje akreditivni iznos, pošto svako proširenje broja učesnika u akreditivnom poslu komplikuje i onako složene pravne odnose i poskupljuje ceo poao. Iz tih razloga, kupci nerado pristaju na otvaranje prenosivih akreditiva.

Interes za otvaranje prenosivih akreditiva imaju, pre svega, prodavci, odnosno izvoznici (liferanti) u međunarodnoj prodaji. naime, u poslovima međunarodne prodaje prodavci koji zaključuju ugovore o međunarodnoj prodaji robe, najčešće nisu stvarni proizvođači, već liferanti ili preprodavci tuđe robe. Stoga u pregovorima sa kupcima nastoje da ugovore takav instrument plaćanja kojim bi mogli angažovati neko treće lice, stvarnog isporučioca robe, a da ipak ostvare izvesnu zaradu. To je čest sloučaj kad firme zaključuju ugovore u svoje ime, a za tudi račun, kao posrednici ili komisionari.⁵⁵ Takve firme na osnovu svog iskustva i poznavanja tržišnih uslova pronalaze zainteresovane kupce i prodavce i u ulozi organizatora posla zaključuju odgovarajuće ugovore o kupovini i (pre)prodaji iste robe.

U suštini mehanizam funkcionisanja prenosivog akreditiva počiva na postojanju dva ugovora o prodaji u kojima se organizator posla prvi put javlja kao prodavac i korisnik originalnog akreditiva (prvi korisnik), a drugi put kao kupac, odnosno nalogodavac za prenos akreditiva. Stoga će organizator posla nakon dobijanja obaveštenja da je u njegovu korist otvoren prenosivi akreditiv izdati uputstva izdavačkoj banci da izvrši prenos akreditiva na prvog i pravog dobavljača, tj.l drugog korisnika. Drugi korisnik dobija neopozivi akreditiv u kome kao nalogodavac figurira prvi korisnik i za njega su od značaja jedino uslovi iz tako dobijenog akreditiva. Odgovarajućom izmenom akreditivnih uslova i zamenom faktura i menice(a), ako se koriste; "prvi korisnik" može ostvariti zaradu kiao razliku u ceni između sopstvene fakture i fakturna "drugog korisnika", kad i ako ona postoji.

Jednoobraznim pravilima je korisniku prenosivog akreditiva ("prvom korisniku") dato pravo da naloži ovlašćenoj banci da plati, preuzme obavezu za odloženo plaćanje, akceptira ili negocira ("prenosna banka") ili u slučaju slobodno negocijabilnog akreditiva, banci posebno ovlašćenoj u akreditivu kao "prenosna banka" da stavi na raspolaganje akreditiv, u celosti ili delimično jednom korisniku ili više drugih korisnika ("drugi korisnik(ci)").⁵⁶ Ukoliko u akreditivu nije predviđeno drugačije, prenošenje akreditiva se može vršiti samo jedanput. Shodno tome, akreditiv ne može biti prenet na zahtev "drugog korisnika" na nekog sledećeg "trećeg korisnika".

---

55 Rosenberg, op. cit., str. 50.

56 Čl. 48 a) Jednoobraznih pravila.

U samoj tehnici označavanja nekog akreditiva kao prenosivog, Jednoobraznim pravilima se od izdavačke banke zahteva da na samom akreditivu izričito naznači da je "prenosiv." Stoga, izrazi kao što su "deljiv", "podeljiv", "ustupljiv" ne dodaju ništa značenju izraza "prenosiv" pa ih ne bi trebalo upotrebljavati.⁵⁷ U pogledu instrukcija za izmene prenosivog akreditiva, posebnim stavom (u odnosu na prethodnu reviziju novim) je preciziran sadržaj i dejstvom takvih instrukcija. Prema odredbama stava "d" člana 48. Pravila, u vreme podnošenja zahteva za prenos i pre samog prenosa akreditiva "prvi korisnik" mora neopozivo da da instrukcije banci koja vrši prenos da li ili ne zadržava pravo da ne dozvoli banci koja vrši prenos, da avizira izmene drugom(im) korisniku(icima). Ako je banka koja vrši prenos saglasna sa prenosom pod ovim uslovima, mora u trenutku prenosa da obavesti "drugog korisnika" o instrukcijama dobijenim od "prvog korisnika" u vezi izmena.

Pod "drugim korisnikom" podrazumeva se jedan ili više korisnika (lica). Ali, ako je akreditiv prenet na više lica koji su obuhvaćeni pojmom "drugog korisnika", odbijanje izmena od strane jednog ili više "drugih korisnika" ne lišava od prava prihvatanja ostale "druge korisnike", zavisno od toga kome će se izmeniti akreditiv. U odnosu na "druge korisnike" koji su odbili izmenu(e) akreditiv će ostati neizmenjen.

Delovi prenosivog akreditiva koji zajedno ne prelaze iznosw akreditiva mogu se prenositi odvojeno, pod uslovom da delimične isporuke nisu zabranjene, a celina ovih prenosa smatraće se da čini samo jedan prenos akreditiva.

Od prenosivog akreditiva bi trebalo razlikovati neprenosive akreditive čija se potraživanja mogu ustupiti. Stoga i kod akreditiva koji nisu označeni kao prenosivi, korisnik ima pravo da ustupi svako potraživanje koje bi mu pripadalo po takvom akreditivu saglasno odredbama merodavnog prava.⁵⁸

Od prenosivih akreditiva razlikuju se i tzv. podakreditivi koji služe istoj svrsi, ali se to postiže drugom konstrukcijom posla i drugačijim pravnim operacijama. Iako podakreditiv, kao ni ostale vrste akreditiva, nisu izričito pomenuti i obrađeni u Jednoobraznim pravima i na njih se mogu primeniti opšte odredbe Pravila, pa ih je zahvaljujući tome razvila pravna teorija i prihvatile poslovna praksa.

Podakreditiv (*back-to-back credit, secondary credit, Gegenakkreditiv*) predstavlja takvu vrstu dokumentarnog akreditiva koji, po nalogu prodavca a na osnovu posebnog sporazuma o pokriću, izdeaje banka u korist stvarnog dobavljača. Oni se koriste u onim slučajevima kad prodavac nije uspeo da se dogovori sa kupcem o otvaranju prenosivog akreditiva, ili kada je otvoren prenosivi akreditiv ali oji sadrži klauzule koje ne odgovaraju stvarnom liferantu, ili u slučajevima kada pro-

---

57 V. čl. 48 b) Jednoobraznih pravila.

58 Čl. 49. Jednoobraznih pravila.

davac ne želi da otkrije kupcu stvarnog proizvodača ili dobavljača robe.⁵⁹ Ovde prodavcu dobijeni akreditiv (glavni akreditiv) služi kao finansijska osnova za otvaranje novog akreditiva - pomoćnog, podakreditiva, u korist stvarnog dobavljača. Stoga bi trebalo razlikovati ukupnu transakciju na osnovu koje dolazi do otvaranja podakreditiva, od samog podakreditiva. U celom poslu prodavac, kao i kod prenosivog akreditiva, zaključuje kao organizator posla dva ugovora o prodaji: jednom kao prodavac sa nalogodavcem glavnog akreditiva, a drugi put kao kupac sa korisnikom podakreditiva.

Na osnovu akreditivne klauzule iz prvog ugovora izdavačka banka će po nalogu kupca otvoriti glavni akreditiv u korist prodaovca,. Nakon toga korisnik otvorenog neprenosivog akreditiva zaključuje poseban sporazum o pokriću sa svojom bankom ili jednom od banaka koje su učestvovali u otvaranju ili potvrđivanju galvnog akreditiva i nudi im prenos prava naplate iz glavnog akreditiva. U tom smislu se cela poslovna operacija sastoji iz dva osnovna ugovora, sporazuma o pokriću i dva dokumentarna akreditiva, koji su pravnom smislu nezavisni i samostalni.⁶⁰ U ekonomskom smislu ovi akreditivi su, međutim, povezani jer "otelovljaju jedno privredno jedinstvo".⁶¹

Pod ostalim vrstama dokumentarnih akreditiva najčešće se navode: jednokratni i rotativni, packing akreditivi, akreditivi sa crvenom i zelenom klauzulom.

Summary

According to the established practice of periodical adaptation and harmonising of its provisions with changes occurring in the meantime, the International Chamber of Commerce in Paris adopted in the middle of this year (1993) the new text of the Uniform Rules and Customs for Documentary Credits as the fifth revision of the Rules. The new Rules shall be in force from January 1, 1994.

Like the previous ones, this revision had to remove the vaguenesses noticed in application of certain provisions of the previous revision on the one hand, and to enable the following of the new phenomena in international transport and in other techniques of reporting and exchange of data by electronic way, on the other: SWIFT, EDI and EDIFACT. So the work on the new revision con-

---

59 V. Ellinger, *Documentary Credits and Finance by Mercantile Houses*, u: Benjamin's Sale of Goods, 2. izd., London, 1981, str. 1161.

60 V. Vajner, op. cit., str. 52.

61 Eisemann/Eberth, op. cit., str. 143.

sisted in legal-technical sense in reformulation and addition of new articles for the purpose of simplification and making more certain the way of using the letters of credit.

The adoption of the new revision of the Rules may be viewed also within the context of undertaking the unification and harmonisation of the rules of the banking law at the international level under the patronage of the UNCITRAL and the International Chamber of Commerce in Paris.

An exhaustive and detailed analysis of all these questions would certainly be useful to commercial practice, but this would imply a detailed commentary of the Rules and a larger space. So the subject-matter of this paper has been limited only to changes regarding the forms of the letters of credit dealt within the Rules.

Key words: Uniform Rules and Customs for Documentary Credits, documentary credit, irrevocable letter of credit, revocable letter of credit, applicant for the credit, issuing bank, beneficiary, payment, sight payment, deferred payment, acceptance, negotiation, confirmation.

Ograničenje odgovornosti pomorskog prevozioca za štetu na teretu

Rezime

U ovom radu autor analizira pitanje ograničenja odgovornosti prevozioca za štetu na teretu (transportne štete). Autor razmatra uporedno pravno sva bitna pitanja u vezi s ovom odgovornošću: pojam jedinice tereta, kontejner kao jedinica tereta, limiti odgovornosti, odgovornost iznad limita (deklaracija vrednosti tereta, kvalifikovana krivica prevozioca). Kritičkom analizom ovih pitanja autor daje i vrlo upotrebljive zaključke. Ključne reči: pomorski prevozilac, odgovornost za štetu, krivica, kontejner, teret.

Uvod

Prema opštim načelima građanskog prava, stranka koja je odgovorna za štetu ima obavezu da oštećenom naknadi pretrpjelu štetu u punom iznosu. U pomorskom pravu, međutim, postoji institut ograničenja odgovornosti, koji predstavlja izuzetak od ovog opštег načela. Ograničenje odgovornosti znači da prevozioc ne odgovara za cijelokupnu štetu koju je skrивio, već samo do određenog unaprijed utvrđenog iznosa. Ideja o ograničenju odgovornosti polazi od prepostavke da prevozioc ne treba da vlasniku tereta naknadi štetu u punom iznosu, već je njen cilj

da se pronade maksimalna granica odgovornosti koja će biti prihvatljiva i za prevozioca i za vlasnika tereta. Opravданje za ograničenje odgovornosti prevozioca se nalazi u činjenici da su brod i teret izloženi brojnim rizicima za vrijeme plovidbe i da je vrijednost tereta često veoma velika, tako da mala greška može izazvati štetu, te bi za prevozioca moglo biti pogubno ako bi morao da naknadi puni iznos štete. Osim toga, ako prevozioc prilikom zaključenja ugovora ne bi znao vrijednost tereta, to bi značilo, u slučaju da nema ograničenja odgovornosti, da on ne može znati visinu svoje eventualne odgovornosti. Institut ograničenja odgovornosti mu garantuje da će biti odgovoran samo do određenog iznosa.

U pomorskom pravu postoje dva vida ograničenja odgovornosti. Prvi je globalno ograničenje odgovornosti koje se odnosi na sve oblike odgovornosti prevozioca, kao što su sudar, zagadivanje, smrt i tjelesne povrede putnika ili članova posade, štete na teretu itd. Globalno ograničenje odgovornosti je namijenjeno prvenstveno da zaštiti vlasnike brodova, a ne prevozioce. Ovaj vid ograničenja odgovornosti se bazira na tonaži broda i regulisan je konvencijom o ograničenju odgovornosti vlasnika pomorskih brodova iz 1957. godine i Konvencijom o ograničenju odgovornosti za pomorska potraživanja iz 1976. godine. Drugi vid ograničenja odgovornosti se odnosi isključivo na ograničenje odgovornosti za teret. Ograničenje odgovornosti za teret je namijenjeno prvenstveno u korist prevozioca koji na osnovu ugovora o prevozu preuzima obavezu da preveze teret. Ovaj vid ograničenja odgovornosti nije posebno regulisan, već je regulisan u okviru konvencija koje regulišu prevoz tereta morem. U ovom članku ograničićemo se na drugi vid ograničenja odgovornosti, dakle na ograničenje odgovornosti prevozioca za teret.

Pravno regulisanje ograničenja odgovornosti

Institut ograničenja odgovornosti je proizašao iz klauzula u teretnici kojim je prevozioc isključivao svoju odgovornost za određene slučajeve, ili je ograničavao do određenog iznosa. Princip ograničenja odgovornosti u pravu uopšte je najprije bio prihvaćen u Bernskoj konvenciji o međunarodnom prevozu robe željeznicom iz 1890. godine. U pomorskom pravu ograničenje odgovornosti prevozioca je uvedeno donošenjem prve konvencije koja je regulisala prevoz tereta morem, Briselske konvencije o izjednačavanju nekih pravila u međunarodnoj teretnici iz 1924. godine, koju je izradio Međunarodni pomorski odbor (Commission Maritime Internationale - CMI), poznata je kao Haška pravila. Haška pravila u čl. 4. t. 5. propisuju da "ni prevozioc ni brod nijesu ni u kom slučaju odgovorni za gubitak ili oštećenje koji su nastali na robu u vezi s robom, preko iznosa od 100 funti sterlinga po koletu ili jedinici tereta ili odgovarajućeg iznosa u nekoj drugoj valuti...".

Haška pravila su izmijenjena Protokolom iz 1968. godine, koji je poznat kao Visbijska pravila. Visbijska pravila donesena su takođe od strane Međunarodnog

pomorskog odbora i zadržala su osnovne principe Haških pravila. Najvažnije izmene koje u vezi s ograničenjem odgovornosti prevozioca sadrže u čl. 2. i odnose se na iznos ograničenja koji je izražen u Poincare francima, uvođenje alternativnog ograničenja odgovornosti po kilogramu tereta i regulisanju pojma koleta kod kontejnerskog prevoza.

Hamburška pravila donesena su 1978. godine u okviru Ujedinjenih nacija. U stvari, pravi naziv je Konvencija Ujedinjenih nacija o prevozu stvari morem, ali je u završnoj deklaraciji prepisućeno da se ova Konvencija naziva Hamburška pravila. Hamburška pravila sadrže krupne izmjene u odnosu na postojeći sistem pravnog regulisanja prevoza tereta morem i imaju za cilj povećanje odgovornosti prevozioca. U odnosu na samo ograničenje odgovornosti prevozioca, Hamburška pravila (čl. 6) su uglavnom preuzela rješenja Visbijskih pravila, osim što je iznos ograničenja odgovornosti povećan.

U Jugoslaviji je problem ograničenja odgovornosti prevozioca, odnosno brodara, regulisan Zakonom o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi iz 1977. godine (čl. 567). Naša zemlja je do sada ratificovala samo Haška pravila, ali je naš Zakon prihvatio neka rješenja iz Visbijskih pravila.

Pojam koleta i jedinice tereta

Haška pravila (čl. 4. t. 5) su ograničila odgovornost prevozioca na 100 funti po koletu ili jedinici tereta. Ova odredba je imala dvostruki cilj: da ograniči odgovornost prevozioca i da onemogući unošenje u teretnicu klauzula kojima bi se odgovornost ograničavala ispod iznosa navedenog u Haškim pravilima. Međutim, u praksi je ova odredba bila izvor brojnih problema. Prvi problem je da li kod postupka ograničenja odgovornosti primijeniti koletu ili jedinicu tereta. Drugi problem je šta predstavlja jedinica tereta - jedinicu količine tereta ili jedinicu prema kojoj je računata vozarina. Da bi mogli riješiti prvi problem najprije treba odrediti pojam koleta i jedinice tereta.

Pojam koleta je jasan i, uglavnom, ne stvara probleme.⁶³ Pojam koleta se može odrediti kao fizički individualizirana stvar koja predstavlja jedinstvenu samostalnu cjelinu koja se može izdvajati od ostalog tereta koji se prevozi istim brodom. Engleski izraz "package" iz Haških pravila, koji smo mi preveli kao koletu, ukazuje na teret koji je upakovani, barem u izvjesnoj mjeri, s ciljem da se zaštiti za vrijeme transporta. Naravno, vrsta pakovanja zavisi od vrste tereta. Zavisno od vrste, teret se može prevoziti u sanducima, kutijama, buradima, vrećama, balama. Neki tereti

⁶³ Jakaša, Sistem plovidbenog prava Jugoslavije. Zagreb 1983, II, br. 327, Selvig, Unit, Limitation of Carrier's Liability, Oslo 1961, str. 42

se mogu samo djelimično upakovoati, kao na pr. neke mašine, a neki se uopšte ne mogu prevoziti upakovani, kao na pr. nafta, ili fosfati, dok se neki tereti mogu prevoziti upakovani, ali se najčešće ne pakuju, kao na pr. pšenica koja se može pakovati u vreće ali se obično prevozi kao rasuti teret. Izraz "package" se odnosi na teret koji je barem djelimično upakovani i najčešće se radi o teretu koji je upakovani u ambalažu, kao što su vreće, kutije, sanduci ili burad, ali ne mora, kao na pr. automobili.

Jedinica tereta se primjenjuje kao osnov za računanje iznosa ograničenja kad se radi o teretu koji se ne prevozi kao koleto, tj. kad se radi o teretu čija se količina ne određuje brojanjem komada već mjeranjem težine ili obima tereta. Ovdje se, međutim, postavlja problem šta predstavlja jedinica tereta: jedinicu količine tereta ili jedinicu mjere prema kojoj se vrši obračun vozarine. Ovo je posebno nejasno kod rasutih tereta, budući da jedinica količine tereta kod ove vrste tereta najčešće odgovara osnovici za računanje vozarine (na pr. 1000 tona tereta predstavlja 1000 jedinica tereta i po osnovu količine tereta i po osnovu jedinice za računanje vozarine). Haška pravila su vjerovatno imala u vidu jedinicu za računanje vozarine, jer ako bi se radilo o jedinici količine tereta ona bi se poklapala s koletom, te bi bilo dovoljno koristiti izraz "jedinica tereta", koji bi se u tom slučaju odnosio ne samo na komandni već i na rasuti teret. S druge strane, ako bi se pod jedinicom tereta podrazumijevala jedinica na osnovu koje se obračunava vozarina, onda bi se visina ograničenja odgovornosti mogla znatno razlikovati u odnosu na visinu ograničenja koja bi se dobila po osnovu koleta.⁶⁴

Međutim, u nacionalnim pravima postoje različita tumačenja pojma "jedinica tereta", koja pod jedinicom tereta podrazumijevaju ili jedinicu mjere zavisno od vrste tereta ("commodity unit"), ili jedinicu mjere navedenu u teretnici ("shipping unit"), ili jedinicu mjere prema kojoj je obračunata vozarina ("freight unit").⁶⁵ Da

64. U slučaju Gulf Italia Co v. American Export Lines (1958) A.M.C. 439 traktor koji je bio oštećen težio je 34,6 tona. Prema stavu suda, odgovornost prevozioca je bila ograničena na 34,6 jedinice po osnovu kojih je bila obračunata vozarina, a ne na jedan komad. Međutim, suprotan je bio stav kanadskog suda u slučaju Falconbridge Nickel v. Chimo Shpping (1969) 2 LLR 302, gdje je ocijenjeno da su traktor i generator dvije jedinice tereta.

65. Američki COGSA (čl. 4. t. 5) pod jedinicom tereta podrazumijeva uobičajenu jedinicu mjere za obračun vozarine ("customary freight unit"). Međutim, primjena ovakvog tumačenja stvara poteškoće kad se vozarina plaća fiksno ("lumpsum"). Prema stavu Vrhovnog suda Kanade u slučaju Falconbridge Nickel Mines v. Chimo Shpping (v. fusnotu 2), pojam "unit" znači "shipping unit" a ne "freight unit". Italijanski zakon (čl. 423) ne definiše pojam jedinice tereta, dok je sudska praksa neujednačena. U nekim presudama je stav suda bio da se radi o jedinici mjere za obračun vozarine (Kas. Italije 18.10.1982. Dir.Mar. 1983, str. 534), ali je u nekim presudama zauzet suprotan stav (Okr. Firenze 1.07.1964, Dir.Mar. 1965. str.149). U francuskom pravu preovladava stav da je navođenje težine u teretnici važno za određivanje vozarine, a ne i za računanje granice odgovornosti (v. Ro-

bi se izbjegle zabune i različita tumačenja ovog pojma, smatramo da ga treba unificirati tako što bi se preciziralo da izraz "jedinica tereta" označava jedinicu mjeru za obračun vozarine, ako se radi o teretu koji se ne prevozi kao kolet.

Na osnovu ovako utvrđenog pojma koleta i jedinice tereta sada je moguće pokušati dati odgovor na pitanje po kom osnovu treba ograničiti odgovornost prevozioca, da li prema koletu ili prema jedinici tereta. Kolet treba primijeniti kao osnovu za računanje iznosa ograničenja odgovornosti ako se radi o teretu čija se količina mjeri brojanjem, a jedinicu tereta u smislu jedinice za obračun vozarine, ako se radi o rasutom teretu. Ako bi teretnica pored broja koleta sadržala i podatke o težini tereta, onda bi podaci o težini imali značaj jedino za računanje visine vozarine, dok bi se ograničenje odgovornosti vozara računalo prema broju koleta. Tako na pr. ako je u teretnici navedeno da je ukrcano 100 koleta koji ukupno teže 2 t, ograničenje odgovornosti prevozioca će se računati po osnovu broja koleta a ne prema težini.⁶⁶ Kod rasutih tereta se kao jedinica tereta uzima broj jedinica prema kojima se obračunava vozarina, tako na pr. ako se radi o 5 tona pšenice onda će odgovornost prevozioca biti ograničena na 5 jedinica. Prilikom obračuna visine ograničenja prevashodno treba imati u vidu zaštitu interesa vlasnika tereta. Tako, ako je u teretnici navedeno da je ukrcan 1 vagon pšenice, kao osnov za računanje iznosa ograničenja odgovornosti treba uzeti 10 tona.

Visbijska pravila su unijela značajne izmjene u sistem ograničenja odgovornosti prevozioca. Pored odgovornosti prema koletu ili jedinici tereta, Visbijska pravila su uvela ograničenje odgovornosti prema kilogramu tereta, zavisno od toga koji iznos ograničenja je viši. Ovime su Visbijska pravila uskladila način određivanja ograničenja odgovornosti u pomorskom prevozu s postojećim sistemima u drugim granama saobraćaja, ali je u pogledu visine iznosa ograničenja odgovornosti zadržao niži iznos od onih koji postoje u drugim granama saobraćaja.

Odredbe Visbijskih pravila o ograničenju odgovornosti potencijalno pružaju veću zaštitu korisnicima prevoza, čija realizacija će prvenstveno zavisiti od sadržaja teretnice. U principu, korisnici prevoza će se pozivati na ograničenje tereta prema koletu kad se radi o laganim teretima, a na ograničenje odgovornosti prema kilogramu kad se radi o teškim teretima, tako da ako jedno kolet teži 334 kg ili više korisnik prevoza će imati interes da se ograničenje odgovornosti računa prema kilogramu, dok ako je kolet lakše od navedene težine interes korisnika prevoza biće da se ograničenje odgovornosti računa prema koletu. Visbijska pravila su odredbom o ograničenju odgovornosti prema kilogramu pokušala riješiti probleme u vezi s rasutim teretom, ali je zadržan pojam jedinice tereta iz Haških pravila koji je ostao nedefinisan, tako da su nejasnoće ostale.

---

déere, Traité de Droit maritime, II, No.671 i presuda Okr. Rouen 23.04.1965. DMF 1965, str.751).

66 Trg Rouen 23.04.1965, DMF 1965, str. 751.

U odnosu na problem ograničenja odgovornosti, naš Zakon je usvojio mješovito rješenje. Prema čl. 567. st. 3. Zakona, jedinica tereta je koleto ili komad, a kod rasutih tereta metarska tona ili kubni metar odnosno druga mjera, zavisno od toga na osnovu koje jedinice mjere je ugovorena vozarina. Zakon je, dakle, definisao jedinicu tereta, čime su otklonjene određene nejasnoće. Jedinica tereta obuhvata koleto, dok se kod rasutih tereta kao jedinica tereta smatra mjera količine na osnovu koje je obračunata vozarina. Ako vozarina nije ugovorena po jedinici mjere, za rasuti teret pod jedinicom mjere se podrazumijeva jedinica mjere na osnovu koje se uobičajeno ugovara vozarina u mjestu ukrcanja.⁶⁷

Međutim, odredbe o ograničenju odgovornosti u Zakonu se samo djelimično baziraju na odredbama Visbijskih pravila. Zakon nije preuzeo odredbu o alternativnom ograničenju odgovornosti prema kilogramu tereta, što je, prema našem mišljenju, greška zakonodavca.

Kontejner kao jedinica tereta

Visbijska pravila su posebnom odredbom regulisala ograničenje odgovornosti prevozioca kod kontejnerskog prevoza. Jedan od najtežih pravnih problema koje je donio kontejnerski prevoz jeste da li se jedinicom treba smatrati sam kontejner, ili pak koleta koje kontejner sadrži. U materijalnom smislu kontejner predstavlja jednu vrstu koleta, jer se u kontejner pakuje teret i sačinjen je tako da obezbijedi teret protiv oštećenja i gubitka za vrijeme prevoza. Međutim, kontejner nije koleto ni po svojoj strukturi, jer se u kontejner najčešće pakuje teret koji je već upakovan u ambalažu, niti po funkciji, jer je osnovna namjena kontejnera olakšanje i ubrzanje ukrcanja, slaganja i iskrcaja. Takođe, koleto se najčešće koristi samo jednom u cilju zaštite i čuvanja tereta na konkretnom putovanju, dok kontejner predstavlja stalni elemenat u kontejnerskom prevozu i koristi se za veći broj putovanja, nezavisno od konkretnih tereta koji se u njega pakuju.

Problem koji se postavlja u vezi s ograničenjem odgovornosti jeste da li se kontejner može smatrati jedinicom tereta u pravnom smislu. Visbijska pravila su ovaj problem relativno dobro riješila. Prema čl. 2. t. c) (tzv. "Container Clause"), ako teretnica ne sadrži navod o tome šta kontejner sadrži, jedinicom tereta će se smatrati kontejner, dok ako teretnica sadrži podatke o broju koleta koje kontejner sadrži, svako koleto se ima smatrati jedinicom tereta. Stranke se mogu sporazumjeti da kontejner služi kao jedinica za računanje ograničenja odgovornosti iako teretnica sadrži broj koleta.⁶⁸ S druge strane, ako je u teretnici naveden broj koleta

67 VPS Hrvatske 20.06.1972, UPK 1972, br. 56, str.42.

68 Ap. Rouen 17.12.1987, DMF 1989, str.440.

koje sadrži kontejner, iznos ograničenja odgovornosti će se računati po svakom koletu čak iako teretnica u rubrici u koju se unosi broj pakovanja ("number of packages") sadrži broj kontejnera.⁶⁹ U slučaju spora sud treba da utvrdi da li su stranke namjeravale da se za svrhu ograničenja odgovornosti primjenjuje kontejner, ili pak koleta u njemu. Ako je krcatelju poznato da će se teret prevoziti u kontejneru i u teretnici navede broj koleta, a prevozioc prihvati takav opis bez primjedbi, to znači da su se stranke saglasile da broj koleta, a ne kontejner, služi za određivanje ograničenja odgovornosti. U praksi se u vezi s ovim često javljaju problemi i daju različita tumačenja, posebno u pravima koja nijesu usvojila odredbu Visbijskih pravila o kontejnerima.⁷⁰

Dakle, presudan je sadržaj teretnice. Ako teretnica sadrži jedino navod "kontejner sadrži televizore", onda će se čitav kontejner smatrati jedinicom tereta. Međutim, ako teretnica sadrži navod "kontejner sadrži 100 kutija s televizorima", onda će se svaka kutija smatrati koletom i iznos ograničenja odgovornosti prevozioca će biti 100 puta veći, pod uslovom da je vrijednost jednog televizora veća ili barem jednaka visini ograničenja odgovornosti. Takođe, ako teretnica sadrži navod da kontejner sadrži 100 kutija i da svaka kutija sadrži 12 boca vina, kao jedinica tereta se neće smatrati niti kontejner niti svaka boca vina, već svaka kutija s vinom.

U teoriji postoji mišljenje da ako teretnica sadrži broj koleta u kontejneru, onda se za računanje ograničenja odgovornosti pored broja koleta uzima i kontejner kao posebna jedinica.⁷¹ Drugim riječima, ako je u teretnici navedeno da i kontejner sadrži 10 sanduka, onda se za računanje iznosa ograničenja uzima 10 (sanduka) + 1 (kontejner) = 11 jedinica. Ne bi se složili s ovakvim stavom, jer prema našem mišljenju ne odgovara odredbi sadržanoj u čl. 2. t. c) Visbijskih pravila. Prema ovoj odredbi, ako se radi o prevozu u kontejneru i u teretnici je naveden broj koleta koji se nalaze u koletu, onda se taj broj uzima kao osnov za računanje ograničenja odgovornosti. Izuzimajući ovaj slučaj, sam kontejner će biti smatrana jedinicom tereta. Dakle, radi se o alternativnoj a ne kumulativnoj osnovici računanja. Jedino ako se u kontejneru pored pakovanja čiji je broj naveden u teretnici nalazi drugi tgeneralni teret, tek onda će se kontejner računati kao posebna jedinica tereta uz broj pakovanja naveden u teretnici.

69 St. Paul & Marine Insurance Co. V. Sea-Land Service, AMC 1990, str. 2239 (S.D.N.Y. 1990).

70 Posebno je bogata američka sudska praksa u kojoj se ističe slučaj Royzl Typewriter v. Culmerland, AMC 1973, str. 1784. Opširnije, v. Scowcroft, Recent Development Concerning Package Limitation, JMLC 1989, str. 409.

71 Grabovac, Odgovornost prijevoznika, Split 1989, str. 166 i Rodiére o.c. II br. 672 i br. 776.

Odredba Visbijskih pravila kojom je regulisano ograničenje odgovornosti kiod prevoza tereta kontejnerima može biti uzrok nepravičnih situacija, budući da se isključivo bazira na sadržaju teretnice. Ako krcatelj propusti da u teretnicu unese broj koleta u kontejneru, zbog previda ili neupućenosti, njegovo pravo na naknadu štete može ugroženo. Postoji mišljenje da je oštećenoj strani trebalo priznati pravo izbora načina računanja ograničenja odgovornosti koji je za nju povoljniji, osim ako to nije izričito isključeno.⁷² Zbog ovakvog rješenja Visbijskih pravila, ne samo krcatelji, već i prevozoci moraju biti vrlo oprezni prilikom sastavljanja teretnice.

Ako teretnica sadrži unaprijed odštampanu klauzulu prema kojoj se kontejner ima smatrati jedinicom tereta, ovakvoj klauzuli se ne treba priznati valjanost. U protivnom, to bi značilo da se jedinicom tereta smatra kontejner, uprkos činjenici što teretnica sadrži broj koleta. To znači da bi se prevoziocu dozvolilo da mijenja odredbe Visbijskih pravila koje imaju imperativni karakter. Sloboda ugovaranja stranaka nije absolutna. Stranke nemaju pravo oredjivati šta je jedinica tereta, već je bitno tumačenje koje daje sud. Stav suda će biti prevashodno zasnovan na tekstu konvencije, odnosno zakona donijetog na osnovu konvencije, i sadržaju teretnice, pri čemu će biti uzeta u obzir namjera i volja stranaka, osim ako je suprotna konvenciji, odnosno zakonu. Sem toga, priznavanje valjanosti toj klauzuli bi vodio njenom redovnom unošenju u teretnicu i drastičnom sniženju iznosa ograničenja odgovornosti u kontejnerskom prevozu.

Nije sasvim jasno da li broj pakovanja u kontejneru može služiti kao osnov za računanje ograničenja odgovornosti prevozioca, ako se prevozioc primjedbom u teretnici ogradio u pogledu broja pakovanja (na pr. "said to contain 100 cartons"). Naime, kada krcatelj predaje na prevoz zapečaćen kontejner, prevozioc ne može znati koliki broj koleta kontejner sadrži, jer nije dužan da otvara kontejner. Smatramo da u ovom slučaju krcatelj treba da dokaže da je broj kutija koji je naveden u teretnici zaista unijet u kontejner.

Na kraju treba reći da su Visbijska pravila propustila da regulišu pitanje da li je vozar ovlašćen da poveća vozarinu po osnovi "ad valorem" kad je u teretnici naveden broj pakovanja koje sadrži kontejner, budući da se time iznos ograničenja odgovornosti prevozioca povećava onoliko puta koliko ima koleta u kontejneru. To bi značilo široko tumačenje konvencije koja dozvoljava mogućnost povećanja vozarine ako krcatelj deklariše vrijednost tereta koja je veća od zakonskog maksimuma ograničenja odgovornosti, a ne ako se uveća iznos ograničenja odgovornosti. Ovo pitanje je još uvijek sporno i teško rješivo, jer postoje argumenti i za jedan i za drugi stav.⁷³ U praksi je logično očekivati da će prevozoci tražiti veću vozarinu kad je u teretnici naveden broj koleta u kontejneru, jer iako nije dekla-

⁷² Ivošević, Odgovornost pomorskog brodara, Beograd 1974, str. 208.

⁷³ O ovome v. De Gurse, The Container Clause in article 4 (5) of the 1968 Protocol to the Hague Rules, JMLC 1970, str. 131.

risana vrijednost tereta, navodenjem broja koleta u kontejneru se *de facto* povećava odgovornost prevozioca.

Iznos ograničenja odgovornosti

Prema čl. 4. t. 5. Haških pravila, odgovornost prevozioca je ograničena na 100 funti sterlinga ili odgovarajućeg iznosa u nekoj drugoj valuti. Haška pravila su dala pravo državama ugovornicama da iznos ograničenja odgovornosti odrede u svojoj valutici, bez garancije da ta vrijednost mora odgovarati vrijednosti od 100 funti. Obično se radilo o iznosima koji su u vrijeme donošenja određenog zakona odgovarali vrijednosti od 100 funti, ali je docnjim padom vrijednosti te valute pao i realni iznos ograničenja odgovornosti, tako da postoje velike razlike između zemalja u pogledu realne vrijednosti ograničenja odgovornosti, što za posljedicu ima pravnu nesigurnost.⁷⁴ Pokazalo se da je s aspekta postizanja uniformnosti, ovo bio najveći nedostatak Haških pravila.

Haška pravila su u čl. 9. predviđela da se novčane jedinice prema kojima se obračunava ograničenje odgovornosti uzimaju prema vrijednosti u zlatu. Međutim, nije precizirano o kojoj se finoci zlata radi, niti se iz ove odredbe može zaključiti da li se radi o vrijednosti zlata iz 1924. godine kad su Haška pravila donesena, ili kasnije, recimo u trenutku nastanka štete. Takođe, iz teksta Haških pravila nije sasvim jasno da li se radi o 100 funti u zlatu ili o 100 funti nominalne vrijednosti britanske zvanične valute, što takođe doprinosi konfuziji, jer je razlika velika: 100 funti u zlatu vrijedi oko 6000 funti sterlinga.⁷⁵ Naime, države su uglavnom iznose ograničenja odredivale na osnovu tekućeg pariteta svoje valute prema funti, ne vezujući to za njenu zlatnu podlogu.

Inflacija je postepeno dovodila do erozije realne vrijednosti iznosa ograničenja, čime je umanjivana vrijednost ograničenja odgovornosti. Da bi se povećao ovako umanjena realna vrijednost ograničenja odgovornosti, godine 1950. u okviru Britanskog udruženja za pomorsko pravo donijet je tzv. Džentelmenski sporazum,

⁷⁴ Na pr. u S.A.D. je taj iznos 500 dolara, u Japanu 100.000 jena, u Njemačkoj 666,67 SDR. Čileu 835 SPV itd.

⁷⁵ Neki sudovi u Engleskoj i Australiji dali su tumačenje da se radi o 100 funti u zlatu (The Rosa S, LLR 1988, 2, str. 574 Brown Boveri v. Baltic Shipping Co.). Istina, ove presude nemaju veći značaj u zemljama koje su odredbe Visbijskih pravila uvrstile u svoje pravo, niti u zemljama koje su u svojim zakonima iznos ograničenja izrazile u nacionalnoj valutici. Međutim, ove presude mogu biti značajne ako se teretnice pozivaju na engleske charter partije, a izdate su u zemljama koje nijesu usvojile Konvenciju o teretnicima niti Visbijska pravila. U takvim slučajevima bi u teretnicu trebalo unijeti klauzulu koja precizira da se radi o britanskim funtama, a ne o zlatnoj vrijednosti funte.

kojim je iznos ograničenja povećan na 200 funti. Ovaj sporazum je bio ponuđen prevoziocima, vlasnicima tereta, osigurateljima i drugim zainteresovanim strankama, ali ne i državama. To znači da nije obavezivao države članice, a i iz samog naziva je jasno da se ne radi o ugovoru i da ne može imati obavezujući karakter za one koji mu ne pristupe.

Visbijska pravila su unijela značajne novine u pogledu iznosa ograničenja odgovornosti. Ograničenje odgovornosti se prema Visbijskim pravilima izračunava u Poincare francima, tako da prevozioc odgovara do iznosa od 10000 franaka prema koletu ili jedinici tereta, ili 30 franaka prema kilogramu tereta. Poincare frank se naziva po francuskom premijeru Pounicare-u, koji je utvrdio da jedan frank vrijeđi 65,5 miligrama zlata finoće 900/1000. Međutim, zbog činjenice da je vrijednost Poincare vezana za zlato, a da je cijena zlata izražena u U.S.A. dolarima, zahvaljujući svjetskoj inflaciji i padu cijena zlata, realni iznos ograničenja odgovornosti je vremenom padao i njegova sadašnja vrijednost je znatno ispod vrijednosti iz 1968. godine. Takođe, loša strana Poincare franka jeste da se radi o apstraktnoj monetarnoj jedinici koja se treba konvertovati u određenu nacionalnu valutu. U vezi s time se postavlja pitanje koji datum treba uzeti kao osnov za konverziju: datum presude, datum kad je dospjelo plaćanje, ili datum plaćanja. Zato je 70-tih godina Poincare frank zamijenjen specijalnim pravima vučenja-SPV (Special Drawing Rights - SDR), u odnosu 1 SPV = 15 Poincare franka.

Specijalna prava vučenja predstavljaju jednu vrstu međunarodnog instrumenta koji se koristi za procjenu komparativne vrijednosti valuta država članica čije valute ulaze u košaru MMF-a na osnovu kojih se utvrđuje njihova vrijednost.⁷⁶ Promjene u ovom odnosu su moguće promjenom u vrijednosti nacionalnih valuta na finansijskom tržištu. U odnosu na Poincare frank koji predstavlja fiktivnu vrijednost, SPV ima prednost jer se može izračunavati svakodnevno na osnovu kursnih lista, a u nekim kursnim listama koje objavljuje finansijska štampa nalazi se i vrijednost specijalnih prava vučenja.

CMI je 1979. donio Protokol o izmjeni Konvencije o teretnici prema kome je iznos ograničenja odgovornosti prevozioca izražen u SPV i iznosi 666,67 SPV po koletu ili jedinici tereta ili 2 SPV po kilogramu tereta.

Hamburška pravila su zadržala specijalna prava vučenja za računanje iznosa ograničenja i jedino su povećala taj iznos. Prema čl. 6. t. 1, odgovornost prevozioca je ograničena na 835 SPV po koletu ili jedinici tereta, ili 2,5 SPV po kilogramu tereta, što predstavlja povećanje u odnosu na Visbijska pravila za oko 25%. Ovi iznosi ograničenja su ipak niži nego su mnogi očekivali, a takođe su znatno niži od onih u drugim granama saobraćaja. U drumskom prevozu je iznos ograničenja

⁷⁶ Vrijednost SPV-a je jednaka tržišnoj vrijednosti 5 valuta u odnosu: američki dolar 42%, njemačka marka 19%, Francuski frank, britanska funta i japanski jen po 13%. Na dan 1.07.1993. godine vrijednost i SPV-a je iznosila 1,39 američkih dolara.

8,33 SPV po kilogramu, a u željezničkom i vazdušnom prevozu 17 SPV po kilogramu.

Međutim, pošto inflacija pogada sve nacionalne valute, ni SPV nije idealno sredstvo za računanje ograničenja odgovornosti, jer i njegova realna vrijednost pada vremenom. Hamburška pravila (čl. 33) zato propisuju postupak za revidiranje iznosa ograničenja odgovornosti u slučaju značajne izmjene njegove realne vrijednosti. Prema st. 2. ovog člana, za sazivanje konferencije u cilju povećanja iznosa ograničenja potrebno je da to zatraži najmanje jedna trećina država ugovornica, a da bi se donijela odluka o povećanju iznosa ograničenja potrebno je da za nju glasa većina od čvije trećine država koje učestvuju. Povrh toga, stavom 5 je predviđeno da nakon što izmjena stupi na snagu država koja je prihvatile izmjenu ima pravo da u odnosu s državama koje nijesu prihvatile izmjenu primjeni Konvenciju kako je izmijenjena, ako te države nijesu u roku od 6 mjeseci izjavile da nijesu vezane izmjenom. Smatramo da je ovako zamišljen mehanizam neefikasan, već je umjesto toga trebalo usvojiti mehanizam koji ne bi zahtijevao ovako komplikovanu proceduru i koji bi sadržao metod automatskog povećanja SPV-a. To bi, eventualno, moglo da se postigne upotrebom metoda indeksa cijena, tako što bi se vrijednost SPV-a uskladivala u skladu s porastom cijena. Takođe, smatramo da se promjena prijednosti SPV-a treba dati u nadležnosti Komisiji U.N. za trgovačko pravo (UNCITRAL), umjesto da se saziva diplomatska konferencija na način kako je predviđeno u Hamburškim pravilima. Treba pronaći metod koji bi brzo, efikasno i tačno vršio uskladivanje vrijednosti SPV-a sa porastom cijena i inflacijom, a bojimo se da to Hamburška pravila ne garantuju. Sem toga, odredba koju sadrže Hamburška pravila predstavlja rizik da se među zemljama koje su prihvatile Hamburška pravila mogu pojaviti razlike u pogledu visine ograničenja odgovornosti.

Treba spomenuti da hamburška pravila u čl. 26. st. 2. dopuštaju državama koje nijesu članice Međunarodnog monetarnog fonda da iznose ograničenja izraze u Poincare francima i to 12.500 franaka po koletu ili jedinici tereta ili 37,5 franaka po kilogramu tereta.

Prema originalnom tekstu čl. 567. našeg Zakona, odgovornost brodara je bila ograničena na 4.000 dinara. Međutim, Zakon je dao u nadležnost SIV-u da u slučaju promjene pariteta dinara propisuje nove svote ograničenja odgovornosti (čl. 1036 st. 4). SIV je nekoliko puta povećavao iznos ograničenja, ali je zbog stalnog i strmoglavnog pada vrijednosti naše valute i neblagovremenog reagovanja SIV-a, visina ograničenja odgovornosti izražena u stranoj valuti često bila smiješno mala.⁷⁷ Time je bio potpuno izgubljen smisao odredbe Haških pravila da iznos

77 U aprilu 1988. godine svota ograničenja odgovornosti brodara je iznosila 28 U.S.A. dolara (Prema Filipović, Jugoslavija bi trebala što prije ratificirati Visbyjska pravila, UPK 1988, br. 119-120, str. 24).

ograničenja odgovornosti, ako nije izražen u funtama sterlina, treba da bude odgovarajući, pri čemu se sigurno imala u vidu realna vrijednost tog iznosa koja bi trebala da odgovara vrijednosti od 100 funti sterlina. Prema poslednjoj odluci SIV-a SFR Jugoslavije iz 1988. godine ("Sl. list SFRJ", br. 48/88), svota ograničenja odgovornosti iznosila je 200.000 dinara, odnosno nakon devalvacije od 1.01.1990. godine 20 dinara po jedinici tereta. Konačno, odlukom SIV-a SR Jugoslavija od 6.05.1992. godine ("Sl.list SRJ", br. 7 od 29.05.1992. godine) povećan je iznos ograničenja odgovornosti na 900 dolara po jedinici tereta u dinarskoj protivvrijednosti koja se obračunava po srednjem kursu na dan isplate. Svakako je u odnosu na dosadašnje stanje ovo rješenje bolje, jer je u uslovima sadašnje enormne inflacije ograničenje odgovornosti vezano za stranu valutu i tako učinjeno stabilnim. Međutim, nije jasno otkuda se došlo do 900 dolara, jer za taj iznos nema uporišta niti u Haškim, niti u Visbijskim pravilima, niti u Hamburškim pravilima. Po trenutnoj realnoj vrijednosti taj iznos je najbliži iznosu ograničenja od 666,67 SPV iz Protokola od 1979. godine kojim je izmijenjen iznos ograničenja iz Visbijskih pravila. Naime, pretvoren u dolare po kursu od 1.07.1993. (1 SPV = 1,39 dolara) iznos ograničenja prema Protokolu od 1979. godine iznosi 959 američkih dolara.

Nacrt zakona o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi, koji je bio predviđen da bude usvojen do kraja 1993. godine, što je obzirom na brojne primjedbe malo vjerovatno, ne precizira iznos ograničenja, već predviđa da taj iznos bude dinarski i da se visina iznosa utvrđuje odlukom savezne vlade. Smatramo da je u uslovima sadašnje astronomске inflacije ovakva odredba neumjesna. To bi značilo da bi savezna vlada maltene svaki dan donositi novu odluku o povećanju iznosa ograničenja, kako bi se sačuvala njegova realna vrijednost. Smatramo da bi bilo bolje da se iznos ograničenja veže za specijalna prava vučenja, jer su ona stabilnija od bilo koje nacionalne valute, a sem toga postoji tendencija da budu univerzalno prihvaćen kao osnov za računanje ograničenja odgovornosti u međunarodnim konvencijama koje regulišu prevoz tereta. Činjenica da Jugoslavija nije ratifikovala Visbijska pravila, odnosno Protokol iz 1979. godine, ne predstavlja smetnju da se iznos ograničenja u Zakonu izrazi u specijalnim pravima vučenja. Kao primjer države koja je to uradila se može navesti Njemačka, koja iako nije ratifikovala Visbijska pravila, izmjenama zakona iz 1988. preuzima odredbe Protokola iz 1979. godine. Ratifikacijom neke konvencije država samo izražava svoj pristanak da bude vezana tom konvencijom. Ako država ne ratifikuje neku konvenciju to ne znači da se ona odrekla prava da odredbe te konvencije unese u svoje zakone, već samo da nije u obavezi da tako postupi. Uostalom, naš Zakon je preuzeo neke odredbe iz Visbijskih pravila iako ih Jugoslavija nije ratifikovala, kao što su na pr. odredbe o dokaznoj snazi teretnice, ili o ograničenju odgovornosti u kontejnerskom pravozu. To je u stvari bio jedan od kvaliteta Zakona, jer ne treba čekati da se neka konvencija ratifikuje pa da se prihvate njena pozitivna rješenja, već se ona mogu usvajati u domaćim zakonima i bez ratifikacije konvencija, idući im tako u susret. Ni problemi sa statusom SR Jugoslavije u Međunarodnom monetarnom fondu ne bi trebali da budu prepreka za korišćenje specijalnih prava vučenja u Zakonu.

Problemi sa našim statusom u Fondu su, nadajmo se, privremenog karaktera, i to ne bi trebalo da utiče na sadržaj Zakona.

Gubitak prava na ograničenje odgovornosti

Iznos ograničenja odgovornosti predstavlja maksimalni iznos do kojeg prevozioc odgovara, ali to ne znači da će prevozioc morati da plati taj iznos. Ako je visina štete manja od navedenog iznosa ograničenja odgovornosti, prevozioc će biti dužan da naknadi samo stvarno pretrpljenu štetu i to u punom iznosu. Ako visina štete prelazi iznos ograničenja, onda će prevozioc biti dužan da plati pun iznos ograničenja, ali ne preko toga. Pravo garantuje korisniku prevoza da će moći naknaditi štetu samo do granice koja je utvrđena u konvencijama koje regulišu prevoz tereta morem, odnosno u nacionalnim zakonima. Klauzule koje bi pokušale ograničiti odgovornost prevozioca na iznos koji je niži od tog iznosa, odnosno klauzule koje su konstruisane tako da vlasnik tereta ne može naknaditi štetu u punom iznosu u slučaju da visina štete ne prelazi iznos zakonskog ograničenja odgovornosti, neće biti valjane.

Prevozioc može izgubiti pravo na ograničenje odgovornosti u dva slučaja:

- a) ako je u teretnici deklarisana vrijednost tereta i
- b) u slučaju kvalifikovane krivice prevozioca

a) Deklaracija vrijednosti tereta

Iznos ograničenja odgovornosti se ne može umanjiti, ali se može povećati (čl. 4. t. 5. st. 1. Haških pravila i čl. 568. našeg Zakona). Ako krcatelj traži veću odgovornost prevozioca, on se može o tome sporazumjeti s prevoziocem. Prevozioc će na zahtjev krcatelja unijeti u teretnicu vrijednost tereta i u tom slučaju se plaća uvećana vozarina ("ad valorem"). Ako je u teretnici deklarisana vrijednost tereta, to ne znači da je odgovornost prevozioca neograničena, već jedino da nije ograničena na iznos naveden u Konvenciji, odnosno Zakonu. Ako teretnica sadrži vrijednost tereta, odgovornost prevozioca će biti ograničena do te vrijednosti. Navođenje vrijednosti tereta u teretnici se tumači kao volja stranaka da oduzmu vrijednost ograničenju odgovornosti koje propisuje Konvencija, odnosno Zakon, a navođenje vrijednosti tereta u teretnici služi kao dokaz da je prevozioc pristao na to.⁷⁸ Deklarisana vrijednost ima pretpostavljenu dokaznu snagu i prevozioc ima

---

⁷⁸ U slučaju "ad valorem" teretnice, P & I klubovi pokrivaju odgovornost prevozioca do 2400 U.S.A. dolara po jedinici tereta. Naravno, prevozioc može osigurati svoju odgovor-

pravo da dokazuje da je vrijednost tereta stvarno manja (čl. 4. t. 5. st. 2. Haških pravila). Vrijednost tereta se mora deklarisati prije ukrcanja, kako bi se prevoziocu dala šansa da se zaštiti od povećanog rizika tako što će primijeniti posebnu pažnju s obzirom na vrijednost tereta.⁷⁹ U praksi, krcatelji obično izbjegavaju da deklarišu vrijednost tereta iako se radi o teretu velike vrijednosti, kako bi izbjegli "ad valorem" vozarinu, i radije osiguravaju teret, jer je to često jeftinije.

Ako je deklarisana vrijednost veća od stvarne, pa i u dobroj vjeri, prevozioc će biti odgovoran samo za dokazanu vrijednost. Međutim, ako je krcatelj namjerno deklarisao nižu vrijednost kako bi platio nižu vozarinu, odgovornost prevozioca će biti ograničena na vrijednost tereta koju je krcatelj deklarisao, iako je ta vrijednost niža od stvarne vrijednosti.⁸⁰ Ako je deklarisana vrijednost niža od zakonskog ograničenja odgovornosti, to ne znači da će odgovornost prevozioca biti ograničena na deklarisano vrijednost, sem ako vlasnik tereta ne dokaže da je stvarna vrijednost tereta veća od deklarisane i da je deklaracija vrijednosti učinjena u dobroj vjeri. Prevozioc ne može ograničiti svoju odgovornost niže nego je propisano Konvencijom odnosno Zakonom, ali isto tako nije dužan naknaditi štetu višu od one koja je stvarno pretrpljena.

nost za preostali dio.

- ⁷⁹ Knauth, *The American Law on Ocean Bills of Lading*, Baltimore 1953, str. 270, Manca, *Studi di diritto della navigazione*, Milano 1961, II, str. 201, Pourcelet, *Le transport maritime sous connaissance en droit canadien, américain et anglais*, Montreal 1972, str. 151, Smeesters-Winkelmoelen, *Droit maritime et droit fluvial*, Bruxelles 1935, II br. 736; američki sudovi zahtijevaju od vozara koji se poziva na zakonsko ograničenje odgovornosti da dokaže da je krcatelj imao razumnu mogućnost ("fair opportunity") da izbjegne zakonsko ograničenje odgovornosti tako što bi deklarisao vrijednost tereta u teretnici. Drugim riječima, krcatelju se mora dati prilika da izabere između više i niže odgovornosti vozara, plaćajući za to veću ili nižu vozarinu. Tako na pr. ako teretnica ne sadrži prostor u koji krcatelj može deklarisati vrijednost tereta, vozaru se neće priznati pravo da ograniči odgovornost. U tom smislu v. *General Electric Co. v. The Lady Sophie*, AMC 1979, str. 724, *Carmen Tool v. Evergreen Lines*, AMC 1989, str. 913; opširnije, v. Sturley, *The Fair Opportunity required under COGSA sect. 4(5)*, JMLC 1988, str. 13.
- ⁸⁰ Berlingieri, *La polizza di carico e la Convenzione di Bruxelles del 25 agosto 1924*, Genova 1932, br. 442, Dor, *Bill of Lading Clauses and the Brussels International Convention of 1924 (Hague Rules)*, London 1960, str. 154, Schaps-Abracham, *Das deutsche Seerecht*, 4. izdanje, Berlin 1978, II str. 846; David R. Webb v. M/V Henrique Leal, 733 F. Supp. 702 (S.D.N.Y. 1990).

b) Kvalifikovana krivica prevozioca

Haška pravila izričito ne regulišu u kom slučaju prevozioc gubi pravo na ograničenje odgovornosti. Nasuprot, Haška pravila propisuju da prevozioc "ni u kom slučaju" ne odgovara za teret preko iznosa od 100 funti. Međutim, odredba "ni u kom slučaju" ("in any event") se ne može tumačiti da prevozioc ni u kom slučaju ne može odgovarati preko tog iznosa. Pored slučaja kad je u teretnici deklarisana vrijednost tereta, prevozioc se neće moći pozivati na ograničenje odgovornosti ni u slučaju da je štetu namjerno izazvao, jer se to kosi sa načelima gradanskog prava koja ne priznaju pravo ograničenja odgovornosti ako je šteta izazvana namjerno ("dolus omnia corumpit"). Međutim, nije sasvim jasno da li isto dejstvo ima krajnja nepažnja (na pr. ako je prevozioc postupao s grubom nepažnjom prilikom ospobljavanja broda za plovidbu), te je to stvaralo probleme u praksi.

Visbijska pravila su u čl. 2. t.e.) izričito predviđjela da se prevozioc ne može pozivati na ograničenje odgovornosti ako se dokaže da je šteta izazvana "radnjom ili propustom prevozioca počinjenom u namjeri da se izazove šteta, ili bezobzirno i sa sviješću da iz toga može nastupiti šteta".

Hamburška pravila su u čl. 8. st. 1. preuzela odredbu iz Visbijskih pravila.

Prema našem Zakonu (čl. 570. st. 1), brodar se ne može pozivati na zakonsko ograničenje odgovornosti ako se dokaže da je štetu lično uzrokovao namjerom ili krajnjom nepažnjom.

Ovdje treba ukazati na razlike koje u pogledu stepena krivice postoje u anglosaksonском праву, на које се осланјају све горе наведене међunarодне конвенције, и нашег права, које се базира на традицији континенталног права. Као намјера је у тексту Закона преведен израз "intent to cause" који је садржан у Visbijskim и Hamburškim правилима. Овдје нема ништа спорно, јер наведени израз указује на постојање намјере да се изазове штета. Одређене dileme постоје код израза "recklessly with knowledge that damage would probably result", који је у Закону преведен као крајња nepažnja. Овaj израз указује на поступање с крајњом nebrigom i sa znanjem da će штета вjerovatno nastupiti. Dakle, потребно је не само да бродар поступа с крајњом nebrigom, већ и да је свјестан да zbog takvog njegovog поступања може nastupiti штета, а да ништа nije предузео да је спријечи. Radi се, dakле, о težem stepenu krivice nego što је krajnja nepažnja u kontinentalnom праву, јер се уз сам акт поступања, односно nepostupanja, заhtijeva да постоји znanje, tj. svijest, да штета може nastupiti, ali se takođe radi o blažem stepenu krivice nego је namjera, jer iako постоји svijest ne постоји namjera да се изазове штета. Obzirom da naše право не poznaje takvo stepenovanje krivice, које се налази između krajnje nepažnje i namjere, zakonodavac se u skladu s našom правном традицијом odlučio за krajnju nepažnju. Međutim, s obzirom da је у dijelu Zakona који регулише превоз putnika садрžана одредба у čl. 629, према којој бродар губи право на ограничење odgovornosti "ako se dokaže da je штета nastala zbog radnje ili propusta које је бродар учинио, било у namjeri да uzrokuje

Štetu bilo iz krajnje nepažnje znajući da bi šteta vjerovatno mogla nastupiti", ne vidimo smetnju da takva odredba ne bude unesena u Zakon i u dijelu koji reguliše prevoz tereta.

Iz formulacije čl. 570. st. 1. i st. 2. Zakona može se zaključiti da će brodar moći ograničiti svoju odgovornost ako je šteta nastala namjernom radnjom ili propustom ili krajnjom nepažnjom osoba koje rade za vozara. Čini se da je ovo pogrešno jer je to suprotno načelu savjesnosti i poštenja (čl. 7. Zakona o obligacionim odnosima), jer ako je šteta izazvana namjerno ili s krajnjom nepažnjom onda se stranka koja je tako postupala ne može pozivati na blagodet, ograničenja odgovornosti, bez obzira da li se radi o radnji odnosno propustu same ugovorne stranke ili radnji odnosno propustu njegovih službenika. Sem toga, u uslovima u kojima se vrši pomorski prevoz je teško napraviti distinkciju između radnji brodara i radnji njegovih službenika.⁸¹ Izuzetno, zakonski iznos ograničenja odgovornosti brodara može biti umanjen u slučajevima navedenim u čl. 576. st. 2.

Na kraju treba ukazati na još jedan slučaj u kojem prevozioc može izgubiti pravo na ograničenje odgovornosti. To je slučaj kada korisnik prevoza zahtjev za naknadu štete ne podnese protiv prevozioca, već protiv njegovih službenika ili nezavisnih saugovarača, na pr. slagača, koji su neposredno skrivili štetu i postoji njihova vanugovorna odgovornost. U tom slučaju postoji rizik da prevozioc na posredan način izgubi pravo na ograničenje odgovornosti, jer Haška pravila to pravo ne priznaju službenicima prevozioca i nezavisnim saugovaračima. Odgovor na ovu prijetnju prevozioc je pronašao u tzv. Himalaya klauzuli, kojom pravo ograničenja proširuje na svoje službenike i nezavisne saugovarače.⁸²

Zaključak

Pravo koje reguliše prevoz tereta morem se oduvijek susretalo s određenim zahtjevima i izazovima, koji su određivali prirodu i razvoj pomorskog prava.

Izuzetno brzi tempo kojim se kreće razvoj pomorskog transporta nameće potrebu za pravovremenim pravnim regulisanjem problema koji se javljaju kao rezultat tih promjena. S druge strane, budući da se prevoz tereta morem obično vrši između različitih država, postoji potreba za njegovim uniformnim pravnim regulisanjem. Konačno, i možda najvažnije, pravo koje reguliše prevoz tereta morem se uvijek kretalo oko dva suprotna interesa: interesa vlasnika tereta da za mini-

⁸¹ VPS Hrvatske 6.06.1988. Pregled sudske prakse 1988, br. 39 str. 136; opširnije o ovome v. Ivošević, ibidem, str. 211 i Jakaš, ibidem, II br. 332.

⁸² Opširnije, Pejović, Prevozne isprave u pomorskoj plovidbi, Cetinje 1992, br. 49.

malnu vozarinu dobije maksimalnu sigurnost za svoj teret i interesa prevozioca da za maksimalnu vozarinu što je moguće manje odgovara.

Problem ograničenja odgovornosti prevozioca, koji je obrađen u ovom članku, pruža odličnu ilustraciju ovih postavki. Pojava kontejnera je, pored izuzetnih prednosti za praksu pomorskog prevoza, donijela krupne pravne probleme, među kojim je i problem da li se kontejner treba smatrati jedinicom tereta. Ovaj problem je pravo riješilo odredbom Visbijskih pravila, kojom je težište stavljen na sadržaj teretnice, odnosno na činjenicu da li je u teretnici naveden broj koleta koji kontejner sadrži ili nije.

Činjenica da je problem ograničenja odgovornosti regulisan Haškim, Visbijskim i Hamburškim pravilima, koja predstavljaju međunarodne konvencije, predstavlja potvrdu druge postavke o uniformnosti prava.

Međutim, puna uniformnost nije postignuta upravo zato što postoje tri konvencije a ne jedna, a to je zato što jedna grupa država, posebno države koje nemaju razvijeno brodarstvo, smatra da Haška i Visbijska pravila suviše štite prevozioce, dok druga grupa država smatra da su Hamburška pravila previše stroga prema prevoziocima, što je potvrda treće postavke. Tako, još uvijek postoje države koje svoje pravo baziraju na Haškim pravilima, zatim države koje svoje pravo baziraju na Visbijskim pravilima, kao i države koje svoje pravo baziraju na Hamburškim pravilima.

Iz trenutnog stanja prava koje reguliše prevoz tereta morem je da u potpunosti nijesu postignuti svi ciljevi. Tako se još uvijek u praksi javljaju problemi u vezi s time da li je kontejner jedinica tereta. Zatim, očigledno je da je put do pune uniformnosti ovog prava samo daleka perspektiva. Takođe još uvijek postoje stranke koje su nezadovoljne postojećim rješenjima i smatraju da je postojeće pravo bilo nepravedno prema njima. Iz perspektive nas pravnika, to što još sve nije dobro i idealno riješeno je sasvim u redu. Jer, inače, a šta bi mi radili?

Limitation of liability for damage of the carrier by sea

Summary

In this paper the author analyses the question of limitation of liability of the carrier for damage to goods (transport damages). The author deals with all the questions regarding this form of liability in comparative law: the concept, cargo units, container as a cargo unit, limits of liability, liability above the limit (declaration of the value of cargo, qualified guilt of the carrier). By means of a critical analysis the author offers some very useful conclusions.

Key words: Carrier by sea, liability for damage, guilt, container, cargo.

Pojam preinačenja tužbe u parničnom postupku

Rezime

Predmet ovoga rada je pojam preinačenja tužbe u parničnom postupku. U prvom delu rada iznose se različita shvatanja o pojmu ovog instituta, dok se u drugom delu govori o pojedinim vrstama preinačenja, koje može biti objektivno i subjektivno. Objektivno se tiče promene tužbenog zahteva, a subjektivno promene na strani tuženog kao stranke. Sva pitanja obrađena su sa stanovišta teorije, sudske prakse i pozitivnih zakonskih rešenja. Ključne reči: tužba, preinačenje tužbe, parnični postupak, tužbeni osnov.

Tužba se smatra preinačenom, kada tužilac u pokrenutom postupku promeni u tužbi neki od bitnih elemenata tužbe, tako da izmenjena tužba nije više istovetna s onom prvočinom. Nije sporno, bar sa stanovišta našeg prava, da promene na strani tuženog dovodi do preinačenja tužbe, ali je sporno koje promene u predmetu spora izazivaju promenu njegovog identiteta. Prema jednom shvatanju,⁸³

82 docent Pravnog fakulteta u Banja Luci

83 Tako, na primer: Tomislav Ralčić - Vitoje Tanasković: Zakon o parničnom postupku sa komentarom, sudske praksom i obrascima, NIP "Književne novine", redakcija "Stručna knjiga", Beograd, 1977. godine - skraćeno Ralčić - Tanasković: ZPP sa komentarom, str. 377; Dr Jovan Slavnić: Imputacija duga i preinačenje tužbe kod permanentnih sukcesivnih obligacija, Pravni život, Beograd, broj 6. od 1966. godine, str. 55; Prof. dr Srećko Zuglia: Građanski parnični postupak FNRJ, "Školska knjiga", Zagreb, 1957. godine, str. 382; Kosta M. Mesarović: Preinačenje tužbe, Advokatura, Časopis advokatske

identitet predmeta spora je jednako određen tužbenim zahtevom i tužbenom osnovom, pa je tužba uvek izmenjena ako se u njoj menja bilo tužbeni zahtev bilo tužbeni osnov. Prema drugom shvatanju,⁸⁴ koje je usvojilo i naše pozitivno građansko procesno pravo (Zakon o parničnom postupku - skraćeno ZPP), tužba je preinačena samo onda kada se njoj menja tužbeni zahtev. Promena činjeničnog osnova sama po sebi nema uticaja na promenu identiteta tužbe ukoliko istovremeno nema za posledicu i promenu tužbenog zahteva. Prema tome, preinačenje može zavisiti od promene identiteta tužbe koja se tiče tužbenog zahteva i promene na strani tuženog kao stranke. Zbog toga govorimo o objektivnom i subjektivnom preinačenju tužbe.⁸⁵

I. Objektivno preinačenje tužbe

Tužba može biti objektivno preinačena zbog tri osnovna razloga: 1) promene istovetnosti zahteva, 2) povećanje postojećeg i 3) isticanjem drugog zahteva uz postojeći (čl. 191. st. 1. ZPP).

1) Preinačenje tužbe promenom istovetnosti tužbenog zahteva

Tužilac menja istovetnost zahteva kada traži odluku o pravnoj posledici druge sadržine. Tako, na primer, tužilac ustaje tužbom u kojoj tužbeni zahtev upravlja na ispunjenje kupoprodajnog ugovora tako što traži isporuku ugovorene količine robe. U toku parnice tužbeni zahtev preinačuje tako što zahteva naknadu štete

---

komore Srbije, Beograd, broj 1, od 1980. godine, str. 71, 73.

84 Tako, na primer: Prof. dr Branko Čalija: Gradansko procesno pravo, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 1986. godine, str. 428; Prof. dr Siniša Triva: Gradansko parnično procesno pravo, V izmenjeno i dopunjeno izdanje, "narodne novine", Zagreb, 1983. godine, str. 324; Prof. dr Borivoje Poznić: Gradansko procesno pravo, "Savremena administracija", Beograd, 1982. godine, str. 200.

85 Institut preinačenja tužbe bio je stran rimskom pravu, a nastao je u Italiji tek u srednjem veku. Nemački *Zivilprozessordnung* (skraćeno ZPO) od 1877. godine dopušta preinačenje tužbe u prvoj instanci samo sa pristankom tuženog, a u drugoj instanci nikako. Parlamentarnom primenom zakona od 1898. godine dozvoljava se preinačenje tužbe i u prvoj instanci - bez pristanka tuženog, ako se time odbrana tuženog ne otežava, a u drugoj instanci samo sa pristankom tuženog. Parlament od 1924. godine dozvoljava svako preinačenje tužbe, ako je ono svrshodno, ali samo za prvu instancu, a od 1933. godine i za drugu instancu. (Rosenberg-Schwab: *Zivilprozessrecht*, 14. Auflage, C.H. Beck, Mnchen, 1986, str. 615.).

zbog neispunjjenja ugovora. Promena činjeničnog osnova dovodi do preinačenja tužbe samo onda kada istovremeno izaziva i promenu tužbenog zahteva, tj. traženje da sud izrekne i pravnu posledicu drugog sadržaja. Preinačenje tužbe promenom istovetnosti zahteva predstavlja ustvari povlačenje tužbe i podnošenje nove tužbe.⁸⁶

Tužba nije preinačena ako je tužilac smanjio tužbeni zahtev (čl. 191. st. 3. ZPP).⁸⁷ Ovo zbog toga što smanjenje tužbenog zahteva ne čini neku posebnu parničnu radnju, već po svojoj suštini predstavlja ili delimično povlačenje tužbe ili delimično odricanje od tužbenog zahteva. Tužba nije preinačena (*Keine Klageränderungen*) ni u slučaju ako je tužilac promenio pravni osnov tužbenog zahteva (*Eine Änderung des Anspruchsgrundes ist keine Klagenderung*),⁸⁸ ili ako je promenio, dopunio ili ispravio pojedine navode, tako da usled toga tužbeni zahtev nije promenjen (čl. 191. st. 3. ZPP).⁸⁹ Tako, na primer, ako se tužbeni zahtev ne odnosi na novčani iznos, a tužilac u toku parnice drugačije naznači vrednost predmeta spora (naznači je u iznosu većem od onog navedenog u tužbi), time tužba nije preinačena.⁹⁰ Ona nije preinačena ni kad kupac tužbu za naknadu štete zbog neisporuke kupljene robe ispravlja tako što navodi drugi datum zaključenja ugo-

86 Kad je tužba sa pristankom tuženoga preinačena tako da se, na mesto prvobitno tuženog iznosa koji je tužilac uložio za osnivanje ortačke zanatske radnje, traže mašine, uzima se da je tužilac od prvobitne tužbe odustao; u pogledu te tužbe postupak se ima obustaviti. (*Zbirka sudskih odluka*, Beograd, 1956. godine, Knj. I, sv. 2, odluka br. 415).

87 Izmena tužbenog zahteva u pogledu vremena za koje se traži kamata ne predstavlja preinačenje tužbe, ako se time traži manji iznos nego u tužbi. (*Rešenje Višeg privrednog suda u Novom Sadu* br. Sl-395/69 od 25.VI 1969. godine, *Privreda i pravo*, Zagreb, broj 6, od 1970. godine, str. 52.); Ili kad, na primer, tužilac konačno zahteva manji suvlasnički deo od onog dela koji je tužbom tražio. (*Vrhovni sud Hrvatske* Gž-599/79 od 8.VIII 1979. godine. *Milka Janković - Života Janković - Hranislav Karamarković - Dragoljub Petrović: Komentar zakona o parničnom postupku*, "Privredna štampa", Beograd, 1977. godine - skraćeno Janković i dr: Komentar ZPP, str. 253.).

88 Rosenberg-Schwab; navedeno delo, str. 611; Ne može se smatrati celishodnim preinačenje tužbe ako se ono zasniva na drugom pravnom osnovu, pa sud takvo preinačenje može odbiti i takvim odbijanjem ne vreda odredbe postupka. (*Viši privredni sud Vojvodine*, P-427/73, *Ralčić - Tanasković: ZPP sa komentarom*, str. 379.). U smislu propisa čl. 179. st. 3. ZPP-a tužba nije preinačena ako je tužilac promenio pravni osnov tužbenog zahteva, pa se dosledno na ovu promenu ne odnosi propis čl. 178. st. 1. ZPP-a, što znači da se može i u žalbi promeniti pravni osnov tužbenog zahteva. (Okružni sud Split, GŽ-1606/75 od 26.XI 1976. godine, Janković i dr: komentar ZPP, str. 253.).

89 Paragraf 264. ZPO: Ne može se smatrati kao preinačenje tužbe, promena osnova tužbe. 1) Činjenični ili pravni navodi su dopunjeni ili ispravljeni, 2) Tužbeni zahtev u glavnoj stvari je u odnosu na sporedne zahteve povećan ili smanjen, 3) Umesto prvobitno zahtevanog predmeta, zbog jedne kasnije nastale promene, zahteva se novi predmet ili interes.

90 Vrhovni sud Hrvatske, P-207/76 (*Ralčić - Tanasković: ZPP sa komentarom*, str. 380.).

vora; kupac tužbu dopunjava time da ga je tuženi još pre isteka roka isporuke izvestio da neće izvršiti isporuku; kupac prelazi sa apstraktne štete na konkretnu itd. Takođe se ne radi o preinačenju kada je tužilac pogrešno označio ime tuženog, ispušto njegovu adresu, nije naveo imena zastupnika, pogrešno izračunao vrednost spora, netačno naveo neke činjenice, propustio da ponudi određene dokaže itd. Ovim ispravkama i nadopunama tužilac u stvari ne vrši nikakvu izmenu u identitetu tužbe, jer ne unosi nešto bitno novo, nego samo tačno utvrđuje ono što je već podnošenjem tužbe propustio da uradi.

2) Preinačenje tužbe povećanjem postojećeg tužbenog zahteva

U ovom slučaju radi se o kvantitativnom povećanju već postojećeg tužbenog zahteva, gde tužilac u stvari obavlja **sukcesivnu objektivnu kumulaciju** (čl. 188. ZPP). Zakonodavac je ovu kumulaciju podveo pod preinačenje, jer je želeo da tužioca podvrgne strožijim uslovima za vršenje ove promene. Pošto tužilac već u tužbi mora da odredi obim tužbenog zahteva, preinačenje tužbe povećanjem tužbenog zahteva daje mu mogućnost da tužbeni zahtev prilagodi rezultatima raspravljanja. Tako, na primer, rezultati dokazivanja pokazuju da tužilac može tražiti na ime naknade štete novčani iznos veći od onog koji je postavio u tužbenom zahtevu, ili da mu na osnovu činjenica koje su se pojavile u toku postupka, na primer, usled pogoršanja zdravstvenog stanja, pripada veći iznos novčane naknade u odnosu na onaj koji je istakao u tužbenom zahtevu.⁹¹ Preinačenje postoji i kad tužilac ne obrazlaže povećanje nikakvim novim činjenicama, nego prosto izjavljuje da je veličinu tužbenog zahteva pogrešno ocenio, na primer, veličinu štete u parnici za njenu naknadu. Prof. Kamhi⁹² smatra da tužilac ne sme u postupku povećati zahtev

91 Ne radi se o povećanju tužbenog zahteva u smislu člana 191. stav 1. ZPP kada tužilac umesto naknade za popravak zgrade traži naknadu totalne štete, jer ne postoji identitet između ova dva tužbena zahteva bez obzira što šteta potiče iz istog uzroka (Sirenje žila uličnih stabala), pa stoga i zatezna kamata teče od podnošenja novog zahteva. (Vrhovni sud BiH, Gž. br. 421/78, Janković i dr: Komentar ZPP, str. 253.). Polazeći od načela pravičnosti i prihvaćenog načela da su za utvrđivanje visine novčane satisfakcije za pretrpljenu neimovinsku štetu merodavne prilike u vreme presudjenja, opravданo je oštećeniku dopustiti da povećanjem tužbenog zahteva preinači tužbu, bez obzira na protivljenje tuženog. Pri oceni zastare preinačenog dela takvog tužbenog zahteva ima se uzeti da je podnošenjem tužbe za naknadu neimovinske štete prekinuto zastarevanje i u pogledu povišenog dela tužbenog zahteva. (Zbirka sudskih odluka, Beograd, 1976. godine, Knj. I, sv. 3, odluka r. 341.). Tužbeni zahtev neće biti preinačen, ako se zahteva za isti iznos najpre povećanje, a zatim smanjenje te vrednosti. (Rosenberg - Schwab: navedeno delo, str. 613.).

92 Prof. dr Samuel Kamhi: Grasđanski sudski postupak, "Veselin Masleša", Sarajevo, 1961.

koji je stavio u tužbi, jer bi to bilo, kako on misli, nedopustivo preinačenje tužbe. Ovaj svoj stav on zasniva na postulatu da tužilac već u tužbi treba da odredi obim svoga zahteva i da sud u postupku odlučuje u granicama postavljenog zahteva (čl. 2. st. 2. ZPP od 1956.). Nije teško zaključiti da je ovo mišljenje neispravno, jer je u direktnoj suprotnosti sa čl. 191. st. 1. ZPP koji izričito propisuje da je tužba preinačena, između ostalog, i kada se poveća postojeći zahtev.

Osnov za preinačenje tužbe povećanjem tužbenog zahteva u nastavku prvostepenog postupka, posle ukidanja ranije presude po žalbi tuženog, mogu biti samo nove činjenice, nastale posle zaključenja glavne rasprave u ranijem postupku.⁹³ U tom smislu tužilac može, pozivom na odredbu čl. 189. st. 2. Zakona o obligacionim odnosima, povećati tužbeni zahtev i kad je ranija prvostepena presuda protiv koje se on nije žalio, ukinuta u dosudujućem delu po žalbi tuženog, odnosno tužiocu se u nastavku postupka može dosuditi naknada štete u većem iznosu od prvobitno dosuđenog, samo ako je povećanje cena nastupilo nakon zaključenja prethodne glavne rasprave.⁹⁴ Naime, prema odredbi člana 186. Zakona o obligacionim odnosima, obaveza naknade (materijalne) štete smatra se dospelom od trenutka nastanka štete. Propisujući da obaveza za naknadu štete dospeva u trenutku nastanka štete, Zakon o obligacionim odnosima je odredio isti momenat za dospelost i nastanak obaveze na naknadu štete.

Međutim, trenutak prouzrokovanja štete nije i momenat koji treba uzeti u obzir prilikom odmeravanja naknade štete, jer se prema članu 189. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima "visina naknade štete određuje prema cenama u vreme donošenja sudske odluke, izuzev slučaja kad zakon nareduje što drugo".

Nije sporno da se uskladijanje odštetnog zahteva u toku parnice do donošenja prvostepene presude vrši preinačenjem tužbe, i da ovakva preinačenja, naročito u vremenima značajnijeg kolebanja cena, nisu retke u sudsкој praksi.

Sporno je, međutim, pitanje mogućnosti povećanja tužbenog zahteva u situaciji kada prvostepeni sud donosi presudu na ponovnom suđenju, tj. posle ukidanja svoje ranije presude povodom žalbe tuženog.

Oštećeni (tužilac) može, naime, doći u priliku da zahteva veći iznos naknade zbog porasta cena i nakon što je povodom žalbe tuženoga ukinuta prvostepena presuda kojom je tužbeni zahtev usvojen u celosti ili delimično.

---

godine, str. 315.

93 Savezni sud, Gzs. 24/77 (Janković i dr: Komentar ZPP, str. 252).

94 Načelni stav broj 8/83 XXIII Zajedničke sednice Saveznog suda, republičkih i pokrajinskih vrhovnih sudova i Vrhovnog suda od 14. i 15. decembra 1983. godine. (Janković i dr: Komentar ZPP, str. 253.); Vrhovni sud BiH, broj Rev. 112/89. od 19. oktobra 1989. godine. (Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Bosne i hercegovine - skraćeno Bilten SPVSBiH, Sarajevo, oktobar - decembar, broj 4. od 1989. godine, odluka br. 202.); Pre-suda Vrhovnog suda Makedonije Rev 344/84 od 14.VIII 1984. godine.

U ovom se slučaju, u pogledu tužbenog zahteva o kojem se ponovo raspravlja, primenjuje procesno pravilo o zabrani "reformatio in peius", a u pogledu nepobijanog dela presude pravilo o pravosnažnosti.

Prema odredbi člana 374. ZPP, drugostepeni sud ne može preinačiti presudu na štetu stranke koja se žalila, ako je samo ona podnela žalbu. Iako zakon ovu zabranu predviđa izričito samo za slučaj u kojem se prvostepena presuda preinačuje, ovo pravilo treba važiti i prilikom ponovnog suđenja nakon ukidanja prvostepene presude. Ovo ima za posledicu nemogućnost preinačenja tužbe povećanjem tužbenog zahteva zbog promene (povećanja cena) koja je nastupila još u toku ranijeg postupka pred prvostepenim sudom, jer je činjenični kompleks na kojem je zasnovana dosuđujuća presuda obuhvaćen dispozitivom, pa i pravilom zabrane, "reformatio in peius".

Zahtev zasnovan na promenama do kojih je došlo posle donošenja ranije presude prvostepenog suda nije obuhvaćen pravilom zabrane "reformatio in peius", pa je tužilac, na osnovu ovlašćenja iz materijalnopravne odredbe člana 189. stav 2. Zakona o obligacionim odnosima, ovlašćen zbog takvih promena preinačiti tužbu povećanjem tužbenog zahteva sve do donošenja sudske odluke.

Međutim, može se desiti, da ranjom presudom tužbeni zahtev bude usvojen samo delimično i da se žalio samo tuženi. U takvom je slučaju za izanos preko dosudenog iznosa nastupila pravosnažnost.

Činjenični kompleks na kojem je zasnovana odbijajuća presuda obuhvaćen je u celosti pravosnažnošću dispozitiva i zbog toga se na istom kompleksu ne može više graditi sadržajno isti tužbeni zahtev. Pravosnažnost, dakle, je vezana za činjenično stanje u trenutku zaključenja glavne rasprave.

Prema tome, mogućnost preinačenja tužbe povećanjem tužbenog zahteva za naknadu štete zavisila bi od toga da li je relevantna činjenica (povećanje cena) nastupila do zaključenja glavne rasprave u ranijem postupku ili nakon toga.

U prvom slučaju, iz razloga što relevantna činjenica ulazi u činjenični kompleks na kojem je zasnovana presuda u odbijajućem delu, tužilac ne bi mogao povećati tužbeni zahtev, jer se radi o istom životnom dogadaju u vezi s kojim je već pravosnažno presudeno. Pri tome nije od značaja da li je tužilac znao za takvu činjenicu pre trenutka do kojeg ju je mogao istaknuti u ranijem postupku. Ako on za tu činjenicu nije znao, ili je znao ali je našao odnosno stekao mogućnost da upotrebi nove dokaze na osnovu kojih je za njega mogla biti donesena povoljnija odluka da su te činjenice ili dokazi bili upotrebljeni u ranijem postupku, pravno stanje stvoreno pravosnažnom presudom u odbijajućem delu može biti izmenjeno samo povodom predloga za ponavljanje postupka (član 421. tačka 9. ZPP). Tužilac, dakle, ne bi mogao u toku glavne rasprave povećati tužbeni zahtev s pozivom na činjenicu koju nije izneo u toku ranijeg postupka, a prema kojoj je materijalnopravno stanje u vreme završetka ranijeg raspravljanja bilo drukčije nego što je sud utvrdio.

U drugom slučaju, ako je činjenica (poskupljenje) nastala nakon trenutka do kojeg je tužilac mogao iznositi nove činjenice u ranijem postupku, onda ne postoji pravosnažno presuđena stvar. Dosledno tome, tužilac bi mogao preinačiti tužbu povećanjem tužbenog zahteva, ako je relevantna činjenica nastupila nakon zaključenja glavne rasprave i donošenja ranije presude, jer se tada ne bi radilo o istom životnom događaju u vezi s kojim je već pravosnažno presuđeno.

3) Preinačenje tužbe isticanjem drugog tužbenog zahteva uz postojeći

Isticanje novog zahteva uz postojeći takođe dovodi, u stvari, do **sukcesivne kumulacije**, pa i ovde treba pored pravila o preinačenju primenjivati i pravila o dopustivosti objektivne kumulacije. Ova vrsta promene ne predstavlja preinačenje u užem smislu, jer prvotibni zahtev ostaje neizmenjen, ali Zakon i ovu promenu, iz istih razloga kao i kod povećanja postojećeg tužbenog zahteva, podvrgava režimu preinačenja. Isticanje novog zahteva uz postojeći imamo, na primer, u slučaju kada tužilac prvo traži zakupninu za stan od tuženog, pa onda doda zahtev i za naplatu zakupnine za garažu, ili uz zahtev za povraćaj stvari ističe u toku parnice i zahtev za naknadu štete zbog smanjenja njene vrednosti. Ako, pak, tužilac uz zahtev za osudu tuženog na činidbu postavlja naknadno i zahtev za utvrđenje da postoji prejudicijelni odnos koji je među strankama sporan, a od koga zavisi odluka o tužbenom zahtevu, na primer, kamate i glavni dug, najamnina i najamni odnos, autorski honorari i autorsko pravo itd., to se ne smatra kao preinačenje tužbe.⁹⁵ Nadomeštanjem postojećeg tužbenog zahteva novim, parnica se u pogledu prijašnjeg zahteva gasi. U odnosu na taj zahtev primenjuju se pravila o povlačenju tužbe i litispendencija prestaje *ex tunc*.⁹⁶

II. Subjektivno preinačenje tužbe

Subjektivno preinačenje tužbe naziva se ono preinačenje koje se tiče promene u ličnosti tuženog,⁹⁷ za razliku od objektivnog preinačenja koje se tiče predmeta

⁹⁵ Borivoje Poznić - Mihailo Vražalić - Franjo Bačić: *Zakon o parničnom postupku sa komentarom*, Izdanje časopisa "Nova administracija", Beograd, 1957. godine, str. 158.

⁹⁶ VSH, Rev. 2283/86 od 31. avgusta 1988. godine. (Pregled sudske prakse, prilog časopisa "Naša zakonitost", Zagreb, 43/1989, odluka br. 103.).

⁹⁷ Podnesak tužioca, kojim umesto prvobitno tuženog tuži drugu osobu, predstavlja sadržajno preinačenje tužbe u subjektivnom smislu, a ne predlog za ispravak tužbe. (Viši privredni sud Hrvatske, Sl-2051/77 od 8.XI 1977. godine, Janković i dr: Komentar ZPP,

spora. Promena je moguća samo na tuženoj strani, pa stupanje trećeg lica na mesto tužioca nije dopušteno.⁹⁸ Suština promene sastoji se u tome što dosadašnji tuženi prestaje biti stranka, a njegovu ulogu preuzima treće lice.

Do subjektivnog preinačenja dolazi u onim situacijama kada se pokaže da je tužilac pogrešio u pasivnoj legitimaciji tuženog. Naime, tužilac je svoju tužbu upravio protiv lica koje nije dužnik iz materijalnopravnog odnosa povodom koga je on ustao tužbenim zahtevom.

Subjektivno preinačenje tužbe imamo, na primer, u slučaju kada tužilac označi kao tuženog osnovnu organizaciju udruženog rada, umesto prvočitno tužene interne banke,⁹⁹ ili kad u tužbi označi kao tuženo pravno lice koje se takvom firmom, odnosno nazivom, postoji i učestvuje u pravnom prometu, pa umesto toga lica tužilac označi drugo postojeće pravno lice, ali ne i kada kao tuženog označi ne-postojeće pravno lice, pa tužilac ispravi tužbu navodeći pravilnu i potpunu oznaku firme, odnosno naziva tuženog.¹⁰⁰ Označenje osnovne organizacije udruženog rada kao tuženog, umesto prvočitno označene radne organizacije, nakon otpočinjanja parnice, takođe predstavlja subjektivno preinačenje, a ne ispravku tužbe.¹⁰¹

Nema subjektivnog preinačenja tužbe kad na mesto prvočitno tuženog stupa njegov sukcesor u spornom pravnom odnosu, ako bi i protiv njega delovala pravosnažnost presude donesene u parnici u kojoj bi do kraja učestvovao prvočitno tuženi (na primer, kod univerzalne sukcesije).¹⁰² Takođe nije subjektivno preinačenje ni promena istovetnosti stranaka kad umesto prvočitnih stranaka stupe u parnicu njihovi naslednici, niti kad parnicu preuzme zakonski zastupnik stranke umesto stranke koja nema parničnu sposobnost, ili što stranka koja postane parnično sposobna preuzme sama vođenje parnice.¹⁰³ Ako tužilac u toku parnice

str. 255.).

98 Okružni sud u Osijeku, Gž-1816/89 od 18. maja 1989. godine. (Pregled sudske prakse, prilog časopisa "Naša zakonitost", Zagreb, 42/1989, odluka br. 74.); Odluka Vrhovnog suda SR Crne Gore Rev. 81/85.

99 Vrhovni sud BiH, broj Pž. 53/89 od 13. decembra 1989. godine. (Bilten SPVSBiH, Sarajevo, januar - mart, broj 1. od 1990. godine, odluka br. 134.).

100 Vrhovni sud BiH, Pž. 300/87. od 29. januara 1988. godine. (Bilten SPVSBiH, Sarajevo, april - juni, broj 2. od 1988. godine, odluka br. 91).

101 Vrhovni sud BiH, Pž. 181/88 od 30. marta 1989. godine. (Bilten SPVSBiH, Sarajevo, april - juni, broj 2. od 1988. godine, odluka br. 141.).

102 Prof. dr Siniša Triva: navedeno delo str. 326; Vrhovni sud BiH, Pž-508/82 (Janković i dr: komentar ZPP, str. 255.).

103 Dr Branko Bazala: Zakon o parničnom postupku s objašnjnjima i sudskim odlukama, Informator, Zagreb, 1969. godine, str. 179; Nema preinačenja tužbe u smislu člana 192. stav 1. ZPP kad na mesto tuženog stupa sukcesor (žena i deca sada pok. tuženog). Sukcesor ne počinje parnicu iznova, već je nastavlja u stadijumu u kojem je parnicu zatekao u trenutku kad je u nju stupio. (VsH Rev 1693/83 od 21.II 1984. godine. Ivica Grnić:

proširi tužbu i na izostavljene nužne suparničare, onda u odnosu na prvobitno tuženog ne postoji nikakvo preinačenje tužbe.¹⁰⁴ Isto tako, izjava tužioca da tužbu u kojoj je kao tuženoga bio označio organ pravnog lica, ne predstavlja subjektivno preinačenje tužbe, već ispravljanje oznake stranke.¹⁰⁵ Ni usklajivanje naziva tuženog sa promenama koje su izvršene posle zasnivanja poslovnog odnosa, ne predstavljaju subjektivno preinačenje već ispravku tužbe.¹⁰⁶ Tužba nije preinačena ni u slučaju kada tužilac umesto prvobitne označene autonomne pokrajine kao tužene strane, kasnije zbog izvršene reorganizacije i donetih propisa o prenošenju nekih poslova sa pokrajine na opštine, označi kao tuženu stranu neku opštinu.¹⁰⁷

Od subjektivnog preinačenja tužbe treba razlikovati slučaj kada tužilac u toku parnice pored tuženog proširi tužbu i na drugo lice.¹⁰⁸ Tako, na primer, tužilac podnese tužbu protiv tuženog N.N. radi naknade štete, pa u toku parnice posebnim podneskom proširi tužbu tako što pored ranije tuženog sada naznači i N.M. tuženog kao solidarnog dužnika za naknadu štete. Novotuženi se može usprotiviti ovom proširenju, ali se zbog toga ne može uskratiti tužiocu pravo na ovo proširenje, jer se ovde ne radi o subjektivnom preinačenju tužbe. Ako novotuženi ne prihvati promenu u stanju u kome se ona nalazi, sud je dužan da raspravu počne iznova.

Za promenu dužnika u parnici nije dovoljno da lice koje nije tuženo prostom izjavom o preuzimanju duga i mešanjem u parnicu sebe smatra tuženikom, već za to mora postojati saglasnost tužioca kao poverioca koja se izražava preinačenjem tužbe u subjektivnom smislu.¹⁰⁹

Parnični postupak u praksi, primjeri - sudska praksa - objašnjenja, "Narodne novine", Zagreb, 1989. godine, str. 280.).

¹⁰⁴ Vrhovni sud Vojvodine, Gž-795/61 (Glasnik advokatske komore Vojvodine, Novi Sad, mart 1962. godine.).

¹⁰⁵ Rešenje Vrhovnog privrednog suda Sl 353/59 od 3. juna 1959. godine. (Zbirka sudskeih odluka, Beograd, 1959. godine, Knj. IV, sv. 2, odluka br. 377.).

¹⁰⁶ Tako, na primer, ako je tužilac u mandatnoj tužbi kao tuženog označio tuženikovo predstavništvo u Beogradu, pa kako je ovo predstavništvo na osnovu rešenja Okružnog privrednog suda u Beogradu izmenilo naziv i od tada posluje kao OOOUR "Mlava" II. Beograd, onda tužićevo podnesak ne znači nikakvo subjektivno preinačenje tužbe već samo usklajivanje naziva prvobitno označenog tuženika sa promenama koje su izvršene nekoliko meseci pre podnošenja tužbe. (Viši privredni sud u Beogradu, Pž-4085/73, Ralčić - Tanasković: ZPP sa komentarom, str. 383.).

¹⁰⁷ VSS odeljenje u Prištini Gž. 50/66. (Ralčić - Tanasković: ZPP sa komentarom, str. 381.).

¹⁰⁸ Vrhovni sud Kosova, Gž. 235/80 od 15.IX 1980. godine. (Zbornik sudske prakse, Beograd, 36/1980, odluka br. 4130.).

¹⁰⁹ Vrhovni sud Kosova, Gž. 331/80 od 16.IX 1980. godine. (Zbornik sudske prakse, Beograd, 36/1980, odluka br. 4131.).

SUMMARY

This work is about the change of action in the civil proceeding. In the first part there are the different opinions about the institute of action change, and the second part is about the various changes, which can be objective and subjective. Objective concerns the change of purpose in action, and the second concerns the change on the accused side in proceeding. All questions are done through the theory, court practice and the positive rules.

Key words: action - change of action - civil proceeding - foundation of action.

Dr Miodrag Stanković¹¹⁰

UDK 338.22..[341.123..339.9]

Ekonomske blokade i sankcije UN prema Jugoslaviji i domaćoj privredi i neki pravni pogledi na njihov karakter i prirodu

Uvodna razmatranja

Usvajanjem Rezolucije Saveta bezbednosti UN prema Jugoslaviji (Rezolucija br. 757) polovinom ove godine, naša zemlja dovedena je u vrlo težak političko-ekonomski i privredni položaj. Kako se u nizu Rezolucija Saveta bezbednosti, pa i u ovoj (Rezolucija br. 757) ističe, da sve strane u bivšoj SFRJ snose izvesnu odgovornost za situaciju u zemlji, ali sa ekonomskim sankcijama i embargom na uvoz i izvoz roba i usluga, kažnjava samo nova SR Jugoslavija (Srbija i Crna Gora).

Šta sadrži Rezolucija UN i šta je njom odlučeno?

U istoj Rezoluciji pored plediranja za obustavu rata zaraćenih strana u Bosni i Hercegovini, odlučeno je da sve države spreče:

- uvoz na svoju teritoriju svih sirovina i proizvoda koji vode poreklo iz SR Jugoslavije (Srbije i C. Gore) izvezenih odande posle usvajanja ove Rezolucije.
- sve aktivnosti svojih državljanima ili one aktivnosti na svojim teritorijama koje bi podstakle ili imale za cilj da podstaknu izvoz ili tranzit proizvoda koji vode poreklo iz Srbije i C. Gore, kao i svako poslovanje svojih državljanima ili brodova

---

110 Prof. Ekonomskog fakulteta u Kragujevcu

koji plove pod njihovom zastavom ili vazduhoplova na njihovoj teritoriji bi se odnosilo na robu ili proizvode koji vode poreklo iz SR Jugoslavije i koji su odavde izvezeni posle usvajanja rezolucije uključujući tu i bilo kakav finansijski transfer sredstava u SR Jugoslaviju namenjenih obavljanju takvih poslova,

- prodaju ili isporuku od strane svojih državljana ili sa svojih teritorija ili korišćenja brodova koji plove pod njihovom zastavom ili vazduhoplova bilo kakve robe ili proizvoda, bez obzira na to vode li oni poreklo sa njihovih teritorija, ali ne uključujući tu isporuke materijala namenjenog strogo u medicinske svrhe i namirnice - bilo kom licu ili telu u svrhu poslovne aktivnosti koja se obavlja u SR Jugoslaviji (Srbiji i C. Gori) ili iz nje, kao i sve aktivnosti svojih državljana ili aktivnosti na svojim teritorijama koje podstiču takvu prodaju ili isporuku takve robe ili proizvoda.

- Odlučeno je da ni jedna država neće staviti vlastima SR Jugoslavije ili bilo kom trgovackom ili javnom organu u SR Jugoslaviji bilo kakva finansijska sredstva ili bilo kakve druge finansijske ili ekonomske resurse i da će sprečiti svoje državljanе i sva lica na svojim teritorijama da sa tih teritorija prenesu ili na neki drugi način stave na raspolaganje tim vlastima ili takvim poslovnim organima pomenuta finansijska sredstva ili resurse i da će isto tako sprečiti transfer bilo kojih finansijskih sredstava licima ili telima u SR Jugoslaviji, sem kad je reč o doznakama koje se koriste isključivo za medicinske ili humanitarne svrhe i namirnice.

- Odlučeno je da napred navedene zabrane se ne odnose na transport preko teritorije SR Jugoslavije (Srbije i C. Gore) robe ili proizvoda koji vode poreklo van SR Jugoslavije, a privremeno su prisutni na teritoriji SR Jugoslavije, samo u svrhu tranzita.

- Dalje je ovom Rezolucijom odlučeno:

- da se uskrati dozvola za poletanje bilo kom vazduhoplovu ili dozvolu za preletanje sa njihove teritorije ako taj vazduhoplov treba da sleti na teritoriju SR Jugoslavije ili je pak poleteo sa teritorije SR Jugoslavije, sem ako taj let nije odobren za humanitarne svrhe ili neke druge svrhe, u skladu sa relevantnim rezolucijama Saveta bezbednosti,

- zabraniti da se na inostranim teritorijama pružaju usluge za održavanje vazduhoplova registrovanih u SR Jugoslaviji ili onih koji lete za pravna lica SR Jugoslavije ili obezbeđuju delove za takve vazduhoplove, da izdaju sertifikate za bezbednu plovidbu istih, kao i plaćanja novih potraživanja po osnovu postojećih ugovora o osiguranju i obezbeđenje novog direktnog osiguranja na jugoslovenske vazduhoplove.

Takođe je odlučeno ovom rezolucijom da se spreči učešće u sportskim događajima na svojoj teritoriji lica ili grupa koji predstavljaju SR Jugoslaviju odn. Srbiju i C. Goru,

- suspendovati naučnu i tehničku saradnju i kulturnu razmenu i posetu lica ili grupa čiji je zvanični pokrovitelj SR Jugoslavija ili koji predstavljaju SR Jugoslaviju (Srbiju i C. Goru).

Pored toga, ovom rezolucijom je odlučeno da će države i vlasti u SR Jugoslaviji preduzeti neophodne mere kako bi osigurale da ne dođe ni do kakvih zahteva za nadoknadu štete, na podsticaj vlasti u SR Jugoslaviji ili bilo kog lica ili tela u SR Jugoslaviji ili bilo kog lica koje bi takav zahtev uputilo preko ili u ime takvog lica ili takvog tela u vezi sa bilo kakvim ugovorom ili nekom drugom transakcijom čija bi realizacija bila pogodena iz razloga koji proističu iz mera uvedenih na osnovu ove rezolucije. Ovom rezolucijom je odlučeno da se ove mere ne odnose i neće biti primenjivane na aktivnosti UNPROFOR-a, konferencije o Jugoslaviji i posmatračkom misijom Evropske zajednice i u celosti poštovati njihovu slobodu kretanja i bezbednosti njihovog osoblja.

Ovom se rezolucijom pozivaju i sve države, uključujući tu i države nečlanice Ujedinjenih nacija, kao i sve međunarodne organizacije da deluju strogo u skladu sa odredbama ove rezolucije, bez obzira na postojanje bilo kakvih ugovora, međunarodnih sporazuma koji su stupili na snagu ili bilo kakvih dozvola izdatih pre stupanja na snagu ove rezolucije.

Rezolucijom Saveta bezbednosti posebno je pored ekonomskih sankcija, sa potpunim embargom uvoza i izvoza roba, uključujući i naftni embargo, uvela i niz drugih zabrana kao što su zabrane učestvovanja jugoslovenskih sportista na takmičenjima, naučnu i kulturnu, tehničku saradnju naših stručnjaka sa svetom, a koje su sve mere neopravданo i nepravično i jednostrano uvedene samo prema Srbiji i C. Gori, kao jedinim krivcima za rat u BiH.

Koje će privredne subjekte sankcije više, a koje manje pogoditi?

Sigurno je da će ove jednostrane i oštре sankcije, a posebno nepravične jer se primenjuju samo na Jugoslaviju (Srbiju i C. Goru), sve građane i posebno preduzeća i privredu u zemlji pogoditi. One su posebno teške jer su totalitarne po opsegu zahvata (od naftnog embarga, zabrane uvoza i izvoza, pa sve do zabrane nastupa sportista, naučnika, kulturnih radnika itd.), kao i po broju država koje ih primenjuju. One su masovne, tako da nema države, bilo članice ili nečlanice UN, koje ove ekonomski i druge sankcije ne primenjuju prema Jugoslaviji.

Ove ekonomski sankcije Saveta bezbednosti, pojedine grane će u našoj zemlji više ili manje pogoditi, ali je sigurno da će iste, sve privredne subjekte pogoditi. Tako će svi uvoznici i izvoznici naših roba trpeti značajne gubitke u poslovanju sa inostranstvom, po već zaključenim ugovorima sa ino-partnerima kao i po sporazumima koji su bili u izgledu.

Pored toga, naša industrija i industrijska preduzeća će trpeti ogromne štete, dok iste sankcije traju iz razloga što je ona vrlo zavisna grana od uvoza i kupovine reprodukcionog materijala i sirovina koji su joj neophodni za proizvodnju finalnih roba. Računa se da je ta zavisnost kod naše industrije za uvozom repro-materijala, čak i veća nego kod nekih zemalja Evropske zajednice. Ako iste duže potraju,

sigurno će dovesti do većih restrikcija u proizvodnji zbog nedostatka sirovina i reprodukcionog materijala i sirovina, a što će dovesti i do problema odmora i prinudnih odmora radnika, smanjenja zarade i dr.

Isključenje JAT-ovih linija u međunarodnom saobraćaju, dovodi do velikih problema i nenadoknadivih šteta kod ovog avio-prevoznika, tako da je veliki broj zaposlenih u JAT-u na prinudnom odmoru ili će se baviti nekim drugim poslom. S druge strane, to otežava i prevoz putnika u međunarodnom saobraćaju. Taj će se problem, u nešto smanjenjem obimu, javiti i u drugim saobraćajnim granama i kod vozara u drugim vidovima saobraćaja. Smanjenje uvoza nafte, dovodi do određenih smanjenja linije i unutrašnjem saobraćaju, i neiskorišćenost kapaciteta i zaposlenih na pr.: u drumskom sasobraćaju.

Poljoprivredu će ove ekonomске sankcije nešto manje pogoditi, u odnosu na neke druge grane, jer je ona i manje zavisna od uvoza, a sa uštedama u gorivu, ista će moći da obavi nesmanjenu proizvodnju.

Turizam, kao grana će trpeti već ove sezone značajne gubitke, zbog nedolaska inostranih gostiju, kako kontinentalni, tako i banjski i pomorski turizam. Došlo je do nezaključivanja mnogih ugovora u turizmu kao i do raskida već zaključenih.

Zabrana učestvovanja jugoslovenskih sportista na međunarodnim takmičenjima, dovodi do niza problema, a posebno nereprezentovanja zemlje na međunarodnim takmičenjima, a sa tim u vezi i do velikih šteta jugoslovenskim sportistima.

Štete od ekonomskih sankcija

Štete od ekonomskih sankcija su, kako materijalne prirode, tako i nematerijalne, odn. moralne prirode. Pričinjene su prilično velike materijalne štete, koje su prouzrokovane ne samo jugoslovenskim sportistima za vreme Olimpijade u Barseloni, kao i isključenje jugoslovenskih fudbalera na Evropskom prvenstvu 1992. godine u Švedskoj.

I druge zabrane učestvovanja jugoslovenskih predstavnika na međunarodnim naučnim, tehničkim kulturnim i drugim skupovima i manifestacijama, prouzrokuju znatne štete, kako stvarne, moralne, tako i one štete koje će se u perspektivi pojaviti kao negativne po razvoju jugoslovenskog društva.

Pravni aspekti prouzrokovanih šteta ekonomskim sankcijama UN, po domaću privredu

Iako su ovako uvedene ekonomске sankcije, sa širokom lepezom zabrana, koja naročito pogadaju jugoslovensku privredu i preduzeća, nepravične posebno stroge i jednostrane, i deluju tako reći mimo prava i sudova. Iste ekonomске sankcije,

koje u značajnoj meri pogadaju jugoslovenska preduzeća po ugovorima sa inostranim partnerima se održavaju po nizu ugovora o prometu roba i usluga sa inostranstvom, kako kod onih ugovora koji su zaključeni sa inostranim partnerima, tako i kod onih ugovora koji su bili u izgledu da budu zaključeni. Radi se o velikom broju ugovora domaćih preduzeća sa inostranim, kako u oblasti međunarodne prodaje, ugovora o isporuci investicione opreme, ugovora o izvođenju investicionih radova, ugovora o transferu tehnologije, ugovora o skladištenju robe, niza ugovora o prevozu robe i putnika u međunarodnom saobraćaju, ugovora o turizmu i nizu drugih. Skoro da je nemoguće nabrojati sve te vrste ugovora koji su bili zaključeni sa inostranim partnerima - ugovaračima ili koji su bili u izgledu da će biti zaključeni.

Očito je da je u nizu ugovora domaćih preduzeća sa inostranim prouzrokovana šteta (bilo jednoj ili drugoj strani, ili obema ugovornim stranama) usled a) nemogućnosti izvršenja već zaključenih a neizvršenih ugovora ili da je ista šteta nastala i b) usled nemogućnosti zaključenja očekivanih - planiranih ugovora (strane su bile u pregovoru, postoji trajan poslovni odnos sa inostranim partnerom). Tako prouzrokovana šteta može se ogledati i kroz stvarnu materijalnu štetu, izgubljenu dobit, nematerijalnu štetu i dr.

Pored neposredne i posredne, kao i postojeće i buduće, eventualne štete koja je nastala u vezi sa neizvršenjem ugovora sa inostranim partnerom (koje se ovde takođe javljaju) kao i svi drugi vidovi šteta koji su mogući kod ovakvih ugovora sa inostranim partnerom,¹¹¹ potrebno je istaći da ovakvo prouzrokovanje štete ugovornim stranama (gde je jedna ugovorna strana najčešće domaće preduzeće) trebalo bi da snose odgovornost za iste - prouzrokovali štetu, što nije došlo do izvršenja već zaključenih ugovora, sem ako nisu predviđeni slučajevi oslobađanja od odgovornosti za prouzrokovanoj odn. nastalu štetu. Takvi slučajevi oslobodenja od odgovornosti za prouzrokovanoj štetu, poznati su pravnoj, kako domaćoj, tako i stranoj teoriji,¹¹² gde se pod određenim slučajevima ugovorne strane oslobadaju od odgovornosti za neizvršenje ugovora, a time i za prouzrokovanoj štetu drugoj ugovornoj strani.

111 O vidovima šteta, bliže dr A. Đorđević i dr V. Stanković, Obligaciono pravo, Bgd., 1987, str. 351-360.

112 Dr M. Draškić - Međunarodno privredno ugovorno pravo, Bgd., 1988, str. 264-283; i dr Ž. Đorđević i dr V.M. Stanković, op.cit. str. 448-470.

Međunarodno-pravna regulisanost oslobođenja za odgovornost za prouzrokovana štetu

Tako na pr. i u Jednoobraznom zakonu o zaključivanju ugovora u međunarodnoj prodaji i Konvenciji UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji iz 1980. godine, postoje odredbe o oslobođenju odgovornosti ugovornih strana za neizvršenje međunarodnih privrednih ugovora. Tako se u Jednoobraznom zakonu (čl. 74) dati elementi više sile i to na onaj način kako se ista tretira u pravnoj teoriji, kao nemogućnost izvršenja zaključenog, a ne izvršenog međunarodnog privrednog ugovora. Tu se predviđa da okolnost koja dovodi do neizvršenja međunarodnog privrednog ugovora mora da bude nepredvidljiva i neotklonjiva. Tako da jedna ugovorna strana, u međunarodnim privrednim ugovorima, u našem slučaju domaća privredna organizacija - sa inostranim partnerom, kad dokaže da je do neizvršenja ugovora došlo od okolnosti koja ima karakter više sile, ona i neće biti odgovorna. Takođe, ako ona dokaže da je do neizvršenja ugovora i preuzetih ugovornih obaveza sa inostranim partnerom došlo od okolnosti koje ona nije mogla ni da "uzme u obzir ni da izbegne ili da savlada", biće oslobođena od odgovornosti. Tako je istom odredbom Konvencije zacrtano da ako jedna ugovorna strana ne izvrši neku od svojih ugovornih obaveza ista neće odgovarati zbog neizvršenja ugovora, kad dokaže da je do toga došlo zbog smetnje koja je bila van njenog domaćaja i kontrole i da od nje nije bilo razumno očekivati da u vreme zaključenja ugovora - uzme u obzir takve smetnje, da ih iste izbegne ili da savlada takve smetnje i njihovu posledicu. Dakle, po odredbama ove Konvencije radi se o smetnji koja je van domaćaja dužnika u međunarodnom privrednom ugovoru. On takvu smetnju nije mogao da predviđi i uzme u obzir prilikom zaključenja ugovora, istu nije mogao da izbegne, niti da takvu smetnju otkloni, savlada i otkloni posledicu. Ukoliko dužnik u međunarodnim privrednim ugovorima ovakvu smetnju je mogao da predviđi, odn. uzme u obzir pri zaključenju ugovora ili otkloni, on će tada odgovarati za neizvršenje ugovora sa inostranim partnerom. Na taj način, dužnik uvek daje garanciju svoje moći da ugovor izvrši.¹¹³

Međutim, dužnik će biti odgovoran, ako se radi o smetnji koja je van njegovog domaćaja i kontrole, kada je on istu mogao predvideti odn. kada je preuzeo razumne napore da spreči ili otkloni takve smetnje ili nastupajuće posledice. O tome će svoju odluku najčešće dati arbitraža ili sud koji u svakom konkretnom slučaju treba da d ocenu da li je neki dogadaj, odn. smetnja za izvršenje ugovora predvidljiva ili ne.

113 Schlechtriem Peter, Einheitliches UN Kaufrecht, Tbingen, 1981, str. 95.

Karakter ekonomskih sankcija UN u odnosu na pravo

Ekonomске sankcije, sa nizom mera embarga na uvoz i izvoz i drugim merama koje su uvedene polovinom 1992. godine prema Jugoslaviji, imaju karakter više sile u pravu, koje ugovorne strane nisu mogle ni predvideti, uzeti u obzir niti se mogli izbeći, a niti savladati. Iz tih razloga i za prouzrokovanje štete ugovornim stranama u međunarodnim privrednim ugovorima, po pravu, se može dati oslobođenje od odgovornosti za neizvršenje zaključenog ugovora, a time i oslobođenje od naknade štete zbog neizvršenja zaključenog privrednog ugovora sa inostranim ugovaračem.

U nacionalnim pravima, kao što je napred istaknuto i na međunarodnom planu - u nizu međunarodnih konvencija kao što su Jednoobrazni zakon o trgovini i Konvencija UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji, jasno je definisana viša sila kao razlog za isključenje od odgovornosti za prouzrokovani štetu pri neizvršenju međunarodnih privrednih ugovora. Tako se na pr. i u našem pravu, pod višom silom podrazumeva spoljna okolnost koja ima jaču moć od moći ugovornog subjekta i ista dejstvuje nezavisno od njegove volje, a njeno se dejstvo ne može predvideti, sprečiti ili izbeći, a utiče na nastanak, promenu ili prestanak nekog pravnog odnosa.¹¹⁴ Slična definicija više sile data je i Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 177).

Iz pojma više sile proizilazi da je to: 1) spoljna okolnost, 2) da ima jaču moć nego moć ugovornog subjekta, 3) da viša sila dejstvuje nezavisno od volje ugovornog subjekta, 4) viša sila se ne može predvideti, niti se može sprečiti ili izbeći - i suzbiti, kao i 5) da viša sila utiče na nastanak, promenu ili prestanak pravnog odnosa (u našem slučaju ugovornog odnosa).

U tom slučaju, može se ugovor i raskinuti usled izvanrednih događaja, odn. promjenjenih okolnosti ili događaja koji se nisu mogli izbeći niti savladati, a strana ugovornica prilikom zaključenja ugovora nije bila obavezna da ih uzme u obzir a niti ih je mogla izbeći niti savladati.¹¹⁵

U promenjene okolnosti se često ubrajaju prirodni događaji (poplave, zemljotresi), razne upravne mere, zabrane (embargo) uvoza - izvoza robe, promene standarda, nagli skok cena i mnoge druge.

Ove promenjene okolnosti poznate su u teoriji kao klauzula "rebus sic stantibus",¹¹⁶ koje se ugovorom mogu predvideti da kada dođe do izmenjenih okolnosti da se ugovor iz tih razloga, a što prouzrokuje otežanost izvršenja ugovora ili ne-

114 Dr Ž. Đorđević, i dr M. Stanković, op.cit. str. 168.

115 Dr S. Perović, Obligaciono pravo, Bgd. 1990, str. 429.

116 Dr S. Perović, op.cit.str. 430.

mogućnost izvršenja ugovora, može raskinuti, jer se ne može ispuniti svrha ugovora. Tako da ovo ima karakter više sile za strane ugovornice.

Iz tih razloga, smatramo da ekonomске sankcije UN prema Jugoslaviji imaju karakter izmenjenih okolnosti koje utiču bitno na nemogućnost izvršenja zaključenih ugovora u privredi domaćih preduzeća sa inostranim partnerima.

Te izvanredne (promjenjene) okolnosti dobijaju karakter više sile. Tako se embargo na uvoz - izvoz roba i pružanja usluga u robnom prometu sa inostranstvom između Jugoslavije i drugih država, raskid mnogih ugovora u privredi sa domaćim privrednim organizacijama od strane inostranih partnera zbog ekonomskih sankcija UN i zabrane robnog prometa i usluga sa Jugoslavijom, mogu smatrati u pravnoj teoriji kao viša sila. To iz razloga, što se radi: 1) o izvanrednoj spoljnoj okolnosti, 2) koja ima jaču pravnu moć nego što je to moć ugovornih strana, 3) što ove ekonomске sankcije deluju nezavisno od volje strana ugovornicda, 4) što se ove ekonomске sankcije UN, prema Jugoslaviji nisu mogle ni predvideti, niti sprečiti ili izbeći, kao ni suzbiti i 5) da one dovode do nastanka, promene ili prestanka ugovornih odnosa.

Pravne posledice ekonomskih sankcija UN, po zaključene ugovore

Posledice uvođenja ekonomskih sankcija po privredu Jugoslavije i domaća preduzeća su raznovrsne (počev od ekonomskih šteta od niza poteškoća u proizvodnji, snabdevanju tržišta, i mnoge druge). O ekonomskim sankcijama kao ekonomskim merama nećemo u ovom radu se baviti, već će nešto više biti reči od pravnim posledicama ekonomskih sankcija UN, po zaključene ugovore domaćih preduzeća sa inostranim partnerima.

Pošto je napred istaknuto da iste ekonomске sankcije imaju karakter više sile - kao izvanrednog spoljnog dogadaja koji ima jaču moć, od moći ugovornih strana, da su dejstvovale nezavisno od volje strana ugovornica, da se iste nisu mogle predvideti, izbeći, kao ni suzbiti. One kao viša sila prouzrokuju sledeće pravne posledice po već zaključene, a neizvršene ugovore u privredi, domaćih preduzeća sa inostranim partnerom:

- da dođe do raskida ugovora između ugovornih strana, odnosno
- da dođe do neizvršenja već zaključenih ugovora (sa i bez raskida ugovora).

U prvom slučaju, kada dođe do raskida ugovora usled ovih ekonomskih sankcija, kao višoj sili koja je dovela do raskida ugovora, strane ugovornice nisu krive što do raskida ugovora dolazi, pa ta njihova obaveza objektivno se gasi. U francuskoj teoriji, tzv. teoriji imprevizije dužnik će se oslobođiti od ugovorne obaveze time što je ispunjenje obaveze postalo nemoguće, pa i onda kada su nastupile nepredviđene teškoće pri izvršenju ugovora. Od dve teorije (teorija više sile i teorija imprevizije) u pravu se ne mogu izjednačiti.¹¹⁷ Viša sila deluje kao nemogućnost izvršenja ugovora, dok promjenjene okolnosti otežavaju izvršenje ugovora.

Nemačka pravna teorija smatra da je suprotno načelu poštenja i savesnosti da se zahteva izvršenje ugovora ako bi to za dužnika bilo posebno teško (Nemački građanski zakon, čl. 242).

U drugom navedenom slučaju, dolazi do neizvršenja već zaključenih ugovora između domaćih preduzeća i inostranih ugovora - zbog uvedenih ekonomskih sankcija od strane UN prema Jugoslaviji. Takva nemogućnost izvršenja već zaključenih ugovora, usled ekonomskih sankcija UN prema Jugoslaviji deluju kao viša sila u kojem slučaju se predviđa oslobođenje od odgovornosti ugovornih strana za neizvršenje ugovornih obaveza.

Tu su moguća dva sistema u teoriji uporednog privrednog prava. Po jednom sistemu, čim postoji objektivna nemogućnost izvršenja ugovora (anglosaksonsko i skandinavsko pravo), načelno čine odgovornim dužnika, čim ovaj nije izvršio svoju obavezu. Posledica tog neizvršenja je raskid ugovora, a dužnik se oslobada od odgovornosti čim dokaže da je preduzeo sve potrebne mere predostrožnosti pa nije mogao da izvrši svoju ugovornu obavezu (tzv. subjektivna teorija više sile).

Po drugom sistemu, dužnik mora dokazati nastupanje konkretnih okolnosti vanrednog događaja, van domaćaja dužnika, što ga sprečava da izvrši ugovor. Takvi vanredni nepredvidivi i neotklonivi događaji, kao što su i ekonomski sankcije UN prema našoj državi, deluju apsolutno objektivno, sprečavajući izvršenje već zaključenih ugovora od strane ugovornih strana. Dakle, ovakvi događaji eliminisu prisustvo krivice na strani dužnika, jer su isti nepredvidivi, neotklonjivi i neuobičajeni - izvanredni. U takvoj situaciji odsustvo krivice, izvanredni događaj (u našem slučaju - ekonomski sankcije UN), su nastale i prouzrokovale nemogućnost izvršenja ugovora, mada su ugovorne strane, dužnik i poverilac, preuzeli dužnu pažnju koja se u poslovnom prometu zahteva. Tu se jedino zahteva da između izvanrednog događaja (kao više sile) i izostanka izvršenja, postoji uzročna veza, tj. da je takav događaj uzrokovao nemogućnost izvršenja ugovora.

U Francuskoj prevnoj teoriji zahteva se da događaj koji predstavlja višu silu onemogućava apsolutno i objektivno izvršenje ugovora između domaćih privrednih organizacija i inostranih partnera.

Tako da se u ovom slučaju, kada dođe do neizvršenja već zaključenih ugovora, usled ovih ekonomskih sankcija UN prema Jugoslaviji, smatra da je nastala viša sila i da se ugovorne strane oslobadaju od odgovornosti za nemogućnost izvršenja ugovora. Time ni jedna ugovorna strana, nije drugoj ugovornoj strani, dužna da naknadi štetu, koju je druga strana pretrpela zbog neizvršenja ugovora, usled ekonomskih sankcija UN. Na primer, zbog embarga došlo je do nemogućnosti uvoza - izvoza robe, pa je druga strana pretrpela materijalnu štetu ili bilo koju drugu vrstu štete.

---

117 Dr S. Perović, op.cit. str. 426-427.

Dakle, mada je opšte pravilo u pravu, pa i u međunarodnom privrednom pravu, da su strane ugovornice dužne da poštaju što su ugovorom utanačile - (pacta sunt servanda), ipak, kao što je istaknuto - može doći do toga - usled objektivnih razloga, kao što je viša sila - da strane ugovornice ne poštaju isti ugovor i da ga zbog tih razloga i ne izvrše.

Kako su regulisane u pojedinim pravima "Promenjene okolnosti"

Pravilo common law-a, u anglosaksonskom pravu, je da je stranka uvek vezana strogo ugovorom i da ona snosi posledice zbog neizvršenja ugovora čak i kada su se okolnosti i bez njene krivice prilično izmenile. Međutim, stranke mogu u ugovoru isključiti svoju odgovornost zbog neizvršenja, kada su se okolnosti i bez njihove krivice znatno izmenile. Kasnije je za vreme ratnih događaja 1943. god. u Engleskoj donet Law Reform (Frustrated Contracts) Act kojim su se regulisale posledice zbog neizvršenja ugovora kao posledice ratnih događaja, koji su van kontrole ugovornih strana.

Italijanski Građanski zakonik (čl. 1467-1469) prihvata dejstvo promenjenih okolnosti kao način za oslobođanje od odgovornosti zbog neizvršenja ugovora.

U nemačkom pravu sa pozivom na opšte načelo poštovanja i savesnosti, u Građanskem zakoniku se dužnik oslobođa od odgovornosti zbog neizvršenja ugovora, zbog neskrivljenih i nepredvidivih promenjenih okolnosti.

U našem Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 133-136) predviđeno je raskidanje ili izmena ugovora zbog promenjenih okolnosti, kad bi po opštem mišljenju bilo nepravilno održati ga na snazi kakav je i zaključen. Međutim, našim Zakonom o obligacionim odnosima (čl. 136), ugovorne strane se mogu unapred odreći ugovorom, od pozivanja na određene promenjene okolnosti, izuzev kad je to u suprotnosti sa načelom poštovanja i savesnosti.

Raskid ugovora, po našem pravu, ne može se zahtevati kad je strana koja se poziva na promenjene okolnosti bila dužna da u vreme zaključenja ugovora uzme u obzir takve okolnosti ili ih je mogla izbeći ili savladati.

Takođe se, po našem pravu, ugovor neće raskinuti, kad druga strana ponudi ili pristane da se odgovarajući uslovi ugovora pravično izmene.

Po našem Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 137) kad za ispunjenje obaveze u dvostranom ugovoru, nije odgovorna ni jedna ni druga strana, gasi se i obaveza druge strane, a kad je ova nešto ispunila od svoje ugovorne obaveze, može zahtevati vraćanje po pravilima oštećenja bez osnova.

Pošto za ekonomske sankcije UN, nije odgovorna ni jedna ugovorna strana, ugovor se može raskinuti. Međutim, strane ugovornice mogu da pristanu da ugovorne obaveze, dok ekonomske sankcije traju, budu "zamrznute" (stavljene u stanje mirovanja) pa da se izvršenjem ugovornih obaveza nastavi posle prestanka istih

sankcija. Znači, dok traju ovakve promenjene okolnosti, kao viša sila, kada strane ne zahtevaju raskid ugovora, već traže da isti ostane na snazi, a da po prestanku istih sankcija, ugovor se može izvršavati, odn. ugovorne strane počnu izvršavati svoje ugovorne obaveze.

To je vrlo česta situacija, kod trajnih poslovnih i kooperativnih odnosa, domaćih preduzeća sa inostranim partnerom, kada postoji jedan generalni, okvirni ugovor, trajne prirode, a sukcesivno su ovakav ugovor pratili pojedinačni (konkretni, ugovori koji su u skladu sa generalnim, opštim ugovorom. To se, pogotovo, javlja kod naših firmi koje imaju trajne poslovne odnose u proizvođenju određenih roba i isporuci takvih roba i na inostrana tržišta.

Znači, zaključeni ugovori sa inostranim partnerima, mogu se raskinuti, bez obzira što ne postoji krivica ugovornih strana, zbog nemogućnosti izvršenja ugovora. Jer, ekonomske sankcije UN prema našoj državi, deluju kao zнатне promenjene okolnosti i imaju karakter više sile. Međutim, strane ugovornice mogu da odlože izvršenje već zaključenih ugovora sa inostranim partnerima, dok ekonomske sankcije traju, a da sa izvršenjem ugovornih obaveza započnu ili nastave, posle prestanka dejstva ekonomske sankcije UN. One, dakle, mogu, da takav ugovor i njegovo izvršenje "zamrznu", dok ekonomske sankcije traju. Po prestanku istih sankcija, one bi nastavile sa izvršenjem ugovornih obaveza, tamo gde su stale.

Prouzrokovanje štete i pitanje naknade štete prema drugoj ugovornoj strani i trećim licima

Neminovno je da se sa neizvršenjem već zaključenih ugovora i sa njihovim neizvršenjem, u slučaju dejstva ekonomske sankcije UN prema Jugoslaviji, prouzrokuje znatna šteta ugovornim stranama a posebno je time oštećena ugovorna strana - preduzeće iz naše zemlje. Ovo iz razloga, što naša preduzeća nemaju alternativnih rešenja i drugih tržišta, odn. mogućnosti zaključenja drugih ugovora, kako bi se nadomestila praznina zbog neizvršenja zaključenih ugovora sa inostranim ugovornom stranom.

Takođe, šteta može nastati, posebno jugoslovenskim preduzećima i iz razloga, što ona nisu u mogućnosti da zaključe već skoro izvesne i očekivane ugovore koji su se zbog ekonomske sankcije UN izjalovila, pa do njihovih zaključenja nije ni došlo.

Ove su štete, pre svega, materijalne, stvarne prirode pa do izmakle dobiti do koje bi izvesno došlo neizvršavanjem zaključenih ugovora, a i nezaključenjem budućih ugovora.

Može se govoriti i o nematerijalnoj (duhovnoj) šteti koja, recimo, nastaje na pr. kad jugoslovenska firma gubi ugled u poslovnom svetu neopravdano, kao poslovna, tačna, kvalitetna firma.

Nažalost, ugovorne strane, pošto i nema njihovih krivica za neizvršenje ugovora ili nezaključenje već izglednih ugovora, jedna drugoj i neće imati pravne obaveze da naknade štete koje one trpe.

Štete prema trećim licima

Osim šteta, koje trpe ugovorne strane po zaključenim a neizvršenim ugovorima ili nezaključenim izvesnim ugovorima, javljaju se i prouzrokovane nastale štete i trećim licima. U ovom slučaju, štete koje su prouzrokovane ekonomskim sankcijama UN prema Jugoslaviji mogu biti štete nanete ne samo jugoslovenskoj privredi i ugovornim stranama (od kojih je jedna jugoslovenska). Štete, mogu indirektno biti nanete potencijalnim ugovaračima izvan Jugoslavije, sa preduzećima iz naše države, posebno privrednicima u susednim zemljama (kao na pr. privrednici u Rumuniji, Bugarskoj i dr.). Posebno je Rumunija istakla da je znatno oštećena zbog embarga na trgovinu sa jugoslovenskim preduzećima i da je već istakla oštetni zahtev prema UN, Evropskoj zajednici za naknadu štete koje trpe njena privreda i potencijalni ugovarači sa jugoslovenskim partnerima zbog ekonomskih zabrana i trgovine prema Jugoslaviji.

Ovde se dakle pitanje naknada štete ne odnosi prema trećim licima, u onom smislu kako je to regulisano Konvencijom UN o prodaji robe, gde se pod "trećim licima" podrazumevaju ona lica kojima dužnik (u celini ili u delimično) poverio izvršenje svojih obaveza, kao što su na pr.: kooperant, pomoćnici u ispunjenju i sl. Pa, u slučaju, da tako angažovano treće lice u nekom ugovornom poslu ne izvrši svoju obavezu kvalitetno ili na vreme, zbog slučaja više sile ili promenjenih okolnosti, onda se i treće lice, pošto to neizvršenje svojih ugovornih obaveza nije učinjeno njegovom krivicom, oslobada od odgovornosti za neizvršenje. Tako, da kada se oslobodi od odgovornosti za neizvršenje treće lice, onda se te odgovornosti oslobada i ona strana koja je angažovala treće lice. Ugovorna strana, koja je angažovala treće lice se oslobada od odgovornosti za neizvršenje, jer i neizvršenje angažovanog trećeg lica nije se moglo predvideti niti otkloniti. Angažovano treće lice, obavezno je da obavesti ugovornu stranu koja ga je angažovala o smetnji, višoj sili ili promenjenim okolnostima, koji su doveli do nemogućnosti izvršenja ugovorenog posla. Angažovano treće lice, može odgovarati samo za štetu, kad obaveštenje ne stigne drugoj strani u razumnom roku od momenta kada angažovana strana nije izvršila obavezu ili je saznala ili morala saznati za okolnost (viša sila, promenjene okolnosti i sl.) koja je dovela do nemogućnosti izvršenja - angažovanog posla. Angažovano lice, kao što je istaknuto, ne odgovara za štetu koja je prouzrokovana neizvršenjem ugovornog posla, jer se oslobada od odgovornosti - zbog više sile ili promenjenih okolnosti, koje su ga sprečile u izvršenju posla.

Dakle, ovde se zbog šteta koje nanose ekonomске sankcije UN prema Jugoslaviji, a prema trećim licima, više imaju u vidu treća lica - potencijalni ugovarači,

posebno iz susednih zemalja, koji trpe štetu zbog nemogućnosti zaključenja novih ugovora u privredi sa jugoslovenskim privrednicima. Ali, se ne isključuje mogućnost da se sličan oblik štete pojavi i od strane trećih lica koja ne izvrše ili blagovremeno ne izvrše svoju ugovornu obavezu prema ugovornoj strani, koja ih je angažovala u izvršenju određenog ugovornog posla, koja se u slučaju ekonomskih sankcija UN prema Jugoslaviji oslobađaju od odgovornosti za neizvršenje ugovornog posla.

Oslobođenje od odgovornosti za naknadu štete od ekonomskih sankcija UN i pitanje eventualne naknade pričinjene štete

Štete se, ovde dakle, pričinjene drugoj ugovornoj strani ili prema trećoj strani kao i od treće strane, javljaju kao stvarne štete, izmakla dobit, koje neće u ovom slučaju ni biti naknadene, jer ekonomске sankcije UN prema Jugoslaviji imaju karakter više sile, odn. promjenjenih okolnosti koje su dovele do nemogućnosti izvršenja ugovorenog posla, kao i zaključenja budućih izvesnih poslova, pod uslovom da nema krivice ovakvih lica. Radi se o ekonomskim sankcijama, kao višoj sili, koja deluje nezavisno od volje ugovornih strana, koja je neotklonjiva, niti se mogu sprečiti, niti savladati ovakve ekonomске sankcije koje dovode do neizvršenja ili promene ili prestanka ugovornog odnosa. Za ovakve štete, ako bi ko odgovarao i bio dužan da pričinjene štete, ugovornim stranama ili trećim licima - naknadi, bile bi UN, koje su ovakve nepravične ekonomске sankcije i uvele prema novoj Jugoslaviji. Međutim, pitanje je da li se za ovakve pričinjene štete može realizovati naknada. Jer, bi za iste teško bilo ili nemoguće bilo, obezbetiti adekvatnu međunarodnu sudsku odluku koja bi oštećenim stranama pružila i mogućnost adekvatne naknade za štete koje su im pričinjene ekonomskim sankcijama UN prema privredi Jugoslavije.

Šta bi trebalo činiti da se posledice ekonomskih sankcija OUN, bar delimično ublaže?

Domaća privreda i preduzeća, u ovakvoj situaciji, kada ekonomске sankcije UN traju, a i kada se pooštavaju mere njihovog sprovodenja i kada nije izvesno kada će iste prestati, ne može ostati po strani kao nemi posmatrač, ne trudeći se da traži neka rešenja koja bi doprinisala prevazilaženju teškog ekonomskog stanja. Moraju se pokušavati pronalaziti alternativna rešenja, kako kod proizvođačkih preduzeća, tako i kod uvozno-izvoznih preduzeća. Međutim, neke činjenice koje su napred iznete, svakako stoje, da se već zaključeni ugovori zbog embarga na uvoz-izvoz roba za Jugoslaviju ne mogu se izvršiti, usled dejstva ekonomskih sankcija, koje imaju karakter više sile. (Tada bi vredelo pokušati sa nekim drugim

rešenjima, u vidu većeg uključenja privatnog sektora, posebno kod spoljnotrgovinskih poslova, pa makar i za neke druge republike bivše Jugoslavije).

I u domaćoj proizvodnji, potrebno je tražiti rešenje, u što većoj zastupljenosti, odn. korišćenja domaćih sirovina i po cenu izmena proizvodačkih programa. Jer, svakako je bolje proizvoditi (makar i nešto drugo, čak i malo lošije) nego uopšte ne proizvoditi. Dakle, ostvariti razvoj novih proizvoda potrebnih domaćem tržištu, a na bazi domaćih sirovina. To, svakako zahteva dodatno stimulisanje novih inovatora i uopšte razvoja intelektualne svojine, posebno u našim preduzećima.

Moramo nastojati da razvijamo proizvodnju u onim granama koje su manje zavisne od uvoza, a više se oslanjaju na domaće sirovinske potencijale, kao što su dalji razvoj energetike, poljoprivrede, turizma i sl. U tim granama, nastojati da i u ovako otežanim uslovima da se proizvodnja poveća, kako bi domaće tržište u nekim domenima bilo sebi dovoljno, u ovim trenucima ekonomske izolovanosti od sveta usled dejstva ekonomskih sankcija UN. Sigurno je da se u nekim domenima proizvodnje, može supstituisati uvoz istom, kao i da se domaća proizvodnja može više oslanjati na domaće sirovine koje će zameniti uvozne. To je sigurno jedan domaćinski odnos u proizvodnji i nastojanju da se ekonomske poteškoće prouzrokovane ekonomskom blokadom bar donekle ublaže ili u nekim domenima i prevaziđu. Sigurno je da to ne može da bude naše trajno rešenje. Autarhična privreda ne može u savremenim svetskim ekonomskim uslovima opstati. Ali, u prelaznom periodu, dok ove ekonomske sankcije traju, trebalo bi prihvati i takva autarhična rešenja, jer je bitno proizvoditi i opstati, kada je naša zemlja ekonomski izolovana.

Nova Rezolucija UN, o rigoroznom sprovođenju ekonomskih sankcija prema Jugoslaviji

U međuvremenu, Savet bezbednosti OUN, usvojio je novu Rezoluciju br. 787 od 17.11.1992. godine, kojom se u tač. 9. posebno insistira na sprovođenju ekonomskih sankcija prema Jugoslaviji uz pretnju primene sile, pozivajući se na poglavje VII Povelje UN. Ovom novom tzv. omnibus Rezolucijom se uvodi zabrana tranzita (provoza) robe i sirovina preko teritorije Srbije i Crne Gore, i to iz razloga bojazni da mnoge takve robe ne budu prisvojene. Posebno se navodi da zabrana tranzita se odnosi na transport sirove nafte, petrolejskih proizvoda, uglja, opreme vezane za energetiku, gvožđe, čelik, druge metale, hemikalije, gume, pneumatičke vozila, aviona i motora svih tipova. Ovakva roba će ubuduće moći da tranzitira i da se uvozi na područje Jugoslavije samo uz odobrenje Komiteta za sankcije UN i garanciju pošiljaoca i primaoca da ovakav transport neće završiti u SR Jugoslaviji.

Pored toga, ovom novom Rezolucijom se uvodi stroga kontrola brodova, uz pretnju upotrebe sile, koji se usprotive pregledu broda i tereta koji uplovljavaju ili isplovjavaju iz crnogorskih jadranskih luka. Takva ista kontrola brodova i te-

reta, uz pretnju upotrebe sile, uvodi se i za brodove na Dunavu, posebno od strane podunavskih zemalja u susedstvu sa SR Jugoslavijom (Mađarska, Rumunija i Bugarska), kako bi se strogo kontrolisao tovar na brodu i sprečio uvoz napred navedenih roba u SR Jugoslaviju.

Ova Rezolucija Saveta bezbednosti UN, kojom se predviđa pooštravanje kontrole nad embargom uvoza i izvoza roba naše zemlje, doneta je pre svega iz razloga, što po mišljenju članica Saveta bezbednosti postoji uverenje, da se ranije donete Rezolucije ove institucije izigravaju, posebno u pogledu sprovodenja ekonomskih sankcija, koje su uvedene iz razloga rata u republici BiH. Ona ustvari i ne uvodi neke nove ekonomske sankcije već više pooštrava praktično sprovođenje ranije usvojenih Rezolucija Saveta bezbednosti UN, kako bi se onemogućio uvoz i izvoz roba iz SR Jugoslavije i sproveo praktično do kraja embarga koji je usvojen već ranije prema našoj zemlji.

Rezolucija Saveta bezbednosti UN br. 820

Posle ove Rezolucije, doneta je još jedna nova Rezolucija Saveta bezbednosti UN br. 820 od 17.04.1993. godine. Ista ne sadrži neke nove kaznene mere prema Jugoslaviji, ali nastoji da aktivira sve moguće mehanizme koji bi imali za cilj da se onemogući izigravanje ekonomskih sankcija i embarga na uvoz-izvoz robe. Ista je bila usvojena, ali uz uslov stupanja na snagu ako Srbi u Bosni i Hercegovini ne prihvate Vens-Ovenov mirovni plan do 26.04.1993. godine. Kako nije došlo od strane Srba u Bosni i Hercegovini do prihvatanja ponuđenog mirovnog plana, to je ista Rezolucija stupila na snagu, navedenog datuma.

Novom Rezolucijom Saveta bezbednosti UN, zahteva se odgovornost pribrežnih država na Dunavu, kako bi se omogućila striktna primena ranije usvojenih rezolucija, u vezi sa pooštrenim režimom plovidbe na Dunavu, kako bi se brod zaustavio i inspekcijski kontrolisao svaki teret i odredište tereta, kao i sam brod.

Dalje se ovom novom Rezolucijom Saveta Bezbednosti, predviđa da se novčana sredstva ne mogu transferisati u Jugoslaviji, što predstavlja dalju ekonomsku blokadu i "zamrzavanje" u inostranstvu novčanih sredstava i srečavanje transakcija sa Jugoslavijom.

Pored toga, zabranjuje se svaki transport svih vrsta roba i proizvoda preko granica SR Jugoslavije, sem medicinskih isporuka i prehrabnenih artikala, uz odobrenje Komiteta za sankcije. Međutim, dozvoljava se strogo ograničeni tranzit roba kroz Jugoslaviju, kada Komitet sa sankcije doneše izuzetnu dozvolu. Predviđa se mogućnost oduzimanja prevoznih sredstava u kojima većinski interes imaju fizička i pravna lica nastanjena u Jugoslaviji, a koja krše odredbe rezolucija Saveta bezbednosti UN u vezi sa ratnom krizom u Bosni i Hercegovini.

Takođe se ovom Rezolucijom, zabranjuje pružanje svih usluga, s tim što od toga izuzete poštanske, telekomunikacione i pravne usluge, kao i svake druge uslu-

ge za koje nije dobijeno odobrenje Komiteta za sankcije. Zabranjene su sve komercijalne linije pomorskog saobraćaja sa Jugoslavijom, sem ukoliko nije dato posebno odobrenje.

Zaključak

Ekonomске sankcije UN prema SR Jugoslaviji pričinjavaju znatne štete, kao ugovornim stranama (od kojih je najčešće jedna iz Jugoslavije), tako i trećim licima - često izvan Jugoslavije - potencijalnim ugovaračima, sa privrednim partnerima iz Jugoslavije. Pošto se ovakve ekonomске sankcije UN prema Jugoslaviji smatraju višom silom, odnosno promenjenim okolnostima za koje krivicu ne snose partneri - ugovarači, to se oni oslobođaju od odgovornosti za neizvršenje zaključenih ugovora, pa stoga i nisu u obavezi da drugoj strani naknade pričinjenu štetu.

Za štete, prouzrokovane ugovaračima, zbog neizvršenja već zaključenih ugovora, kao i štete zbog nezaključenja ugovora koji su bili u izgledu, odgovorno je ono lice koje je štetu prouzrokovalo, tj. u našem slučaju UN koji su nepravično i neopravdano uveli ekonomске sankcije prema Jugoslaviji. Ali je sigurno, da ugovarači, kao treća lica koja bi pretrpela ovakve štete, ne mogu realizovati od UN naknadu pretrpljene štete zbog neizvršenja već zaključenih ugovora ili nezaključenja već izglednih ugovora, zbog nedostatka sudske zaštite i nemogućnosti dobijanja odgovarajuće sudske presude od strane međunarodnog suda koji bi obavezao UN da nanete štete ugovaračima i trećim licima, ekonomskim sankcijama UN budu i nadoknадene.

Prouzrokovali pričinjenih šteta ugovaračima i budućim ugovaračima, koji je uveo nepravične i proizvoljne ekonomске sankcije prema Jugoslaviji - UN, nije pravno obavezan da nadoknadi pričinjene štete i neće biti obavezan, jer se ne može izdejstvovati odgovarajuća sudska odluka na međunarodnom planu.

Ovo sa razloga, jer one (ekonomске sankcije UN) imaju karakter više sile u pravu i iz tih razloga pričinjene štete neće ni biti nadoknадene.

Domaća privreda i privrednici, moraju nastojati da se nanete štete bar delimično ublaže sa nastavljanjem preorijentisane proizvodnje, zasnovane na domaćim sirovinama i povećanim plasmanom na domaćem tržištu - posebno onih deficitarnih roba. Posebno se mora razvijati ona domaća proizvodnja, u onim privrednim granama koje su manje zavisne od uvoza (kao na pr.: poljoprivreda, elektroenergija i dr.). Supstituisanje uvoznih roba domaćim, kao i supstituisanje inostranih sirovina domaćim, pri proizvodjenju domaćih proizvoda, učiniće bar da se donekle ublaže ekonomске sankcije UN prema domaćoj privredi.

Ustavni položaj i funkcije Savezne skupštine

Ustav Savezne Republike Jugoslavije od 27. aprila 1992. godine, u svojim osnovnim odredbama (član 12) izričito utvrđuje da je vlast u Saveznoj Republici Jugoslaviji organizovana na načelu podele vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsку vlast. Opredeljenje za princip podele vlasti u kome je svaka vlast samostalna i odgovorna za poslove koje vrši predstavlja krupnu novinu u organizaciji vlasti savremene jugoslavije, s obzirom da je do donošenja Ustava SRJ vlast u Jugoslaviji bila organizovana po principu jedinstva vlasti, i to u vidu skupštinskog sistema - u kome je Skupština kao najviši organ vlasti vršila ne samo ustavotvornu i zakonodavnu vlast, već su izvršni i sudske organe vlasti iz nje proizlazili (ona ih je birala, odnosno imenovala i razrešavala) usmeravala njihov rad i njoj su bili odgovorni.

Pored načela podele vlasti, od značajnog uticaja na organizaciju vlasti savremene Jugoslavije, a posebno na položaj i ulogu Savezne skupštine je i princip federalizma, odnosno federalno uređenje zemlje, kao i princip političkog pluralizma.

Prema Ustavu SRJ zakonodavnu vlast u federaciji predstavlja Savezna skupština, dok je izvršna vlast bicefalna, tj. predstavljena u dva organa: predsedniku Republike i Saveznoj vladi¹¹⁸, a sudska vlast poverena je Saveznom суду (s tim što zaštitu ustavnosti i zakonitosti vrši Savezni ustavni sud).

---

¹¹⁸ Imajući u vidu nadležnosti Narodne banke Jugoslavije ima osnova da se i ova banka ubroji u organe izvršne vlasti, s obzirom da je prema Ustavu (čl. 114) Narodna banka Jugoslavije, kao samostalna i jedinstvena ustanova monetarnog sistema Jugoslavije odgovorna za monetarnu politiku, za stabilnost valute, finansijsku disciplinu i obavljanje drugih poslova određenih saveznim zakonom

U organizaciji vlasti Savezne Republike Jugoslavije, u skladu sa navedenim principima, Ustavom SRJ (čl. 78, do 95) određen je položaj, struktura, nadležnosti i odnosi Savezne skupštine prema drugim organima savezne države, Savezna skupština je opredeljena prvenstveno kao savezni zakonodavni organ, u čijoj je nadležnosti i ustavotvorna vlast, i koja je u vršenju normativne vlasti nezavisna i samostalna. I ako je Savezna skupština opredeljena kao ustavotvorni i zakonodavni organ njoj su poverena i neka druga ovlašćenja koja počivaju na ideji "uravnoteženja" podele vlasti, a koja se ogledaju u vođenju politike, kontroli rada pojedinih saveznih organa i izboru i razrešenju najviših saveznih funkcionera, odnosno saveznih organa.

1. Struktura Savezne skupštine

Saveznu skupštinu čine dva doma: veće građana i veće republika. Struktura Savezne skupštine izraz je, pre svega, federativnog uređenja zemlje. To je dvodom predstavničko telo tipično za većinu savremenih federacija u kome su zastupljena odnosno predstavljena oba konstitutivna elementa federacije - građani i federalne jedinice.

Veće građana je opšte predstavnički dom koga čine poslanici koji predstavljaju građane Savezne Republike Jugoslavije. Poslanike u Veće građana biraju birači u republikama članicama na neposrednim izborima, tajnim glasanjem, i to tako što se jedan poslanik bira na 65.000 birača, s tim što se u republici članici bira najmanje 30 poslanika. Dakle, u osnovi konstituisanja Veća građana je princip jednakog predstavljanja građana (jedan poslanik na 65.000 birača), s tim što je u samom Ustavu ovaj princip korigovan odredbom u kojoj je utvrđen minimalni broj poslanika koji se oira u Veću građana iz republike članice nezavisno od broja birača. Takvo rešenje u praksi ima za posledicu da se u jednoj republici članici primenjuje ustavni princip po kome broj poslanika zavisi od broja birača, a da se u drugoj republici članici bira unapred određen broj poslanika, nezavisno od veličine biračkog tela.¹¹⁹ Uzakujemo da obezbeđenje određenog minimuma predstavljanja birača svake federalne jedinice, nije nepoznato u parlamentarnoj praksi onih savremenih federacija u kojima postoje ogromne razlike u broju biračkog tela federalnih jedinica.

Navedeno ustavno rešenje na osnovu koga se konstituiše Veće građana u jugoslovenskoj ustavno-pravnoj teoriji predmet je različitih ocena. Prema jednom mišljenju ovo rešenje je nužno, jer je Savezna Republika Jugoslavija dvočlana

---

¹¹⁹ Tako je odnos biračkog tela jugoslovenskih federalnih jedinica 1:10, dok se u Veću građana taj odnos izražava na nivou 1:3,3.

federacija sa izrazito neuravnoteženim federalnim jedinicama prema broju stanovnika, pa bi primena čistog principa bez uvođenja donjeg minimuma predstavljenosti građana iz jedne federalne jedinice onemogućavalo racionalan rad Veća i njegovih radnih tela, odnosno racionalno predstavljanje birača iz jedne federalne jedinice koja ima znatno manje birača od druge federalne jedinice.¹²⁰ Prema drugom mišljenju na ovaj način se drastično odstupa od principa ravnopravnosti građana, jer se omogućava građanima iz Republike Crne Gore da izaberu nesrazmerno veći broj poslanika nego što bi im pripadalo ako bi se poštovao princip jednakog predstavljanja građana.¹²¹

Veće republika je tipičan federalni dom kakav poznaje većina savremenih federacija a koji omogućava federalnim jedinicama da kao članice federacije učestvuju u donošenju odluka u saveznom parlamentu. Ustav izričito utvrđuje (član 86. stav 1) da savezni poslanici u Veću republika Savezne skupštine predstavljaju republiku članicu u kojoj su izabrani. Ovo Veće sačinjava jednak broj poslanika - po 20 iz svake republike. Ovakva struktura federalnog doma posledica je dosledne primene federalivnog načela, odnosno oboezbedivanja ravnopravnosti republika članica u predstavničkom telu, nezavisno od razlika u pogledu veličine, broja stanovnika, ekonomске snage i dr.

2. Izbor saveznih poslanika u Veće Savezne skupštine

Savezni poslanici u oba veća Savezne skupštine biraju se na četiri godine. Međutim, način izbora poslanika u veća Savezne skupštine je različit, i uslovljen je, pre svega, karakterom svakog od domova Savezne skupštine.¹²²

Poslanike u Veće građana biraju građani tajnim glasanjem na osnovu klasičnih neposrednih izbora i to po proporcionalnom sistemu, u 10 izbornih jedinica (s tim što Republika Crna Gora predstavlja jednu izbornu jedinicu, a u Republici Srbiji obrazovano je 9 izbornih jedinica).¹²³ Veće građana i prvog i drugog saziva brojalo je 138 poslanika.

120 Vid. R. Marković i V. Kutlešić, *Ustav Savezne Republike Jugoslavija sa obrazloženjem "Službeni list SRJ"*, 1992, str. 82, i V. Kutlešić, o Ustavu Savezne Republike Jugoslavije, "Savremena praksa", br. 5, od 1992, str. 17.

121 Vid. P. Nikolić, *Ustavno pravo, "Službeni list SRJ"*, 1993. str. 381 i 382.

122 O izborima saveznih poslanika u Veće građana i Veće republika videti opširnije, B. Nenadić i B. Milosavljević, *Izborni sistem SR ugoslavije 1992.*, Jugoslovenski pregled, 1992, br. 4, str. 3 do 26.

123 Sadašnji sastav Veća građana izabran je u decembru 1992. na osnovu: Zakona o izboru saveznih poslanika u Veće građana Savezne skupštine ("Službeni list SRJ", br. 40/92 i Zakona o izbornim jedinicama za izbor saveznih poslanika u Veće građana Savezne

Ustav Savezne Republike Jugoslavije je prepustio zakonodavstvima republika članica da urede način izbora saveznih poslanika u Veće republika. Ovakvo Ustavno opredeljenje trpi ozbiljne kritike, mada se ono obrazlaže time da je ovo Veće predstavnički dom federalnih jedinica i da one samostalno treba da urede način i postupak izbora svojih predstavnika u to Veće, odnosno da one same treba da odluče kako će biti najbolje predstavljene u ovom domu. Poslanici u Veće republika i u jednoj i u drugoj republici biraju se od strane republičkih skupština, i to primenom jedne vrste delegatskih izbora. Naime, skupština republike članice kao izborno telo, iz svoje sredine bira poslanike u savezni parlament, s tim što ti poslanici zadržavaju mandat i u skupštini koja ih je izabrala.¹²⁴

3. Prava i dužnosti poslanika i karakter njihovog mandata

1) Prava i dužnosti poslanika

Najznačajnija prava i dužnosti saveznih poslanika su ustavna kategorija, mada je najveći broj prava i dužnosti saveznih poslanika utvrđen poslovnicima Veća. Ta prava i dužnosti poslanici stiču danom verifikacije mandata od strane veća čiji su članovi.¹²⁵

Prava i dužnosti poslanika koja on ostvaruje samostalno ili sa određenim brojem poslanika, su: a) pravo da učestvuje u raspravi o svim pitanjima koja su na dnevnom redu Veća i da o njima glasa; b) pravo da predlaže donošenje saveznih zakona, drugih propisa i opštih akata, pravo podnošenja amandmana i pravo zahtevanja autentičnog tumačenja zakona; c) pravo da daje inicijative za sazivanje sednica Veća i razmatranje pojedinih pitanja na tim sednicama; d) pravo da u

---

skupštine ("Službeni list SRJ", br. 40/92). Treba napomenuti da je Veće građana prvog saziva Savezne skupštine koja je izabrana maja 1992. godine, bilo delimično izabrana na osnovu većinskog izbornog sistema, a delom na osnovu proporcionalnog sistema, i da su izborne jedinice bile utvrđene republičkim zakonom.

¹²⁴ Iako se u osnovi radi o delegatskim izborima i načinu izbora saveznih poslanika u Veće republika koji se sprovode u skupština republika članica postoje i određene razlike (način utvrđivawa kandidata, zastupljenost političkih stranaka, način prestanka mandata i dr.) Vid. Zakon o izboru saveznih poslanika u Veće republika Savezne skupštine ("Službeni glasnik Republike Srbije", br. 26/92, 31/92 i 1/93) i Zakon o izboru saveznih poslanika u Veće republika Savezne skupštine ("Službeni list Republike Crne Gore", br. 49/92).

¹²⁵ Posle verifikacije mandata poslaniku se izdaje posebna legitimacija, u kojoj se navode imunitetska i druga prava koja poslanik može da ostvaruje na osnovu legitimacije.

grupi od najmanje 30 poslanika (u Veću građana) odnosno 20 poslanika (u Veću republika) podnosi predlog za promenu Ustava Savezne Republike Jugoslavije; e) pravo da zajedno sa drugim poslanicima podnosi predlog za izbor i razrešenje predsednika Republike i predsednika i potpredsednika Veća čiji je član; f) pravo da bude biran u radna tela veća i radna tela Savezne skupštine, kao i za predsednika i potpredsednika veća; g) pravo da u grupi od najmanje 20 poslanika podnese predlog za glasanje o nepoverenju Saveznoj vladu; h) pravo postavljanja poslaničkih pitanja Saveznoj vladu ili pojedinom saveznom ministru, kao i guverneru narodne banke o pitanjima iz njihove nadležnosti; i) pravo da traži obaveštenja i objašnjenja od značaja za ostvarivanje svoje funkcije od svih saveznih funkcionera i organa; j) materijalna i druga prava (pravo na poslački dodatak, naknadu troškova i dr.) vezana za obavljanje poslaničke funkcije;

2) Karakter mandata poslanika

Mandat poslanika u većima Savezne skupštine uslovljen je različitim karakterom predstavninstva u domovima Savezne skupštine.

Za opredeljenje karaktera mandata poslanika u veću građana tri su bitne odrednice Ustava, i to: a) poslanik u Veću građana predstavlja građane cele Savezne Republike Jugoslavije; b) poslanik u Veću građana opredeljuje se i glasa po sopstvenom uverenju; c) poslanik u veću građana ne može biti opozvan. Iz iznetog očito proizilazi da poslanik u veću građana ima slobodni ili fleksibilni mandat. Nezavisno od ovih ustavnih opredeljenja u dosadašnjoj praksi poslanici u Veću građana su se opredeljivali i glasali po partijskoj pripadnosti, a manje na osnovu izbornih programa, dok uticaj biračkog tela po pravilu nije dolazio do izražaja.

Ustav se bliže ne izjašnjava o karakteru mandata poslanika u Veću republika. On samo proklamuje da savezni poslanici u Veću republika predstavljaju republiku članicu u kojoj su izabrani. O karakteru mandata poslanika u ovom veću ne izjašnjavaju se ni ustavni republički članica, ni republički zakoni koji regulišu pitanje izbora ovih poslanika. Jedino Zakon Republike Srbije o izboru i opozivu poslanika u Veću republika uvodi mogućnost opoziva poslanika iz Skupštine Srbije u Veću republika i to u slučaju da savezni poslanik svojim radom u Saveznoj skupštini povredi Ustavom utvrđeni položaj Republike Srbije. Imajući u vidu, pre svega karakter Veća republika, način njegovog izbora kao i dosadašnju praksu funkcionisanja ovog veća, mišljenja smo da bi se mandat poslanika u ovom veću mogao smatrati jednom vrstom imperativnog mandata uz postojanje mogućnosti opoziva, odnosno specifičnom vrstom vezanog mandata.

3) Inkompatibilnost poslaničke funkcije

Za sagledavanje karaktera mandata saveznih poslanika i njihovog položaja, od značaja su i odredbe Ustava i zakona o nespojivosti istovremenog vršenja drugih funkcija sa poslaničkom funkcijom. Po Ustavu Savezne Republike Jugoslavije nije moguće istovremeno vršenje određenih javnih funkcija i poslaničke funkcije. Tako Ustav utvrđuje da član Savezne vlade, predsednik Republike, sudija Saveznog suda, sudija Saveznog ustavnog suda, savezni državni tužilac ne može obavljati istovremeno drugu javnu funkciju - a nema sumnje da je poslanička funkcija javna funkcija. Time je na posredan način utvrđena nespojivost poslaničke funkcije sa vršenjem drugih javnih funkcija u organima Savezne Republike Jugoslavije. Po Zakonu o izboru poslanika u Veće građana nije moguće da jedno lice bude istovremeno poslanik u oba veća Savezne skupštine. Primena principa nespojivosti (inkompatibilnosti) poslaničke funkcije sa navedenim javnim funkcijama obezbeduje samostalnost poslanika, ali i sprečava eventualne zloupotrebe.

4) Poslanički imunitet

Pri sagledavanju karaktera mandata saveznih poslanika treba imati u vidu i prava vezana za ličnost poslanika u užem sisku. To se posebno odnosi na imunitetska prava tzv. poslanički imunitet koji Ustav (čl. 87) izričito utvrđuje. Poslanički imunitet, kao instrument zaštite poslanike u vršenju poslaničke funkcije ispoljava se u dva osnovna vida.

Prvi oblik poslaničkog imuniteta tzv. poslanička neodgovornost ogleda se u tome što poslanik ne može biti pozvan na odgovornost, pritvoren ili kažnjen za izraženo mišljenje ili glasanje u Saveznoj skupštini, čime se obezbeđuje sloboda njegovog delovanja. Međutim, ovaj oblik imuniteta ne štiti poslanika od odgovornosti za kršenje discipline u radu i postupanje u Saveznoj skupštini.

Drugi oblik poslaničkog imuniteta - tzv. poslanička nepovredivost ogleda se u tome što poslanik ne može biti pritvoren, niti se protiv njega ako se pozove na imunitet, može pokrenuti krivični ili drugi postupak u kome se može izreći kazna zatvora, bez odobrenja veća čiji je član. Ustav je predviđao izuzetak od zabrane pritvaranja poslanika, bez odobrenja veća, samo ako je poslanik zatečen u vršenju krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora u trajanju dužem od 5 godina.

Odluke vezane za ostvarivanje imuniteta saveznih poslanika (ukidanje imuniteta na zahtev nadležnog organa, odnosno uspostavljanje imuniteta i kada se poslanik na njega ne pozove) donosi Veće Savezne skupštine čiji je poslanik član na predlog svog posebnog radnog tela - odbora za mandatno-imunitetska pitanja.

4. Nadležnosti Savezne skupštine i način ostvarivanja te nadležnosti

1) Nadležnost Savezne skupštine

Položaj Savezne skupštine u ustavnom i političkom sistemu zemlje prvenstveno je određen obimom i prirodom njene nadležnosti. Opredeljenje Ustava za načelo podele vlasti i u to u vidu uravnoteženog parlamentarnog sistema, imalo je za posledicu da Skupština bude ne samo zakonodavno telo već i organ vlasti sa drugim značajnim ovlašćenjima, odnosno funkcijama.¹²⁶

Prvo, Savezna skupština u vršenju svoje osnovne funkcije - ustavotvorne i zakonodavne:

(1) odlučuje o ustavu Savezne Republike Jugoslavije

(2) donosi savezne zakone, druge propise i opšte akte; donosi savezni budžet i završni račun; potvrđuje međunarodne ugovore iz nadležnosti Savezne Republike Jugoslavije.

Drugo, pored normativne funkcije kao primarne, Saveznoj skupštini su povezane i neke bitne funkcije u vođenju politike (koje se inače u sistemima podele vlasti poveravaju izvršnim organima). Tako Savezna skupština:

(1) odlučuje o prijemu drugih republika članica u Saveznu Republiku Jugoslaviju, o udruživanju sa drugim državama i o pristupanju međunarodnim organizacijama;

(2) odlučuje o promeni granice Savezne Republike Jugoslavije; odlučuje o ratu i miru; proglašava ratno stanje, stanje neposredne ratne opasnosti i vanredno stanje;

(3) amnestira krivična dela predviđena saveznim zakonom.

Treće, Savezna skupština u vršenju svojih kontrolnih i izbornih ovlašćenja:

(1) obavlja kontrolu nad radom Savezne vlade i drugih saveznih organa i funkcionera odgovornih Saveznoj skupštini, u skladu sa Ustavom i saveznim zakonom;

(2) bira i razrešava: predsednika Republike, predsednika Savezne vlade, sudsije Saveznog ustavnog suda, sudsije Saveznog suda, saveznog državnog tužioca, guvernera Narodne banke, kao i druge savezne funkcionere određene saveznim zakonom (npr. članove Saveta Narodne banke, zamenike saveznog državnog tužioca, direktora službe platnog prometa i dr.).

---

¹²⁶ Vid. Nadležnost Savezne skupštine koja je taksativno utvrđena u članu 78. Ustava, ali i u nekim drugim odredbama Ustava (npr. 97,104,112,113 i dr.).

I, na kraju, Skupština obavlja i druge poslove utvrđene Ustavom: odlučuje o imunitetu predsednika Republike i saveznog državnog tužioca, izglasava nepovjerenje Saveznoj vladi, donosi odluku o produženju, odnosno prestanku mandata poslanicima u Saveznoj skupštini pre isteka vremena na koji su izabrani i dr.

Interesantno je istaći da je prvi put u razvoju jugoslovenske ustavnosti članom 79. Ustava otvorena mogućnost ustanovljenja tzv. delegirane zakonodavne nadležnosti Savezne skupštine - na osnovu zajedničkog predloga republika članica. Naime, republike članice, mogu putem zajedničkog predloga preneti na Saveznu skupštinu da saveznim zakonom uredi i druga pitanja koja prema Ustavu Savezne Republike Jugoslavije nisu u nadležnosti savezne države, već u nadležnosti republika članica. Ova ustavna mogućnost do sada nije primenjivana u praksi iako je bilo više inicijativa za njenu primenu.¹²⁷

2) Delokrug Veća

a) Ravnopravni delokrug. Svaki dom Savezne skupštine ostvaruje svoju ulogu u uslovima potpune ravnopravnosti i jednakosti. Naime, između veća Savezne skupštine nema nikakve razlike u pogledu širine i karaktera nadležnosti. Oba doma u osnovi imaju isti položaj i jednaku nadležnost. O skoro svim pitanjima iz nadležnosti Savezne skupštine odlučuju oba veća i to ravnopravno. To znači da nema odluke Savezne skupštine, ako oba veća ne usvoje odluku u istovetnom tekstu i to na odvojenim (posebnim) sednicama veća.

Prirodno je da dvodomno odlučivanje može dovesti do tzv. sukoba domova, odnosno do usvajanja zakona i drugih odluka u različitim tekstovima. Ustav je u celini utvrdio mehanizam rešavanja nastalih sporova između domova Savezne skupštine i time otklonio mogućnosti blokiranja njihovog rada.

U slučaju da veća Savezne skupštine ne usvoje predlog zakona ili drugog opštег akta u istovetnom tekstu, otvara se postupak usaglašavanja. U tom cilju veća obrazuju zajedničku komisiju za usaglašavanje, u koju ulazi po pet saveznih poslanika iz oba veća. Komisija je obavezna, da najkasnije u roku od mesec dana usaglasi tekst zakona, o kome se nakon toga izjašnjavaju oba veća. Ukoliko komisija ne usaglasi tekst saveznog zakona u roku od mesec dana ili ako veća ne usvoje usaglašeni tekst, Ustav utvrđuje da će se privremeno primenjivati (do konačnog usaglašavanja veća, a najduže godinu dana) tekst saveznog zakona usvojen u Veću

¹²⁷ Npr. Savezna vlada i privredne komore pokretale su inicijative kod republičkih vlada za utvrđivanje predloga u skupštinama republika, da se saveznim zakonom u celini uredi advokatura, oblast radnih odnosa, boračko-invalidska zaštita, slobodne zone, poreski sistem i dr.

građana, a ako se radi o zakonima koji se odnosi na oblasti iz člana 87, tač. 2. do 4. Ustava Savezne Republike Jugoslavije¹²⁸ tekst zakona usvojen u Veću republika.

Kao krajnju mera za rešavanje sukoba domova Ustav utvrđuje prestanak mandata oba doma. Naime, ako se u toku privremene primene zakona - u roku od godinu dana ne postigne saglasnost domova, tj. ne usvoji zakon u istovetnom tekstu, Saveznoj skupštini po sili Ustava prestaje mandat. Spor i blokadu odlučivanja razrešavaju, dakle u krajnjoj liniji birači.

Dakle, usaglašavanju se pristupa u slučaju kada su u većima usvojeni različiti tekstovi zakona, odnosno drugog propisa potrebnom većinom, a ne i u slučaju kada u jednom veću neki predlog nije dobio potrebnu većinu, odnosno kada odluka nije doneta. U tom slučaju, predlagač može podneti novi predlog i uputiti ga u redovnu proceduru.

Pored ravnopravnog delokruga koji je osnovni i dominantan veća u određenim pitanjima odlučuju i u okviru tzv. samostalnog delokruga, a mogu održavati i zajedničke sednice.

b) U samostalni delokrug svakog veća spadaju sledeća pitanja:

- izbor predsednika, potpredsednika i sekretara Veća;
- donošenje poslovnika o svom radu;
- obrazovanje radnih tela Veća i zajedničkih radnih tela i izbor predsednika i članova tih tela;
- verifikacija mandata i odlučivanje o imunitetskim pravima poslanika - članova veća.

Pored iznetog veće građana u okviru samostalnog delokruga - doduše uz saglasnost republika članica - odlučuje o promeni jednog broja odredaba Ustava Savezne Republike Jugoslavije, koje su taksativno nabrojane u samom Ustavu (član 140. i 141.).

c) Zajednička sednica veća Savezne skupštine se saziva u sledećim slučajevima:

- radi proglašenja promene Ustava SR Jugoslavije;

¹²⁸ Tu su sledeće oblasti: jedinstveno tržište; pravni položaj preduzeća i drugih privrednih subjekata; monetarni, bankarski, devizni, spoljno-trgovački i carinski sistem; sistem kreditnih odnosa sa inostranstvom; osnove poreskog sistema, razvoj Savezne Republike Jugoslavije, naučno-tehnološki razvoj, regionalni razvoj, smanjivanje razlika u stepenu razvijenosti pojedinih područja; tehničko-tehnološki sistemi i sistemi veza; osnovne zaštite životne sredine; režim atmosfere i voda od interesa za celu zemlju i međunarodnih voda; režim obalnog mora koji je od interesa za međunarodne odnose Savezne Republike Jugoslavije i plovnih puteva na vodama na kojima važe međunarodni ili međudržavni režim plovidbe.

- kad kandidat za predsednika Savezne vlade izlaže program i sastav Savezne vlade;

- kad predsednik Republike i predsednik Savezne vlade, pre stupanja na dužnost, daju svečanu izjavu;

- radi razmatranja drugih pitanja o kojima se dogovore predsednici veća (npr. da se sasluša ekspoze predsednika Vlade ili određenog saveznog ministra o pitanjima spoljne i unutrašnje politike, radi istupanja stranih državnika i sl.).

Zajedničku sednicu sazivaju predsednici veća i oni im naizmenično predsedavaju. Interesantno je napomenuti da poslovnički veća pružaju mogućnost da ovim sednicama mogu prisustvovati i strani državnici, kao i šefovi diplomatsko-konzularnih misija kao gosti.

3) Način odlučivanja

Polazeći od karaktera i značaja pitanja koja se nalaze u delokrugu veća Savezne skupštine Ustav je utvrdio i različite kvorume za donošenje određenih odluka. Uvažavajući princip dvodomog odlučivanja i jednakog položaja oba veća, ustav je kao pravilo propisao da domovi odlučuju istom većinom, ali je napravio i određene izuzetke.

Ustav je kao osnovni princip utvrdio da veća o pitanjima iz nadležnosti Savezne skupštine odlučuju ravnopravno, i to većinom glasova saveznih poslanika u svakom od dva veća (to znači u Veću građana 70, a u Veću republika 21 poslanik).

Međutim, u određenim slučajevima, koji su izričito utvrđeni Ustavom, odluke se donose dvotrećinskom većinom svih poslanika u svakom veću (a to znači u Veću građana 92, a u Veću Republika 27 poslanika). Tako je Ustav (član 90. stav 2.) utvrdio da se ovom većinom donose tzv. organski zakoni - zakoni čija je materija bliska ustavnoj i koji su vezani za organizaciju i rad Savezne Republike Jugoslavije, a to su zakoni o: a) zastavi, grbu i himni; b) izboru predsednika Republike; c) Saveznom sudu; d) Saveznom državnom tužilaštvu; e) organizaciji Saveznog ustavnog suda, postupku pred tim sudom i pravnim dejstvima odluka suda. Ovakav kvorum pravda se značajem i bliskošću materije koja se uređuje ovim zakonima u samom Ustavu.¹²⁹

I na kraju kao izuzetak od ustavnog principa o odlučivanju istom većinom u domovima, predviđeno je da se o pojedinim pitanjima u većima ne izglasavaju odluke istom većinom, već različitom većinom u svakom veću. Tako o pitanjima

¹²⁹ V. Kutlešić ističe da se u ovim slučajevima "defacto radi o ustavnim zakonima", op.cit, str. 18.

utvrđenim u članu 77. tač. 2, 3. i 4. Ustava Savezne Republike Jugoslavije, na zahtev skupštine republike članice, Veće Republika odlučuje dvotrećinskom većinom glasova svih poslanika u tom Veću, a Veće građana većinom glasova svih poslanika u tom Veću. Ovakav kvorum u Veću republika pravda se zainteresovanosti republika za uređivanje ovih pitanja u sferi ekonomskih odnosa.

5. Unutrašnja organizacija Savezne skupštine

Ostvarivanje ustavne nadležnosti Savezne skupštine nužno prepostavlja odgovarajuću unutrašnju organizaciju i način rada njenih domova. Najvažniji deo unutrašnje organizacije Savezne skupštine, odnosno njenih domova, predstavljaju i radna tela Veća, odnosno zajednička radna tela veća - odbori i komisije, a zatim određeni funkcioneri koji stoje na čelu njenih domova (pre svega predsednik i potpredsednik Veća i drugi funkcioneri) tzv. časnici Savezne skupštine.

1) Radna tela Savezne skupštine

Ustav Savezne Republike Jugoslavije, za razliku od ranijih ustavnih tekstova ne sadrži ni jednu odredbu o radnim telima Savezne skupštine, odnosno njenih veća, već je to pitanje prepustio poslovnicima i praksi. Drugim rečima, Savezna skupština, odnosno njeni domovi svoju unutrašnju organizaciju autonomno uređuju i prilagođavaju realnim potrebama.

Poslovnici su predviđeli postojanje odbora i drugih radnih tela koja se obrazuju u svakom Veću posebno, kao komisije koje se obrazuju kao zajednička radna tela oba veća, odnosno skupštine kao celine.

a) Odbori veća. Odbori Veća građana i odbori Veća republika obrazovani su kao osnovna i najvažnija radna tela. Veća su obrazovala po osam stalnih odbora - sa istim nazivom i istim delokrugom.

To su sledeći odbori: (1) odbor za spoljnjopolitičke i ekonomske odnose sa inostranstvom; (2) odbor za odbranu i bezbednost; (3) odbor za pravosude i saveznu upravu; (4) odbor za savezni budžet; (5) odbor za kreditno-monetaryni sistem; (6) odbor za tržiste i razvoj; (7) odbor za rad, zdravlje socijalno osiguranje i zaštitu životne sredine i (8) odbor za mandatno imunitetska pitanja.

Odbori su u osnovi obrazovani za određena područja aktivnosti Veća, odnosno za pojedine oblasti iz delokruga Veća. Iako je područje aktivnosti Veća osnovni kriterij za obrazovanje odbora, u manjem broju slučajeva odstupilo se do ovog kriterija i pojedini odbori obrazovani su prema područjima rada određenih saveznih ministarstava.

Odbori imaju predsednike odbora i određeni broj članova. Mandat predsednika i članova odbora traje koliko i mandat veća. Predsednike i članove odbora bira veće javnim glasanjem i to samo iz reda poslanika veća.

Broj članova odbora je unapred određen poslovcima veća. Odbori Veća građana imaju predsednika i 14 članova (izuzev Odbora za mandatno-imunitetska pitanja, koji ima čest članova), bez obzira na obim i značaj pitanja koja se nalaze u delokrugu odbora. Veće građana bira predsednika i članove odbora na zajednički predlog predsednika veća i predsednika poslaničkih grupa.

Odbori veća republika su malobrojni po svom sastavu što je uslovljeno ukupnim brojem poslanika u Veću i brojem radnih tela. Tako odbori Veća republika imaju predsednika i po šest članova, osim Odbora za imunitetska pitanja koje ima 4 člana. Predsednika i članove odbora, takođe bira Veće republika neposredno, javnim glasanjem, ali na zajednički predlog predsednika Veća i koordinatora poslanika republika.

Kao unutrašnja radna tela veća, odbori imaju osnovni zadatak da razmatraju i pretresaju pitanja koja će se naći na dnevnom redu sednica veća, pre svega predloge zakona i drugih opštih akata. Posle pretresa, odbori podnose veću izveštaj, sa svojim mišljenjem, predlozima i amandmanima ako se radi o predlogu zakona ili drugog propisa.

Odbori veća Savezne skupštine rade u sednicama. Sednica odbora se može održati ako sednici prisustvuje više od polovine članova odbora, a odbor odlučuje većinom prisutnih članova odbora.¹³⁰ Nepostojanje krutih proceduralnih pravila koja regulišu raspravu u odborima (kao što je to slučaj sa raspravom na sednici Veća), omogućava da se u odborima vodi dijalog, iznose različita mišljenja i stavovi, omogućava temeljno pretresanje svih pitanja koja su od značaja za predlog zakona ili drugog akta koji se razmatra. Po završenom razmatranju predloga akta, odbori podnose Veću izveštaj sa sadržinom utvrđenom poslovnikom.

b) Komisije Savezne skupštine. Veća Savezne skupštine zajednički kao svoja radna tela, obrazuju stalne komisije Savezne skupštine kao celine. Tako su veća obrazovala 5 stalnih komisija i to: (1) Komisiju za ustavna pitanja; (2) Zakonodavno-pravnu komisiju; (3) Komisiju za ostvarivanje sloboda, prava i dužnosti građana; (4) Administrativnu komisiju; (5) Komisiju za predstavke i pritužbe.

Komisije predstavljaju uobičajen oblik radnog mehanizma Skupštine kao celine. One su obrazovane radi razmatranja pitanja od zajedničkog interesa za rad

¹³⁰ Imajući u vidu zadatke odbora, sednici odbora po pravilu prisustvuju, pored članova odbora i druga lica. Tako sednicama odbora prisustvuju i pojedini poslanici, koji nisu članovi odbora (u slučajevima kada podnose amandmane na pojedine zakone koji se razmatraju na odboru), zatim predstavnici Savezne vlade i Narodne banke Jugoslavije, ako se razmatraju predlozi zakona i drugih akata čiji su oni predlagač.

veća Savezne skupštine. Neke od komisija Savezne skupštine pored obaveze da razmatraju određena pitanja iz svog delokruga i da nakon toga podnesu većima izveštaj, imaju i određena ovlašćenja (tako npr. kao svojevrstan čuvan ustavnosti i zakonitosti u postupku donošenja akata u Saveznoj skupštini Zakonodavno-pravna komisija vrši određene stručne, zakonodavno-pravne poslove za potrebe veća Savezne skupštine, zatim utvrđuje prečišćene tekstove zakona kad je to utvrđeno samim zakonom. Administrativna komisija samostalno donosi odluke, odnosno pojedinačne akte o statusnim pitanjima poslanika i saveznih funkcionera koje bira Savezna skupština. ustavna komisija priprema akt promene Ustava Savezne Republike Jugoslavije).

Komisije Savezne skupštine su različite po broju svojih članova i broje pored predsednika 7 do 14 članova. Komisije su sastavljene od jednakog broja poslanika iz oba veća.

Zbog prirode rada i zadataka pojedinih komisija Savezne skupštine, poslovni predviđaju mogućnost da u radu pojedinih komisija mogu učestvovati i naučni i stručni radnici, kao i predstavnici političkih stranaka zastupljenih u Saveznoj skupštini i u skupštinama republika članica.

c) Anketni odbor. Radi izvršavanja određenih zadataka, poslovnik je dao mogućnost da veća mogu obrazovati i anketne odbore. Ovi odbori obrazuju se pre svega radi sagledavanja stanja u određenoj oblasti i utvrđivanja činjenica o određenim pitanjima ili događajima. Odbori mogu zahtevati u izvršavanju svog zadataka od državnih organa, preduzeća i drugih subjekata određene podatke, isprave i potrebna obaveštenja, kao i da uzimaju izjave od pojedinaca koje su im potrebne u vršenju utvrđenog zadataka. Ova radna tela moraju biti pod "direktnom kontrolom veća" sa tačno određenim zadatkom. Ona ne mogu vršiti istražne i druge sudske radnje, niti se mogu obraćati sudovima ako je kod njih pokrenut postupak u stvarima koje su predmet ankete.

Anketni odbor prestaje sa radom danom razmatranja, odnosno usvajanja njegovog izveštaja na sednici veća.

d) Povremena radna tela. Veća Savezne skupštine mogu obrazovati, pored stalnih odbora i komisija i povremena radna tela tj. ad-hoc radna tela. Ona se obrazuju posebnom odlukom veća, kojom se utvrđuje sastav, zadaci i ovlašćenja tog tela. Ono prestaje sa radom kad obavi zadatak radi koga je obrazovano.

e) Poslaničke grupe. U Veću građana Savezne skupštine poslanici obrazuju poslaničke grupe od najmanje pet članova. Te grupe, po pravilu, čine poslanici pripadnici jedne političke stranke. Poslaničku grupu od najmanje pet članova mogu udruživanjem obrazovati i poslanici koji pripadaju različitim strankama koje imaju u veću manje od pet poslanika, kao i poslanici koji su izabrani na predlog grupe građana.

U Veću građana sada je obrazovano šest poslaničkih grupa. Poslanička grupa ima predsednika, preko koga može da predlaže unošenje pojedinih pitanja u dnevni red sednice veća i njegovih radnih tela, da daje svoja mišljenja o predlozima

zakona i drugih akata, da podnosi amandmane, da daju predloge za izbor određenih funkcionera i dr.

2) Predsednici i drugi funkcioneri veća Savezne skupštine

Deo unutrašnjeg mehanizma svakog parlamenta, pa i Savezne skupštine jesu i funkcioneri koji stoje na čelu njenih domova, zatim njenih radnih tela i zajedničkih radnih tela - tj. odbora i komisija, kao i drugi funkcioneri koji obavljaju određene poslove nužne za normalno funkcionisanje Skupštine i njenih domova. To su pre svega poslovi koji se odnose na organizovanje, sazivanje, predsedavanje i rukovođenje radom sednica veća, odnosno njihovih radnih tela, koordinacija rada veća Savezne skupštine, usklajivanje aktivnosti radnih tela veća, ostvarivanje, neophodne saradnje veća sa drugim organima i dr.

Ustav Savezne Republike Jugoslavije, shodno ustaljenoj tradiciji, utvrdio je da svako veće Savezne skupštine ima svog predsednika, kao i potpredsednika. S obzirom na strukturu Savezne skupštine, način njenog rada i odlučivanja tj. ostvarivanja njenih nadležnosti - u kojoj oba doma odlučuju ravноправно čini nam se da je neopravданo napuštena institucija predsednika Savezne skupštine.

a) Predsednik i potpredsednik Veća. Najviši funkcioner u veću je predsednik veća. On se kao i potpredsednik veća bira iz redova članova veća, na sednici veća, za period od četiri godine. Veće može razrešiti predsednika i potpredsednika veća i pre isteka njegovog mandata. Predsednik i potpredsednik imaju pravo da podnesu ostavku.

Kada je u pitanju Veće republika Ustav je utvrdio princip da predsednik i potpredsednik ne mogu biti iz iste republike članice. Ovo rešenje posledica je dosledne primene principa ravnopravnosti republika članica u federalnom domu.

Predsednik veća prema Ustavu i poslovnicima predstavlja veće, rukovodi radom veća i vrši druge poslove utvrđene saveznim zakonom i poslovnikom veća, saziva sednice veća, predsedava tim sednicama, predlaže dnevni red sednica veća, stara se o primeni poslovnika Veća i o radu na sednici veća, potpisuje odluke i druge opšte akte koje donosi veće, stara se o usklađenom radu domova Savezne skupštine i o blagovremenom i koordiniranom radu odbora i komisija, daje uputstva sekretaru veća u pogledu vršenja zadataka za potrebe veća i dr.

Mada su Ustavom utvrđena ovlašćenja predsednika oba veća Savezne skupštine ista, ipak moglo bi se reći da je Ustavom utvrđena funkcija predsednika Veća republika značajnija. Taj značaj proizilazi iz odredbe člana 98. stav 3. Ustava po kojoj predsednik Veća republika obavlja funkciju predsednika Republike, u slučaju prestanka mandata predsednika Republike do izbora novog predsednika, kao i u slučaju privremene sprečenosti predsednika Republike da obavlja svoju funkciju.

Potpredsednik veća nema "izvornih" ovlašćenja. On zamenjuje predsednika veća u slučaju sprečenosti ili odsutnosti i obavlja poslove koje mu poveri predsednik.

b) Predsednici radnih tela. među funkcionerima veća Savezne skupštine značajnu ulogu imaju i predsednici odbora i komisija. Mada ne raspolažu nikakvim ovlašćenjima vlasti, poslovi koje obavljaju predsednici odbora i komisija značajna su pretpostavka uspešnog i normalnog rada radnih tela, a time i veća u celini. Tako predsednik radnog tela organizuje rad radnih tela, priprema i saziva sednice radnih tela i predsedava im, stara se o sprovodjewu zaključaka radnih tela, usklađuje rad radnog tela kome predsedava sa radom drugih radnih tela i dr.

c) Sekretar Veća. Veća Savezne skupštine imaju i sekretara veća, kao stručnog funkcionera. Sekretara imenuje veće na četiri godine na predlog predsednika veća. Sekretar pomaže predsedniku u pripremanju sednica veća i stara se o obavljanju stručnih i drugih poslova za potrebe veća i saveznih poslanika u veću. Drugim rečima, sekretar veća vrši poslove "stručnih pomoćnika" predsednika veća.

d) Predsednici poslaničkih grupa i koordinatori poslanika. I, na kraju treba reći da značajnu ulogu u radu veća i ako nisu funkcioneri veća imaju i određeni savezni poslanici (koji su po pravillu prve političke ličnosti u partijama čiji su poslanici izabrani u veće), i to u Veću građana predsednici poslaničkih grupa, a u Veću republika - koordinatori poslanika iz republika članica.

6. Mandat Savezne skupštine i njena zasedanja i sednice

1) Mandat Savezne skupštine

Mandat Savezne skupštine opredeljen je posredno Ustavom Savezne Republike Jugoslavije. Naime, čl. 81. Ustava Savezne Republike Jugoslavije utvrđeno je da se savezni poslanici biraju na četiri godine, što drugim rečima znači i da mandat Savezne skupštine kao celine traje četiri godine. U toku mandatnog perioda Skupština, odnosno njena veća održavaju svoja zasedanja.

Međutim, mandat Skupštine kao celine (tj. mandat svih poslanika) može prestati i pre isteka četvorogodišnjeg perioda, a može biti i produžen.

Ustav Savezne Republike Jugoslavije predviđa sledeće slučajevе prestanka mandata Skupštine kao celine:

- u slučaju da se u roku od 3 meseca od početka postupka ne izabere Savezna vlada ili ako se u tom periodu ne doneše savezni budžet (član 82. stav 1.);
- ako se za vreme privremene primene saveznog zakona (a to znači u roku od godinu dana) taj zakon ne usvoji u oba veća, u skladu sa Ustavom (član 93);
- u slučaju raspuštanja Savezne skupštine od strane Savezne vlade (član 83);¹³¹

- kad Savezna skupština sama odluči da mandat saveznih poslanika prestane ranije tj. pre isteka mandata (Amandman 1).

I prestanak mandata (po članu 82. i 93) i raspuštanje Skupštine utvrđuje ukazom predsednik Republike u svim prilikama, osim u slučaju tzv. samoraspuštanja Skupštine po Amandmanu I. Da bi se što pre obezbedilo normalno funkcionisanje Skupštine, Ustav utvrđuje da se izbori za Saveznu skupštinu moraju održati u roku od 60 dana od dana prestanka mandata, odnosno raspuštanja Savezne skupštine.

Ustav Savezne Republike Jugoslavije predviđa ne samo mogućnost prestanka mandata Savezne skupštine pre isteka četvorogodišnjeg perioda, već i mogućnost produženja mandata Savezne skupštine. naime, u slučaju rata, neposredne ratne opasnosti ili vanrednog stanja, Savezna skupština može odlučiti da se mandat saveznih poslanika (a to znači i skupštine kao celine) produži dok takvo stanje traje, odnosno dok ne budu stvoreni uslovi za izbor saveznih poslanika. Po prestanku okolnosti koje su kvalifikovane kao vanredno stanje, ili neposredna ratna opasnost, odnosno po prestanku rata odemah se pristupa izboru novih saveznih poslanika.

2) Zasedanje i sednice Savezne skupštine

Ustav Savezne Republike Jugoslavije je napustio sistem stalnog zasedanja Savezne skupštine odnosno princip "permanentne skupštine" i uveo princip povremenog zasedanja skupštine, unapred utvrđujući periode u kojima skupština zaseda i održava svoje sednice.

Ustav (član 89) uvodi redovna i vanredna zasedanja veća Savezne skupštine. Redovna zasedanja održavaju se dva puta u toku godine. ova zasedanja se održavaju bez poziva. Prvo redovno zasedanje počinje prvog radnog dana u februaru, a drugo prvog radnog dana u septembru. Poslovnicima je utvrđeno da redovno zasedanje traje četiri meseca.

Pored redovnih zasedanja, Ustav pruža mogućnost održavanja i vanrednih zasedanja veća na zahtev ovlašćenih predлагаča. Vanredno zasedanje održava se kad to zahteva: a) najmanje jedna trećina poslanika u veću, ili b) Savezna vlada. Vanredna zasedanja se održavaju sa unapred utvrđenim dnevnim redom.

Redovno zasedanje Skupštine, ne znači da veća u tom periodu svakodnevno drže sednica. Sednice se drže kad se za to ukaže potreba. U okviru perioda određenih za zasedanje, predsednik veća, saziva sednice veća i to po sopstvenoj inicijativi, na osnovu zaključaka veća, na predlog radnih tela ili jedne trećine poslanika veća, kao i na predlog Savezne vlade. Uz poziv za sednicu poslanicima se upućuje i predlog dnevnog reda.

Nakon otvaranja sednice veća, utvrđivanje kvoruma za rad, usvajanja zapisnika sa prethodne sednice i utvrđivanja dnevnog reda od strane veća, sednica veća teče na način i po postupku utvrđenom poslovnikom veća. Sednicom veća rukovodi

---

predsednik tog veća, koji se stara i o primeni poslovnika i o održavanju reda na sednici veća.¹³¹

Po svakoj tačci dnevnog reda otvara se pretres u veću, na početku pretresa, po pravilu, predlagač daje neophodna objašnjenja, izvestilac radnog tela veća saopštava veću stavove radnog tela, odnosno podnosi izveštaj, zatim poslanici uzimaju učešće u raspravi (po redosledu prijavljivanja). Nakon završene rasprave predsednik veća zaključuje pretres i veće pristupa odlučivanju, odlučivanje je u stvari završna faza rasprave na sednici veća, ali i najznačajnija. Odluka u veću se donosi glasanjem, koje je po pravilu javno. Poslanici u veću glasaju tajno u slučajevima utvrđenim Ustavom ili zakonom (npr. izbor predsednika republike, predsednika Savezne vlade, sudija Saveznog suda, saveznog državnog tužioca, guvernera narodne banke Jugoslavije, sudija Saveznog ustavnog suda, predsednika veća i dr.). Poslanik glasa tako što se izjašnjava "za" predlog, "protiv" predloga ili se uzdržava od glasanja.

---

¹³¹ Vid. Privremeni poslovnik Veća građana čl. 95. do 102. i Privremeni poslovnik veća republika, čl. 92. do 99, kojim je detaljno uređen postupak u veću i merae koje se mogu izreći za povredu reda.

*Mr Milan Pavić*¹³²

KURSNE RAZLIKE I NAKNADA ŠTETE

Rezime

U ovom radu autor analizira pitanje kursnih razlika i naknade eventualno nastale štete koja bi mogla proizići. Prema autorovom stavu banka je dužna da naknadi štetu svom klijentu u slučaju da se dokaže da je svojim ponašanjem dovela do nastanka kursnih razlika, a time i štete po njegovu imovinu.

Ključne reči: *kursne razlike, naknada štete, nalog za plaćanje prema inostranstvu, rok za izvršavanje naloga za plaćanje prema inostranstvu.*

Plaćanje prema inostranstvu pored mnogih drugih povlači i pitanje plaćanja kursnih razlika. Kursne razlike su naročito veliki problem u ekonomskim sistemima koji nemaju stabilnu domaću valutu, čiji kurs prema vodećim konvertibilnim valutama nije fiksan, što ima za posledicu čestu devalvaciju domaće valute.

Šta predstavlja pojam "kursna razlika"? Kursna razlika predstavlja razliku između prodajnog kursa odnosnog stranog sredstva plaćanja koji važi na dan kada banka izvršava nalog za plaćanje prema inostranstvu s jedne strane i, prodajnog kursa koji je važio dana kada je bančin klijent položio protivvrednost domaće valute na ime plaćanja prema inostranstvu, odn. kada je banka primila nalog za plaćanje prema inostranstvu, s druge strane.

---

¹³² Mr Milan Pavić, advokat u Beogradu

Kao što se može primetiti kursne razlike nastaju zbog proteka vremena između dana prijema naloga za plaćanje i polaganja protivvrednosti domaće valute banci i dana kada banka izvršava nalog prema inostranstvu, a kao posledica promene vrednosti domaće valute u odnosu na inostrana sredstva plaćanja.

Na koga se prevaljuju kursne razlike? Ko treba da snosi teret nastalih kursnih razlika? U kom roku je banka dužna da izvrši nalog prema inostranstvu? Bilo bi sasvim logično da zakonodavac precizno propiše postupak plaćanja prema inostranstvu, a ujedno i jasno odredi institut kursnih razlika. No, da li je to slučaj u domaćem pravu?

Devizna plaćanja između domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica su u jugoslovenskom pravu regulisana, u prvom redu, Zakonom o deviznom poslovanju,¹³³ kao i Uputstvom NBJ o jedinstvenom vršenju platnog prometa sa inostranstvom i o načinu i rokovima dostavljanja izveštaja i podataka o platnom prometu sa inostranstvom.¹³⁴

Shodno odredbi člana 46a. Zakona o deviznom poslovanju je propisano da ovlašćena banka za poslove sa inostranstvom vrši plaćanje prema inostranstvu na osnovu naloga klijenta (Obrazac "1450"), koji je dužan da uplati dinarsku protivvrednost deviza po prodajnom kursu koji važi na dan kada se izvršava nalog prema inostranstvu. Odredba tačke 27. pomenutog Uputstva NBJ propisuje da za plaćanje koje se vrši doznakom preko računa u inostranstvu dinarska protivvrednost se obračunava i naplaćuje od klijenta po prodajnom kursu koji je u važnosti na dan kada banka izvršava njegov nalog prema inostranstvu, a to je dan, kada banka, na osnovu tog naloga, daje nalog stranoj banci za isplatu stranom licu, pri čemu banka po srednjem kursu koji je važeći toga dana obračunava i knjiži plaćanje doznakom. Pri tom, dinarska protivvrednost treba da bude raspoloživa na računu 8204 banke u momentu izvršenja i knjiženja dozname. Ukoliko je pak, dinarska protivvrednost koju je klijent upatio prilikom davanja naloga (Obrazac "1450") manja od dinarske protivvrednosti obračunate po prodajnom kursu koji je važio u momentu izvršenja naloga, za razliku koja predstavlja manje uplaćenu dinarsku protivvrednost banka posebnim internim nalogom zadužuje klijenta na računu 1541, a odobrava računu 8204, i traži uplatu te razlike.

Kao što se može zaključiti pravni propisi su naizgled jasni: kursne razlike padaju na teret nalogodavca - bančinog klijenta. Medutim, da li je to zaista tako? Naime, zakonodavac je propustio (svesno ili ne) da propiše u kom roku je banka

¹³³ "Sl. list SFRJ", 66/85, 71/86, 3/88, 59/88, 85/89, 96/91, 27/92, 16/93 i 50/93. S obzirom da je donet novi Ustav Savezna skupština je trebalo shodno Ustavnom zakonu za sprovođenje Ustava da doneće novi Zakon iz ove materije do 31. decembra 1993, ali će zbog blokade rada skupštinskih veća izazvane raspuštanjem Narodne Skupštine Republike Srbije ovaj rok biti prekoračen.

¹³⁴ Broj 32/III-137/9, K.br.277 od 1. jula 199

obavezna da izvrši plaćanje u inostranstvu. Da li je to jedan, pet, deset ili neograničen broj radnih dana? Omaškom zakonodavca da propiše rok bankama za izvršavanje naloga za plaćanje prema inostranstvu faktički su omogućene zloupotrebe od strane banaka. Naime, ko će da garantuje da će banke postupati svesno i sa pažnjom dobrog privrednika. Moguće je da svojim nesavesnim ponašanjem ili propuštanjem nanesu štetu klijentu time što neće blagovremeno izvršavati naloge prema inostranstvu, a u međuvremenu će uslediti devalvacija domaće valute. Navedenim propisima banke su u domaćem pravnom sistemu zaštićene kao i nacionalni parkovi. Međutim, da li ipak postoji mogućnost da banka nastalu štetu naknadi svom klijentu ako se dokaže da je odgovorna za štetu koju je prouzrokovala svojim radnjama.

Autor ovih redova je smatrao da je to moguće, kao i da je to u duhu opštih pravnih principa da je štetnik odgovoran za štetu koja nastane njegovom krivicom.

Naime, domaće preduzeće,¹³⁵ se suočilo sa sledećom situacijom:

Dana 16. i 17. januara 1992. klijent je predao ovlašćenoj banci dva naloga za plaćanje prema inostranstvu na iznose od FRF¹³⁶ 94.135 i FRF 29.106. Istovremeno je banci uplatio i dinarsku protivvrednost za navedene iznose prema prodajnim kursevima koji su važili na dan predaje naloga za plaćanje prema inostranstvu. Banka je primila naloge i iste overila bez ikakvih primedbi.¹³⁷ Banka je izvršila plaćanje po nalozima ino-banci u dva navrata i to: prvi nalog 3. februara, a drugi kasnije tj. 4. februara. Inače, plaćanje je izvršeno konverzijom u DEM.¹³⁸ U međuvremenu, odn. 26. januara došlo je do devalvacije dinara u odnosu na Korpu konvertibilnih valuta. Banka je obračunala nastale kursne razlike proistekle iz devalvacije i iste naplatila realizacijom klijentovog akceptnog naloga dana 21. februara koji je glasio na iznos od 2.054.449,10 tadašnjih dinara, što je otprilike iznosilo 20.000 DEM!

Međutim, klijent se nije pomirio sa opisanom situacijom, već je podneo tužbu nadležnom privrednom sudu. U tužbi je istakao da je banka prilikom izvršenja plaćanja prema inostranstvu po njegovim nalozima postupala nesavesno čime je prouzrokovala štetu na njegovoj imovini u obliku neosnovano obračunatih kursnih razlika, te je zahtevao da mu banka isplati realizovani iznos sa akceptnog naloga sa zakonskom kamatom. Naime, klijent je smatrao da je između prijema njegovih naloga za plaćanje pa do izvršenja plaćanja proteklo više od dvadeset dana, što je u bankarskoj praksi neprimereno. U slučaju da je banka bila nelikvidna u mo-

---

135 U daljem tekstu koristićemo termin "bančin klijent"

136 "FRF" oznaka za francuski franak

137 U nalogu za plaćanje prema inostranstvu (Obrazac "1450") u rubrici pod tač. 13. koji nosi naslov "Primedbe" ostavljena je mogućnost bankama da stave određene ografe ili svoje opaske.

138 "DEM" oznaka za nemačku marku

mentu prijema naloga to je morala izričito da uokaže klijentu, te da mu predoči realnu opasnost od mogućeg nastanka kursnih razlika, što nije učinila, već je na protiv primila njegove naloge za plaćanje prema inostranstvu bez ikakvih primedbi i ograda.

I prvostepeni i drugostepeni sud su bili saglasni u svojoj oceni da je banka u konkretnom slučaju postupala nesavesno, te da je svojim postupcima nanela štetu tužiocu (klijentu) u vidu neosnovano obračunatih i naplaćenih kursnih razlika. Viši sud je u obrazloženju svoje odluke¹³⁹ naveo da u konkretnom slučaju nije bilo ni jednog opravdanog razloga da banka ne izvrši plaćanje prema inostranstvu pre nastupanja devalvacije domaće valute. Ovo tim pre što je između prijema tužiočevog naloga za plaćanje pa do dana devalvacije prošlo desetak dana, što je sasvim dovoljno da se i izvrši plaćanje po njima. Činjenica da prema jugoslovenskom pravu nije propisan rok u kome banka mora da izvrši plaćanje prema inostranstvu ne znači da je taj rok neograničen. Takođe, pozitivno-pravne propise ne bi trebalo tumačiti u smislu da banka u svakom konkretnom slučaju ima pravo da teret kursnih razlika prevali na klijente. Ona to pravo ima samo u slučaju ako se dokaže da je postupala savesno i sa brižljivošću dobrog privrednika, odn. ako se dokaže da se nastanak kursnih razlika nije mogao u konkretnom slučaju mogao izbjeći. Kako to ovde nije slučaj proističe da je banka svojim radnjama prouzrokovala štetu na imovini tužioca (klijenta), te je i obavezna da istu naknadi.¹⁴⁰ Sud je svoju odluku temeljio na osnovu izvršenog veštačenja od strane veštaka finansijske struke. Naime, u postupku veštačenja je utvrđeno da je banka isključivo kriva za nastanak kursnih razlika, s obzirom da je u momentu prijema klijentovih nalogu bila likvidna, odn. raspolagala sa dovoljnom količinom FRF.

Nalog za plaćanje prema inostranstvu po svojoj pravnoj prirodi je ugovor o mandatu (nalogu) kod kojeg se banka, kao nalogoprimec, obavezuje svom klijentu, kao nalogodavcu, da za njegov račun izvrši devizno plaćanje prema klijentovom ino-partneru. Banka kao nalogoprimec može istupati u svoje ime (kao komisionar) ili u ime klijenta (kao punomoćnik).¹⁴¹ Pri tom je banka odgovorna da izvrši klijentov nalog prema primljenim uputstvima, sa pažnjom dobrog privrednika, te da se rukovodi njegovim interesima i isključivo o njima svo vreme voditi računa.¹⁴² Od dobijenog naloga odn. uputstva banka može odstupiti samo u slučaju da za to dobije izričitu saglasnost nalogodavca ili, ako proceni da to zahtevaju interesi nalogodavca, od koga nije mogla biti tražena saglasnost (npr. kratkoča vremena, nagle promene na domaćem ili ino-deviznom tržištu, odsustvo nalogodavca itd.).

¹³⁹ Presuda Višeg Privrednog suda Srbije Pž.br. 871/93 od 3. marta 1993.

¹⁴⁰ Navedeno, između ostalog, u obrazloženju prvostepene presude XXXIII-P-4039/92 Privrednog suda u Beogradu.

¹⁴¹ v.Odredebu čl. 749. Zakona o obligacionim odnosima (u daljem tekstu: ZOO).

¹⁴² v. Odredu čl. 751. ZOO.

U tom slučaju banka ima tretman poslovođe bez naloga.¹⁴³ Ukoliko nalogoprimec u izvršenju mandata svojim činjenjem ili propuštanjem izazove štetu na imovini nalogodavca dužan je istu naknaditi po pravilima koja važe za ugovornu odgovornost.

Smatramo da bi naloge za plaćanje prema inostranstvu trebali da podvedemo pod grupaciju formularnih ugovora (adhezionih, ugovora po pristupu), kod kojih je autonomija volje stranaka u mnogome ograničena, a sadržina ugovora je identična sa sadržinom ponude. Ponuđenoj strani je ostalo samo, ukoliko želi da ostvari svoje ciljeve zaključenjem ugovora, da "en bloc" prihvati ponudu, koja je javna i opšta.¹⁴⁴ Banka se ovde pojavljuje kao ponudilac, koja unapred svojim pravilima poslovanja propisuje elemente ugovora, dok je klijentu ostavljena sloboda samo da odluci o tome da li će bančine uslove da prihvati. Jedna od diferentija specifika formularnih ugovora je i očigledna nesrazmerna u ekonomskoj snazi ugovarača, s obzirom da je ponudilac po pravilu ekonomski superioran.¹⁴⁵

Zbog čega je veoma važno da nalog za plaćanje prema inostranstvu svrstamo u kategoriju ugovora po pristupu? Prvenstveno zbog njihovog tretmana u legislativi i judikaturi. Naime, sud je dužan da adhezioni ugovor tumači u korist ugovorne strane koja pristupa ugovoru,¹⁴⁶ a posebno kada su u pitanju odredbe ugovora koje izražavaju superiornost i nadmoć druge strane (npr. klauzule neodgovornosti, uslovi izvršenja koji očigledno idu u korist one strane koja ih i reguliše, preterano visoke tarife za izvršavanje usluga itd.).¹⁴⁷ S druge strane zakonski propisi predviđaju brojna pravna sredstva kojima sprečavaju da sadržina formularnih ugovora bude drastično nepravična u odnosu na ugovornu stranu koja im pristupa. I ovi ugovori podležu opštim pravilima ništavosti ugovora, što znači da ne smeju biti u suprotnosti sa dobrim poslovnim običajima. To ima za posledicu da na ništavost pojedinih odredbi iz ugovora sudovi moraju paziti ex officio, a pravo za isticanje njihove ništavosti ne zastareva.¹⁴⁸

143 v. Odredbu čl. 752. ZOO.

144 J. Vilus: Opšti uslovi formularnih ugovora, Beograd, 1976., p. 14. A. Lojpur "Opšti uslovi formularnih ugovora", Pravni život 10-12/1988., p. 1549.

145 v. detaljnije B. Blagojević: Ugovori po pristanku - formularni ugovori, Beograd, 1934.

146 Tako, odredba člana 100. ZOO propisuje da u slučaju kada je ugovor zaključen prema unapred odštampanom sadržaju, ili kad je ugovor bio na drugi način pripremljen i predložen od jedne ugovorne strane, nejasne odredbe tumačiće se u korist druge strane. Slično rešenje nalazimo i u italijanskom pravu (čl. 1370.) koje predviđa da se odredbe umetnute u opšte uslove ugovora ili u obrasce ili u formulare sačinjene od strane jednog ugovornika, u sumnji tumače u korist druge strane; navedeno prema S. Perović: Obligaciono pravo, Beograd, 1981, peto izdanje futnota 341; p. 223.

147 S. Cigoj: Obligaciono pravo, Splošni del, Ljubljana, 1962., p. 97; navedeno prema S. Perović, op.cit. p. 224.

148 S. Perović, op. cit., p. 224.

Imajući ovo u vidu mišljenja smo da su sudovi u konkretnom slučaju doneli ispravnu odluku. Ovo tim pre što delatnost banaka koje u veoma velikom slučaju postupaju kao nalogodavci za račun svojih klijenata, podrazumeva veoma visok stepen klijentovog poverenja da će njegovi interesi biti maksimalno zaštićeni.

Banka ukoliko želi da ima visok tržišni rejting (da bude tzv. "renomirana banka") i da ima prestižne klijente mora da se u svom poslovanju isključivo i prvenstveno rukovodi njihovim ekonomskim interesima i ciljevima koje žele da ostvare zaključenjem odnosnog ugovora o mandatu (nalogu). Da li je to slučaj i sa našim bankama?

Postojanje očigledne pravne praznine u propisima koja regulišu devizna plaćanja prema inostranstvu po nalozima bančnih klijenata nikako ne smeju dozvoliti bankama da proizvoljno određuju taj rok i time u mnogim slučajevima izazovu neopravdani nastanak kursnih razlika. Smatramo da će bančin klijent biti u obavezi da pokrije banci kursne razlike samo u onim slučajevima kada se dokaže da je banka postupala saglasno boni mores, a gde se nastanak kursnih razlika nikako nije mogao izbeći niti otkloniti (dakle, da ima karakter više sile). To će biti recimo slučaj kada dođe do devalvacije domaće valute u veoma kratkom roku nakon prijema naloga za plaćanje prema inostranstvu, ili kad dođe do zabrane plaćanja prema inostranstvu bez krivice banke (sankcije međunarodnih organizacija itd.). Pri tom, teret dokazivanja će uvek biti na banci, a ne na klijentu.

Na kraju bismo želeli da istaknemo da bi u novom propisu koji će regulisati devizno poslovanje moralo jasno precizirati u kom roku su banke obavezne da izvršavaju naloge za plaćanje prema inostranstvu. Mišljenja smo da bi bilo mnogo manje spornih situacija, a klijenti bi bili zaštićeni u odnosu na eventualna nesavесna ponašanja banaka. Takvo rešenje bi bilo i na liniji tržišne transformacije domaćih poslovnih banaka.

Summary

An Exchange Premiums and Reparation of Damage

In this article the author analyses legal questions regarding the exchange premium and reparation of possible damages. According to the authors position commercial bank is obliged to repair a damage its client if it would be proved that bank with own behavior caused an exchange premium and with this damage on client's property.

Key words: exchange premium, reparation of damage, order to payment abroad, term for payment abroad.

Vladimir Popović

UDK 336.71

Zakonska ograničenja u pogledu osnivačkog kapitala banaka

REZIME

Jedna od okosnica novih pozitivnih propisa koji se odnose na banke i druge finansijske organizacije, jeste ograničenje u pogledu minimuma osnivačkog kapitala banaka. Ipak, u Zakonu o bankama i drugim finansijskim organizacijama predviđena je obaveza da banke za povećanje osnivačkog kapitala, prodajom akcija, koje je veće od 15%, moraju imati odobrenje Narodne banke Jugoslavije.

Navedena obaveza u suprotnosti je sa suštinskim opredeljenjima Zakona - da se kapital banaka uveća i da se bankama uspešno upravlja. U realizaciji ove odredbe dolazi takođe i do praktičnih problema, kao što je usporavanje povećanja kapitala banaka, a takođe i pištanje da li je odobrenje Narodne banke Jugoslavije neophodno i u slučajevima kupoprodaje akcija između akcionara. Stroga sankcija za nepoštovanje takođe je odlika restriktivnog karaktera navedene odredbe.

Nadzor nad velikim osnivačima banke mora biti i moguće je da bude drugačiji, ne utičući negativno na realno i brzo uvećanje kapitala banaka.

I

Novi Zakon o bankama i drugim finansijskim organizacijama karakteriše se veoma restriktivnim pristupom, između ostalog u pogledu osnivačkog kapitala banaka i može se reći da je jedna od okosnica tog pravnog akta upravo uslov da banka mora imati 1,5 miliona US - dolara, u dinarskoj protivvrednosti, novčanog dela osnivačkog kapitala i to ne samo za osnivanje već za rad, dakle permanentno.¹⁴⁹ Za dobijanje tzv. "velikog ovlašćenja", odnosno za dobijanje dozvole za obavljanje poslova platnog prometa i kreditnih poslova sa inostranstvom, uz otvaranje računa banke kod inostrane banke, neophodno je ispuniti cenzus od čak dva miliona US - dolara dinarske protivvrednosti.¹⁵⁰ Dakle, budući rad banaka izuzetno mnogo zavisi u narednom periodu od veličine prvenstveno novčanog dela osnivačkog kapitala, čime je bankama nainetnuta obaveza da premoste za mnoge verovatno nepremostivu prepreku i to u relativno kratkom periodu od svega šest meseci od stupanja na snagu Zakona o bankama i drugim finansijskim organizacijama, odnosno sada već samo tri meseca,¹⁵¹ ukoliko one, odnosno njihovi osnivači imaju namjeru da banke nastave da rade, odnosno da postoje. A za prepostaviti je, ukoliko su osnovane, da imaju tu namenu.

U takvim okolnostima, a nezavisno od same obaveze ispunjenja cenzusa bankama se postavlja i nadovezuje na prethodnu, još jedna obaveza, prepreka - da za prodaju akcija kojima kupac stiče više od 15 procenata osnivačkog kapitala, a po osnovu kojih ima pravo upravljanja, moraju imati odobrenje narodne banke Jugoslavije i to radi identifikacije i ocene boniteta kupca.¹⁵² S tim u vezi javlja se nekoliko principijelnih pitanja, počev od same svrhe i suštine zakonskih odredbi i ovakvo predviđene zakonske norme.

Naime, jasna je i razumljiva, s obzirom na značaj monetarnog i bankarskog sistema i banaka u tom sistemu, generalno pojačana nadzorno-kontrolna funkcija narodne banke Jugoslavije, pa i konkretno u odnosu na osnivački kapital banaka. Logično je da u tom sklopu Narodna banka Jugoslavije bude zainteresovana kakvi će to krupni akcionari upravljati bankom, pre svega kakav je njihov ekonomski bonitet i kako bi to moglo da se odrazi na poslovanje banke. Ako, pritom, osnov takve tendencije nije u suštaji selekciji i nije samo u posvećivanju pažnje upravljanju bankom, nego i, zapravo prvenstveno, rezultatima takvog upravljanja,

¹⁴⁹ Čl. 18. i 30. Zakona o bankama i drugim finansijskim organizacijama (Službeni list SRJ br. 32/93) - dalje: ZOB;

¹⁵⁰ T.1. Odluke o uslovima za davanje ovlašćenja bankama za obavljanje platnog prometa i kreditnih poslova sa inostranstvom, kao i o uslovima za oduzimanje ovlašćenja (Službeni list SRJ br. 55/93);

¹⁵¹ Čl. 84. i 94. ZOB;

¹⁵² Čl. 12. ZOB.

uspešnosti poslovanja, a u tom okviru i ostvarivanju zakonskih uslova za dalje poslovanje, onda rigidnost navedene norme dolazi u sukob sa suštinskim opredeljenjima Zakona. To se u svakodnevnoj poslovnoj praksi može iskazati višestruko.

II

Ne sme se smetnuti s uma da takvo značajno povećanje osnivačkog kapitala koje predstavlja više od 15%, znači izuzetno mnogo za približavanje banke ostvarenju cenzusa koji će joj omogućiti nastavak rada. A, bez obzira na identitet i bonitet budućeg upravljača banke, bez obzira na njegovu finansijsku situaciju u momentu ulaganja i u narednom periodu, nesumnjivo se radi o ulaganju realnog, svežeg kapitala, bilo da je reč o novčanom ili nenovčanom ulogu. U vezi sa time radi se i o sasvim opravданoj potrebi da, s obzirom na takav realni kapital, bude omogućeno da se taj kapital što pre uloži, kako bi što pre bio u funkciji, a i da njegov ulagač srazmerno uloženom kapitalu može učestvovati u upravljanju. Dálje, uslov da je pre ovakvog povećanja osnivačkog kapitala banke, neophodno dobiti odobrenje Narodne banke Jugoslavije, znatno usporava postupak proširenja osnivačkog kapitala, jer se narodnoj banci Jugoslavije, apstrahujući u ovom trenutku svu sadržinu procedure, odnosno potrebne dokumentacije, što će tek biti regulisano posebnim propisom, ostavlja čak 15 dana za odlučivanje o zahtevu za prodaju akcija.¹⁵³

Protek tih 15 dana je, pogotovo u sadašnjim uslovima hiperinflacije, poguban, upravo sa stanovišta obezvređivanja potencijalnog uloga. Upis akcija i uplata uloga tek nakon dobijanja odobrenja, znači da banka tek tada dolazi do svežeg kapitala, a osnivaču odnosno ulagaču se tek nakon tih 15 ili nešto manje dana, počinje revalorizovati ulog, naravno uz ispunjavanje i drugih, generalnih uslova za revalorizaciju kapitala. Da li je u takvim uslovima potencijalni ulagač, akcionar realno zainteresovan za ulaganje? Čak i kada bi Zakonom bilo omogućeno uslovno ulaganje odnosno povećanje kapitala banke, s tim da se kapital koji je uložen povuče i prestane svojstvo osnivača i upravljača ako se ne dobije saglasnost Narodne banke Jugoslavije, to bi samo omogućilo da i zainteresovanost kupca akcija bude jedino uslovna.

Zatim, postavlja se praktično pitanje kako zapravo oceniti da li se radi o više ili manje od 15% osnivačkog kapitala. Naime, uzimajući opet u obzir sadašnje uslove hiperinflacije i činjenicu da se osnivački kapital shodno rastu cena na malo¹⁵⁴ stalno, mesečno, revalorizuje i ako se, na drugoj strani, zna da je za davanje

---

153 Čl. 12. ZOB.

154 Čl. 72. Zakona o računovodstvu (Službeni list SFRJ br. 18/93 i 24/93.).

---

odobrenja Narodne banke Jugoslavije ostavljen rok od 15 dana, onda je jasno da vrlo brzo po ponošenju zahteva za davanje odobrenja, s obzirom na revalorizaciju kapitala, zahtev može da postane bespredmetan.

Zakonom, dalje, nije precizirano da li je odobrenje Narodne banke Jugoslavije neophodno samo u slučaju kada se akcije kupuju direktno od banke ili i u slučaju kada novi kupac akcije kupuje od akcionara koji ih je već ranije kupio od banke? Cilj pravne norme, odnosno uvedene obaveze u prilog je shvatanju da se to odnosi i na drugi navedeni slučaj, jer je takav novi kupac, akcionar je značajan novi upravljač banke, bez obzira što se naknada koju on plaća ne uplaćuje banci kao novi kapital. Neophodnost davanja saglasnosti i u ovom slučaju, nema dakle smetnji za proširenje osnivačkog kapitala, koje je predmet ovog izlaganja, ali, na drugoj strani, veoma komplikuje promet akcija, čija je priroda kao hartija od vrednosti i takva da treba da imaju mogućnost brzog menjanja vlasnika. Osim toga, ovakav promet akcija služi često i za namirenje potraživanja banke prema prodavcu deonica, pri čemu kupac deonica asignaciono uplaćuje naknadu banci. Davanje odobrenja Narodne banke Jugoslavije kao uslov i za ovakvu transakciju, destimuliše prodavca akcija, koji ne može blagovremeno izmiriti obavezu i otežava banci naplatu duga. Naravno, ovakvi slučajevi nisu česti, s obzirom na znatan iznos sredstava, ali nisu nemogući.

Restriktivan karakter zakonske odredbe o neophodnosti davanja odobrenja Narodne banke Jugoslavije, ogleda se i u sledećem pitanju koje se takođe odnosi na nedovoljnu preciziranost regulative. Naime, Zakon ne može da izbegne činjenicu da ulaganje kapitala - kupovina akcija veća od 15% osnivačkog kapitala, ne mora da se vrši jednokratno, već može i sukcesivno, pri čemu ni jedno od sukcesivnih ulaganja, kao posebnih kupovina akcija, ne bi bilo veličine koja zahteva odobrenje Narodne banke Jugoslavije, a ukupno bi premašivalo tu veličinu. Restriktivna odredba Zakona kakva jeste, morala bi dalje da produži u pravcu "okoštavanja" prakse, pa da reguliše i vremenski interval u kome bi se više sukcesivnih ulaganja tretiralo kao jedna kupovina akcija. To Zakon ne čini, a i kada bi precizirao taj interval, postavlja se pitanje kriterijuma za određivanje dužine intervala, kao i granične vrednosti dva intervala, tako da, sve u svemu odredba postaje tada besmislena. Najzad, uz sve navedene karakteristike, ograničavajući karakter zakonske odredbe ogleda se i u činjenici da se prodaja akcija bez odobrenja Narodne banke Jugoslavije, kojima kupac stiče više od 15% osnivačkog kapitala, po osnovu kojih ima pravo upravljanja, tretira, kao uostalom i mnogo drugih protivpravnih dela predviđenih Zakonom o bankama i drugim finansijskim organizacijama, vrlo strogo, kao privredni prestup, uz odgovarajuće novčane kazne i zaštitnu meru.¹⁵⁵

---

155 Čl. 78. i 80. ZOB.

III

Bankama je očigledno, predviđenom obavezom dobijanja odobrenja od Narodne banke Jugoslavije za prodaju određenog stoka akcija, još više otežano nastojanje da ispune zakonski cenzus za dalji rad. Takav način nadzora i kontrole budućeg značajnog akcionara banke u sukobu je sa tendencijom Zakona posvećivanja veće pažnje upravljanju bankom i uspešnom poslovanju banke, s obzirom na vremensku i drugu proceduru nailazi u praksi na probleme u realizaciji predmeta davanja odobrenja, nije u svemu ni zakonski dovoljno razrađen, a praćen je veoma strogom sankcijom.

To su dovoljni razlozi za preispitivanje daljeg opstanka obaveze dobijanja odobrenja Narodne banke Jugoslavije za prodaju akcija kojima kupac stiče više od 15% osnivačkog kapitala, po osnovu kojih ima pravo upravljanja, uz nalaženje drugog puta za nadzor i kontrolu velikih upravljača banaka, ne ometajući brzo i efikasno ulaganje kapitala, odnosno povećanje osnivačkog kapitala banaka.

SUMMARY

One of the essential purposes of the new positive rules concerning banks and other financial organisations, is the capital of banks which mustn't be minor of the down limit. However, in the Act about banks and other financial organisations, there is the obligation for banks - they need the permission of The National Bank of Yugoslavia to growing up the capital more the fifteenth percents.

That obligation conflicts with the essential intents of the named act - growing up the capital of banks and successful management. In the realisation of that provision there are also the practical problems, as the slow-down of growing up the capital of banks, and the question - is the permission of The National Bank of Yugoslavia also necessary to the transactions among the founders of bank? Severe sanction for the injury is also the part of the restrictive character of the named provision.

Supervision over the big founders of bank must be and is possible to be different, without negative influence to real and fast growing up the capital of banks.

Key words: bank - limit - capital - permission.

Angelina Dapčević

Načelo stroge saobraznosti u dokumentarnom akreditivu

Uvod

Međunarodno poslovanje u savremenim uslovima postalo je veoma složeno. Ekonomski interesi zahtevaju brzo uključivanje u svetsko tržište, a pravni svestra nu zaštitu ugovornih strana. U takvim uslovima razvio se institut međunarodnog dokumentarnog akreditiva da bi obezbedio efikasno izvršavanje obaveze plaćanja u međunarodnim poslovnim transakcijama. Ovaj institut omogućava da se plaćanje roba i usluga izvrši preko banke dobrog boniteta u koju ugovorne strane imaju poverenja. Koristeći dokumentarni akreditiv ugovorne strane odvajaju isporuku robe ili izvršenje usluge, kao činidbu prodavca odnosno vršioca usluge, od obaveze druge strane, a izručenje dokumenata postavljaju kao uslov za isplatu ugovorene cene.

Sveobuhvatna analiza vrsta akreditiva i odnosa koji povodom njega nastaju, prevazilazila bi svrhu ovog rada, pa se naša izlaganja ograničavaju na načela koja obezbeđuju pravnu sigurnost i jednakost svih učesnika u akreditivnom poslu. To su opšta i osnovna načela jer se odnose na sve učesnike i jer bez njih nema akreditivnog posla.

Posebna pažnja je ipak posvećena samo načelu stroge saobraznosti jer se njime ističe od kolike je važnosti da prezentirani dokumenti odgovaraju uslovima akreditiva.

S obzirom da je akreditivno poslovanje zasnovano na danas opšte prihvaćenim Jednoobražnim pravilima za dokumentarne akreditive, to je njihova Revizija iz 1983. predstavljala najvažniji izvor prilikom bavljenja ovom materijom i pored propusta da da rešenja za sve pravne situacije koje se u praksi pojavljuju. Korišćeni su i primeri iz vrlo bogate sudske prakse. Od nacionalnih izvora analizirana su

rešenja Zakona o obligacionim odnosima ali samo u meri u kojoj se razlikuju od postojećih autonomnih izvora.

Pravno regulisanje međunarodnog dokumentarnog akreditiva

Međunarodni dokumentarni akreditiv nije regulisan međunarodnim konvencijama, kao neki drugi instrumenti (na primer menica i ček), ali jeste pravilima autonomnog trgovinskog prava koja su prihvaćena u međunarodnoj trgovini.

Izvori prava za dokumentarni akreditiv mogu biti međunarodni i što je izuzetak, nacionalni.

Međunarodni izvori

Prvi oblici regulisanja međunarodnog dokumentarnog akreditiva nalaze se između 1919. i 1930. godine, u opštim uslovima za poslovanje nekih banaka. Ali materija međunarodnog dokumentarnog akreditiva nije nigde regulisana zakonodavnim putem. Čak i tamo gde su takve tendencije postojale, njima su se suprotstavljalaa bankarska udruženja upozoravajući na opasnost izolacije i poremećaja u harmoniji međunarodne trgovine koja je uspostavljena donošenjem Jednoobraznih Pravila i Običaja za dokumentarne akreditive. (Uniform Customs and Practice for Documentary Credits) UCP.

Prvi put su se UCP pojavila 1933. na VII kongresu MTK u Beču. U poslovanju su pokazala nedostatke zbog kojih je MTK pripremila nov projekat, koji je prihvacen na XIII kongresu MTK u Lisabonu 1951. Nakon ove UCP su pretrpela još tri revizije: 1962. (na XIX Kongresu MTK u Meksiku), 1974. godine i 1983. Za sada poslednja revizija primenjuje se od 1.X 1984. godine.

Danas se, bez sumnje UCP primenjuju u celom svetu. Ona su inkorporirana u gotovo sve dokumentarne akreditive, ali se primenjuju samo ako su se o njihovoj primeni stranke izričito sporazumele navodom da će se na konkretni dokumentarni akreditiv primenjivati odredbe UCP.

Po svojoj pravnoj prirodi UCP nisu obavezujući izvor prava. Ona nisu ni deo običajnog prava. Jednoobrazna pravila su model opših uslova poslovanja u međunarodnoj razmeni roba i usluga. Njima se samo konstituiše skup standarda i odredaba koji se primenjuju na dokumentarne akreditive. Stanovište da UCP nisu obavezujući izvor prava danas je opšteprihvaćeno. Tako i UCP, u članu 1. predviđaju da će se primenjivati na sve dokumentarne akreditive, a ipak za to zahtevaju izričitu saglasnost stranaka.

Nacionalni izvori

Mali broj zemalja je, posebnim odredbama, regulisao institut međunarodnog dokumentarnog akreditiva.

Jugoslavija je članovima 1072 - 1082. Zakona o obligacionim odnosima, regulisala obaveze i dužnosti akreditivne banke i granice njene odgovornosti, nastanak i vrste akreditiva.

Odredbe članova 1072 - 1074. odnose se na sve akreditive i kao *lex generalis* primenjuju se i na dokumentarne akreditive. Odredbe članova 1075 - 1082. posvećene su isključivo dokumentarnom akreditivu.

Pojam i značaj dokumentarnog akreditiva

Međunarodni dokumentarni akreditiv jeste svaki sporazum, bez obzira na naziv i opis, kojim banka (akreditivna banka), koja postupa po nalogu i po instrukcijama svog komitenta (nalogodavca), preuzima obavezu da izvrši plaćanje u korist ili po nalogu treće stranke (korisnika), ili da isplati ili akceptira menicu vučenu od strane korisnika, ili da ovlasti drugu banku da takvu isplatu izvrši ili da takve vučene menice isplati, akceptira ili negocira, na osnovu predatih ugovorenih dokumenata, pod uslovom da su ovi dokumenti u skladu sa uslovima i odredbama dokumentarnog akreditiva.¹⁵⁶

Ovako su dokumentarni akreditiv definisala Jednoobrazna pravila i običaji za dokumentarne akreditive - Revizija 1983. čiji je tekst usvojio Savet Međunarodne trgovinske komore u Parizu.¹⁵⁷

Zakon o obligacionim odnosima propisao je u članu 1072, da akreditivna banka ima obavezu da korisniku isplati akreditivnu sumu, ako do određenog roka budu ispunjeni uslovi iz akreditiva i time, u odnosu na UCP, ograničio banchi mogućnost izvršenja obaveze samo na isplatu novčane sume. Osim toga, ZOO ne poznaće mogućnost angažovanja korespondentske banke. Prepostavljamo da je zakonodavac smatrao da je određivanje akreditivne banke bitan elemenat akreditivnog posla, pa je samo ovu banku odredio. Time nije uskraćena mogućnost da se učesnici akreditivnog posla sporazumeju o učešću korespondentne banke, što bi bilo oprav-

¹⁵⁶ Ljudevit Rozenberg - "Jednoobrazna pravila i običaji za dokumentarne akredititive"; Zagreb 1984, str. 83.

¹⁵⁷ Revizija je objavljena u brošuri br. 400 MTK i njen službeni naziv glasi: "Uniform Customs and Practice for Documentary Credits, 1983. revision ICC Publication n. 400" - u daljem tekstu UCP.

dano, jer se tako povećava sigurnost da će biti izvršen, ne samo akreditivni, već i osnovni posao.

Prema ZOO, akreditiv mora biti sačinjen u pismenoj formi koju UCP ne predviđaju, iako se u praksi akreditiv najčešće izdaje u toj formi, na obrascima koje je sačinila MTK i koji sadrže navod da se na akreditiv primenjuju Jednoobrazna pravila.

Instrument, institut ili mehanizam dokumentarnog akreditiva je nastao u praksi međunarodne trgovine sa ciljem da osigura finansijsku realizaciju robnog dela spoljnotrgovinskih transakcija. Da bi odgovorio, ovako ozbiljno i ambiciozno postavljenom zadatku, dokumentarni akreditiv razvio je i danas raspolaže kompletном aparaturom za finansiranje i refinansiranje poslova međunarodnog prometa. Time se dokumentarnom akreditivu obezbeđuje dvojaka uloga:

1. - kao instrument plaćanja¹⁵⁸ - finansiranja osnovnog posla, akreditiv se ne koristi isključivo za realizaciju plaćanja cene iz ugovora o prodaji jer se njime mogu plaćati i usluge, ali se u kupoprodajnim transakcijama koristi najčešće. Tako prodavac, ako nema sredstava za nabavku robe, može organizovati finansiranje svoje isporuke na nekoliko načina: na primer dajući akreditivnoj banci nalog da prenosivi dokumentarni akreditiv otvoren u njegovu korist, po drugim uslovima (po nižoj ceni i nižem akreditivnom iznosu) prenese u korist trećeg lica - isporučioca robe. Isporučilac robu otprema i po nalogu prodavca predaje banci robna dokumenta. Banka dokumente honorira u smanjenom iznosu i razliku, do punog iznosa akreditiva, isplaćuje prvobitnom korisniku.

Mehanizam međunarodnog dokumentarnog akreditiva pruža i kupcu mogućnost finansiranja osnovnog posla, jer može banci koja ga finansira dati u zalagu robna dokumenta.

2. - ulogom obezbeđivanja potraživanja dokumentarni akreditiv štiti interes i nalogodavca i korisnika akreditiva.

Prodavac je potpuno siguran da u času predaje robnih dokumenata navedenih u nalogu za otvaranje akreditiva, ukoliko je ispunio i ostale uslove, može da se naplati jer, mu to obezbeđuje banka kojoj je kupac dao nalog za otvaranje akreditiva.

I kupčevi su interesi osigurani, jer banka koja honorira dokumente to čini samo ako ovi u potpunosti odgovaraju dokumentima koji su navedeni u akreditivnom nalogu. Logično je pretpostaviti da, pored izričite podudarnosti podnetih sa traženim dokumentima, ovi moraju osiguravati neograničeno pravo raspolaganja robom.

158 Božidar Pavićević - "Medunarodni dokumentarni akreditiv" (Revizija 1983.); Privredno pravni priručnik, novembar 1987., str. 3.

Međutim, i pored svih pogodnosti koje dokumentarni akreditiv pruža obema stranama, potpunu zaštitu ima ipak samo prodavac, jer njemu banka svojim bonitetom obezbeđuje isplatu akreditivnog iznosa, akcept, isplatu ili negociranje menice, ako su dokumenti, koji su u vreme važenja akreditiva predati banci, zadovoljili sve akreditivne uslove.

Nije teško zaključiti da i kupac i prodavac imaju interes da, vrlo detaljno i precizno ugovore koje dokumente korisnik akreditiva treba da prezentira baci koja u konstrukciji dokumentarnog akreditiva, vrši ulogu isplatne banke. Na to podsećaju i odredbe člana 22. UCP.

Akreditivnim nalogom, u smislu člana 23. UCP, mora biti predviđeno ko je ovlašćen da izda dokumente koji nisu transportni, dokumenti o osiguranju ili komercijalne fakture i kako treba da glase ili kakve podatke treba da sadrže. Banka će, čak i ako nalogodavac propusti da ovo navede u nalogu, prihvati navedene dokumente, ali samo pod uslovom da se njihov sadržaj odnosi na robe i/ili usluge na koje se odnosi i prezentirana komercijalna fakturna.

Ako drugačije nije ugovorenno banka će prihvati dokumente i ako nose datum izdavanja pre datuma izdavanja akreditiva, pod uslovom da su predati banci u roku važnosti akreditiva. Ako u akreditivu nije preciziran rok važnosti, banke će podnete dokumente odbiti po proteku roka od 21 dan od dana izdavanja dokumentata.¹⁵⁹

Zakon o obligacionim odnosima je članom 1075. uredio obavezu banke da isplati akreditivnu sumu po prezentaciji dokumenata, prema uslovima akreditiva. Zakon ni ovde, ni na drugom mestu nije odredio vrste i svojstva dokumenata. Kao i UCP i ZOO daje slobodu ugovornim stranama da samostalno odrede koje će dokumente korisnik morati da prezentira.

Nesporno je da Revizija UCP iz 1983. poznaje sledeće vrste akreditivnih dokumenata koje korisnik treba da prezentira:

- a. Transportni dokumenti (teretnica, dokumenti kombinovanog transporta, dokument o prevozu poštom)
- b. Polisa osiguranja odnosno dokument o osiguranju
- c. Komercijalna (trgovačka) faktura
- d. Ostali dokumenti (npr. konzularna faktura, certifikat o količini ili kvalitetu).

Osnovna načela akreditivnog posla

Osnovna načela akreditivnog posla su:

¹⁵⁹ Član 46. i 47. UCP; C. Schmitthoff: "Schmitthoffs Export Trade" eight edition str. 344.

1). Načelo inkorporacije

Načelo inkorporacije sadržano je u članu 1. UCP. Po tom članu neophodno je da stranke posebnom klauzulom izričito ugovore primenu Jednoobraznih pravila na dokumentarni akreditiv.

Revizija iz 1983. prva je koja izričito propisuje klauzulu o inkorporaciji. Šta više, u slučaju kada akreditivna banka i teletransmisiju smatra operativnim instrumentom akreditiva, mora jasno precizirati da je akreditiv otvoren saglasno odredbama UCP. Isti zahtev postoji i onda kada se operativnim instrumentom smatra neka pismena potvrda, a ne samo transmisija.

2). Načelo poslovanja dokumentima, a ne robom

Po članu 4. UCP, u akreditivnim operacijama sve zainteresovane strane bave se dokumentima, a ne robom, uslugama i/ili drugim radnjama na koje se dokumenti mogu odnositi.

Na ovom načelu je zasnovan celokupan mehanizam dokumentarnog akreditiva. Naime, akreditivna obaveza banke je uslovna jer se gasi ako joj u određenom roku, nisu predati akreditivni dokumenti. Ako su dokumenti predati banka ispituje samo njih, a ne i robe na koje se odnose. Ispitivanje se ograničava na utvrđivanje da li dokumenti odgovaraju uslovima iz akreditiva ili ne.

I ostali učešnici akreditivnog posla bave se dokumentima. Tako nalogodavac ispunjava svoju akreditivnu obavezu kada otvorí akreditiv i precizira koje dokumente korisnik treba da prezentira. Korisnik ispunjava svoju obavezu kada banci preda akreditivom tražene dokumente.

3). Nečelo odvojenosti akreditivnog posla od osnovnog ugovora.

Načelo odvojenosti akreditivnog posla od osnovnog ugovora formulisano je članom 3. UCP, kojim se reguliše da su akreditivi po svojoj prirodi, transakcije odvojene od ugovora o prodaji, ili drugog ugovora na kojem se zasnivaju. Banke ni na koji način nisu vezane za osnovni ugovor, niti su njime obavezane, čak i ako je bilo koja određba takvog ugovora sadržaja u akreditivu. Ovo načelo počiva na kvalifikaciji dokumentarnog akreditiva kao potpuno samostalnog i od drugih odvojenog pravnog posla. Ono se primenjuje mutatis mutandis da izrazi da su i pravni odnosi unutar samog akreditivnog posla međusobno odvojeni.

ZOO, u članu 1074. uređuje da banke nisu odgovorne ako uslovi akreditiva ne odgovaraju uslovima iz akreditivne klauzule, jer je akreditivni posao potpuno odvojen od osnovnog posla. Zákon je, međutim, propustio da formuliše da su i svi odnosi unutar akreditivnog posla međusobno odvojeni.

4). Načelo odvojenosti pravnih odnosa unutar dokumentarno akreditivnog posla.

Član 6. UCP iz 1983. propisuje: "Korisnik se ni u kom slučaju ne može koristiti ugovornim odnosima koji postoje između banaka ili između nalogodavca za otvaranje akreditiva i akreditivne banke."

Praktično, nalogodavac ne bi imao pravo da se umeša u pravni odnos između akreditivne i korespondentne banke, a takvo pravo još manje bi bilo dopušteno korisniku. Naime, nalogodavac stupa u samostalan pravni odnos sa akreditivnom bankom, ne i sa korespondentnim, a korisnik je u samostalnom pravnom odnosu sa bankom koja je izdala ili konfirmirala akreditiv, dakle ne i sa bankama koje u akreditivnom poslu stupaju u međusobne pravne odnose. Korisnik bi mogao, u slučaju spora, svoja prava ostvarivati sudskim putem, u odnosu na banku koja je otvorenom akreditivu dala svoju konfirmaciju, ali ne i u odnosu na banku koja je samo avizirala akreditiv jer ova nije preuzela akreditivno pravnu obavezu da isplati akreditiv.

5) Načelo bančinog ispitivanja dokumenata (doktrina "strict compliance")

Banka je u akreditivnom poslu obavezna da:

1. dokumente koje prezentira korisnik ispitaju s razumnom pažnjom (čl. 15. UCP)
2. da dokumente ispita u okviru razumnog roka (čl. 16. UCP)
3. da na osnovu samih dokumenata odluči da li će ih honorirati ili odbiti (čl. 16b. UCP)
4. da ispita da li su dokumenti po svom izgledu saobrazni uslovima i odredbama akreditiva i da li su međusobno saglasni (čl. 15. UCP)
5. da bez odlaganja obavesti banku od koje je primila dokumente, ili korisnika, o nameri da ove odbije kao nesaobrazne.¹⁶⁰

Banka nije odgovorna za formu, dovoljnost, tačnost autentičnosti dokumenta, falsifikat ili pravnu snagu bilo kojeg podnetog dokumenta, kao ni za opis, kvantitet, kvalitet, težinu, stanje, pakovanje, isporuku, vrednost ili postojanje robe na koju se odnose dokumenti (čl. 17. UCP).¹⁶¹

Zakon o obligacionim odnosima prihvatio je načelo bančinog ispitivanja dokumenata, ali nije u potpunosti prihvatio rešenje člana 15. Jednoobraznih pravila. Naime, ZOO ne zahteva od banke da sa razumnom pažnjom ispita i međusobnu usaglašenost dokumenata. To ne znači da banke neće ispitivati i takvu saglasnost,

---

¹⁶⁰ Lj. Rozenberg - "Pravo međunarodnih plaćanja u poslovnim transakcijama", drugi svezak, str. 25. i dalje; "Jednoobrazna pravila i običaji za dokumentarne akreditive", str. 23.

¹⁶¹ vidi Lj. Rozenberg - "Pravo međunarodnih plaćanja u poslovnim transakcijama", svezak drugi Zagreb 1975; Schmitthoffs Export trade, ninth edition, str. 440; Paul Vishny - Guide to international commerce law, 2-21.

jer Zakon ne isključuje primenu običaja i uzansi, koji mu nisu suprotni pa se tako, u ovoj oblasti, mogu primenjivati i odredbe Jednoobraznih pravila.

Dokumenti koje podnosi korisnik moraju po svom izgledu biti saobrazni uslovima iz akreditiva. Ako oni to jesu, ovlašćena banka će ih honorirati i akreditiv ostvaruje svoju funkciju vrlo jednostavno. Problem nastaje onda kada podneti dokumenti nisu, u svemu saobrazni akreditivnom nalogu, ili kada neki od traženih dokumenata nisu u međusobnoj saglasnosti. Zbog toga je praksa međunarodne trgovine nametnula pravilo poznato kao doktrina stroge saobraznosti (strict compliance), prema kome podneti dokumenti mogu biti honorirani samo kada u u apsolutnoj saglasnosti sa akreditivnim nalogom. To treba da obezbedi sigurnost honorirajućoj banci da će se regresirati od akreditivne banke, a ovoj da će se naplatiti od kupca. I sudovi, insistiraju na poštovanju načela stroge saobraznosti, kao uslovu koji prethodi zahtevu korisnika da dokumenti koje je podneo budu honorirani.

Načelo stroge saobraznosti koje ovlašćuje banku da odbije dokumente koji ne ispunjavaju uslove akreditiva faktički crpi snagu iz činjenice da u akreditivnom poslu sve strane posluju dokumentima a ne robom. Ako bi akreditivna, ili konrespondentna banka, koja nalogom dobija ograničena ovlašćenja - da po izgledu dokumenata utvrdi njihovu saobraznost, postupila mimo ili iznad tog ovlašćenja, nalogodavac bi imao pravo da ne prizna radnje banke. Banka se, u tom slučaju, ne bi mogla regresirati za sumu koju je, isplatila korisniku. Banka nema prava da prihvati dokumente koji su slični ili skoro isti kao i oni koji su traženi akreditivom, niti one koji su međusobno nesaglasni tj. koji se svi ne odnose na istu robu.¹⁶²

Dokumenti koje prezentira korisnik moraju biti saobrazni uslovima koje akreditiv sadrži u pogledu opisa robe. U slučaju *Bank Melli Ivan v Barclays Bank D.C.O.Ltd.*,¹⁶³ iranska banka, tužilac ovlastila je tužene da izdaju akreditiv na iznos od 40.000 funti, koji će korisniku akreditiva biti isplaćeni po prezentaciji robnih dokumenata sa navodom "100 new Chevrolet trucks". Faktura koju je prezentirao prodavac opisivala je robu" in new condition", a jedan od traženih dokumenata, (U.S. Government certificate), kao "100 new, good Chevrolet trucks". Ovakve je dokumente banka prihvatile kao saobrazne uslovima akreditiva. Nastao je spor i sud je bio mišljenja da su dokumenti neuredni i da ih je banka morala odbiti. Obrazlažući stav suda, sudija McNair je ocenio da izraz "in new condition" nije sinonim za izraz "new" i da se izraz "new, good" razlikuje od izraza "new" jer jasno

---

162 Lord Sumner in Equitable Trust Company of New York v. Dawson Partners Ltd. (1927), prema Schmitthoff *ibid* str. 342.

163 (1951) 2 Lloyd's Rep. 367 - prema A.Aroro: "The dilema of an Issuing Bank: to accept or to reject documents tendered under letter of credit transaction - Lloyd's Mar. & comm. Law. str. 81.

ukazuje da je roba već bila korišćena, ali je dobro očuvana - ne i nova. U konkretnom slučaju ispostavilo se da roba nije bila ni dobro očuvana.

U slučaju *Rayner and Co. v Hambros Bank Ltd.*,¹⁶⁴ banka je od nalogodavca dobila instrukcije da otvori konfirmirani dokumentarni akreditiv, u korist prodavca i da honorira dokumente koji sadrže navod o prodaji "coromandel groundnuts" (jezgra kikirika). Banka je takav akreditiv otvorila i obavestila korisnika, koji je prezentirao teretnicu sa navodom o "mashine shelled groundnut karnels" (mašinski ljuštenu jezgra kikirika) i fakturu sa navodom kao u akreditivu. Banka je odbila da isplati takve dokumente pa je prodavac poveo spor. Sud je, u prvoj instanci zauzeo stav koji je obrazložio dokazima da su "mashine shelled groundnut kernels" u trgovini opšte poznati kao "coromandel groundnuts". Banka je uložila žalbu i presuda je pala. Smatramo da je sud druge instance postupio pravilno potvrđujući tako da banka nema obavezu da poznaje terminologiju međunarodne trgovine, pa ni kada se radi o opštepoznatim nazivima roba koji se koriste kao sinonimi. Polemika se, međutim, može povesti o tome da li je trebalo održati posao ako je on faktički ispunjen i ako razlika u nazivima nije dovela do oštećenja interesa neke od stranaka.

Kada uz teretnicu korisnik prezentira i druge dokumente, koji sadrže navod o kvalitetu, dovoljno je da opis kvaliteta robe, bude naveden u jednom takvom dokumentu, pod uslovom da akreditivom nije izričito predviđeno da takav opis mora sadržati i teretnica.

U slučaju *Guaranty Trust Company v Van den Berghs Ltd.*,¹⁶⁵ tuženi se branio da nije regresirao tužioca zato što u teretnici, koju je prezentirao korisnik akreditiva, roba nije bila opisana kao "Manila coco - nut oil" (Manila kokosovo ulje), već samo kao "coco - nut oil" (kokosovo ulje). Traženi opis sadržavao je certifikat o poreklu, koji je prezentiran uz teretnicu, a akreditivom nije izričito traženo da taj opis ima i teretnica. Sud je smatrao da, s obzirom da je akreditivom tražena prezentacija dokumenta koji bi sadržavao opis robe kao "Manila coco - nut oil", certifikat o poreklu sasvim jasno izlazi u susret tom zahtevu. Prigovor da ulje u teretnici nije bilo opisano kao ulje iz Manile, dovoljno je opovrgnut navodom u certifikatu o poreklu, da se zaista radi o ulju iz Manile. Prema tome teretnica i certifikat podneti zajedno čine prezentaciju saobraznom uslovima akreditiva.

Potpuni opis robe, koji se dobija nakon ispitivanja svih podnetih dokumenata, prema izloženom slučaju, smatra se saobraznim sa uslovima akreditiva, ako akreditiv ne zahteva da svaki dokument sadrži takav opis.

Ako je kupac u nalogu banchi dao opis robe koju obuhvata i navod o težini ili kvalitetu, onda i transportni dokument treba da sadrži tome saobrazne navode. U

¹⁶⁴ (1943) 1 K.B.37 - prema A.Aroro *ibid.*

¹⁶⁵ (1926) 22 L 1 L Rep. 447 - prema A.Aroro *ibid.*

slučaju *Midland Bank v Seymour*¹⁶⁶ u nalogu za otvaranje akreditiva kupac je opisao robu kao "Hong Kong duck feathers - 85 per cent clean, quantity, 12 bales each, weighing about 190 lbs. and price 5 shilings per Ib." Banka je otvorila konfirmirani, neopozivi akreditiv i isplatila akreditivnu sumu po prezentaciji fakture koja je sadržala opis robe kao u akreditivu i teretnice koja je robu opisala samo kao "12 bales of Hong Kong duck feathers". Teretnica, dakle, nije sadržala navode ni o ceni niti o težini. Kupac je odbio da regresira banku smatrajući da je ova prekoračila svoja ovlašćenja. Sud je zauzeo stav da je prezentacija validna, jer skup dokumenata, posmatran u celini, sadrži opis robe kao u akreditivu, zbog čega je kupac dužan da regresira banku, a s obzirom da nalogom nije izričito tražio da svaki podneti dokument sadrži potpuni opis robe. Ovakva se odluka čini ispravnom, jer promoviše shvatanje da svi dokumenti međusobno moraju sadržati potpuni opis robe, nasuprot shvatanju da svaki dokument pojedinačno mora sadržati sve pojedinosti koje se tiču opisa robe. Ovo je razumljivo i zato što akreditiv tretira podnete dokumente kao skup, pa će i banka izvršiti isplatu po prezentaciji fakture, teretnice i dokumenta o osiguranju koji, svi zajedno dokazuju isporuku ugovorene robe. Naravno da se ovim ne dovodi u pitanje da svaki pojedinačni dokument mora sadržati one navode, do detalja, koji su neophodni da bi dokument ispunio svoju funkciju.

Već je ranije rečeno da teretnica ne mora sadržati detaljan opis robe, ali da opis koji sadrži ne može biti u suprotnosti sa opisom u akreditivu. Fakturna, međutim, mora sadržati opis kao u akreditivu.¹⁶⁷ Član 15. UCP propisao je da dokumenti moraju biti i u međusobnoj saglasnosti. U slučaju da su dokumenti međusobno nesaglasni banke će smatrati da su nesaglasni sa uslovima akreditiva.

U situacijama u kojima je akreditivom traženo da svaki dokument sadrži potpun opis robe ili minimalan opis, sudovi će insistirati da dokumenti koje prezentira korisnik moraju biti strogo saobrazni akreditivnom zahtevu. Ukoliko su dokumenti nesaobrazni, banka ima pravo da odbije dokumente u celini ako makar i jedan nije saglasan akreditivu.¹⁶⁸ Kada banka nađe da dokumenti nisu saobrazni akreditivu, mora bez odlaganja odbiti dokumente. Ako pak akreditivna banka ovlasti korespondentnu banku da konfirmira ili avizira akreditiv, ova je dužna da, postupajući kao agent akreditivne banke, odbije nesaobrazne dokumente, vodeći računa da ih u razumnom roku dostavi akreditivnoj banci, ako ona treba da ih vrati korisniku akreditiva.

---

166 (1955) 2 Lloyd's Rep. 147 - prema A.Aroro *ibid* str. 84.

167 čl. 41(c) UCP.

168 čl. 16(b) UCP.

Stroga ili stvarna saobraznost

U svakom slučaju u praksi, verovatno najviše osporavano pitanje, koje se tiče doktrine "strict compliance", jeste da li dokumenti odgovaraju akreditivu ili ne. Sudovi će u najvećem broju slučajeva odlučivati poštujući doktrinu stroge saobraznosti, jer je ona zasnovana na realno postojećim interesima u međunarodnoj trgovini. Postoje, međutim, slučajevi u kojima će neki sudovi zahtevati da prezentirani dokumenti dokazuju da su stvarno saobrazni uslovima akreditiva iako po izgledu to nisu. To znači da će sudovi voditi računa o sadržinskoj podudarnosti akreditiva i prezentiranih dokumenata, koja ne može dovesti u pitanje interes stranaka iz osnovnog posla. To će naravno biti moguće onda kada ne postoji rizik da takvi, sadržinski odgovarajući, ali strogo nesaobrazni dokumenti, dovedu banku u situaciju da ih honorira, a da se ne može regresirati od nalogodavca.

Ilustracije radi, navešćemo slučaj *Flagship Cruises, Ltd. v New England Merchants National Bank*.¹⁶⁹ U tom je sporu korisnik tužio akreditivnu banku zbog neosnovanog odbijanja dokumenata. Banka se branila da je korisnik prezentirao menicu sa navodom da je vučena od "Flagship Cruises, Inc.", a ne od "Flagship Cruises, Ltd.", i da je menica sadržavala identifikaciju "No 18506", a ne izjavu "Drawn under NEMNB Credit No 18506". Sud je istakao da je Flagship Cruises, Inc zastupnik Flagship Cruises Ltd i da je to bilo poznato banci. Utvrđeno je da je menicu vuklo drugo lice a ne originalni korisnik, ali je ovu pratio dokument koji jasno ukazuje da je to lice zastupnik korisnika. Zaključujući da su podneta dokumenta saglasna akreditivu, sud je izjavio da takvu odluku ne smatra odstupanjem od rigoroznog insistiranja na saglasnosti dokumenata sa akreditivnim zahtevima. Razlika između traženih i podnetih dokumenata nije takva da bi ih banka trebalo odbiti, jer njihovim honoriranjem ova neće trpeti štetu, a ni osnovni posao ničim nije ugrožen.

U sporu *Transamerica Delaval, Inc. v Citibank, N.A.*¹⁷⁰ nalogodavac je tužio banku, tvrdeći da je isplatila dokumente koja nisu strogo saobrazni uslovima iz akreditiva. Sud je u postupku utvrdio da je nalogodavac poverio banci da ustanovi uslove akreditiva i da nije insistirao da akreditiv sadrži specifične jezičke forme. U tim okolnostima dokumenti koje je prezentirao korisnik su sadržinski bili saobrazni akreditivu i ako nisu bili strogo podudarni sa jezikom akreditiva. Zbog toga je isplata koju je izvršila banka bila odgovarajuća i ispravna. Sadržinska saobraznost značila bi zahtev da prezentirani dokumenti moraju, po suštini odgovarati zahtevima iz akreditiva. Kada će slučaj dozvoljavati ovakvo odstupanje od stroge

¹⁶⁹ G. Hamp Uzzelle "Letter of Credit" - The Maritime Lawyer str. 54.

¹⁷⁰ Ibid

saobraznosti, i da li ono može uvesti pravnu nesigurnost u međunarodne trgovinske odnose, faktičko je pitanje koje će rešavati sudska praksa.

Vrste nesaobraznosti dokumenata u akreditivnim transakcijama

Nesaobraznost dokumenata sa uslovima akreditiva predstavlja za banku problem koji treba da reši u kratkom roku. Ona mora da odluči da li će odbiti ili prihvati takve dokumente ili će ih prihvati pod nekim zaštitnim mehanizmom.¹⁷¹

Najveći broj nesaobraznih dokumenata posledica je neiskustva i nepažnje pre nego fraudolozne namere. Njihov broj može biti tako veliki, a nesaglasnosti tako nepredvidljive, da je svaki pokušaj apsolutne kategorizacije unapred osuđen na neuspeh. Ipak slučajeve nesaglasnosti moguće je uslovno svrstati prema stepenu nesaobraznosti u dve osnovne grupe:

1. dokumenti koji sadrže zanemarljive nesaglasnosti i
2. dokumenti koji sadrže bitne nesaglasnosti.

Zanemarljive nesaglasnosti

U ovu grupu spadaju dokumenti koji ne korespondiraju sa nalogom iz akreditiva, pa su stoga neuredni, ali je neurednost tako zanemarljiva da banke mogu da je ne uzmu u obzir.

Tako npr. ako je akreditivom tražena isporuka 100 tona neke robe, a korisnik je isporučio 97 tona i ta se cifra pojavljuje i u teretnici i u fakturi ako akreditivom izričito nije utvrđeno da količina robe ne sme biti umanjena, onda će ovakva isporuka biti u skladu sa odredbama čl. 43. UCP. Shodno tome, banka će akceptirati dokumente, ali će isplatiti akreditivnu sumu umanjenu za vrednost neisporučene robe. Smatramo da u ovom slučaju, čak i kada akreditiv izričito zabranjuje isporuku umanjene količine robe, ne bi bilo korisno ni za jednu stranu u akreditivnom poslu da dovodi u pitanje osnovni ugovor. kao primer neka posluži spor *Moralice (London) Ltd v E.D. & F.M.*¹⁷² Uslovima akreditiva bilo je predviđeno da robni dokumenti moraju sadržavati navod o prodaji 500 mt šećera. Prodavac je prezentirao dokumente koji su sadržavali navod o prodaji 4.997 kg, pa je sud zauzeo

---

171 O zaštitnom mehanizmu vidi više kod C. Schmitthoff u "Discrepancy of documents in Letter of credit transactions" - The Journal of Business Law, mart 19878, str. 104.

172 (1954) Lloyd's Rep. 526; prema Ventris F.M. - "Banker's Documentary Credits, London 1980.

stav das su dokumenti bili neuredni i da ih je banka kao takve morala odbiti. Smatramo da je sud u ovom slučaju, uprkos načelu stroge saobraznosti, mogao učiniti izuzetak i primeniti pravilo *de minimis non curat lex*. To ne znači da kupac treba da se odrekne količine koja je prvobitno ugovorena. Njemu na raspolaganju stoje sva prava koja ima po osnovu ugovora o kupoprodaji pa bi, ukoliko sa prodavcem ne bi postigao nagodbu ili se na drugi pravno dozvoljen način ne bi sporazumeo o isporuci preostale količine robe, mogao tužbom obratiti nadležnom sudu i tako ostvariti svoje pravo.

Akreditiv može zabranjivati prekrcaj, a korisnik je prezentirao teretnicu koja sadrži navod na poledini da je prekrcaj dozvoljen. Uprkos ovom navodu, član 29. UCP ovlašćuje banku da isplati akreditiv. Ova odredba vrlo je delikatna jer banka, kada ispituje dokumente, nije obavezna da ispituje i klauzule¹⁷³ na poledini teretnice. Međutim, ako je iz dokumenta jasno vidljivo da je roba faktički prekravana, a akreditiv to zabranjuje, banka će takve dokumente odbiti.

Nesaglasnosti koje se nađu u fakturi koju prezentira korisnik mogu ozbiljno narušiti akreditivni posao. Ponekad se dešava da se opis robe u akreditivu i u fakturi ne slažu doslovce, ali je jasno da se oba opisa odnose na istu robu. Na primer akreditivom je tražena prezentacija dokumenta sa navodom "20 cm pipe cutting machinery", a faktura je sadržavala navod "20 cm pipe cutting machines".¹⁷⁴ Smatramo da se i u ovom slučaju radi o zaista zanemarljivoj nesaglasnosti i da bi banka trebalo da prihvati takvu fakturu.

Ponekad akreditiv sadrži odredbe o uslovima koje je nemoguće ispuniti. U tom slučaju banke moraju biti veoma oprezne i bez odlaganja, skrenuti pažnju nalogodavcu, da je uslove akreditiva nemoguće ispuniti i da ih treba izmeniti. To znači da banka ne treba da čeka i da kasnije odbije dokumente koje prezentira korisnik, ako je od početka jasno da on nikada neće moći da udovolji zahtevima akreditiva, jer je to nemoguće.

Bitne nesaglasnosti

Broj slučajeva u kojima se pojavljuju neuredni dokumenti koji se smatraju bitno nesaglasnim i koje banka obavezno odbija veoma je veliki.

Ako se na akreditiv primenjuju Jednoobrazna pravila, podneti dokumenti moraju odgovarati uslovima postavljenim u njima. U tim slučajevima će UCP biti bankarova "biblija" na koju će se uvek pozivati. S obzirom da veliki broj odredaba UCP sadrži klauzulu - "ukoliko drugačije nije ugovorenno" -¹⁷⁵ banka će, kada pri-

¹⁷³ C. Schmitthoff - "Discrepancy...", str. 99.

¹⁷⁴ C. Schmitthoffs Export trade, eight edition 1986; str. 346-347; "Discrepancy...", str. 97.

meti da dokumenti imaju sadržinu neuobičajenu za UCP, prvo proveriti nalog koji je dobila, kako bi utvrdila da li on pokriva odstupanja od uobičajenih pravila. Ako to ne bude slučaj, banka će ispitivati saobraznost dokumenata prema odredbama akreditiva koji je upućen na odreodbe Jednoobraznih pravila.

Očigledna je i velika nesaglasnost između npr. teretnice koja nosi oznaku "received for shipment", i akreditiva koji traži teretnicu sa oznakom "shipped on board". U tom slučaju teretnica "primljeno na ukrcaj" se može pretvoriti u teretnicu "ukrcano na brod", navodom koji se unosi u teretnicu i koji mora biti strogo saglasan članu 27(b). UCP.

Stvarna nesaglasnost postoji ako, po proceni banke, a u krajnjem slučaju po proceni suda, dokumenti nisu na odgovarajući način u međusobnoj saglasnosti. Zahtev za takvom saglasnošću sadržan je u članu 15. Jednoobraznih pravila. Međusobna saglasnost definiše se kao obaveza korisnika akreditiva da prezentira dokumente koji će se, svi odnositi na istu robu. Ali dovoljno je da osim fakture koja mora sadržati potpun opis robe kao u akreditivu, ostali dokumenti sadrže opis kojim je robu moguće identifikovati. Tako, ako se i jedan dokument odnosi na neku drugu robu, a ne onu koja je predmet osnovnog posla, prezentacija se smatra neurednom i banka će dokumente odbiti, ili ih, što je retko, može prihvati pod nekim zaštitnim mehanizmom.

Stroga saobraznost sa zahtevom da dokumenti moraju biti međusobno saglasno može se ilustrovati slučajem *Banque de l'Indokine et de Suez S.A. v J.R. Rayner (Mincing Lane) Ltd.*¹⁷⁵ Slučaj se odnosio na prodaju šećera koji je trebalo da preveze brod Markhor. Banka u Džibutiju, postupajući kao akreditivna banka, otvorila je neopozivi akreditiv koji je avizirala i konfirmirala banka tužilac. Tuženi je bio korisnik akreditiva. Spor je nastao kada je korisnik podneo dokumente, jer je banka tužilac tvrdila da su dokumenti nesaobrazni akreditivu, a korisnik da su ovi uredni. Konačno se banka složila da akreditiv isplati pod rezervom opredeljujući razloge za kvalifikaciju da su dokumenti nesaobrazni, u pismu koje je sadržalo listu navodnih nesaglasnosti. Jedna od njih je bila pod brojem 4.: "Certifikat o težini, kvalitetu i pakovanju i certifikat o poreklu i E.U.R. certifikat ne mogu se odnositi na ostale dokumente ili na dokumentarni akreditiv". Primedba se odnosila na navodni nedostatak međusobne saglasnosti dokumenata pomenutih u pismu pod brojem 4. i ostalih dokumenata. Akreditivna banka odbila je da preuzme dokumente i tužilac, avizirajuća banka, zahtevala je od korisnika povraćaj novca koji mu je isplatila pod rezervom. Sud je doneo odluku u korist tužioca. Na pitanje da li su dokumenti neuredni zato što među njima nije bilo međusobne saglasnosti,

---

175 vidi čl. 10, 11, 13, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 36, 37, 40, 41, 43, 44, 45, 50, 54.

176 (1983) Q.B. 711, prema - C.Schmitthoff - *ibid* str. 101.

sud je odgovorio da su dokumenti nabrojani u primedbi pod br. 4, faktički imali sadržinu koja je međusobno nesaglasna.

Klasičan primer bitne nesaglasnosti dokumenata sa uslovima akreditiva je slučaj *Soproma*,¹⁷⁷ koji se odnosio na prodaju riblje hrane ("Chilean fish full meal"). Akreditivom je zahtevana prezentacija teretnice sa oznakom "freight prepaid" (vozarna plaćena unapred) i certifikat koji dokazuje da roba sadrži najmanje 70 procenata proteina. Prezentirana teretnica sadržavala je navod "collect freight" a certifikat je dokazivao sadržaj od 67 procenta proteina. Dokumenti su odbijeni kao neuredni. Ono zbog čega je slučaj interesantan jeste činjenica da je, po isteku roka akreditiva, prodavac drugi put prezentirao dokumente, ovog puta direktno kupcu. Sada su dokumenti bili uredni, ali ih je kupac odbio. Nastao je spor koji je sud rešio u korist kupca, jer je druga prezentacija irelevantna s obzirom da je akreditiv bio istekao.

Moguće je da se u praksi pojave i drugi slučajevi bitne nesaglasnosti, koje sudska praksa još nije zabeležila. Može se npr. prepostaviti da je ugovoren dokumentarni akreditiv koji predviđa otpremu robe u neko doba godine, npr. julu/julu. Banci je korisnik prezentirao, primera radi, teretnicu datiranu 31. jula i certifikat o ukrcaju koji pokazuje da je ukrcaj robe, stvarno izvršen između 10 i 12. avgusta. Očigledno je da su ova dva dokumenta kontradiktorna. Teretnica, naime pokazuje da je ukrcaj izvršen u okviru roka za otpremu, a certifikat da je ta radnja izvršena posle roka. Ovakav slučaj smatrao bi se bitnom nesaobraznošću sa uslovima akreditiva i banke bi trebalo da dokumente odbiju.

Poseban je slučaj kada ugovor o prodaji obavezuje kupca da otvori akreditiv po posebnim uslovima, a akreditiv ne sadrži takve uslove. Tada se javlja diskrepancija između ugovora o prodaji i akreditiva. Ovo je bio slučaj u sporu *Siporex Trade S.A. v. Banque Indosuez*.¹⁷⁸ Spor se odnosio na problem da li je banka, po prijemu dokumenata, obavezna da ih uporedi sa odredbama osnovnog ugovora. Kada bi to bila njena obaveza, ona bi možda mogla primetiti nesaobraznost, ali za banku bi bilo nemoguće da, samo na osnovu ispitivanja podnetih dokumenata, utvrdi da li su saglasni sa uslovima osnovnog ugovora. Zato bi ona morala da istražuje konkretan slučaj i odnose između ugovarača što nije njena obaveza.

Kada banka odluči da odbije dokumente zbog nesaglasnosti, mora o tome odmah i bez odlaganja obavestiti korisnika akreditiva. Nesaobraznosti zbog kojih su dokumenti odbijeni moraju biti vrlo precizno navedene u tom obaveštenju. Ovo je neophodno zato da bi korisnik imao mogućnost da dokumente ispravi i ponovo prezentira pre isteka roka akreditiva. U slučaju *United City Merchants (Inve-*

¹⁷⁷ *Soproma Sp. A.v.Marine Animal By-Products Corp.* (1966) 1 Lloyd's Rep. 367, prema C. Schmitthoff's Export trade str. 343.

¹⁷⁸ (1986) 2 Lloyd's Rep. 146, prema Schmitthoff - "Discrepancy...", str. 103.

*stments) Ltd. v Royal Bank of Canada,*¹⁷⁹ banka je odbila prvu prezentaciju, ali je bila obavezna da prihvati drugu koja je po svom izgledu bila korektna.

Zakon o obligacionim odnosima regulisao je obavezu banke da o eventualnim nedostacima, ili o odbijanju dokumenata, obavesti nalogodavca. Smatramo da je ZOO morao regulisati i odnos između banke i korisnika jer je, za izvršenje akreditivnog posla, taj odnos jednako važan kao i onaj koji postoji između banke i nalogodavca. Da je zakonodavac ovo imao na umu, verujemo da bi ovaj odnos regulisao na način na koji su to učinila Jednoobrazna pravila u čl. 16. stav d.

U principu, banka može iz razloga koji se kasnije javi da odbije dokumente za koja je ranije tvrdila da nesaobrazni akreditivu. Ovakav postupak u skladu je sa opštim principom ugovornog prava prema kome, lice koje odbije da izvrši ugovor i navede razlog koji to ne opravdava, ili uopšte ne navede razloge za to može da se pozove na drugi osnov, za koji je kasnije saznao, koji opravdava odbijanje, pod uslovom da taj osnov postoji u vreme odbijanja. S druge strane, ne bi bilo dozvoljeno akreditivnoj banci ili nalogodavcu da dodaju nove odredbe nalogu za otvaranje akreditiva, ako je i, pošto je, korespondentna banka konfirmirala akreditiv.

Sa stanovišta poštovanja načela stroge saobraznosti, slučajevi prevare u akreditivnom poslu predstavljaju izuzetak, jer je banka samo tada ovlašćena da, pod specifičnim uslovima odbije da honorira strogo saobrazne dokumente. Prevara može biti falsifikat dokumenata, ili isporuka oštećene, pokvarene ili neodgovarajuće robe, ili neisporuka robe iako teretnica pokazuje da je odgovarajuća roba predata na prevoz.

U slučaju da se prevara odnosi na robu, a da je korisnik banci predao dokumente saobrazne nalogu iz akreditiva, banka će imati obavezu da izvrši isplatu, odn. da dokumente honorira. Time se poštuje princip da banka posluje dokumentima, a ne robom i princip odvojenosti akreditivnog od osnovnog posla, jer se isplata vrši po prezentaciji dokumenata, a ne robe.

No čak i kada su dokumenti fraudolozni, a banka to zna, dužna je da ih honorira ako se saznaje o prevari zasniva samo na izjavi nalogodavca i ako ne može dokazati da je u prevaru umešan korisnik ili da je za nju znao. Samo kada banka ima dokaz, a ne samo sumnju, da se radi o prevari koju je izvršio korisnik ili drugo lice po njegovom nagovoru ili pristanku, može odbiti podnete dokumente.

---

¹⁷⁹ (1983) 1 A.C. 168, Schmitthoff *ibid.*

Zaštitni mehanizam

Između skupa koji čine dokumenti zanemarljive nesaobraznosti i onog koji se sastoji od dokumenata sa bitnom nesaglasnošću u odnosu na akreditivni nalog, nalazi se prilično veliki broj slučajeva koje nije moguće svrstati ni u jedan od pomenuta dva skupa iz prostog razloga što ih nije moguće nedvosmisleno definisati. U ovim "sumnjivim" slučajevima banke imaju dve mogućnosti: da odbiju dokumente ili da ih prihvate pod nekim zaštitnim mehanizmom. Ako se odluči za drugu mogućnost, banka može:

- tražiti od korisnika obeštećenje u slučaju da honorira dokumente, a da se ne može regresirati od nalogodavca,
- izvršiti plaćanje pod rezervom, ili
- sporazumeti se o naplati robe koja je predmet osnovnog ugovora, pod zaštitom akreditiva.

Ako je korespondentna banka prisiljena da prihvati dokumenta pod nekim zsaštitnim mehanizmom, karakter dokumentarnog akreditiva menja se iz osnova. Iako je za korisnika ovaj mehanizam "manje zlo" od odbijanja dokumenata, on ipak nije pogodan jer, po pravilu umanjuje korisniku osnovnu vrednost akreditivne sume. Korisnik više nije siguran da će isplatu obaviti akreditivna banka kao "pouzdani blagajnik", niti je siguran da će, ako do isplate i dođe, nju odobriti nalogodavac.

Pošto zaštitni mehanizmi nisu neposredan predmet ovog rada to se o njima neće dalje raspravljati.

Ograničenja doktrine stroge saobraznosti

Brojne su odluke sudova u sporovima iz dokumentarnog akreditiva kojima se potvrđuje načelo da formalizam u dokumentarno akreditivnom poslu podrazumeva najstrožu saobraznost između prezentiranih i u akreditivu određenih dokumenata. To znači da je dokumentarni akreditiv operacija *stricto jure* koja ne bi smela, u principu, dozvoliti ni najmanja odstupanja. Ipak u retkim slučajevima moguće je da se u dokumentima nađu takve nesaglasnosti koje otkrivaju tehničku grešku, pa je i zbog toga moguće i poželjno ublažiti doktrinu stroge saobraznosti. Takav je slučaj bio sa certifikatom koji je pokazivao da je obim naranči, koje su bile predmet kupo-prodaje, 6 cm a nalogom je greškom, tražen dokument koji pokazuje obim od 6 mm.¹⁸⁰

180 Anu Aroro *ibid.*

Osnovno je pitanje, ipak, da li i u kojoj meri dokumenti mogu varirati u odnosu na instrukcije nalogodavca. Kada se radi o dokumentu koji se odnosi na akreditivnu sumu ili količinu ili jediničnu cenu, a ugovoren su izrazi "circa", "about" ili drugi sličan izraz, banke će prihvati dokument koji pokazuje odstupanje do 10% od nalogom predviđenog iznosa. Ukoliko strane iz osnovnog ugovora nisu precizno odredile količinu robe koja je predmet ugovora, prodavac će moći prezentirati dokument koji označava količinu do 5% manju od one navedene u nalogu za otvaranje akreditiva. Ovo odstupanje neće biti dozvoljeno ako se u akreditivu utvrđuje količina u određenom broju pakovanja ili pojedinačnih predmeta.¹⁸¹

Ublažavanje doktrine stroge saobraznosti našlo je mesta ne samo u praksi, već i u teoriji. Ona koje se smatra najznačajnijom je teorija o bančnom diskrecionom pravu, koja potiče iz njemačke pravne doktrine. Prema njoj, banka je ovlašćena da odstupi od nalogodavčevih nejasnih instrukcija, ako bi prema okolnostima slučaja bilo moguće očekivati da nalogodavac takva odstupanja odobri.¹⁸² Već je na prvi pogled jasno da banke ovo pravo imaju samo onda kada su uslovi akreditiva postavljeni vrlo široko ili kada su nedovoljno jasni i precizni. U pogledu obima diskrecionog prava mišljenja su podeljena. Prema jednima, banka može akceptirati prezentirana dokumenta u svim slučajevima u kojima bi odbijanje dovelo do prodavčevog odustajanja od osnovnog ugovora. Po drugima akcept treba da usledi kada je osnovni ugovor izvršen.

Postoje odstupanja od dokumentarne strogosti i u slučajevima prezentacije tzv. "non titled" dokumenata koji se javljaju kada je ugovoren stand-by akreditiv.. Podsećamo da će u slučaju da akreditiv nema posebne odredbe o sadržaju dokumenta, banka prihvati dokumente onakve kakvi su joj prezentirani ako se nedvosmisleno odnose na istu robu na koju se odnosi akreditiv i faktura ako je podneta.¹⁸³ Time banka dobija veoma široko diskreciono pravo, da samostalno procenjuje valjanost dokumentacije, što može dovesti do rizika pravne nesigurnosti. Zbog toga bi ovako široka prava banke morala biti sužena, što se može postići ugovaranjem standardizovanih dokumenata.

Posebnu težinu, ima prigovor da je dokumentarno akreditivni, posao *bona fides*¹⁸⁴ i da bi insistiranje na strogoj saobraznosti bilo protivno dobroj veri u prometu. Zastupnici engleske doktrine koji se protive ublažavanju načela "strict compliance", izjavljuju da i pored savesnosti i poštovanja stranaka, treba u što većoj meri insistirati na usklađenosti dokumenata sa akreditivnim nalogom. No i pored svega elementi ublažavanja doktrine postoje i u engleskoj, ako i u američkoj i

181 čl. 43. UCP.

182 Radovan Vukadinović - "Pravni odnosi iz međunarodnog dokumentarnog akreditiva", str. 67; J.P.Sortais "Boundaries to formalism in Documentary Credit Matters", str. 136.

183 Lj.Rozenberg "Jednoobrazna pravila...", str. 26-27.

184 Dr Norbert Horn - "Međunarodna plaćanja i akreditiv", str. 6-7, 20.21.

francuskoj pravnoj praksi, bilo da se radi o dozvoli da se u roku važenja akreditiva ponovo podnesu ispravljeni robni i transportni dokumenti, ili da se radi o primeni drugih, procesno-pravnih instituta (waiver, ratification, de minimis).¹⁸⁵

Zaključak

Institut dokumentarnog akreditiva primenjuje se više od sto godina. On je postao uobičajeni metod plaćanja u međunarodnoj trgovini i zbog toga ne možemo biti ravnodušni na pojave koje bi mogle dovesti u pitanje njegovu efikasnost. Nažalost, jedna od takvih pojava manifestuje se relativno velikim brojem slučajeva u kojima korisnik baci prezentira dokumente nesaobrazne nalogu iz akreditiva. U sporovima koji tada nastaju, sudovi donose odluke koje su zasnovane na rigoroznoj pravnoj analizi ugovora o otvaranju akreditiva, te akreditivnog naloga i akreditivnih dokumenata. Sudovi uvažavaju i običaje i praksu međunarodne trgovine, ali bi bilo pogrešno smatrati da su u tom slučaju sudske odluke liberalnije i manje stroge, jer su u poslovanju banke često strožije i od pravnika.

Smatramo da je moguće postići kompromis između banke i korisnika kada se radi o prezentaciji dokumenata koji sadrže neznatna odstupanja od akreditivnog naloga. Naime, ako je moguće sa sigurnošću utvrditi da postojeća odstupanja neće prouzrokovati štetu ni na jednoj strani i da se akreditivni i osnovni posao mogu, uprkos odstupanjima, u potpunosti izvršiti, banka će biti ovlašćena da honorira prezentirana dokumenta.

Zaključak, koji treba da izvuče pre svega banka, je da kada ispituje delimično nesaglasne dokumente, ne treba da ih odbije samo zato što sa stanovišta forme nisu uredni, već bi trebalo da ispita da li, s obzirom na sadržinu, u njima postoji prava, bitna, pravno relevantna nesaglasnost sa uslovima akreditiva.

Konačno, da bi se izbegli eventualni sporovi koji se, zbog nepoštovanja stroge saobraznosti po svaku cenu, mogu javiti, te da bi se omogućilo nesmetano funkcionisanje dokumentarnog akreditiva, makar i uz neznatna odstupanja, treba insistirati na sledećem:

1 - korisnik mora da shvati da banka kada odbija dokumente ne čini to iz birokratskih ili drugih "obesnih" razloga, već iz želje da, poštujući do tančina akreditivni nalog, izbegne sopstvenu odgovornost i da se obezbedi od rizika gubitka

---

¹⁸⁵ Gatherhouse J. "When discrepant documents are in the end accepted, the discrepancies are waived and the position is just as if had been no discrepancies in the first place", prema C. Schmitthoff "The Discrepancy...", str. 109.

koji bi mogao nastati ako bi honoriranjem nesaobraznih dokumenata banka izgubila pravo na regres od nalogodavca.

2 - treba težiti da dokumenti budu u što većoj meri standardizovani. Iako bi standardizacija u velikoj meri reducirala brojnost nesaobraznih dokumenata, bilo bi nerealno očekivati da se nesaobraznosti eliminišu u potpunosti. Apsolutna saobraznost dokumenata tako ostaje idealni, nedostignuti, standard kojem se teži. Danas, međutim, saobraznost dokumenata sa uslovima akreditiva još uvek treba ceniti u svakom konkretnom slučaju rukovodeći se, pre svega, potrebotom da dokumentarni akreditiv postigne najviši stepen pravičnosti za sve njegove učesnike.

UDK 347.7

Ugovor o konzorcijumu

Član 1. - DEFINICIJE

U sledećim klauzulama:

- Izraz "ovaj Ugovor" označava ovaj dokument, priložene dokumente Anekse I, II i III, kao i one (dokumente) koje strane budu naknadno sastavile u vezi sa glavnim ugovorom; smatra se da svi ovi dokumenti sačinjavaju samo jedan ugovor;
- Izraz "Glavni ugovor" označava sve ugovorne dokumente koji se, na osnovu ovog Ugovora, budu potpisali sa Investitorom; uz primenu odredbi čl. 21. ovog ugovora;
- izraz "Investitor" označava ne samo stranu koja je tako nazvana, nego i svako lice ili telo sa ovlašćenjem da dela u njeno ime;
- izraz "član grupe" ili "član Konzorcijuma" ili "član" označava ugovornu stranu.

Član 2. - PREDMET

Predmet ovog ugovora je ozvaničenje konstituisanja grupe preduzeća koje su vlastodavci iste konstituisali privremeno, saglasno _____ zakonu, pod imenom _____, radi izvođenja radova projekta _____, III etapa i radi usaglašavanja internog režima svoje organizacije i funkcija.

Ovim ugovorom se utvrđuje:

- sve što se tiče potpisivanja i ispunjenja Glavnog ugovora;

-
- podela među članovima grupe prava, obaveza i odgovornosti izvođača prema Glavnom ugovoru;
  - prava, obaveze i odgovornosti svakog člana prema Investitoru, ostalim članovima grupe i trećim licima.

Član 3. - PRIRODA GRUPE

Svaki član grupe zadržava svoju organizacionu samostalnost i pravni subjektivitet.

Članovi grupe su saglasni, da ovaj ugovor ni u kojem slučaju ne predstavlja ugovor o stvaranju preduzeća. Izričito se isključuje *affectio societatis*. Solidarna odgovornost koju, po uslovima Osnovnog ugovora, članovi grupe preuzimaju prema investitoru, ne može imati dejstva u odnosima sa trećim licima. Solidarna odgovornost izričito je isključena i za odnose sa državnim organima po osnovu ovog posla ili drugih poslova i aktivnosti (za poreze, takse i druga davanja odgovorni su članovi).

Član 4. - RASPODELA OBAVEZA KOJE SU PREUZELI ČLANOVI GRUPE

Međusobna podela posla, odnosno obaveza i odgovornosti iz Osnovnog ugovora, utvrđena je u Aneksima I, II, III ovog ugovora. Prema vrednosti delova posla svakog člana u odnosu na ukupnu vrednost posla, određeno je i učešće članova u grupi, što je takođe utvrđeno u Aneksu I.

Član je odgovoran, prema svom učešću u grupi, za sve isporuke, radove i druge obaveze po Osnovnom ugovoru koji su obuhvaćeni njegovim delom posla. On je obvezan da obezbedi radnu snagu, nadzorno osoblje i stručnjake potrebne da se, pod njegovom odgovornošću izvrše svi radovi i aktivnosti predviđeni po Osnovnom ugovoru.

_____, kao članovi grupe, izvode zajednički deo radova koji im je određen prema prvom stavu ovog člana; u tom smislu _____, prihvataju prema _____ solidarnu odgovornost za sve svoje poslove i obaveze proistekle iz ovog ugovora, kao što i _____ prihvata odgovornost u odnosu na za sve svoje poslove i obaveze proistekle iz ovog Ugovora. Prema tome, ugovorne odredbe i izraz: "član" (član grupe), "Članovi" (članovi grupe), "svaki član (grupe)" i slični moraće da se tumače shodno ovom pravilu.

Svaki član grupe odgovoran je za svoje proizvođače, čak i kada ih je, u skladu sa Osnovnim ugovorom, odobrio Investitor.

Svaki član grupe odgovoran je isporučiocima i trećim licima za isporuke i usluge koje naruči, bilo neposredno ili preko vodećeg preduzeća.

Član 5. - RASPODELA DODATNIH RADOVA

Svaki član je odgovoran za izvršenje svakog dodatnog rada koji se pokaže neophodnim za izvršenje njegovog dela posla koji mu je dodeljen ovim ugovorom. Dodatni poslovi moraće da se ugovore i plate prema onome što se predviđa ovim ugovorom, Glavnim ugovorom i Jedinstvenim pravilnikom za licitacije i ugovore o javnim radovima (Reglamento Unico de Licitaciones y Contratos de Obras Públicas).

Član će biti dužan da prihvati izvršenje svakog dodatnog rada po Osnovnom ugovoru koji je direktno povezan, po svojoj prirodi ili položaju, sa njegovim delom radova.

Pre no što se dodatni radovi naloženi po Osnovnom ugovoru otpočnu, mora se postići dogovor o plaćanju i njihovoj raspodeli na članove grupe. Upravni odbor grupe doneće konačnu odluku po ovom pitanju, poštujući uvek proporciju u učešću u radovima koja odgovara, redom, vodećem preduzeću i ostalim članovima grupe prema ovom ugovoru i normama Decreto Supremo No 370-82-EFC.

Svako smanjenje radova koje naredi Investitor prema uslovima Osnovnog ugovora strane će morati da prilagode sa ciljem da se uvek očuva proporcionalnost učešća u radovima koja svakoj (strani) odgovara, shodno ovom ugovoru i onom što nalaže D.S. 370-82-EFC.

Svaki dodatak ili smanjenje koje u praksi ne može da se podeli na ovde navedene proporcije biće predmet kompenzacije među stranama, bilo drugim radovima, podugovaranjem, ili putem neposredne ekonomske nadoknade iznosa jednakih dobiti.

Član 6. - RUKOVOĐENJE GRUPOM

Ulogu vodećeg preduzeća, predviđenu članom 7, vršiće _____.

Član 7. - ODGOVORNOSTI VODEĆEG PREDUZEĆA

Vodeće preduzeće ovim članom dobija ovlašćenje svih članova grupe da:

- potpiše Osnovni ugovor, njegove anekse i dodatne klauzule uz pomenući ugovor, shodno konačnoj verziji istih odobrenoj od strana u ovom ugovoru;
- zahteva od Investitora da se u Osnovnom ugovoru ili njegovom prilogu navede koji deo radova izvršava vodeće preduzeće a za koji deo radova će biti zaduženi _____, shodno predviđenom u ovom ugovoru;
- sprovede sa Investitorom sve ostale aktivnosti i zaključi sve aranžmane potrebne za valjano zaključenje Osnovnog ugovora u okviru onoga što je utvrđeno ovim ugovorom;

Odgovornosti vodećeg preduzeća su one koje su izričito navedene u odgovarajućim slučajevima u ovom ugovoru.

Član 8. - UPRAVNI ODBOR I DIREKTOR PROJEKTA

Konzorcijum će imati savetodavni kolegijalni organ koji će biti Upravni odbor i izvršni organ koji će biti Direktor projekta.

8.1 Upravni odbor

a) Upravni odbor će se sastojati od sedam članova, od kojih će četiri naime-novati _____, a ostala tri svaki od preostalih članova grupe. Preduzeća iz grupe će moći u svakom trenutku da smene titularne članove i moći će takođe da nai-menuju suplente koji će zamenjivati titularne članove u slučaju odsutnosti ili sprečenosti.

Upravnim odborom će predsedasvati jedan od titularnih članova kojeg odredi _____.

b) Odmah nakon potpisivanja ovog ugovora, na način koji je istim predviđen, članovi grupe će se uzajamno obavestiti o imenima lica koja će ih zastupati u Upravnom odboru.

c) Upravni odbor imenuje i smenjuje Direktora projekta na predlog vodećeg preduzeća. Savet je zadužen za razmatranje svih aspekata koji se tiču uspešnog ispunjenja Glavnog ugovora i u tom svojstvu:

- utvrđuje opšti plan izvršenja koji se zasniva na posebnim planovima koje priprema svaki član a u koordinaciji sa dinamičkim planom radova ugovorenim sa Investitorom u Glavnom ugovoru;

- stalno dopunjava ovaj opšti plan, prenosi ga svakom članu i prati njegovo izvršenje;

- obezbeđuje da opšte organizacija gradilišta odgovara planovima koje je utvrdila grupa;

- obezbeđuje zajedničke aktivnosti na gradilištu definisane u Aneksu II.

d) Upravni odbor će održavati sednice barem jednom u dva meseca, kao i u slučajevima kada bude morao da se sastane prema onome što je predviđeno u ovom ugovoru, ili kada to bude zahtevaо interes strana, na zahtev bilo kojeg od svojih članova. Zakazivanje će se vršiti putem pismenih poziva, teleksa, telegrama ili svakog drugog načina komunikacije sa potvrdom prijema, upućenog od strane Predsednika Odbora ili Direktora projekta, najmanje pet kalendarskih dana pre datuma sednice. Pismeni pozivi moraće da sadrže mesto sednice, čas iste i razlog ili problem u vezi s kojim se saziva. Od dana poziva, dokumenta, predlozi ili projekti u vezi sa dogovorima koji će biti tretirani biće na raspolaganju članova Odbora. Neće biti potrebno prethodno sazivanje kada se uz prisustvo svih članova dogovori održavanje sednice.

e) Dogovoreno je da će svaki od članova Upravnog odbora imati jedan glas pri odlučivanju o svakom pitanju koje se raspravlja, uz izuzetke koji su navedeni u sledećem stavu. Sednice odbora će se držati na gradilištu, ili u _____, a da bi sednica mogla valjano da se održi, biće potrebno prisustvo najmanje četiri njegova člana. Zapisnici sa sednica moraće da budu u overenoj Zapisničkoj knjizi.

f) Odluke Upravnog odbora moraće da se donose većinom glasova prisutnih članova. Međutim, kad se pitanje o kojem se odlučuje tiče direktno ili indirektno nekog od slučajeva ugrožavanja dobara navedenih u stavu 8.2.i) ovog člana, odluka će morati da se doneše jednoglasno sa svih sedam glasova u korist (odluke).

g) Strana koja bude smatrala da je oštećena odlukom koju je doneo Upravni odbor protiv njenog glasa, moći će svoje neslaganje da saopšti ostalim članovima Odbora, beležničkim pismom upućenim u roku od sedam sledećih kalendarskih dana nakon datuma neslaganja, izjavljajući svoju odluku da pitanje stavi na razmatranje kroz postupak rešavanja sporova predviđen u članu 23. ovog ugovora. Ako svoje neslaganje ne iskaže u ovde navedenom roku, smatraće se da je ta strana odustala neopozivo od svog prava da pribegne postupcima koji su predviđeni u naznačenom članu.

Primena postupaka predviđenih za slučaj neslaganja ne implicira suspenziju odluke Upravnog odbora, već ista naprotiv i dalje ostaje na snazi.

8.2 Direktor projekta

Direktor projekta će biti zakoniti predstavnik Konzorcijuma samo prema Investitoru prema uslovima iz Glavnog ugovora. On će vršiti dužnost inženjera rezidenta prema pomenutom ugovoru i imaće sledeća ovlašćenja, funkcije i odgovornosti:

- a) da sprovodi dogovore Upravnog odbora;
- b) da prenosi u najkraćem roku sve instrukcije, saopštenja, naloge itd. od Investitora članovima grupe;
- c) da prenosi Investitoru sva saopštenja (izveštaje, račune, obračune, rezerve, odštetne zahteve itd.) bilo kojeg člana grupe. Ako jedna od strana bude smatrala da neko saopštenje ili zahtev druge Investitoru šteti njenim interesima u okviru Glavnog ugovora ili da je u suprotnosti sa njenim tumačenjem u vezi sa efikasnim ispunjavanjem Glavnog ugovora, strana koja tako bude smatrala ovlašćena je da zahteva da Upravni odbor odluči o uputnosti ili neuputnosti takvog saopštenja ili traženja. Ako ovaj odluči da je neuputno, direktor projekta će sprovesti zahtev ili saopštenje ali uz izričitu konstataciju da je to pojedinačno traženje člana grupe koji je u pitanju i uz objašnjenje da će, ukoliko iz toga proizide kakva šteta, ista ići na teret pomenutog člana grupe. Ako Upravni odbor odluči da nije neuputno, direktor projekta će jednostavno sprovesti zahtev. U bilo kom slučaju, član grupe koji se bude smatrao oštećenim moći će da pribegne mehanizmu rešavanja nesu-

glasica predviđenom u članu 23. da arbitražni sud razmotri njegovo pravo da bude obeštećen od strane onoga ko mu je štetu prouzrokovao. Izostanak održavanja blagovremene sednica Upravnog odbora neće biti razlog za oslobođanje od odgovornosti pri podnošenju zahteva ili prigovora u slučajevima kada bude postojao granični rok za tu svrhu. U takvim slučajevima, direktor projekta će podneti zahtev ili prigovor blagovremeno, s tim što može naznačiti da je u pitanju pojedinačno traženje člana grupe o kojem se radi;

d) Sazivaće sednice Upravnog odbora grupe kad to bude smatrao potrebnim, ili kada tako bude zahtevao neki od članova, radi razmatranja važnih pitanja kojima bude mesta, kao što su opasnost da radovi ne mogu da se izvedu u ugovorenom roku, potreba da se preduzmu koraci prema Investitoru da isti postupi prema odredbama Glavnog ugovora ili da se Investitoru podnesu zahtevi za izmenu odredbi Glavnog ugovora itd;

e) Potpisivaće zajedno sa drugim predstavnikom na kojeg se odnosi čl. 12. za potrebe raspolaganja specijalnim računom opisanim u istom članu;

f) Podnosiće na razmatranje Upravnom odboru mesečne izveštaje o aktivnostima u vezi sa radovima, bilo da su iste tehničke, ugovorne, finansijske ili komercijalne prirode;

g) Pripremaće situacije i/ili sertifikate za isplatu saglasno Glavnom ugovoru prema potrebi i obavljaće postupak naplate;

h) Predstavljaće u okviru predmeta definisanog u ovom ugovoru Konzorcijum prema Investitoru i svim vrstama administrativnih, radnih, političkih ili sudske vlasti, sa svim opštim i posebnim ovlašćenjima po mandatu sadržanim u članovima 9. i 10. zakonika o građanskim postupcima _____, s tim što može sudski da zameni punomoć i da je ponovo preuzme kada to bude smatrano uputnim.

Što se radnih odnosa tiče, predstavljaće Konzorcijum po bilo kojem pitanju radnog karaktera i po reklamacijama takve prirode koje budu istakli njegovi eventualni radnici. U tom smislu, imaće ovlašćenje da priznaje dokumente, daje iskaze, zaključuje namirenja, odgovara na tužbe i prijave, da se priklanja tužbama i prijavama, ako je takav slučaj, da odustaje od prigovora, da vrši druge postupke iz procedure i thirovne odbore na koje se odnose DD.SS. 006-71-TR, 006-72-TR i 007-71-TR u punom obimu, bez ikakve rezerve ili ograničenja i da takođe učestvuje u istražnim postupcima shodno Decreto Supremo No 003-71-TR. Ova ovlašćenja će se proširiti i biće dopunjena onima koja bi se mogla naznačiti u drugim specijalnim zakonskim odredbama koje se donesu ubuduće u oblasti radnog zakonodavstva;

i) Ovlašćenje da predstavlja članove grupe u okviru onoga što je predviđeno ovim ugovorom je neopozivo i završava se sa prestankom istog. Ni u kom slučaju takva ovlašćenja obuhvataju mogućnost da ugrozi dobra članova grupe, postupkom raspolaganja ili nametom na ista, odustajanjem od prava, prihvatanjem obaveza, zaključivanjem transakcija ili arbitraža, za šta će sve biti potrebno izričito odozvane.

Čl. 9 - OBAVEZE ČLANOVA PREMA KONZORCIJUMU

Svaki član grupe ima sledeće obaveze prema Konzorcijumu:

- Da napismeno obaveštava Konzorcijum o svim važnim saopštenjima od Investitora ako bi ih primio direktno, naročito o instrukcijama koje izazivaju promene u njegovim planovima ili vrsti opreme koja će se koristiti;
- Da pruža pomoć Konzorcijumu u pripremi dokumenata za Investitora, u vezi sa delom radova za koje je taj član zadužen;
- Da u mesečnim periodima izveštava Konzorcijum o stanju isporuke materijala i napredovanju radova, kao i o ispunjenju ostalih obaveza za koje je zadužen;
- Ostali članovi grupe moraju, preko Konzorcijuma, da vrše isplatu vodećem preduzeću, sledeći postupak utvrđen u ovom ugovoru svoje kvote u troškovima koje ovo ima u ispunjenju funkcija koje su mu poverene.

Odgovarajući troškovi predviđeni u četvrtom stavu prethodnog pasusa biće namireni vodećem preduzeću od strane ostalih članova tako što će se, pre raspodele sredstava na način predviđen u čl. 12, odbiti iznos od 13% od vrednosti posla svakog od njih, onako kako je fakturisan u situaciji podnetoj Investitoru i isplaćenoj od strane istog.

Čl. 10 - ANGAŽOVANJE OSOBLJA

Svaki član grupe je odgovoran za rukovođenje, nadzor i administraciju svog osoblja na gradilištu, kao i za uređivanje svih pitanja koji se tiču odnosa sa tim osobljem.

Član 11. - KNJIGOVODSTVO TROŠKOVA

Članovi grupe su se izričito sporazumeli da će se ekonomske aktivnosti privremenog grupisanja registrovati u knjigovodstvu troškova, u kojem će se voditi svi prihodi i rashodi, uključiv i sve zajedničke troškove navedene u Aneksu II uz ovaj ugovor i sume primljene od strane svakog člana grupe. Ovo knjigovodstvo će voditi računovoda ili specijalista kojeg strane zajednički budu odredile. Članovi grupe će imati sloboden pristup ovim računima i svoj objašnjujući dokumentaciji za iste.

Prihodi vodećeg preduzeća koji odgovaraju pravilu od 13% i svaki drugi prihod ili naknada koje prema ugovoru budu imali da mu vrše ostali članovi biće knjiženi kao odbitak ili interna raspodela na računima Konzorcijuma, po prethodnom odobrenju strane koja ih ekonomski snosi. Izražito se potvrđuje da je 13% odobreno ovim dokumentom, i da za to nisu potrebna odobrenja ubuduće.

Član 12. - SPECIJALNI RAČUN

Konzorcijum otvara na svoje ime bankarski tekući račun u _____, shodno potrebama za ispunjenje svojih ciljeva. Da bi se raspolagalo pomenutim računima potreban je zajednički potpis ovlašćenog lica koje odredi vodeće preduzeće i direktora projekta. Na te račune će biti deponovani svi iznosi koje Investitor uplati na ime avansa, mesečnih situacija i konačnog obračuna, a isti će onda biti odmah raspoređeni od strane Konzorcijuma na njegove članove.

Konzorcijum vrši raspodelu avansa i konačnog obračuna onako kako pripada svakom članu grupe prema ovom ugovoru. Raspodela iznosa mesečnih situacija će se vršiti prema stvarno izmerenim izvedenim količinama radova podnetim od strane svakog člana grupe, nakon što se odbije 13% nadoknade za vodeće preduzeće prema članu 9.

Svaki član grupe će predavati Konzorcijumu, na način i u prilici koju ovaj odredi, dokumenta na osnovu kojih se utvrđuje iznos valorizacije koji se podnosi Investitoru.

U isključivoj je nadležnosti vodećeg preduzeća da odmah raspodeli sredstva sa bankarskog računa u najdužem roku od 72 sata, te će ono sledstveno ovome snositi odgovornost za bilo kakvu docnju ili štetu koja bi mogla da se pripše ostalim članovima usled neblagovremenih isplata bilo trećima, fiskusu itd.

Strane naročito smatraju štetom bilo kakvu razliku u pogledu kursa intija prema USD koja nastane za vreme docnje, te će ista biti nadoknadena od strane vodećeg preduzeća članovima koji tako budu oštećeni.

U svakom slučaju smatraće se da su sredstva koja pripadaju ostalim članovima grupe bila predata kao depozit vodećem preduzeću, koje ima status depozitara u odnosu na _____ koji su polagači.

Ako u maksimalnom roku od 72 sata nije vraćen depozit, smatraće se automatski da je depozitar zapao u docnju.

Ako maksimalni rok od 72 sata ističe u neradni dan, automatski će se smatrati produženim do početka sledećeg radnog dana.

Član 13. - GARANCIJE

Za svoj deo radova, zavisno od slučaja, svaki član grupe o svom trošku:

- daje potrebne garancije, i/ili
- polaže garantni depozit, i/ili
- podnosi odgovarajuće bankarske garancije koje se traže na osnovu Glavnog ugovora.

Ukoliko dođe do naplate neke bankarske garancije, primeniće se odredbe člana 15. na odnose među članovima grupe.

Član 14. - FINANSIRANJE I RASPOLOŽIVOST SREDSTAVA

Svaki član grupe obezbeđuje svojim sredstvima osoblje, opremu i materijale koji su potrebni za izvođenje njegovog dela radova i podmirenje svih obaveza koje su mu date na osnovu ovog ugovora.

Član 15. - ODGOVORNOSTI

Ovim se formalno izjavljuje da solidarna odgovornost koju članovi preuzimaju Osnovnim ugovorom prema Investitoru ima dejstva samo prema Investitoru. Solidarna odgovornost ni u kom slučaju ne dejstvuje prema trećim licima, kao ni prema državnim organima u vezi sa obavezama koje za svakog člana mogu proizaći iz izvršenja posla ili iz druge poslovne aktivnosti ili po osnovu odgovornosti za naknadu štete.

Svaki član grupe pojedinačno je i u potpunosti odgovoran za svoje postupke i njihove posledice ostalim članovima grupe i trećim licima. U slučaju da prema vodećem preduzeću ili prema članovima grupe bude podnet odštetni zahtev po osnovnom ugovoru, postupiće se na sledeći način:

- Ako je isključivi osnov takvog odštetnog zahteva radnja ili propust jednog od članova, taj član će sam u potpunosti nadoknaditi štetu;
- Ako je osnov takvog odštetnog zahteva u radnji ili propustu više članova, oni će zajednički nadoknaditi štetu prema doprinosu u njenom nastanku;
- Ako se šteta ne može ni jednom članu pripisati, a vodeće preduzeće ili članovi budu obavezni da je nadoknade će izvršiti prema odnosu koji vrednost njihovih delova posla ima prema vrednosti celog posla.

Svaki će član u potpunosti nadoknaditi vodećem preduzeću odnosno drugim članovima štetu koju izazove svojom radnjom ili propustom u vezi sa izvršenjem svog dela posla ili izvršenja drugih obaveza po osnovnom i ovom ugovoru.

Član 16. - OSIGURANJA

Konzorcijum će izvršiti osiguranje imovine, lica i odgovornosti, u skladu sa odredbama Osnovnog ugovora. Imovinsko osiguranje u smislu ove odredbe obuhvata samo radove po Osnovnom ugovoru, a ne opremu, mehanizaciju i drugu imovinu članova grupe.

U ugovoru o osiguranju iz prethodnog stava članovi grupe biće navedeni kao koosiguranici. Konzorcijum će članovima dostavljati priznanice o isplaćenim premijama osiguranja.

Članovi grupe platiće premiju osiguranja srazmerno vrednosti svog dela posla i snosiće štete od rizika koji nisu mogli da se osiguraju kao i deo štete koji nije mogao da se pokrije osiguranjem (franšize i sl.) na svom delu posla ili u vezi sa njim ili svojim radom.

Članovi grupe dužni su da se u svemu pridržavaju obaveza iz ugovora o osiguranju.

Član 17. - PROPUSTI ČLANOVA

Ovim se formalno ugovara da će, u slučaju kada, iz bilo kog razloga, neki član grupe propusti da ispunjava obaveze iz Osnovnog ugovora u pogledu dela radova koji je preuzeo, Konzorcijum ili bilo koji član grupe opomenuće ga beležničkim pismom, navodeći precizno u čemu se sastoji propust, kako bi pristupio njegovom ispravljanju u roku koji neće dovesti do kašnjenja ili idružih poremećaja na radovima. Ako opomenuta strana ne bi pristupila otklanjanju propusta u roku koji joj bude određen, a koji neće biti kraći od 8 kalendarskih dana od prijema opomene, od nje će se zatražiti da pristupi otklanjanju greške. U slučaju da uprkos ovom zahtevu produži sa neispunjerenjem, ostale strane će to deklarisati novim beležničkim pismom i deo posla koji je morao izvesti takav član biće poveren drugom članu grupe ili, ako je potreobno, firmi koju Konzorcijum odabere uz saglasnost Investitora. U tom slučaju član grupe koji je učinio propust neće moći da se meša u izvršenje radova niti će zaustavljati iz bilo kog razloga njihovo napredovanje, te je dužan da napusti gradilište u skladu sa odredbama Glavnog ugovora.

Član koji je učinio propust će, na zahtev konzorcijuma, ostaviti na gradilištu i staviti na raspolaganje onome ko preuzme radove, sve zalihe, objekte i dopremljeni materijal, koji će biti obračunati i isplaćeni od strane ostalih članova u krajnjem roku od 90 dana računatih od datuma beležničkog pisma kojim se deklariše neispunjerenje. Osnovu obračuna činiće privremeni pregled isporučenog materijala i radova koje je izvršio član koji je načinio propust, kao i protivzahlevi Konzorcijuma, odnosno ostalih članova grupe. U obzir će biti uzeti i izveštaj o zalihamama, objektima i materijalima koji su stavljeni na raspolaganje onome ko je preuzeo radove.

Ako nije moguće u roku utvrđenom Osnovnim ugovorom pronaći preduzeće sposobno da završi radove pod istim uslovima pod kojima je radio član koji je učinio propust, ovaj član će snositi sve dodatne troškove i nadoknaditi drugim članovima grupe štetu koju im je svojim propustom izazvao.

Član 18. - ROKOVI I PENALI

Svaki član je odgovoran za izvršenje svojih obaveza u rokovima utvrđenim Osnovnim ugovorom i u rokovima utvrđenim u programu radova koji čini sastavni deo Osnovnog ugovora.

Svaki član je dužan da pravovremeno obavesti Konzorcijum o razlozima svakog eventualnog zakašnjenja u izvođenju radova u odnosu na program.

Član grupe snosiće ukupan iznos penala po Osnovnom ugovoru ako je do plaćanja penala došlo zbog njegovog propusta. Pored penala taj član grupe platiće

i nadoknadu ostalim članovima grupe za izazvane štete, posebno one troškove koje neki član grupe može imati u nastojanju da nadoknati zakašnjenje za koje nije odgovoran (prekovremeni rad, rad praznikom i sl.).

Ako su za plaćanje penala odgovorni dva ili više članova ili ako se ne može ustanoviti odgovornost a dođe do naplate penala od Investitora, primenice se odredbe člana 15.

Plaćanje penala ne oslobađa članove grupe od izvršenja svojih obaveza.

Član 19. - PRESTANAK UGOVORA

Raskid Osnovnog ugovora od strane investitora ne dovodi automatski do raskida ovog ugovora, koji prestaje samo prema odredbama člana 20.

Ako do raskida Osnovnog ugovora dođe iz razloga koji se mogu pripisati članu grupe, ostali članovi mogu od njega zahtevati da plati nadoknadu prema članu 15.

Član 20. - TRAJANJE UGOVORA

Ovaj ugovor stupa na snagu danom svog potpisivanja, s tim što su nevaženje Osnovnog ugovora i Ugovora o finansiranju raskidni uslov za isti.

Ovaj ugovor prestaje po konačnoj predaji radova i posle regulisanja svih obračuna, sporova ili parnica do kojih je došlo u vezi sa izvršenjem Osnovnog ugovora.

Pored toga, članovi su saglasni da će, ako jedan od njih kasnije bude proglašen odgovornim iz razloga koji su posledica propusta drugog člana, drugi član nadoknaditi svu štetu do koje usled ove odgovornosti dođe.

Ako bilo koji član padne pod stečaj ili likvidaciju (izuzev dobrovoljne likvidacije u cilju fuzije ili reorganizacije), ili ako ustupi svoja prava proistekla iz ovog ugovora bez prethodne saglasnosti ostalih članova, ostali članovi će imati pravo da raskinu ugovor prema tom članu, odstranjivanjem istog i sproveđenjem likvidacije njegovih računa, o čemu će isti biti obavešten beležničkim pismom. Za ove svrhe nema važnosti solidarnost ugovorena u trećem stavu člana 4.

Član 21. - RAZNE ODREDBE

1) Ako u cilju ispunjenja _____ zakona u pogledu procента radova koji mora biti izveden od strane _____ preduzeća bude trebalo podugovoriti delove radova trećim domaćim preduzećima dok se ne postigne procenat utvrđen pomenutim zakonima, ti delovi će biti podugovoreni od dela trećim domaćim preduzećima koja će izabrati _____, s tim što će dati prvenstvo, pod jednakim uslovima nuđenja, domaćim članovima Konzorcijuma.

2) Vodeće preduzeće preuzima isključivu odgovornost za obezbeđenje finansiranja za radove, po uslovima finansijskog ugovora zaključenog sa vladom

_____ ; prema tome, ostali članovi neće imati nikakve odgovornosti u vezi sa obezbeđenjem navedenog finansiranja, što ih opet ne oslobođa obaveza predviđenih u članovima 4. i 14. ovog ugovora.

Svaki izostanak finansiranja proisteklog po finansijskom ugovoru pripisiv _____ vredi neće davati pravo ostalim članovima grupe da zahtevaju od vodećeg preduzeća da o svom trošku finansira Osnovni ugovor.

3) Domicil članova grupe, za potrebe ispunjenja odredbi Osnovnog ugovora određuje se u _____.

4) Domicili strana za potrebe odgovarajućih saopštenja u vezi sa ovim ugovorom određuju se u:

5) Po potpisivanju ovoga ugovora, prestaju da važe svi prethodni sporazumi između strana, pismeni ili usmeni.

Član 22. - NADLEŽNO PRAVO

Na ovaj ugovor primenjivaće se zakonske odredbe koje u vezi sa ovom materijom važe u _____.

Član 23. - IZUZEĆA

Strane su saglasne da će se ako peruanska država osloboди grupu poreza na uvoz i/ili privremeni uvoz mehanizacije, opreme i ostalih dobara potrebnih za izvođenje radova, smatrati da su ta oslobođenja data svim članovima grupe.

Član 24. - REŠAVANJE SPOROVA

Svaki nesporazum koji nastane među članovima i koji ne mogne da se reši na prijateljski i direktni način između njih, biće u prvom redu stavljen na specijalnu procenu pravnika odgovarajućih preduzeća, koji će na najvišem nivou uložiti najveći napor da nađu rešenja za spor. U negativnom slučaju, svaki spor nastao iz tumačenja ili izvršenja ovog ugovora rešavaće se konačno putem arbitraže, prema pravilima za arbitražu i namirenje Međunarodne trgovinske komore. Sedište arbitraže biće u Madridu - Španija.

Ovaj ugovor je sastavljen u šest primeraka, 23. novembra 1989.

UDK 347.7

Ugovor o konzorcijumu

Ovaj dokumenat predstavlja Ugovor o konzorcijumu zaključen dana 28.05.1991. između:

Član 1. - DEFINICIJE

U sledećim klauzulama:

- Izraz "ovaj Ugovor" označava ovaj dokument, priložene dokumente Anekse I, II i III kao i one (dokumente) koje strane budu naknadno sastavile u vezi sa glavnim ugovorom; smatra se da svi ovi dokumenti sačinjavaju samo jedan ugovor;
- Izraz "Glavni ugovor" označava sve ugovorne dokumente koji se, na osnovu ovog Ugovora budu potpisali sa Investitorom; uz primenu odredbi čl. 21. ovog Ugovora;
- Izraz "Investitor" označava ne samo stranu koja je tako nazvana, nego i svako lice ili telo sa ovlašćenjem da dela u njeno ime;
- izraz "član grupe" ili "član Konzorcijuma" ili "član" ili "drugi član" označava ugovornu stranu.

Član 2. - PREDMET

Predmet ovog ugovora je ozvaničenje konstituisanja grupe preduzeća koje su vlastodavci iste konstituisali privremeno, saglasno _____ zakonu, pod imenom _____, radi izvođenja radova projekta _____ i radi usaglašavanja internog režima svoje organizacije i funkcija.

Ovim ugovorom se utvrđuje:

- sve što se tiče potpisivanja i ispunjenja Glavnog ugovora;
- podela među članovima grupe prava, obaveza i odgovornosti izvođača prema Glavnem ugovoru;
- prava, obaveze i odgovornosti svakog člana prema Investitoru, drugom članu grupe i trećim licima.

Član 3. - PRIRODA GRUPE

Svaki član grupe zadržava svoju organizacionu samostalnost i pravni subjektivitet.

Članovi grupe su saglasni da ovaj ugovor ni u kojem slučaju ne predstavlja ugovor o stvaranju preduzeća. Izričito se isključuje affectio societatis. Solidarna odgovornost koju po uslovima Osnovnog ugovora, članovi grupe preuzimaju prema Investitoru, ne može imati dejstva u odnosima sa trećim licima. Solidarna odgovornost izričito je isključena i za odnose sa državnim organima po osnovu ovog posla ili drugih poslova i aktivnosti (za poreze, takse i druga davanja odgovorni su članovi).

Član 4. - RASPODELA OBAVEZA KOJE SU PREUZELI ČLANOVI GRUPE

Medusobna podela posla, odnosno obaveza i odgovornosti iz Osnovnog ugovora, utvrđena je u aneksima I, II i III ovog ugovora. Prema vrednosti delova posla svakog člana u odnosu na ukupnu vrednost posla, određeno je i učešće članova u grupi, što je takođe utvrđeno u Aneksu I.

Član je odgovoran, prema svom učešću u grupi, za sve isporuke, radove i druge obaveze po Osnovnom ugovoru koji su obuhvaćeni njegovim delom posla. On je obavezan da obezbedi svu mehanizaciju, opremu, radnu snagu, nadzorno osoblje i stručnjake potrebne da se, pod njegovom odgovornošću, izvrše svi radovi i aktivnosti predviđeni po Osnovnom ugovoru.

_____, kao članovi grupe, izvodi zajednički deo radova koji im je određen prema prvom stavu ovog člana; u tom smislu, _____ prihvata prema _____ solidarnu odgovornost za sve svoje poslove i obaveze proistekle iz ovog ugovora, kao što i _____ prihvata odgovornost u odnosu na _____ za sve svoje poslove i obaveze proistekle iz ovog Ugovora. Prema tome, ugovorne odredbe i izrazi "član" (član grupe), "Članovi" (Članovi grupe), "svaki član (grupe)", "drugi član" i "slični moraće da se tumače shodno ovom pravilu.

Svaki član grupe odgovoran je za svoje podizvodače, čak i kada ih je, u skladu sa Osnovnim ugovorom, odobrio Investitor.

Svaki član grupe odgovoran je isporučiocima i trećim licima za isporuke i usluge koje naruči, bilo neposredno ili preko vodećeg preduzeća.

Oba člana su odgovorna za podizvođačke ugovore sa trećim licima koje zaključi Konzorcijum, kao i za isporuke i usluge koje ovaj ugovor sa trećim licima, u skladu sa učešćem koje odgovara svakom članu Konzorcijuma pojedinačno.

Član 5. - RASPODELA DODATNIH RADOVA I SMANJENJE RADOVA

Svaki član je odgovoran za izvršenje svakog dodatnog rada koji se pokaže neophodnim za izvršenje njegovog dela posla koji mu je dodeljen ovim ugovorom. Dodatni poslovi moraće da se ugovore i plate prema onome što se predviđa ovim ugovorom, Glavnim ugovorom i Jedinstvenim pravilnikom za licitacije i ugovore o javnim radovima (Reglamento Unico de Licitaciones y Contratos de Obras Públicas).

Član će biti dužan da prihvati izvršenje svakog dodatnog rada po Osnovnom ugovoru koji je direktno povezan, po svojoj prirodi ili položaju, sa njegovim delom radova.

Pre no što se dodatni radovi naloženi po Osnovnom ugovoru otpočnu mora se postići dogovor o plaćanju od strane investitora i njihovoj raspodeli na članove grupe. Upravni odbor grupe doneće konačnu odluku po ovom pitanju, poštujući uvek proporciju u učešću u radovima koja odgovara, redom, vodećem preduzeću i drugom članu grupe prema ovom ugovoru i normama Decreto Supremo No 370-82 EFC.

Svako smanjenje radova koje naredi Investitor prema uslovima Osnovnog ugovora strane će morati da prilagode sa ciljem da se uvek očuva proporcionalnost učešća u radovima koja svakoj (strani) odgovara, shodno ovom ugovoru i onom što nalaže D.S. 370-82 EFC.

Svaki dodatak ili smanjenje koje u praksi ne može da se podeli na ovde navedene proporcije biće predmet kompenzacije među strankama, bilo drugim radovima, podugovaranjem, ili putem neposredne ekonomske nadoknade iznosa jednakih dobiti, uz prethodnu saglasnost strana.

Član 6. - RUKOVOĐENJE GRUPOM

Ulogu vodećeg preduzeća, predviđenu članom 7, vršiće _____.

Član 7. - ODGOVORNOSTI VODEĆEG PREDUZEĆA

Vodeće preduzeće ovim članom dobija ovlašćenje članova grupe da:

- potpiše Osnovni ugovor, njegove anekse i dodatne klauzule uz pomenuti ugovor, kao i njihove buduće izmene zajedno sa legalnim predstavnikom _____ shodno konačnoj verziji istih odobrenoj od strana u ovom ugovoru;

- sprovode sa Investitorom sve ostale aktivnosti i zaključi sve aranžmane potrebne za valjano zaključenje Osnovnog ugovora u okviru onoga što je utvrđeno ovim ugovorom i odredbama koje o tome usvoji Upravni odbor Konzorcijuma;

Odgovornosti vodećeg preduzeća su one koje su izričito navedene u odgovarajućim slučajevima u ovom ugovoru.

Član 8. - UPRAVNI ODBOR GENERALNI DIREKTOR PROJEKTA I TEHNIČKI DIREKTOR

Konzorcijum će imati savetodavni kolegijalni organ koji će biti Upravni odbor i izvršni organ koji će biti Direktor projekta.

8.1. - Upravni odbor

a) Upravni odbor će se sastojati od 4 člana, od kojih će 2 nimenovati _____, a ostala 2 drugi član grupe. Preduzeća iz grupe će moći u svakom trenutku da smene titularne članove i moći će takođe da naimenuju suplente koji će zamenjivati titularne članove u slučaju odsutnosti ili sprečenosti.

Funkcija predsedavajućeg Upravnog odbora ima rotirajući karakter i biće obavljana od strane najviše jednog od imenovanih članova kad odluče _____. Rok za izvršenje rotacije biće šest meseci računajući od stupanja na snagu ovog Ugovora o Konzorcijumu. Predsedavajući ne može poništavati odluke koje se odnose na poslove o kojima odlučuje Upravni odbor. Prvih šest meseci važenja ovog Ugovora o konzorcijumu predsedavajući će biti predstavnik _____.

b) Odmah nakon potpisivanja ovog ugovora, na način koji je istim predviđen, članovi grupe će se uzajamno obavestiti o imenima lica koja će ih zastupati u Upravnom odboru.

c) Savet je zadužen za razmatranje svih aspekata koji se tiču uspešnog ispunjenja Glavnog ugovora i u tom svojstvu:

- utvrđuje opšti plan izvršenja koji se zasniva na posebnim planovima koje priprema svaki član, a u koordinaciji sa dinamičkim planom radova ugovorenim sa Investitorom u Glavnom ugovoru;

- stalno dopunjava ovaj opšti plan, prenosi ga svakom članu i prati njegovo izvršenje;

- obezbeđuje da opšta organizacija gradilišta odgovara planovima koje je uradila grupa;

- obezbeđuje zajedničke aktivnosti na gradilištu definisane u Aneksu II.

b) Upravni odbor će održavati sednice barem jednom u mesecu, kao i u slučajevima kada bude morao da se sastane prema onome što je predviđeno u ovom ugovoru, ili kada to bude zahtevaо interes strana, na zahtev bilo kojeg od svojih

članova. Zakazivanje će se vršiti putem pismenih poziva, teleksa, telegrama ili svakog drugog načina komunikacije sa potvrdom prijema, upućenog od strane Predsednika Odbora ili Direktora projekta, najmanje pet kalendarskih dana pre datuma sednice. Pismeni pozivi moraće da sadrže mesto sednice, čas iste i razlog ili problem u vezi s kojim se saziva, dokumenta, predlozi ili projekti u vezi sa odgovorima koji će biti tretirani biće na raspolaganju članova Odbora. Neće biti potrebno prethodno sazivanje kada se uz prisustvo svih članova dogovori održavanje sednice.

e) Dogovoreno je da će svaki od članova Upravnog odbora imati jedan glas pri odlučivanju o svakom pitanju koje se raspravlja. Sednice odbora će se držati na gradilištu, ili _____, a da bi sednica mogla valjano da se održi, biće potreбно prisustvo svih njegovih članova. Zapisnici sa sednica moraće da budu u overenoj Zapisničkoj knjizi.

f) Odluke Upravnog odbora moraće da se donose većinom glasova prisutnih članova. Međutim, kad se pitanje o kojem se odlučuje tiče direktno ili indirektno nekog od slučajeva ugrožavanja dobara, odluka će morati da se doneše jednoglasno sa svih 4 glasa u korist (odluke).

g) Strana koja bude smatrala da je oštećena odlukom koju je doneo Upravni odbor protiv njenog glasa, moći će svoje neslaganje da saopšti ostalim članovima Odbora, beležničkim pismom upućenim u roku od sedam sledećih kalendarskih dana nakon datuma neslaganja, izjavljujući svoju odluku da pitanje stavi na razmatranje kroz postupak rešavanja sporova predviđen u članu 24. ovog ugovora. Ako svoje neslaganje ne iskaže u ovde navedenom roku, smatraće se da je ta strana odustala neopozivo od svog prava da pribegne postupcima koji su predviđeni u naznačenom članu.

Primena postupaka predviđenih za slučaj neslaganja ne implicira suspenziju odluke Upravnog odbora, već ista naprotiv i dalje ostaje na snazi.

8.2. Direktor projekta

Direktor projekta će biti zakoniti predstavnik Konzorcijuma samo prema Investitoru prema uslovima iz Glavnog ugovora. Predužeće lider određuje generalnog direktora radova koji će vršiti dužnost inženjera rezidenta spremu pomenutom ugovoru i imaće sledeća ovlašćenja, funkcije i odgovornosti:

- da sprovodi dogovore Upravnog odbora;
- da prenosi u najkraćem roku sve instrukcije, saopštenja, naloge itd. od Investitora članovima grupe;
- da prenosi Investitoru sva saopštenja (izveštaje, račune, obračune, rezerve, odstetne zahteve itd.) bilo kojeg člana grupe. Ako jedna od strana bude smatrala da neko saopštenje ili zahtev druge Investitoru šteti njenim interesima u okviru

Glavnog ugovora ili da je u suprotnosti sa njenim tumačenjem u vezi sa efikasnim ispunjavanjem Glavnog ugovora, strana koja tako bude smatrana ovlašćena je da zahteva da Upravni odbor odluči o uputnosti ili neuputnosti takvog saopštenja ili traženja. Ako ovaj odluči da je neuputno, direktor projekta će sprovesti zahtev ili saopštenje ali uz izričitu konstataciju da je to pojedinačno traženje člana grupe koji je u pitanju i uz objašnjenje da će, ukoliko iz toga proizide kakva šteta, ista ići na teret pomenutog člana grupe. Ako Upravni odbor odluči da nije neuputno, direktor projekta će jednostavno sprovesti zahtev. U bilo kom slučaju, član grupe koji se bude smatrao oštećenim moći će da pribegne mehanizmu rešavanja nesuglasica predviđenom u članu 24. da arbitražni sud razmotri njegovo pravo da bude obeštećen od strane onoga ko mu je štetu prouzrokovao. Izostanak održavanja blagovremene sednice Upravnog odbora neće biti razlog za oslobađanje od odgovornosti pri podnošenju zahteva ili prigovora u slučajevima kada bude postojao granični rok za tu svrhu. U takvim slučajevima, direktor projekta će podneti zahtev ili prigovor blagovremeno, s tim što može naznačiti da je u pitanju pojedinačno traženje člana grupe o kojem se radi.

d) Sazivaće sednice Upravnog odbora grupe kad to bude smatrano potrebnim, ili kada tako bude zahtevao neki od članova, radi razmatranja važnih pitanja kojima bude mesta, kao što su opasnosti da radovi ne mogu da se izvedu u ugovorenom roku, potreba da se preduzmu koraci prema Investitoru da isti postupi prema odredbama Glavnog ugovora ili da se Investitoru podnesu zahtevi za izmenu odredbi Glavnog ugovora itd.

e) Potpisivaće zajedno sa drugim predstavnikom na kojeg se odnosi čl. 12. za potrebe raspolažanja specijalnim računom opisanim u istom članu.

f) Podnosiće na razmatranje Upravnom odboru mesečne izveštaje o aktivnostima u vezi sa radovima, bilo da su iste tehničke, ugovorne, finansijske ili komercijalne prirode. Ti izveštaji obavezno će uključivati stanje blagajne i ocenu rezultata.

g) Pripremaće u saradnji sa Tehničkim birom situacije i/ili sertifikate za isplatu saglasno Glavnom ugovoru prema potrebi i obavljaće postupak naplate.

h) Predstavljaje u okviru predmeta definisanog u ovom ugovoru Konzorcijum prema Investitoru i svim vrstama administrativnih, radnih, političkih ili sudske vlasti, sa svim opštim i posebnim ovlašćenjima po mandatu sadržanim u članovima 9. i 10. Zakona o građanskim postupcima _____, s tim što može sudska da zameni punomoć i da je ponovo preuzme kada to bude smatrao uputnim. Što se radnih odnosa tiče, predstavljaje Konzorcijum po bilo kojem pitanju radnog karaktera i po reklamacijama takve prirode koje budu istakli njegovi eventualni radnici. U tom smislu, imaće ovlašćenje da priznaje dokumente, daje iskaze, zaključuje namirenja, odgovara na tužbe i prijave, da se priklanja tužbama i prijavama, ako je takav slučaj, da odustaje od prigovora, da vrši druge postupke iz procedure i mirovne odbore na koje se odnose D.D.S.S. 006-71 TR, 006-72 TR, 007-71 TR u punom obimu, bez ikakve rezerve ili ograničenja i da takođe učestvu-

je u istražnim postupcima shodno Decreto supremo No. 003-71 TR. Ova ovlašćenja će se proširiti i biće dopunjena onima koja bi se mogla naznačiti u drugim specijalnim zakonskim odredbama koje se donesu ubuduće u oblasti radnog zakonodavstva.

i) Ovlašćenje da predstavlja članove grupe u okviru onoga što je predvideno ovim ugovorom je neopozivo i završava se sa prestankom istog. Ni u kom slučaju takva ovlašćenja obuhvataju mogućnost da izmene Ugovor, ugrozi dobra članove grupe, postupkom raspolaganja ili nametom na ista, odustajanjem od prava, prihvatanjem obaveza, zaključivanjem transakcija ili arbitraža, za šta će sve biti potrebno izričito odobrenje.

j) Potpisati u ime Konzorcijuma ugovore sa podizvođačima Konzorcijuma pod uslovima koje je usvojio Upravni odbor Konzorcijuma. U odsustvu ili sprečenosti direktora projekta zamenik direktora će obavljati njegovu funkciju, imati njegova ovlašćenja i odgovornosti, a njega određuje _____.

8.3. Tehnički direktor

Tehničkog direktora će imenovati lokalno preduzeće. Tehnički direktor će imati sledeća ovlašćenja i odgovornosti:

- biti šef Tehničkog biroa Konzorcijuma, zadužen za generalni program radova,
- koordinirati i upravljati tehničkim poslovima koji se takođe obavljaju kao delatnost Tehničkog biroa,
- organizovati, upravljati i kontrolisati ispunjenje posla koje odgovara tehničkoj funkciji na ugovorenom projektu na osnovu programa radova i ugovornih dokumenata,
- uskladiti periodične programe izvođenja radova,
- održavati direktne kontakte radi rešavanja tehničkih poslova sa nadzorom,
- učestvovati u izradi novčanih utoka (flujos de caja) i rezultata koje se moraju prezentirati mesečno generalnom direktoru radova. Upravnom odboru i članovima Konzorcijuma,
- učestvovati u izboru i predlagati podizvođače,
- izraditi valorizacije koje mora prezentirati Konzorcijum, sastavljajući delimične valorizacije koje predavaju Pod Proizvođači Konzorcijuma,
- preuzeti takođe druge tehničke radove u skladu sa nalozima generalnog direktora radova,
- odgovarati za svoj posao generalnom direktoru radova i takođe će moći obavljati funkciju zamenika direktora u slučaju sprečenosti ili odsustva istog.

Član 9. - OBAVEZE ČLANOVA PREMA KONZORCIJUMU

Svaki član grupe ima sledeće obaveze prema Konzorcijumu:

- Da napismeno obaveštava Konzorcijum o svim važnim saopštenjima od Investitora ako bi ih primio direktno, naročito o instrukcijama koje izazivaju promene u njegovim planovima ili vrsti opteme koja će se koristiti;
- Da pruža pomoć Konzorcijumu u pripremi dokumenata za Investitora, u vezi sa delom radova za koje je taj član zadužen;
- Da u mesečnim periodima izveštava Konzorcijum o stanju isporuke materijala i napredovanju radova, kao i o ispunjenju ostalih obaveza za koje je zadužen;

U onome što odgovara regulisanom u ovoj klauzuli biće aplikovano i na Podizvodače Konzorcijuma.

Član 10. - ANGAŽOVANJE OSOBLJA

Svaki član grupe je odgovoran za rukovođenje, nadzor i administraciju svog osoblja na gradilištu, kao i za uređivanje svih pitanja koji se tiču odnosa sa tim osobljem, izuzev oni koje se obavljaju na nivou Konzorcijuma.

Član 11. - KNJIGOVODSTVO TROŠKOVA

Članovi grupe su se izričito sporazumeli da će se ekonomske aktivnosti pri-vremenog grupisanja registrovati u knjigovodstvu troškova, u kojem će se voditi svi prihodi i rashodi, uključujući i sve zajedničke troškove navedene u Aneksu II uz ovaj ugovor i sume primljene od strane svakog člana grupe. Ovo knjigovodstvo će voditi računovoda ili specijalista kojeg strane zajednički budu odredile. Članovi grupe će imati slobodan pristup ovim računima i svoj obrazlažućoj dokumentaciji za iste.

Član 12. - SPECIJALNI RAČUN

Konzorcijum otvara na svoje ime bankarski tekući račun u _____ i drugi u dolarima u SAD shodno potrebama za ispunjenje svojih ciljeva. Da bi se raspolagalo pomenutim računima potreban je zajednički potpis ovlašćenih lica od strane svakog člana Konzorcijuma. na te račune će biti deponovani svi iznosi koje Investitor uplati na ime avansa, mesečnih situacija i konačnog obračuna, a isti će onda biti odmah raspoređeni od strane Konzorcijuma na njegove članove, ili kada to bude odgovaralo Pod-Proizvodačima konzorcijuma.

Konzorcijum vrši raspodelu avansa i konačnog obračuna onako kako pripada svakom članu grupe i Podizvodačima Konzorcijuma kako to bude odgovaralo. Raspodela iznosa mesečnih situacija će se vršiti prema stvarno izmerenim izvedenim količinama radova podnetim od strane svakog člana grupe i za Podizvodače Konzorcijuma prema onome što je utvrđeno u odgovarajućim ugovorima.

Svaki član grupe će predavati Konzorcijumu, na način i u prilici koju ovaj odredi, dokumenta na osnovu kojih se utvrđuje iznos valorizacije koji se podnosi Investitoru.

U isključivoj je nadležnosti vodećeg preduzeća da odmah raspodeli sredstva sa bankarskog računa u najdužem roku od 72 sata, te će ono sledstveno ovome snositi odgovornost za bilo kakvu docnju ili štetu koja bi mogla da se pripše drugom članu usled neblagovremenih isplata.

Strane naročito smatraju štetom bilo kakvu razliku u pogledu kursa _____ prema USD koja nastupa za vreme docnje, te će ista biti nadoknađena od strane uzročnika članu koji tako bude oštećen.

U svakom slučaju smatraće se da su sredstva koja pripadaju članovima grupe bila predata kao depozit Konzorcijumu, koji ima status depozitara u odnosu na članove koji su polagači.

Ako u maksimalnom roku od 72 sata nije vraćen depozit, smatraće se automatski da je depozitar zapao u docnju.

Ako maksimalni rok od 72 sata ističe u neradni dan, automatski će se smatrati produženim do početka sledećeg radnog dana.

Član 13. - GARANCIJE

Za svoj deo radova, zavisno od slučaja, svaki član grupe o svom trošku:

- daje potrebne garancije, i/ili
- polaže garantni depozit, i/ili
- podnosi odgovarajuće bankarske garancije koje se traže na osnovu Glavnog ugovora.

Ukoliko dođe do naplate neke bankarske garancije, primeniće se odredbe člana 15. na odnose među članovima grupe.

Član 14. - RASPOLOŽIVOST SREDSTAVA

Svaki član grupe obezbeđuje svojim sredstvima osoblje, opremu i materijale koji su potrebni za izvođenje njegovog dela radova i podmirenje svih obaveza koje su mu date na osnovu ovog ugovora.

Član 15. - ODGOVORNOSTI

Ovim se formalno izjavljuje da solidarna odgovornost koju članovi preuzimaju Osnovnim ugovorom prema Investitoru ima dejstva samo prema Investitoru ima dejstva samo prema investitoru. Solidarna odgovornost ni u kom slučaju ne dejstvuje prema trećim licima, kao ni prema državnim organima u vezi sa obavezama koje za svakog člana mogu proizaći iz izvršenja posla ili iz druge poslovne aktivnosti ili po osnovu odgovornosti za naknadu štete.

Svaki član grupe pojedinačno je i u potpunosti odgovoran za svoje postupke i njihove posledice drugom članu grupe i trećim licima. U slučaju da prema vodećem preduzeću ili prema članovima grupe bude podnet odštetni zahtev po osnovnom ugovoru, postupiće se na sledeći način:

- Ako je isključivi osnov takvog odštetnog zahteva radnja ili propust jednog od članova, taj član će sam u potpunosti nadoknaditi štetu;
- Ako je osnov takvog odštetnog zahteva u radnji ili propustu svih članova, oni će zajednički nadoknaditi štetu prema doprinosu u njenom nastanku;
- Ako se šteta ne može ni jednom članu pripisati, a vodeće preduzeće ili članovi budu obavezni da je nadoknade, naknadu će izvršiti prema odnosu koji vrednost njihovih delova posla ima prema vrednosti celog posla.

Svaki će član u potpunosti nadoknaditi Konzorcijumu preduzeću odnosno drugom članu štetu koju izazove svojom radnjom ili propustom u vezi sa izvršenjem svog dela posla ili izvršenja drugih obaveza po osnovnom i ovom ugovoru.

Član 16. - OSIGURANJA

Konzorcijum će izvršiti osiguranje imovine, lica i odgovornosti, u skladu sa odredbama Osnovnog ugovora, Imovinsko osiguranje u smislu ove odredbe obuhvata samo radove po Osnovnom ugovoru, a ne opremu, mehanizaciju i drugu imovinu članova grupe. Troškovi premije ovih osiguranja čine sastavni deo "zajedničkih troškova".

U ugovoru o osiguranju iz prethodnog stava članovi grupe biće navedeni kao koosiguranici. Konzorcijum će članovima dostavljati priznanice o isplaćenim premijama osiguranja.

Članovi grupe platiće premiju osiguranja srazmerno vrednosti svog dela posla i snosiće štete od rizika koji nisu mogli da se osiguraju kao i deo štete koji nije mogao da se pokrije osiguranjem (franšize i sl.) na svom delu posla ili u vezi sa njim ili svojim radom.

Članovi grupe dužni su da se u svemu pridržavaju obaveza iz ugovora o osiguranju.

Član 17. - PROPUSTI ČLANOVA

Ovim se formalno ugovara da će, u slučaju kada, iz bilo kog razloga, neki član grupe propusti da ispunjava obaveze iz Osnovnog ugovora u pogledu dela radova koji je preuzeo, Konzorcijum ili drugi član grupe opomenuće ga beležničkim pismom, navodeći precizno u čemu se sastoјi propust, kako bi pristupio njegovom ispravljanju u roku koji neće dovesti do kašnjenja ili drugih poremećaja na radovima, ako opomenuta strana ne bi pristupila otklanjanju propusta u roku koji joj bude određen, a koji neće biti kraći od 8 kalendarskih dana od prijema opomene, od nje će se zatražiti da pristupi otklanjanju greške. U slučaju da uprkos ovom

zahtevu produži sa neispunjnjem, ostale strane će to deklarisati novim beležničkim pismom i deo posla koji je morao izvesti takav član biće poveren drugom članu grupe ili, ako je potrebno, firmi koju Konzorcijum odabere uz saglasnost investitora. U tom slučaju član grupe koji je učinio propust neće moći da se meša u izvršenje radova niti će zaustavljati iz bilo kog razloga njihovo napredovanje, te je dužan da napusti gradilište u skladu sa odredbama glavnog ugovora.

Član koji je učinio propust će, na zahtev konzorcijuma, ostaviti na gradilištu i staviti na raspolaganje onome ko preuzme radove, sve zalihe, objekte i dopremljeni materijal, koji će biti obračunati i isplaćeni od strane drugog člana u krajnjem roku od 90 dana obračunatih od datuma beležničkog pisma kojim se deklariše neispunjnenje. Osnovu obračuna činiće privremeni pregled isporučenog materijala i radova koje je izvršio član koji je načinio propust, kao i protivzahtevi Konzorcijuma, odnosno ostalih članova grupe. U obzir će biti uzeti i izveštaj o zalihamama, objektima i materijalima koji su stavljeni na raspolaganje onome ko je preuzeo radove.

Ako nije moguće u roku utvrđenom Osnovnim ugovorom pronaći preduzeće sposobno da završi radove pod istim uslovima pod kojima je radio član koji je učinio propust, ovaj član će snositi sve dodatne troškove i nadoknaditi drugim članovima grupe štete koju im je svojim propustom izazvao.

Član 18. - ROKOVI I UGOVORNA KAZNA

Svaki član je odgovoran za izvršenje svojih obaveza u rokovima utvrđenim Osnovnim ugovorom i u rokovima utvrđenim u programu radova koji čini sastavni deo Osnovnog ugovora.

Svaki član je dužan da pravovremeno obavesti Konzorcijum o razlozima svakog eventualnog zakašnjenja u izvođenju radova u odnosu na program.

Član grupe snosiće ukupan iznos ugovorne kazne po Osnovnom ugovoru ako je do plaćanja ugovorne kazne došlo zbog njegovog propusta. Pored ugovorne kazne taj član grupe platiće i nadoknadu drugom članu grupe za izazvane štete, posebno one troškove koje neki član grupe može imati u nastojanju da nadoknadi zakašnjenje za koje nije odgovoran (prekovremeni rad, rad praznikom i nedeljom i sl.).

Ako su za plaćanje ugovorne kazne odgovorni oba člana ili ako se ne može ustanoviti odgovornost a dođe do naplate ugovorne kazne od Investitora, primenice se odredbe člana 15.

Plaćanje ugovorne kazne ne oslobađa članove grupe od izvršenja svojih obaveza.

Član 19. - PRESTANAK UGOVORA

Raskid Osnovnog ugovora od strane Investitora ne dovodi automatski do raskida ovog ugovora, koji prestaje samo prema odredbama člana 20.

Ako do raskida Osnovnog ugovora doveđe iz razloga koji se mogu pripisati članu grupe, drugi član može od njega zahtevati da plati nadoknadu prema članu 15.

Član 20. - TRAJANJE UGOVORA

Ovaj ugovor je obavezujući za strane i stupa na snagu od trenutka kada stupa na snagu Glavni ugovor.

Ovaj ugovor prestaje po konačnoj predaji radova i posle regulisanja svih obračuna, sporova ili parnica do kojih je došlo u vezi sa izvršenjem Osnovnog ugovora.

Pored toga, članovi su saglasni da će, ako jedan od njih kasnije bude proglašen odgovornim iz razloga koji su posledica propusta drugog člana, drugi član će nadoknaditi svu štetu do koje usled ove odgovornosti doveđe.

Ako bilo koji član padne pod stečaj ili likvidaciju (izuzev dobrovoljne likvidacije u cilju fuzije ili reorganizacije), ili ako ustupi svoja prava proistekla iz ovog ugovora bez prethodne saglasnosti drugog člana, drugi član će imati pravo da raskine ugovor prema tom članu, odstranjivanjem istog i sproveđenjem likvidacije njegovih računa, o čemu će isti biti obavešten beležničkim pismom. Za ove svrhe nema važnosti solidarnost ugovorena u trećem stavu člana 4.

Član 21. - RAZNE ODREDBE

1) Domicil članova grupe, za potrebe ispunjenja odredbi Osnovnog ugovora određuje se u

2) Domicili strana za potrebe odgovarajućih saopštenja u vezi sa ovim ugovorom određuju se u:

3) Po potpisivanju ovog ugovora, prestaju da važe svi prethodni sporazumi između strana, pismani ili usmeni.

Član 22. - NADLEŽNO PRAVO

Na ovaj ugovor primenjujuće se zakonske odredbe koje u vezi sa ovom materijom važe u

Član 23. - IZUZEĆA

Strane su saglasne da će se ako _____ država oslobođi grupu poreza na uvoz i/ili privremeni uvoz mehanizacije, opreme i ostalih dobara potrebnih za izvođenje radova, smatrati da su ta oslobođenja data svim članovima grupe.

Član 24. - REŠAVANJE SPOROVA

Svaki nesporazum koji nastane među članovima i koji ne može da se reši na prijateljski i direktn način između njih, biće u prvom redu stavljen na specijalnu procenu pravnika odgovarajućih preduzeća, koji će na najvišem nivou uložiti najveći napor da nađu rešenje za spor. U negativnom slučaju, svaki spor nastao iz tumačenja ili izvršenja ovog ugovora rešavaće se konačno putem arbitraže, prema pravilima za arbitražu i namirenje Međunarodne trgovinske komore. Sedište arbitraže biće u Madridu - Španija.

Utvrđuje se da je zakonski predstavnik Konzorcijuma gospodin Ispunjavajući utvrđeno u prvom stavu člana 7. ovog Ugovora o konzorcijumu potpisuju glavni ugovor i njegove anekse i odgovarajuće dodatne klauzule, kao i kasnije izmene, kao predstavnici Konzorcijuma, pomenuti zakonski predstavnik zajedno sa gospodinom _____.

Ovaj ugovor je sastavljen u šest primeraka, u _____, 28. maja 1991.

UDK 347.7..336.4

UGOVOR

O OSNIVANJU KONZORCIJUMA JUGOSLOVENSKIH ORGANIZACIJA U CILJU IZRADA IDEJNIH PROJEKATA ZA OSNIVANJE I IZGRADNJU SLOBODNE CARINSKE ZONE U BEOGRADU

Na osnovu iskazanog interesa proizvodnih preduzeća; prometnih - izvoznih preduzeća; naučnoistraživačkih institucija; banaka; društveno-političkih zajednica i dr. a saglasno usvojenoj koncepcionoj studiji o osnivanju i izgradnji slobodne carinske zone u Beogradu kao kompleksne slobodne carinske zone, koja treba da sa najsavremenijom tehnologijom, programima i racionalnom organizacijom bude namenjena izvozu roba i usluga, organizacije (u daljem tekstu: članice Konzorcijuma) zaključuju ovaj

UGOVOR O OSNIVANJU KONZORCIJUMA

Član 1.

SVRHA OSNIVANJA KONZORCIJUMA

1.1. Potpisnice ovog Ugovora osnivaju Konzorcijum u cilju zajedničkog rada i ulaganja sredstava na izradi idejnih projekata za osnivanje i izgradnju slobodne carinske zone u Beogradu.

Idejni projekti obuhvataju:

- tehnološko projektovanje,
- urbanističko projektovanje,
- projektovanje infrastrukture,
- projektovanje zgrada,
- projektovanje organizacije proizvodnje i poslovanja,
- projektovanje informatike i upravljanja,
- ekonomski projekcije,
- pravni režim,
- i drugo potrebno projektovanje.

1.2. Konzorcijum se takođe osniva sa ciljem da vrši organizovanu i savetodavnu delatnost kao i potrebno finansiranje u fazama izvodačkog projektovanja, izgradnje i eksploatacije slobodne carinske zone u Beogradu.

Član 2.

STATUS KONZORCIJUMA

2.1. Konzorcijum nema svojstvo pravnog lica već predstavlja udruživanje njegovih članica radi postizanja ciljeva navedenih u članu 1. ovog Ugovora.

2.2. Članice Konzorcijuma zadržavaju pravnu i imovinsku samostalnost, a u svojstvu članica Konzorcijuma dužne su da izvršavaju obaveze preuzete ovim Ugovorom kao i pojedinačnim ugovorima koji se zaključuju radi ostvarenja ovog Ugovora.

Član 3.

SREDSTVA ZA FINANSIRANJE IDEJNIH PROJEKATA

3.1. Zajedničko finansiranje pojedinačnih idejnih projekata vrši se iz sredstava koje obezbeđuju članice Konzorcijuma iz redova projektantskih i izvodačkih organizacija i korisnika na osnovu odluke Izvršnog odbora Konzorcijuma.

3.2. Članice Konzorcijuma iz redova fakultetskih institucija projektuju ili učestvuju u izradi pojedinačnih idejnih projekata na osnovu posebnih Ugovora saglasno odluci Izvršnog odbora Konzorcijuma.

Član 4.

ORGANI I TELA KONZORCIJUMA

4.1. U Konzorcijumu se obrazuju sledeći organi: Savet Konzorcijsuma i Izvršni odbor.

4.2. U Konzorcijumu se mogu formirati stalna i povremena stručna tela sa zadatkom da pripremaju stručne materijale za organe Konzorcijuma.

4.3. Način rada organa i tela Konzorcijuma uređuju se poslovnikom.

Član 5.

SAVET KONZORCIJUMA

5.1. Savet Konzorcijuma ima sledeću nadležnost:

- utvrđuje politiku Konzorcijuma,
- donosi programe i planove rada i poslovanja,
- usvaja izveštaje Izvršnog odbora i stručnih tela Konzorcijuma i vrši kontrolu njihovog rada,
- bira članove Izvršnog odbora, predsednika i zamenika,
- predstavlja Konzorcijum pred trećim licima.

5.2. Svaka članica konzorcijuma delegira po jednog člana i jednog zamenika člana u Savet Konzorcijuma.

5.3. Mandat članova i zamenika članova Konzorcijuma traje toliko dugo dok ga članica Konzorcijuma ne opozove.

5.4. Savet Konzorcijuma iz svojih redova bira predsednika i zamenika predsednika Saveta. Mandat predsednika i zamenika predsednika traje 4 godine.

5.5. Sednice Saveta održavaju se najmanje dva puta godišnje u Beogradu.

5.6. Sednice Saveta saziva predsednik.

Član 6.

IZVRŠNI ODBOR KONZORCIJUMA

6.1. Izvršni odbor Konzorcijuma ima sledeći zadatak:

- organizuje i koordinira rad Konzorcijuma,
- na osnovu plana i programa obezbeđuje potrebna finansijska sredstva za izradu idejnih projekata i donosi odluke o finansiranju istih,
- na predlog koordinatora donosi odluke o zaključenju Ugovora za izradu idejnih projekata,
- priprema programe i planove rada i poslovanja Konzorcijuma,
- na predlog koordinatora verifikuje izvršenje idejnih projekata,
- sarađuje sa nadležnim državnim organima, Privrednim komorama i drugim asocijacijama privrednih organizacija, bankama i drugim institucijama,
- sarađuje sa stranim institucijama i preduzećima,
- podnosi izveštaj o radu i poslovanju Saveta Konzorcijuma,
- obavlja i druge poslove koje mu stavi u nadležnost Savet Konzorcijuma.

6.2. Izvršni odbor ima 7 (sedam) članova.

6.3. Izvršni odbor ima predsednika i zamenika predsednika. Zamenik predsednika je istovremeno koordinator izrade idejnih projekata. U sastavu Izvršnog odbora biraju se:

- dva predstavnika fakultetskih institucija,
- dva predstavnika projektantskih organizacija,
- dva predstavnika izvođačkih organizacija,
- jedan predstavnik korisnika.

6.4. Izvršni odbor se sastaje prema potrebi a najmanje jednom mesečno.

6.5. Izvršni odbor ima administrativnog sekretara.

Član 7.

KOORDINATOR IZRADE PROJEKATA

- 7.1. Određuje vrste idejnih projekata koji će se raditi.
- 7.2. Utvrđuje sadržaje idejnih projekata koji će se raditi.
- 7.3. Određuje nosioce i priprema Ugovore za izradu idejnih projekata.
- 7.4. Koordinira rad na izradi idejnih projekata.
- 7.5. Stručno verifikuje izrađene idejne projekte na osnovu recenzija i revizija.
- 7.6. Predlaže Izvršnom odboru prihvatanje i pravnu verifikaciju izrađenih projekata.
- 7.7. Za potrebe koordinatora projekta stručne poslove obavlja sekretar idejnih projekata.

Član 8.

STRUČNA TELA KONZORCIJUMA

8.1. Izvršni odbor formira stalna i povremena stručna tela radi izvršenja određenog zadatka.

8.2. Izvršni odbor formira stalni stručni odbor kao stalno stručno telo konzorcijuma. Ovo stručno telo formira se na multidisciplinarnoj osnovi i ima 5 (pet) članova. U sastavu stalnog stručnog odbora biraju se stručnjaci sledećih profila: ekonomista, pravnik, informatičar i inženjeri potrebnih profila. Ovi stručnjaci mogu biti angažovani i iz organizacija koje nisu članice Konzorcijuma. Stalni stručni odbor priprema stručne materijale prema nalogu Izvršnog odbora. Radom stalnog stručnog odbora rukovodi koordinator projekta.

8.3. U konzorcijumu se mogu formirati i povremena stručna tela čije zadatke i sastav utvrđuje izvršni odbor svojom odlukom.

8.4. Administrativne i tehničke poslove za potrebe stručnih tela konzorcijuma obavlja administrativni sekretar.

Član 9.

SEDIŠTE KONZORCIJUMA I ADMINISTRACIJA

9.1. Sedište Konzorcijuma je u Beogradu.

9.2. Administrativno vođenje poslova Konzorcijuma organizuje "Invest-biro" R.O. za projektovanje i inženjering.

9.3. Poslove iz okvira ove aktivnosti "Invest-biro" obavlja na teret sredstava Konzorcijuma.

9.4. "Invest-biro" će na osnovu odluka Izvršnog odbora Konzorcijuma zaključivati pojedinačne Ugovore za izradu idejnih projekata i vršiti sve potrebne isplate.

Za te svrhe "Invest-biro" će otvoriti poseban račun konzorcijuma, na koji će članice Konzorcijuma uplaćivati sredstva i sa kojeg će se vršiti isplata u ime i za račun Konzorcijuma.

"Invest-biro" će voditi posebno knjigovodstvo za račun Konzorcijuma i sastavljaće i podnositi šestomesečne i godišnje izveštaje organima Konzorcijuma.

Član 10.**TROŠKOVI KONZORCIJUMA**

10.1. Troškove rada i funkcionisanja konzorcijuma snose sve članice Konzorcijuma izuzev članica iz redova fakultetskih institucija.

10.2. Sredstva potrebna za pokriće troškova Konzorcijuma kao i participacija članice Konzorcijuma u ukupnim sredstvima utvrđuju se odlukom Izvršnog odbora Konzorcijuma i finansijskim planom za određenu godinu.

10.3. Projektantske izvođačke organizacije i korisnici obezbeđuju finansiranje troškova Konzorcijuma participacijom. Iznos se utvrđuje finansijskim planom.

Član 11.**PRAVA I OBAVEZE ČLANICA KONZORCIJUMA**

11.1. Članice konzorcijuma imaju prava i obaveze utvrđene ovim Ugovorom kao i planom i programom rada Konzorcijuma koje donosi Savet Konzorcijuma.

11.2. Članice Konzorcijuma su dužne da svoje planove usklađuju sa obavezama preuzetim ovim Ugovorom.

Član 12.**POJEDINAČNE ODLUKE ZA IZVRŠENJE OVOG UGOVORA**

12.1. Odlukama saveta konzorcijuma odrediće se organizacije za izradu idejnih projekata i delova kompleksnog projekta prema usvojenom programu i planu rada i poslovanja.

12.2. konkretnim odlukama utvrdiće se rokovi za izradu idejnih projekata kao i sankcije za neizvršenje ili neprofesionalno izvršenje ovog zadatka.

Član 13.

PRISTUPANJE UGOVORU I PRESTANAK ČLANSTVA

13.1. Ovaj Ugovor je otvoren i njemu mogu pristupiti i druge organizacije pod uslovom da bez rezerve prihvate uslove ovog Ugovora i drugih akata koje donesu organi Konzorcijuma.

13.2. Članica konzorcijuma može istupiti iz članstva u Konzorcijumu po prethodnom šestomesečnom otkaznom roku. Obaveze iz konkretnih poslova utvrđene odlukom Izvršnog odbora ostaju u važnosti i posle njenog istupanja.

Istupanje iz Konzorcijuma nije dopvoljeno u vreme kada bi ostalim učesnicima bilo onemogućeno ili znatno otežano ostvarenje cilja radi koga je Konzorcijum osnovan.

Član 14.

STUPANJE NA SNAGU I TRAJANJE UGOVORA

14.1. Ovaj Ugovor stupa na snagu kada ga potpišu ovlašćeni predstavnici članica Konzorcijuma na osnovu odluka njihovih nadležnih samoupravnih organa.

14.2. Datum stupanja na snagu Ugovora biće dan kada ovlašćeni predstavnik poslednje članice Konzorcijuma potpiše Ugovor.

14.3. "Invest-biro" je dužan da o datumu stupanja Ugovora na snagu obavesti pismenim putem sve članice Konzorcijuma.

14.4. Ovaj Ugovor se zaključuje na neodređeno vreme.

Član 15.

PRAVO I REŠAVANJE EVENTUALNIH SPOROVA

15.1. Na ovaj Ugovor se primenjuje materijalno pravo SFR Jugoslavije.

15.2. Sve eventualne sporove koji bi mogli nastati iz ovog Ugovora, ili povodom ovog Ugovora, članice Konzorcijuma će rešavati sporazumno.

15.3. Ukoliko članice Konzorcijuma ne reše spor sporazumno, spor će se izneti pred stvarno nadležni Sud u Beogradu.

Član 16.**PROMENE UGOVORA**

16.1. Polazeći od složenosti i obimnosti poduhvata radi koga se zaključuje ovaj Ugovor, članice Konzorcijuma su saglasne da se međusobna saradnja ostvaruje u etapama koje će precizirati izvršni odbor.

Član 17.**PRIMERCI UGOVORA I POTPISI**

17.1. Ovaj Ugovor je zaključen u ( ) identičnih primeraka od kojih će se svaki smatrati originalom, a svi takvi primerci predstavljaju samo jedan isti dokument. Svaka članica Konzorcijuma zadržava po jedan primerak.

17.2. Ovaj Ugovor potpisuju propisno ovlašćeni predstavnici članica Konzorcijuma:

UDK347.7

Ugovor o udruživanju

(Poslednja dopuna u avgustu 1988. god)

Član 1.

Naziv ovog udruženja biće: MFA Zajednica (MFA incorporated)

Član 2.

Ciljevi formiranja ovog udruženja i ovlašćenja koje će ono imati u sprovodenju ovih ciljeva su sledeći:

a) Angažovanje u svim delatnostima u vezi sa marketingom, prodajom, očuvanjem prirodnih osobina poljoprivrednih proizvoda, obično konzervisanjem (postupci: sterilizacija, pasterizacija, stavljanje zimnice i sl.), proizvodnjom žetvom ili berbom, sušenjem, prerađom, proizvodnjom, konzervisanjem (pakovanje u konzerve), pakovanjem, odabiranjem, skladištenjem, rukovanjem ili korišćenjem nekog poljoprivrednog proizvoda, uključujući i stoku, ili u proizvodnji i marketingu njihovih nusproizvoda; i angažovanje u poslovanju javnih skladištara u oblasti skladištenja žita i sve druge pokretne imovine bilo da je to u trgovini između država (članice SAD), ili oboje; posedovanje, izdavanje u zakup, kontrola i upravljanje javnim skladištima; izdavanje skladišnih potvrda; dobijanje skladištarskih i skladišnih dozvola i odobrenja od Vlade SAD, vlade država (članica SAD) ili njihovih agencija;

b) Angažovanje u svim delatnostima u vezi sa proizvodnjom, prodajom snabdevanjem, kupovinom uzimanjem u najam ili iznajmljivanjem mašina, opreme i zaliha;

v) Angažovanje u svim delatnostima vezanim za finansiranje bilo koje od gore navedenih aktivnosti koje sprovodi ovo udruženje, njeni članovi ili neki drugi, ili u vezi sa jednom ili više takvih aktivnosti;

g) Organizovanje, formiranje, sprovođenje, upravljanje kontrola, posedovanje određenih interesa, ili članstvo ili akcionarstvo u bilo kojoj drugoj poljoprivrednoj kooperativnoj asocijaciji, i angažovanje na saradnji sa drugim udruženjima u ma kojoj ili u više delatnosti koje su ovde pomenute;

d) Zaključivanje svih potrebnih i odgovarajućih ugovora i aranžmana sa svim osobama, udruženjima ili korporacijama u cilju zajedničkog i ekonomičnjeg obavljanja svog poslovanja i delatnoshti i svakog ili svih njihovih delova;

d) Avansiranje i prikupljanje sredstava za članove i druge;

e) Uspostavljanje i održavanje odeljenja za publicitet, informisanje, propagandu, štampanje, istraživački rad, računovodstvo i dr., i drugu pomoć, u svrhe negovanja, promocije i poboljšanja saradnje u poljoprivredi i proizvodnji i marketingu poljoprivrednih proizvoda i isporuka proizvoda za snabdevanje farmi na bazi koooperacije;

ž) Obezbeđivanje poslovnih i obrazovnih usluga svojim članovima i drugima;

z) Obezbeđivanje računovodstvenih usluga svojim članovima i drugima;

i) Delovanje u svojstvu brokera i agenta osiguranja u pribavljanju, prodaji i obezbeđivanju osiguranja svih vrsta svojim članovima i drugima;

j) Delovanje u svojstvu agenta, brokera ili predstavnika bilo kog člana ili članova u svakoj od gore pomenutih aktivnosti;

k) Promocija, podsticanje i potpomaganje poljoprivrede među svojim članovima, do kraja procesa koji treba da obezbedi da razumna i efikasna proizvodnja i efektivni marketing farmerskih proizvoda i dobijanje zaliha omoguće povraćaj finansijskih sredstava proizvodačima poljoprivrednih proizvoda;

l) Uvođenje, zaštita, posedovanje i razvoj patenata, zaštitnih znakova i autorskih prava;

lj) Kupovina, zakup i posedovanje, držanje i uživanje svih povlastica vlasništva, sa punim ovlašćenjem da prenese takvu nepokretnu ili pokretnu imovinu kako to bude potrebno ili pogodno za vođenje ili sprovođenje ma kog dela poslovanja udruženja ili njemu u koristi;

m) Uzajmljivanje novca, bez ograničenja u pogledu zajedničke zaduženosti ili odgovornosti i davanje zapisa, obveznica, sertifikata o zaduženju i drugih instrumenata kojima se potvrđuje dugovanje, uz takve kamatne stope i uz takve uslove kakve propiše odbor direktora, i davanje u zalog, jemstvo ili hipoteku svojine korporacije radi obezbeđenja plaćanja duga; i ovim se poverava moć i vlast Odboru direktora da uređuje, pregovara, uzima i obezbeđuje takve zajmove kako to oceni potrebnim ili poželjnim u ili za uspešno delovanje, finansiranje ili posticanje ma koje ili više gore navedenih aktivnosti;

n) Preduzimanje svega što je potrebno, pogodno ili odgovarajuće za ispunjenje ma kog od ciljeva ili postignuća jednog ili više ciljeva ovde nabrojanih ili korisnih ili prikladnih za interes ili od koristi za udruženje; zaključivanje ugovora shodno tome; i još, sprovođenje i posedovanje svih ovlašćenja, prava i povlastica potrebnih ili pogodnih za ciljeve za koje je ovo udruženje organizovano, ili drugih prava, ovlašćenja i povlastica odobrenih po zakonima Mizurija uobičajenim korporacijama osim onih koji nisu u saglasnosti sa izričitim odredbama ovog akta na osnovu kojih je udruženje organizovano;

nj) Angažovanje u svim navedenim aktivnostima i sprovođenje svih navedenih prava svuda u svetu;

o) Prethodne klauzule treba da budu shvaćene i kao ciljevi i kao prava, i ovim se izričito obezbeđuje da prethodno nabranje posebnih ovlašćenja ne treba da bude shvaćeno kao imitiranje ili uskraćivanje ovlašćenja udruženja na bilo koji način.

Član 3.

Glavno sedište udruženja biće u gradu Kolumbija, oblast Bun, Država Mizuri.

Član 4.

Ovo udruženje će imati stalnost u svom postojanju.

Član 5.

Broj članova odbora direktora biće utvrđen putem ili na način predviđen u pravilniku korporacije. Svaka promena broja članova odbora direktora biće javljena državnom sekretaru u roku od 30 kalendarskih dana od nastale promene. Vreme obavljanja dužnosti direktora biće regulisano pravilnikom.

Član 6.

Svako lice, firma ili korporacija, koji se bave proizvodnjom poljoprivrednih proizvoda, ili kooperativna udruženja takvih lica, mogu biti primljeni u članstvo pod uslovima predviđenim pravilnikom ili propisanim od strane odbora direktora. Prava svojine i interesi svakog člana udruženja biće utvrđeni i određeni na bazi pomoći koju svaki član pruža udruženju. Novoprimaljeni članovi imaju ideo u vlasništvu udruženja u skladu sa prethodno navedenim opštim pravilom.

Član 7.

Ovo udruženje ima ovlašćenje da izraduje i usvaja pravilnike u cilju vođenja i regulisanja svojih poslova i da sprovodi odredbe ovog ugovora o udruživanju.

Član 8.

Ovo udruženje nije organizovano kao udruženje za sticanje profita, već je ne-profitno kooperativno udruženje bez deoničkog kapitala, organizovano od strane proizvođača poljoprivrednih proizvoda radi ekonomičnijeg i uređenijeg marketin-
ga farmerskih proizvoda i isporuke proizvoda putem neprofitnih kooperativnih
metoda.

Pravilnik

MFA Zajednice

Kolumbija, Mizuri(Poslednja dopuna 1991. god.)

PREAMBULA

Da bi se potpomogao i poboljšao ekonomski i socijalni položaj farmera, da bi se poboljšao nivo života farmerske porodice, da bi se podstakle ekonomske, socijalne, obrazovne i religiozne mogućnosti farmera i njihovih porodica i da bi se farmeri okupili radi postizanja ovih ciljeva, organizovano je ovo udruženje koje radi i usvaja ovaj pravilnik u cilju daljeg upravljanja prema njemu.

MFA ZAJEDNICA Pravilnik

Član I

Članstvo Paragraf 1.

Kvalifikacije: Svako lice, firma, partnerstvo, korporacija ili udruženje koje radi na proizvodnji poljoprivrednih proizvoda može biti primljeno za člana Zajednice MFA ("MFA") kooperative Mizuri. Odbor direktora može utvrditi kriterijume za

učlanjenje. Poljoprivredna kooperativa kojoj to odobri odbor direktora može biti primljena u članstvo.

Paragraf 2.

Udruženi članovi. Odbor direktora može doneti odluku o ustanovljavanju jedne ili više kategorija udruženih članova. Odbor direktora će nadalje ustanoviti prava i obaveze za svaku kategoriju udruženog članstva.

Paragraf 3.

Godišnje dažbine. Odbor direktora može utvrditi dažbine za članstvo. Ove dažbine mogu se koristiti za plaćanje opštih troškova MFA, uključujući i troškove usluga pruženih članovima i pridruženim udruženjima.

Paragraf 4.

Suspenzija ili otkaz. Članstvo će automatski prestati ukoliko se ne ispunjavaju uslovi za članstvo, ili se ne plate dažbine. Član može otkazati članstvo obaveštenjem u pisanoj formi, upućenim MFA. Odbor direktora može otkazati članstvo obaveštenjem u pisanoj formi, navodeći razloge za to. Član će imati priliku da uloži prigovor na otkaz, lično ili preko zastupnika, odboru direktora. Rešenje odbora direktora biće konačno i zaključno.

Paragraf 5.

Interes pri povlačenju. U slučaju smrti, raspuštanja, povlačenja, suspenzije ili isključivanja, pravo pokroviteljstva se nastavlja. Pravo pokroviteljstva se može otкупiti prema uputstvu odbora direktora. Pravo pokroviteljstva će biti otkuljeno ne kasnije nego što bi bilo otkuljeno da je u uobičajenom toku poslovanja članstvo nastavljeno.

Paragraf 6.

Fiskalna godina. MFA počinje prvog dana jula a završava se poslednjeg dana juna meseca.

Član II

Sastanci članstva

Paragraf 1.

Godišnji sastanak. Godišnji sastanak se održava po završetku fiskalne godine na jednoj ili više lokacija.

Paragraf 2.

Posebni sastanci. Predsedavajući saziva poseban sastanak kada 2/3 odbora direktora ili 10% članova podnese pismeni zahtev za to. U zahtevu mora biti naveden cilj sastanka.

Paragraf 3.

Obaveštenje o sastancima. Obaveštenje o svim sastancima daje se objavljinjem u zvaničnoj publikaciji MFA, ili dostavljanjem svakom delegatu ili njegovom zameniku prvakom poštom (najhitnije), najmanje 10 dana pre sastanka.

Obaveštenje o posebnim sastancima sadrži i cilj sastanka.

Paragraf 4.

Delegatsko predstavljanje. Na svim sastancima članove predstavljaju delegati. Odbor direktora utvrđuje proceduru za izbor delegata iz redova članstva, prema geografskim oblastima.

Zamenici delegata se biraju da bi zamenjavali delegate u njihovoj odsutnosti. Broj zamenika određuje odbor direktora, ali taj broj ne može biti veći od broja delegata. Delegati i njihovi zamenici biraju se na rok od jedne godine.

Samo redovni članovi mogu biti delegati ili zamenici delegata. Svaki delegat ima 1 glas za svoje delegatsko mesto. Glasanje preko zastupnika nije dozvoljeno. Ni jedan član ne može zauzimati više od jednog delegatskog mesta.

Paragraf 5.

Glasanje delegata. Svaki delegat ima pravo na 1 glas na svakom godišnjem ili posebnom sastanku članstva. Glasanje preko zastupnika nije dozvoljeno. Glasanje putem pošte biće dozvoljeno za svako posebno pitanje kada za to da ovlašćenje odbor direktora.

Paragraf 6.

Kvorum. Kvorum čini **15% ukupnog broja delegata** i on omogućava poslovanje na svakom godišnjem ili posebnom sastanku.

Član III

Odbor direktora

Paragraf 1.

Oblasti. Članstvo je podeljeno po geografskim oblastima. Odbor direktora s vremena na vreme definiše granice svake oblasti. Odbor može pripojiti ili odvojiti geografski predeo od određene oblasti ukoliko smatra da je to uputno ili pogodno za efikasno i efektivno učešće članova u poslovitna udruženja. Članovi koji se nalaze ili posluju na teritoriji izvan definisane oblasti biće uključeni u susednu oblast.

Paragraf 2.

Broj izabranih direktora i rok na koji se biraju. Direktore biraju delegati svih oblasti. Poslovanje i delatnosti MFA kontroliše odbor direktora sastavljen od **115 članova MFA** koje su izabrali delegati. Dužnost direktora ne može da obavlja lice zaposleno u MFA ili u nekom kooperativnom udruženju koje je član MFA. Lice koje je u konkurenciji udruženju MFA ne može biti direktor. Niko ne može biti direktor više od tri uzastopna trogodišnja roka. Ovaj paragraf koji se odnosi na rok službe neće biti korišćen da bi se spričio reizbor svakog onog direktora koji nije tu dužnost obavljao tokom tri uzastopna roka.

Svaka oblast bira jednog člana za odbor direktora. Direktore biraju delegati odgovarajućih oblasti. Izbori se održavaju na sastanku delegata određene oblasti, kako to odredi Odbor direktora. Rok izbora svakog direktora je tri godine. Direktori obavljaju dužnost do izbora i kvalifikacije njihovih naslednika.

Paragraf 3.

Nominacija za direktora. Članovi koji žele da budu kandidati za izbor za člana odbora direktora kod Sekretara MFA popunjavaju obrazac za nominaciju navodeći svoje kvalifikacije i imena članova iz svoje oblasti.

Paragraf 3.

Nominacija za direktora. Članovi koji žele da budu kandidati za izbor za člana odbora direktora kod Sekretara MFA popunjavaju obrazac za nominaciju navodeći svoje kvalifikacije i imena članova iz svoje oblasti. Svake godine odbor direktora utvrđuje datum do kog se vrši nominacija. Nominacija na samom godišnjem sastanku neće biti prihvaćena.

Paragraf 4.

Upravnjeno mesto. Nedospeo rok za ma koje upravnjeno mesto u odboru direktora, nastalo usled smrti, povlačenja odbijanja delovanja, ostavke, ili prekršaja dužnosti biće odmah ispunjen izborom koji će se održati u oblasti o kojoj je reč.

Paragraf 5.

Smenjivanje Svaki član može tražiti smenu direktora popunjavanjem peticije kod Sekretara, u kojoj navodi razloge za smenjivanje i koju potpisuje 5% članova oblasti iz koje je direktor. Predsedavajući saziva poseban sastanak oblasnih delegata, kada ovakva peticija bude podneta.

Direktor se smenjuje većinom glasova delegata prisutnih na sastanku na kome se razmatra smenjivanje. Upravnjeno mesto će biti popunjeno na sledećem sastanku delegata oblasti. Svaki direktor koji od svoje volje i bez opravdanog razloga ne prisustvuje na tri uzastopna sastanka odbora ili prestane da bude član MFA krši svoju dužnost direktora.

Paragraf 6.

Sastanci. Odbor direktora sastaje se najmanje 6 puta godišnje, u vreme i u mestu koje odredi Predsedavajući.

Paragraf 7.

Kvorum. Kvorum za obavljanje poslovanja čini 2/3 članova odbora direktora.

Paragraf 8.

Delovanje. Odluka o delovanju odbora direktora donosi se većinom glasova prisutnih, sem ukoliko nije drugačije predviđeno ovim pravilnikom.

Paragraf 9.

Zastupanje. Direktora ne može predstavljati zastupnik na sastancima odbora direktora.

Paragraf 10.

Naknada. Članovima odbora direktora biće isplaćen po danu iznos utvrđen od odbora direktora, i troškovi koje su imali da bi prisustvovali sastanku.

Paragraf 11.

Ovlašćenja i obaveze. Odbor direktora ima sledeće obaveze i ovlašćenja:

- a) Tumači pravila i politiku koju usvaja na godišnjim ili posebnim sastancima članstva.
- b) Odobrava, upravlja i kontroliše aktivnosti, delatnost, i poslovanje MFA usvajanjem zajedničke politike radi davanja smernica direktorima.
- v) Odobrava sporazume sa proizvođačima, komisionarima, brokerima, distributerima, preradivačima i drugima za preradu, skladištenje, prodaju, marketing, konsignaciju ili proizvodnju raznih proizvoda.
- g) Odobrava uzajmljivanje novca i sredstava, koje pozajmice evidentira putem zapisa i obveznica, ili druge oblike zaduživanja, da bi sprovedio poslovanje MFA i obezbedio sigurnost vraćanja duga putem zaloga i sporazuma o obezbeđenju plaćanja.
- d) Odobrava pozajmice i avanse poljoprivrednim kooperativnim udruženjima kada odbor direktora proceni da je to od koristi za članstvo.
- d) Odobrava i održava računovodstveni sistem i finansijske izveštaje potrebne za poslovanje i delatnost MFA.
- e) Svake poslovne godine obezbeđuje računovodstvene podatke o poslovanju MFA za kontrolu koju vrši nezavisni ovlašćeni računovoda (revizor).
- ž) Organizuje i uspostavlja odeljenja i službe koji mogu biti potrebni ili odgovarajući za poslovanje i delatnosti MFA na ekonomski i kooperativni način, i zapošljava agente i službenike za obavljanje poslovanja.
- z) Obezbeđuje službenike, agente i zaposlene za rad na sigurnosnim obveznicima, koji su odgovorni za stvaranje o ili rukovanje sa sredstvima MFA onako kako to bude ocenjeno kao pogodno za zaštitu MFA od gubitaka.
- i) Usvaja pečat zajednice.
- j) Sprovodi nadzor, kontrolu i ima jurisdikciju nad svim direktorima, zaposlenima i izvršnim komitetom.
- k) Ima takva dalja ovlašćenja i izvršava takve obaveze koje su predvidene zakonom, ugovorom o udruživanju, ovim pravilnikom, ili delovanjem članstva.
- l) Ni u kom slučaju odbor direktora neće preduzeti ni jednu akciju suprotnu odluci usvojenoj od strane članstva na godišnjem ili posebnom sastanku.

Član IV

Izvršni komitet

Izbor i rokovi obavljanja dužnosti. Odbor direktora postavlja određeni broj direktora da obavlja dužnost Izvršnog komiteta.

Paragraf 1.

Sastanci. Izvršni komitet sastaje se u vreme i na mestu koje odredi i kada ga sazove predsedavajući, ili većina članova komiteta. Satnica sastanka izvršnog komiteta biće pripremljena i poštom dostavljena svakom članu odbora direktora.

Paragraf 2.

Kvorum. Kvorum za obavljanje poslovanja čine 4 člana izvršnog komiteta.

Paragraf 3.

Delovanje. Odluka izvršnog komiteta o delovanju donosi se većinom glasova članova komiteta ukoliko ovim pravilnikom nije drugačije regulisano.

Paragraf 4.

Glasanje i zastupanje. Svaki član izvršnog komiteta ima jedan glas. Ne dozvoljava se zastupničko glasanje.

Paragraf 5.

Obaveze i ovlašćenja. Izvršni komitet ima sledeće obaveze i ovlašćenja:

- a) Odobrava zarade i naknade svim direktorima.
- b) Odobrava zapošljavanje agenata i radnika prema potrebi, za obavljanje poslovanja i delatnosti MFA, odobrava njihove zarade i naknade i određuje trajanje potrebe za njihovim uslugama, pod uslovom da izvršni komitet delegira takvo pravo i obavezu ma kom direktoru ili drugom zaposlenom.
- v) Ima i sprovodi druga prava i obaveze koje odbor direktora svojom odlukom na njega delegira, s vremena na vreme. Svaka obaveza ili ovlašćenje koje odbor ima može biti delegirana na izvršni komitet, s tim da podleže generalnom uputstvu, odobrenju ili kontroli odbora.

Član V

Odbor zvaničnika

Paragraf 1.

Obaveze predsedavajućeg. Odbor direktora bira iz svojih redova predsedavajućeg, na prvom sastanku posle godišnjeg. Predsedavajući treba da:

- Predsedava svim sastancima udruženja i izvršnog komiteta;
- Saziva posebne sastanke članstva, odbora direktora i izvršnog komiteta kako je to ovde predviđeno, i vrši sve radnje i obaveze, i ima sva ovlašćenja predsedavajućeg.

Paragraf 2.

Obaveze zamenika predsedavajućeg. Odbor direktora bira iz svojih redova zamenika predsedavajućeg, na prvom sastanku odbora posle godišnjeg sastanka. Zamenik predsedavajućeg će dejstvovati kao predsedavajući u odsustvu predsedavajućeg.

Član VI

Operativni direktori

Odbor direktora bira one koji će obavljati dužnosti u zajednici i koji neće biti članovi odbora direktora, kako sledi:

Paragraf 1.

Predsednik. Predsednik je glavni izvršni direktor MFA. Predsednika bira odbor direktora a zapošljava ga MFA. Predsednik treba da:

- Nominira i usmerava aktivnosti svih drugih direktora zajednice;
- Izvršava dokumenta ispred MFA kao lice ovlašćeno od odbora direktora ili izvršnog komiteta;
- Traži periodične izveštaje od drugih direktora i obezbeduje da se upravljanje i poslovne operacije MFA sprovode u okviru i u saglasnosti sa generalnom politikom koju je odobrio odbor direktora;
- Bude odgovoran za generalni nadzor i kontrolu svakodnevnog delovanja MFA, što podleže nadzoru i generalnim smernicama odbora direktora;
- Ima ovlašćenje da zapošljava i otpušta zaposlene;

d) Imenuje operativne direktore da mu pomažu u obavljanju poslovanja i određuje njihove dužnosti;

e) Obavlja i druge takve dužnosti koje spadaju uz položaj javnog izvršnog direktora koje mu s vremena na vreme poverava ili nalaže odbor direktora;

Paragraf 2.

Potpredsednici. Jedan ili više potpredsednika treba da:

- a) Budu nominirani od predsednika i izabrani od strane odbora direktora;
- b) Sprovode dužnosti za koje su ovlašćeni i koje su im poverene od strane predsednika.

Paragraf 3.

Dužnosti sekretara. Sekretar ili pomoćnik sekretara treba da:

- a) vodi evidenciju o sastancima članova, odbora direktora i izvršnog komiteta, u jednoj ili više knjiga, kako odgovara svrsi;
- b) vodi računa da su sva obaveštenja uredno data u skladu sa odredbama ovog Pravilnika ili kako je to predviđeno zakonom;
- v) bude čuvar evidencije MFA i pečata;
- g) obezbedi kontinuitet evidencija o imenima i adresama svih članova;
- d) generalno obavlja sve dužnosti vezane za službu sekretara i druge obaveze koje mu s vremena na vreme budu poverene od strane predsednika ili odbora direktora;
- d) pomoćnik sekretara pomaže sekretaru u obavljanju dužnosti; takođe potvrđuje autentičnost i stavlja pečat MFA na sve papire i dokumenta za koja je to potrebno.

Paragraf 4.

Dužnosti blagajnika. Blagajnik treba da:

- a) bude zadužen, čuva i bude odgovoran za sva sredstva i hartije od vrednosti MFA, prima i daje potvrde za novac koji se duguje i koji je plativ zajednici MFA a potiče iz ma kog izvora, polaže takav novac u depozit kod banke u ime MFA, u kompanije koje se bave čuvanjem tude imovine ili kod drugih organizacija koje primaju depozite a koje su odabrane u skladu sa odredbama ovog Pravilnika;
- b) generalno obavlja sve dužnosti u vezi sa službom blagajne i druge takve dužnosti koje mu naloži predsednik ili odbor direktora.

Član VII

Raspodela ušteda

Paragraf 1.

Tekuća godišnja neto zarada i iznos koji se refundira pokroviteljima

a) Da bi MFA mogla u svako doba da kooperativno obavlja poslove marketinga, snabdevanja, kupovine i usluga za svoje članove i pokrovitelje po ceni koštanja, MFA određuje godišnji iznos neto ušteda (gubitka) uključujući i odgovarajuće iznose po tom osnovu koji čine neto zarade za refundiranje pokroviteljima, a imajući u vidu takve neto zarade, MFA odvaja i raspodeljuje sredstva za povraćaj pokroviteljima na svoje članove i pokrovitelje određene po osnovu njihovog pokroviteljstva nad MFA tokom godine.

b) Ukupna neto ušteda (gubitak) MFA se najpre određuje prema opšte prihvaćenim računovodstvenim principima. Ukupan neto iznos koji se odnosi na marketing, snabdevanje, kupovinu i/ili uslužne operativne funkcije MFA, uključujući njihove odgovarajuće odvojene jedinice, povećava se ili smanjuje, zavisno od slučaja, u skladu sa primenljivim pravilima i propisima za izračunavanje poreza na prihod da bi se odredio ukupan neto prihod (gubitak) MFA.

v) Od iznosa ovako određene ukupne neto zarade, prenosi se i tereti višak takvih neto iznosa sporednih prihoda i/ili troškova koji su u vezi sa marketingom, snabdevanjem, kupovinom i/ili uslužnim operacijama, a koje je MFA obavljala za svoje članove i pokrovitelje na kooperativnoj osnovi.

g) Preostali deo neto zarade (gubitka) MFA se tada deli na dva dela na bazi količine ili vrednosti posla koje je MFA obavila sa ili za lica koja su snabdevena zalihama ili uslugama, ili marketinga obavljenog preko MFA. Ovi delovi se sastoje od (I) izvora koji ne potiče od pokrovitelja a određen je na bazi količine ili vrednosti obavljenog posla sa ili za lica koja nemaju prava na refundaciju sredstava od patronata u MFA, i (II) preostalog dela koji potiče od pokrovitelja, kome se može pripisati količina ili vrednost posla obavljenog sa ili za članove i/ili pokrovitelje, kojima pripada refundiranje sredstava od pokroviteljstva u MFA. Sa ovim delovima dalje se upravlja i postupa kako sledi:

d) deo neto zarada (gubitak) koji ne potiče od pokrovitelja, kako je definisan pod 11 (g) (I) gore, biće zadržan i za taj iznos će biti terećen višak ili deficit zavisno od slučaja. Deo ukupnog neto gubitka koji potiče od pokrovitelja a definisan je pod 1 (g) (II) gore, biće zadržan i sa njime će se postupiti u skladu sa paragrafom 3.

d) zatim se oduzima i nadoknađuje, od preostalog dela neto zarade koja potiče od pokroviteljstva, u skladu sa paragrafom 3 (a) (I) ispod, komulativni iznos gubitaka (iz dela koji potiče od pokrovitelja) iz prethodnih godina, koji je tada preostao, ali samo do visine kojom nije na neki drugi način raspolagao odbor direktora.

iznos koji se umanjuje dalje se ograničava na iznos koji ne prelazi manje od pod (I) ovogodišnje neto zarade koja potiče od pokroviteljstva, pre oduzimanja, ili pod (II) iznosa svakog raspoloživog prenosa ili donosa neto gubitka iz tekuće ili iz prethodnih godina, a koji potiče od pokroviteljstva.

e) iznos koji tada preostane čini neto zaradu MFA iz koje će biti isplaćena refundacija za pokroviteljstvo članovima i pokroviteljima, i takav iznos će biti podeljen između članova i pokrovitelja po odgovarajućim odeljenjima i/ili odvojenim delovima, na pravičnoj osnovi i uz odobrenje odbora direktora, i tako određeni iznosi biće isplaćeni kao refundacija pokroviteljima u obliku kvalifikovanih¹⁸⁶ ili nekvalifikovanih zapisa o raspodeli (pod uslovom da plaćanje kvalifikovanim zapisom o raspodeli bude propraćeno sa ne manje od 20% utvrđenog dolarskog iznosa u gotovu, sa ostatkom po jednakoj vrednosti ili po utvrđenoj vrednosti).

Paragraf 2.

Saglasnost po pravilniku. Svaki pokrovitelj koji se prijavi i bude prihvaćen u članstvo MFA sa pravom glasa, i svaki član MFA sa pravom glasa na dan 31.8.1988. god., koji je postao član posle tog datuma, će se, samim time, saglasiti da iznos raspodele po osnovu njegovog pokroviteljstva posle 31.8.88., koji bude u kvalifikovanim zapisima o raspodeli, upisanoj formi (kako je to definisano u 26 USC 1388) i koje dobije od MFA, bude uzet u obračun po utvrđenim iznosima u dolارima na način predviđen u 26 USC 1385(a) u protekloj godini u kojoj su takvi kvalifikovani zapisi o raspodeli primljeni.

Paragraf 3.

Gubici. Odbor direktora MFA ima diskreciono pravo da određuje upravljanje i konačnu raspodelu gubitka MFA kao i oblik, prioritete i način na koji će se takvi gubici ili delovi uzeti u odbranu, zadržati i konačno nadoknaditi. Odbor može zadržati gubitke MFA i sledstveno tome (I) nadoknaditi ih i raspolagati njima tako što će ih odbiti od neto zarade MFA u sledećoj godini, ili (II) može primeniti takve gubitke na raspodelu pokroviteljskog dela iz prethodnih godina u bilo kom trenutku da bi ih nadoknadio i raspolagao njima putem odbitka i otkaza od pravičnih ostataka za članove i pokrovitelje; ili odbor direktora može odabrat i koristiti bilo koji drugi metod raspolaganja kako to odbor direktora, po svom diskrecionom pravu, bude s vremenom na vreme odredio.

---

186 Zakonski utvrđeni (oglašeni)

Paragraf 4.

Definicije. Kako je korišćen u ovom članu, termin "pokrovitelj" označava svako lice, firmu ili udruženje sa kojim je MFA zaključila sporazum po kome se saglasila da refundira sredstva pokroviteljstva takvom licu na bazi količine ili vrednosti poslova MFA obavljenih za ili sa takvim licem tokom poslovne godine.

Paragraf 5.

Svaki član je saglasan da ukoliko pravičan deo ne može biti refundiran ili isplaćen u roku od 6 godina od roka za plaćanje takvih refundacija, svaki član određuje da će taj deo na kraju rečenog šestogodišnjeg perioda biti uplaćen preko MFA fondacije u dobrotvorne i obrazovne svrhe.

Član VIII

Obeštećivanje Paragraf 1.

Obeštećivanje zvaničnika, direktora i drugih

a) MFA će obeštetiti svako lice koje je bilo ili jeste deo ili je u opasnosti da bude deo pretećeg, kažnjivog ili izvršenog čina procesa ili procedure bilo da je ona civilna, kriminalna, administrativna ili istražna a različita od delovanja od strane ili po pravu MFA, usled toga što jeste ili bio direktor, zvaničnik, zaposleni ili je radio kao agent za MFA, ili jeste ili je bio u službi po zahtevu MFA kao direktor, zvaničnik, zaposleni ili agent druge korporacije, partnerstva, zajedničkog ulaganja, povereništva i drugih preduzeća, za nastale troškove, uključujući advokatske takse, veštačenje, kazne i iznose praćene u postupku poravnjanja, stvarno i razumno procenjene od strane takve osobe koja je delovala u dobroj meri i na takav način da je takva osoba razumno verovala da tako postupa i na suprotno od toga, u najboljem interesu MFA i, u pogledu ma kakvog kriminalnog dejstva ili postupka nije imalo razumnog razloga da veruje da je obavljanje tih poslova bilo nezakonito. Otkaz svakog delovanja, sumnje ili procedure po oceni, redu, utvrđivanju, ubeđenju, ili na prigovor "nolo contedese" ili njemu jednak, neće sam po sebi stvoriti prepostavku da lice nije delovalo u dobroj veri i na način za koji je takvo lice verovalo da treba, ili da ne treba suprotno tome, u najboljem interesu korporacije i u pogledu svake kriminalne akcije ili procesa nije imalo razumnog razloga da veruje da je to delovanje bilo nezakonito.

b) U meri u kojoj je direktor, zvaničnik, zaposleni ili agent MFA bio uspešan u svojim nastojanjima ili inače u odbrani svakog zahteva, izdanja ili slične stvari, takvo lice će biti obeštećeno u pogledu troškova, uključujući advokatske takse,

stvarno i razumno procenjene od strane takvih lica u vezi sa delovanjem, procesom ili sporom.

v) Svako obeštećenje po ovom pravilniku, sem ukoliko je određeno od strane suda, izvršiće MFA samo kao lice ovlašćeno u pojedinačnom slučaju po određivanju da je obeštećenje direktora, zvaničnika, zaposlenog ili agenta odgovarajuće prema okolnostima jer je takvo lice našlo primamljive standarde utvrđene dalje u ovom paragrafu. To će određivati (I) odbor direktora većinom glasova kvoruma koji se sastoji od direktora koji nisu stranke u akciji, procesu ili sporu, ili (II) ako se takav kvorum ne može dobiti ili, čak i ako se može, ako je kvorum nezainteresovanih direktora tako utvrdio, putem nezavisnog zakonitog savetovanja uz mišljenje u pismenoj formi, ili (III) od strane delegata.

g) Troškove nastale u toku odbrane civilne ili kriminalne akcije, procesa ili spora može platiti MFA avansom po finalnoj dispoziciji akcije, spora ili procesa, po ovlašćenju odbora direktora u pojedinačnom slučaju po prijemu zadatka od ili za direktora, zvaničnika, zaposlenog ili agenta da nadoknadi takav iznos, sem ukoliko bude konačno određeno da takve osobe budu obeštećene od MFA po ovlašćenju prema ovom paragrafu.

d) Obeštećenje po ovom pravilniku neće biti isključeno od svih ostalih prava na koje se ovo traženje obeštećenja poziva po ovlašćenju prema ovom pravilniku, sporazumu, glasanju ili delegata ili nezainteresovanih direktora ili na drugi način, bilo da deluje u zvaničnom svojstvu ili u bilo kom drugom svojstvu dok obavlja tu dužnost i nastaviće se kao prema osobi koja je prestala da bude direktor, zvaničnik, zaposleni ili agent i imaće dejstvo u korist naslednika, izvršilaca i administratora takvih osoba.

d) Korporacija može kupovati i održavati osiguranje za račun svakog lica koje je ili je bilo direktor, zvaničnik, zaposleni ili agent MFA, ili jeste ili je bio u službi po zahtevu MFA kao direktor, zvaničnik, zaposleni ili agent svake druge korporacije, partnerstva, zajedničkog ulaganja, povereništva ili drugog preduzeća za svaku vrstu odgovornosti koja se zahteva od takve osobe u takvom svojstvu, ili koji proističe iz statusa takve osobe bez obzira da li MFA ima ovlašćenje da obešteti takvo lice usled takve odgovornosti po odredbama ovog pravilnika.

Član IX

Amandmani Paragraf 1.

Amandmani. Ova pravila mogu biti dopunjena na svakom godišnjem sastanku ili posebnom sastanku sazvanom sa tim ciljem, većinom pozitivnih glasova prisutnih delegata.

STATUT

UDRUŽENJA PRAVNIKA U PRIVREDI JUGOSLAVIJE

Na osnovu člana 1. i 6. Zakona o udruživanju građana u udruženja, društvene organizacije i političke organizacije ("Službeni list SFRJ", broj: 42/90), Skupština osnivača Udruženja pravnika u privredi Jugoslavije, dana 4. decembra 1992. godine, donela je

STATUTUDRUŽENJA PRAVNIKA U PRIVREDI JUGOSLAVIJE

I - OSNOVNE ODREDBE

Član 1.

Udruženje pravnika u privredi Jugoslavije je stručno-profesionalna društvena organizacija u koju su se dobrovoljno povezali i udružili pravnici zaposleni u preduzećima, bankama i drugim privrednim organizacijama i pravnici koji rade na privredno-pravnim poslovima, na fakultetima, u privrednim komorama, sudovima i drugim organima i organizacijama na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije, preko Saveza organizacija pravnika u privredi Srbije i Društvo pravnika u privredi Crne Gore i neposredno kao građani.

Član 2.

Naziv Udruženja je: UDRUŽENJE PRAVNIKA U PRIVREDI JUGOSLAVIJE.

Sedište Udruženja je u Beogradu, Terazije 23.

Član 3.

Udruženje deluje na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije.

Član 4.

Udruženje je pravno lice.

Za svoje obaveze Udruženje odgovara sredstvima sa kojima raspolaže.

Član 5.

Udruženje ima pečat okruglog oblika, sa natpisom: "Udruženje pravnika u privredi Jugoslavije" isписан ćiriličnim pismom.

Član 6.

Rad Udruženja i njegovih organa je javan.

O radu Udruženja javnost se upoznaje preko saopštenja, informacija, pravničkih publikacija i drugih sredstava javnog informisanja.

Udruženje ima glasilo čiji naziv i uslove izdavanja utvrđuje Upravni odbor Udruženja.

II - CILJEVI I ZADACI UDRUŽENJA I NAČIN NJIHOVOG OSTVARIVANJA

Član 7.

Ciljevi i zadaci Udruženja su:

1. okupljanje i organizovanje pravnika u privredi i usmeravanje njihovog rada u cilju što uspešnijeg izvršavanja zadataka na radnim mestima;
2. organizovanje pomoći pravnicima u privredi na stručnom usavršavanju i jačanju pravničke etike;
3. unapređenje pravne službe, uloge i zadataka pravnika u preduzećima i drugim privrednim organizacijama, afirmacija i zaštita pravničke profesije;

4. saradnja sa državnim organima, fakultetima, privrednim komorama i drugim organizacijama pri izradi propisa i uzansi iz privredno-pravne oblasti, kao i pri sprovodenju tih propisa u praksi;
5. uspostavljanje i održavanje saradnje sa pravnicima i sličnim organizacijama pravnika u drugim zemljama i sa međunarodnim organizacijama pravnika;
6. saradnja sa naučnim ustanovama, institutima i dr. na razvijanju i unapređenju pravnih disciplina koje su od interesa za privredu, i
7. ostvarivanje drugih zajedničkih ciljeva i zadataka koje članovi Udruženja povere organima Udruženja.

Član 8.

Svoje ciljeve i zadatke društvo ostvaruje:

1. organizovanjem stručnih savetovanja, simpozijuma, predavanja i sastanaka;
2. izdavanjem povremenih publikacija u kojima će se objavljivati članci i rassprave o stručnim problemima u vezi sa zadacima društva, napis o aktivnostima društva i dr.;
3. organizovanjem pružanja pravne pomoći preduzećima i drugim privrednim organizacijama i svojim članovima;
4. pokretanjem inicijativa za donošenje propisa iz oblasti privrede i za uspešnije rešavanje privredno-pravnih problema u praksi;
5. saradnjom sa drugim društvima i udruženjima na rešavanju privredno-pravnih pitanja i dr.

III - ČLANSTVO U UDRUŽENJU

Član 9.

Članovi Udruženja mogu biti pravnici i diplomirani pravnici, magistri i doktori pravnih nauka koji rade u preduzećima, bankama i drugim privrednim organizacijama, u privrednim komorama, privrednim sudovima kao i pravnici koji rade na poslovima privredno-pravnog karaktera izvan navedenih organizacija i institucija.

Članovi Udruženja mogu biti i udruženja, društva ili druge slične organizacije pravnika osnovane za teritoriju republika ili druga područja na teritoriji Savezne Republike Jugoslavije, kao kolektivni članovi.

Lica koja se naročito ističu u izvršavanju zadataka Udruženja i ostvarivanju njenih ciljeva mogu biti počasni članovi Udruženja.

Član 10.

Članstvo u Udruženju stiče se pristupanjem Udruženju.

Član 11.

Članovi Udruženja imaju pravo da biraju i da budu birani u organe Udruženja.

Članovi Udruženja su dužni da rade na ostvarenju zadataka Udruženja i da uredno izvršavaju preuzete obaveze prema Udruženju.

Član 12.

Članstvo u Udruženju prestaje istupanjem i isključenjem.

Članovi mogu u svako doba istupiti iz Udruženja. Smatra se da je član istupio iz udruženja ako je na nedvosmislen način stavio do znanja nadležnom organu udruženja da više ne želi da bude član Udruženja.

IV - ORGANI UDRUŽENJA

Član 13.

Organji Udruženja su:

- Skupština Udruženja
- Upravni odbor
- Izvršni odbor
- Nadzorni odbor i
- Predsednik Udruženja.

Svi organi se biraju na vreme od 4 godine.

Član 14.

Skupština je najviši organ Udruženja i sačinjavaju je svi članovi Udruženja. Ona se mora održati najmanje jedanput u dve godine.

Skupštinu saziva Upravni odbor po svojoj inicijativi ili na zahtev najmanje 30 članova Udruženja.

Skupština donosi odluke većinom glasova prisutnih članova.

Član 15.

Skupština Udruženja:

-
1. donosi Statut Udruženja i odlučuje o njegovim izmenama i dopunama;
  2. bira i razrešava Upravni, Izvršni i Nadzorni odbor Udruženja;
  3. utvrđuje smernice za program i plan rada Udruženja;
  4. odlučuje i raspravlja o izveštaju Upravnog i Nadzornog odbora.

Član 16.

Upravni odbor Udruženja sastoji se od predsednika, dva potpredsednika i 12 članova koje bira Skupština Udruženja.

Predsednik Upravnog odbora je istovremeno i predsednik izvršnog odbora i predsednik Udruženja.

Član 17.

Upravni odbor Udruženja:

1. upravlja radom Udruženja između dve Skupštine;
2. priprema i saziva Skupštinu Udruženja;
3. izvršava odluke Skupštine i podnosi izveštaj Skupštini;
4. donosi odluke o izdavanju glasila, stručnih publikacija i imenuje redakcijski savet;
5. organizuje aktivnosti Udruženja u cilju realizacije utvrđenih zadataka Udruženja;
6. donosi godišnji plan rada i predračun prihoda i rashoda i usvaja godišnji obračun.

Član 18.

Upravni odbor se sastaje prema potrebi, a najmanje jedanput u 6 meseci.

Upravni odbor saziva predsednik po svojoj inicijativi ili na zahtev najmanje 3 člana Upravnog odbora.

Odluke Upravnog odbora su punovažne ako je sednici prisutno više od polovine članova i ako je za odluku glasala većina prisutnih članova.

Član 19.

Nadzorni odbor sastoji se od predsednika i 4 člana. Nadzorni odbor vodi nadzor nad materijalnim poslovanjem Udruženja i o svom radu podnosi izveštaj Skupštini.

Član 20.

Izvršni odbor sastoji se od predsednika Upravnog odbora, odnosno predsednika Udruženja, potpredsednika (dva), sekretara i 3 člana.

Izvršni odbor se stara o izvršavanju odluka Upravnog odbora i u tom cilju donosi potrebne odluke i organizuje potrebne aktivnosti.

Izvršni odbor saziva predsednik najmanje jednom u 2 meseca.

Član 21.

Predsednik uderuženja predstavlja Udruženje i odgovoran je za zakonitost rada Udruženja.

Predsednik Udruženja se stara o izvršavanju odluka Upravnog i Izvršnog odbora i organizuje rad i aktivnosti Udruženja.

Potpredsednici pomažu predsedniku i zamenjuju ga u njegovoj odsutnosti, odnosno u poslovima za koje ih ovlasti.

Član 22.

Udruženje ima sekretara koga bira Upravni odbor na vreme od 4 godine.

Sekretar Udruženja neposredno organizuje rad na pripremanju sednica Skupštine, Upravnog odbora, Izvršnog odbora i Nadzornog odbora i organizuje sprovodenje njihovih zaključaka.

Sekretar zastupa Udruženje u imovinskim i drugim pravnim odnosima.

Sekretar je naredbodavac za izvršenje finansijskog plana Udruženja i za korišćenje drugih sredstava Udruženja.

Izvršni odbor Udruženja može da ovlasti i drugo lice da zastupa Udruženje u određenim poslovima ili da vrši dužnost pomoćnog naredbodavca za izvršenje finansijskog plana Udruženja.

V - SREDSTVA UDRUŽENJA

Član 23

Sredstva Udruženja su:

1. doprinosi članova Udruženja;
2. prihodi od stručnih publikacija, stručnih savetovanja, predavanja, i drugih usluga koje Udruženje pruža i organizuje;
3. drugi prihodi (dotacije, pomoći i sl.).

Korišćenje i raspolaganje sredstvima Udruženja ostvaruje se sa finansijskim planom, Statutom i Zakonom.

Visinu godišnjeg doprinosa članova Udruženja utvrđuje Upravni odbor svojom odlukom.

VI - POSTUPAK PROMENE STATUTA

Član 24.

Predlog za promenu Statuta mogu podneti Upravni odbor i Nadzorni odbor.

Promena Statuta prihvaćena je kad se usvoji u Skupštini Udruženja većinom prisutnih članova.

VII - PRESTANAK RADA UDRUŽENJA

Član 25.

Udruženje prestaje sa radom kad odluku o tome doneše Skupština Udruženja.

Član 26.

U slučaju prestanka rada, imovinu preuzima Savezna Republika Jugoslavija.

VIII - ZAVRŠNE ODREDBE

Član 27.

Ovaj Statut stupa na snagu danom donošenja.

ODGOVORNOST ZA OBAVEZE U STATUSNIM PROMENAMA. - "Preduzeća koja su nastala podelom, spajanjem s drugim preduzećima ili pripajanjem drugom preduzeću solidarno odgovaraju za obaveze preduzeća koja su prestala da postoje, kao što je to u konkretnom slučaju".

Činjenično stanje

Posle donošenja Zakona o preduzećima Radna organizacija HI "P.M." sa sedištem u Čačku pretrpela je statusne promene, tako da je osnovano novo pravno lice pod firmom Društveno preduzeće HI "P.M." sa sedištem u istom mestu. Stara radna organizacija je dugovala iznos od 1.130 din. Preduzeću "J.A." sa sedištem u Beogradu. Pošto mu dug nije blagovremeno isplaćen, poverilac je podneo tužbu protiv novoosnovanog društvenog preduzeća "P.M." sa zahtevom da mu ono namiri potraživanje, kao pravni sledbenik starog dužnika. Prvostepeni sud je presudom od 11.IX 1991.g. usvojio tužbeni zahtev, te obavezao tuženog da isplati dug stare radne organizacije tužiocu. Tuženi je blagovremeno izjavio žalbu Višem privrednom суду u Beogradu osporavajući osnov tužbenog zahteva s obzirom na nedostatak njegove pasivne legitimacije, tako da je, po njegovoj tvrdnji, prvostepeni sud pogrešno primenio materijalno pravo, jer ne postoji solidarna odgovornost pravnih sledbenika za obaveze prethodnika. Viši privredni sud je odbio žalbu kao neosnovanu i potvrdio prvostepenu presudu u presudi od 18.XI 1992.g.

---

187 Priredio mr Nebojša Jovanović, asistent Pravnog fakulteta u Beogradu

Iz obrazloženja:

"Pravilno je prvostepeni sud odlučio kada je usvojio tužbeni zahtev, dajući razloge koje prihvata i ovaj sud. Naime, iz spisa predmeta se utvrđuje da je tuženi sadržinom svog podneska od 18.VII 1991.g., i to stavom II istog, priznao pasivnu legitimaciju za učešće u ovom postupku. Tvrđnja da je DP "P.M." jedan od pravnih sledbenika HI "P.M.", a što uostalom proizilazi iz celokupne sadržine spisa, dovoljna je za zaključak suda da istaknuti žalbeni navod tuženog o nedostatku pasivne legitimacije nije relevantan. Naime, u smislu čl. 187. a st. 2. Zakona o izmenama i dopunama Zakona o preduzećima (Sl. list SFRJ br. 46/90) preduzeća koja su nastala podelom, spajanjem s drugim preduzećima ili pripajanjem drugom preduzeću solidarno odgovaraju za obaveze preduzeća koja su prestala da postoje, kao što je to u konkretnom slučaju. To znači da je neosnovano odricanje tuženog od obaveza pravnog prethodnika. Stoga je neosnovan žalbeni navod tuženog da nije pasivno legitimisan u ovom sporu sa izloženih razloga".

(VPS u Beogradu, PŽ 9008/92, predsednik veća Dragica Marjanović)

PONIŠTAJ UGOVORA ZBOG IZBORA LOŠIJE PONUDE. - "... sam oglas ne predstavlja ponudu za zaključenje ugovora, nego samo poziv da se učini ponuda pod objavljenim uslovima... Pošiljalac takvog poziva nije u obavezi da zaključi ugovor".

Činjenično stanje

Javno komunalno preduzeće "G.P.", Beograd, objavilo je dana 29.III 1992.g. oglas za prikupljanje zatvorenih pismenih ponuda za izdavanje u zakup lokala i pijačnog prostora na pijaci "Senjak". Za jedan montažni objekat površine 14 m² bile su podnete tri ponude za zakup, i to po ceni od 7.150 din., 5.100 din. i 5.000 din. po kvadratnom metru, mada je početna cena iznosila 460 din. Ponudu od 7.150 din. podneo je pojedinac Ž.T. iz Beograda, a ponudu od 5.100 din. podnело je preduzeće "E." iz istog grada. Javno komunalno preduzeće je, kao zakupodavac, zaključilo ugovor o zakupu montažnog objekta sa ponudiocem Ž.T. i to bez određenog vremena trajanja. Smatrujući svoju ponudu za najpovoljniju, preduzeće "E." je podnelo tužbu Privrednom суду u Beogradu protiv Javnog komunalnog preduzeća, kao prvtuženog, i Ž.T., kao drugotuženog, sa zahtevom da se poništi njihov ugovor o zakupu. U tužbi je tužilac izneo da mu je Komisija za izdavanje u zakup lokala i pijačnog prostora prvtuženika saopštila u toku oglasnog postupka da je njegova ponuda najpovoljnija, te da će se ugovor sa njim zaključiti, tako da mu je čudno da se naknadno pojavio povoljniji ponudilac sa kojim je ugovor zaključen. Prvostepeni sud je odbio tužbeni zahtev kao neosnovan i obavezao tužioca na naknadu parničnih troškova tuženicima. Tužilac je blagovremeno izjavio žalbu, ali ju je Viši privredni sud u Beogradu odbio, potvrđujući prvostepenu presudu.

Iz obrazloženja:

"U situaciji kada je putem javno objavljenog oglasa pružena mogućnost svima da u određenom roku stave ponudu za zaključenje ugovora o zakupu određenog poslovnog prostora, prvo tuženi je javnim oglašavanjem samo pozvao zainteresovana lica da stave ponudu za zaključivanje takvog ugovora, pod objavljenim uslovima. To je upravo situacija koja je propisana članom 35. Zakona o obligacionim odnosima, tj. da sam oglas ne predstavlja ponudu za zaključivanje ugovora, nego samo poziv da se učini ponuda pod objavljenim uslovima. To znači, povezano s odredbom st. 2. člana 35. cit. Zakona da pošiljalac takvog poziva odgovara za štetu koju bi pretrpeo ponudilac, ako bez osnovanog razloga nije prihvatio ponudu. Međutim, pošiljalac takvog poziva nije u obavezi da zaključi ugovor.

Prema tome, to što prvo tuženi nije prihvatio ponudu tužioca, a prihvatio je ponudu drugotuženog i s njim zaključio ugovor o zakupu poslovnog prostora, učinio je to u skladu sa navedenim propisom koji ne daje osnov za drugu pravnu zaštitu tužioca osim eventualne odgovornosti za štetu prvo tuženog pod prepostavkama iz odredbe člana 35. st. 2. pomenutog Zakona.

Iz ovih razloga su žalba tužioca i predlozi radi utvrđenja određenih činjenica u ponovnom postupku neosnovani, pa je žalba odbijena i prvostepena presuda je potvrđena..."

(VPS u Beogradu, PŽ 420/93, predsednik veća Milorad Paunović)

UGOVORNA ODGOVORNOST ZA ŠTETU USLED ZAKAŠNJENJA U PREVOZU PRTLJAGA. - Vazdušni prevozilac ne odgovara za štetu koju su putnici pretrpeli zbog toga što su u prtljag stavili poslovnu dokumentaciju, jer je to protivno vazduhoplovnim propisima, te zakašnjenje u prevozu prtljaga ne može da bude uzrok štete i time osnov odgovornosti prevozioca.

Činjenično stanje

Radnici preduzeća "I.i." iz Beograda su radi ugovaranja poslova projektovanja i izvođenja radova u Moskvi i Jerevanu u SSSR-u putovali avionom Preduzeća za vazdušni saobraćaj "J." iz Beograda na relaciji Beograd - Moskva. Pre poletanja aviona u Beogradu oni su na aerodromu predali svoj prtljag prevoziocu u kome je bila projektna i poslovna dokumentacija njihovog preduzeća. Po sletanju aviona na moskovski aerodrom radnicima preduzeća "I.i." nije bio predat prtljag, tako da oni nisu mogli da obave posao zbog kojeg su doputovali, jer im je nedostajala poslovna dokumentacija. Kako im prtljag nije pronađen ni posle izvesnog boravka u Moskvi, radi čekanja na prtljag, radnici su se vratili u Beograd avionom istog vazduhoplovnog preduzeća. Tek kasnije je prtljag pronađen i vraćen vlasnicima. Preduzeće "I.i." je tužilo vazdušnog prevozioca za naknadu štete u visini troškova poslovnog putovanja svojih radnika. Privredni sud u Beogradu je u prvostepenom postupku usvojio tužbeni zahtev presudom od 25.IX.1991.g. obavezujući tuženog da tužiocu nadoknadi štetu u iznosu od 130.098 din. i troškove parničnog postup-

ka. Protiv te presude je tuženi blagovremeno izjavio žalbu, ističući da uzrok štete koju je tužilac pretrpeo ne može da bude zakašnjenje u prevozu prtljaga, jer su njegovi radnici poslovnu dokumentaciju protivno vazdušnim propisima smestili u njega, umesto da je nose sa sobom tokom putovanja u putničkom delu aviona. Da su učinili kako je trebalo po propisima, posao bi obavili, te im putovanje ne bi propalo bez obzira na zakašnjenje u prevozu prtljaga. Pobijanom prvostepenom sudskom odlukom se samo omogućava tužiocu da ostvari imovinsku korist iz protivpravnih radnji svojih radnika. Viši privredni sud u Beogradu je, kao drugostepeni sud, usvojio žalbu tuženog, te je preinačio prvostepenu presudu, tako što je odbio tužbeni zahtev u celosti (25.XI 1992.g.).

Iz obrazloženja:

"Pravilno je prvostepeni sud našao da se radi o međunarodnom prevozu robe i putnika avio saobraćajem, jer je spor nastao u vezi sa prevozom na relaciji Beograd - Moskva, te da stoga sporni odnos treba rešiti primenom propisa koji regulišu međunarodni avio saobraćaj.

Članom 19. Varšavske konvencije predviđena je odgovornost prevozioca u vazdušnom saobraćaju za štetu prouzrokovano zakašnjnjem prtljaga. Međutim, rezolucijom IATA¹⁸⁸ predviđeno je da putnici poslovnu dokumentaciju ne smeju da predaju sa prtljagom pri prevozu avio saobraćajem i to je naznačeno na svakoj avionskoj karti. Navedenom Rezolucijom predviđeno je, takođe, da prevozilac označeni predati prtljag treba da preze istim avionom kao i putnika čiji je prtljag, ili ukoliko to nije moguće prvim narednim ili uporednim letom. U stavu e) na strani 1724 iste rezolucije predviđeno je da prevoziočeva odgovornost ne može preći iznos dokazane štete kao i da prevozilac ne odgovara za indirektnu i posledičnu štetu.

U datom slučaju za tužioca je nastala šteta u visini putnih troškova prouzrokovana isključivo činjenicom da tužilac nije imao poslovnu dokumentaciju u trenutku kada je stigao u Moskvu pa da stoga nije mogao da izvrši posao koji je bio predmet njegovog službenog putovanja. Prema navedenoj rezoluciji i napomeni na avio karti putnici nisu smeli poslovnu dokumentaciju da spakuju i pošalju kao prtljag pa nastala šteta s obzirom na izneto nije direktna posledica zakašnjenja prtljaga već okolnosti da je sam putnik u prtljag spakovao poslovnu dokumentaciju suprotno pravilima sa kojima je bio upoznat.

Iz navedenih razloga ... prevozilac nije odgovoran za indirektnu i posledičnu štetu, pa stoga nije odgovoran ni za štetu u visini putnih troškova jer je tuženi

¹⁸⁸ IATA je skraćenica engleskog naziva Udruženja za međunarodni vazdušni saobraćaj (eng. International Air Trafic Association). To je nevladina međunarodna organizacija čije su članice civilne vazdušne kompanije koje vrše redovan putnički i robni prevoz.

kao prevozilac sa prtljagom tužioca postupio u svemu u skladu sa označenom rezolucijom, a do štete je došlo kao posledica ponašanja putnika".

(VPS, PŽ 8882/92, predsednik veća Milorad Paunović)

Komentar

Ugovori o prevozu u svim granama saobraćaja su uglavnom ugovori po pristupu, te je to slučaj i sa vazdušnim prevozom prtljaga. Takvi ugovori se zaključuju na osnovu opštih uslova prevoza koje utvrđuje prevozilac. Kada se ugovor zaključi (kupovinom avio karte i predajom prtljaga na prevoz) opšti uslovi postaju njegov sastavni deo, te obavezuju obe ugovorne strane, osim ako su one nešto posebno ugovorile u konkretnom slučaju. Da bi takvi uslovi obavezivali korisnika prevoza, neophodno je da mu budu poznati u trenutku zaključenja ugovora, što prevozioci postižu njihovim objavljinjem i štampanjem na poledini putne karte. Zbog toga oni predstavljaju jedan od izvora tzv. autonomnog trgovačkog prava. U poslednje vreme je sve više izražena tendencija ka ujednačavanju opštih uslova različitih prevozilaca, ne samo u nacionalnim okvirima, već i u međunarodnim okvirima. Na tome najviše rade udruženja vazdušnih prevozilaca, kao što je IATA, koja donose rezolucije u okviru kojih se donose opšta pravila o uslovima prevoza svih njihovih članova. U opisanoj parnici oštećeni korisnik prevoza odnosno tužilac se nije pridržavao svojih ugovornih obaveza, a to je da ne stavlja poslovnu dokumentaciju u nepraćeni prtljag. Time je automatski isključio svaku odgovornost prevozioca za štetu koju bi pretrpeo u vezi sa takvom radnjom, sem u slučaju namernog ili krajnje nepažljivog postupanja prevozčevog osoblja. U suprotnom, omogućilo bi se nesavesnoj strani u ugovoru da ostvari korist iz sopstvene nesavesnosti, što je protivno drevnom pravnom načelu, da se neće slušati onaj ko se poziva na sopstvenu sramotu (lat. Nemo auditur quam ipse turpitudinem alegans). Ovo načelo imao je u vidu i drugostepeni sud u opisanoj parnici pri donošenju preinačujuće presude, iako ga u njoj nije izričito istakao.

POVRAĆAJ MENICA DATIH KAO OBEZBEĐENJE KREDITA. - Kreditor koji ne da kredit u ugovorenem roku korisniku, dužan je da vrati menice koje je primio kao sredstvo obezbeđenja, iako nije više u njihovom posedu.

Činjenično stanje

Dana 28.VIII 1991.g. zaključen je ugovor o kreditu između Društvenog preduzeća "BRODOGRADILIŠTE B." iz Begeja, kao korisnika, i Privatnog preduzeća "S." iz Novog Sada, kao kreditora. Istog dana korisnik je kreditoru izdao pet sopstvenih menica koje je avalirala Banka "J.B." iz Novog Sada u cilju obezbeđenja potraživanja na vraćanje kredita. Međutim, u ugovorenem roku kreditor nije dao kredit korisniku, te ga je ovaj tužio sa zahtevom da dobije ugovoreni kredit, a ako u tome ne uspe, da raskine ugovor i dobije nazad menice koje je dao kreditoru. Privredni sud u Novom Sadu je, kao prvostepeni sud, presudom od 6.X 1992.g.

usvojio tužbeni zahtev za raskid ugovora i obavezao tuženog da tužiocu vrati menice. Protiv te presude tuženi je izjavio žalbu, sa predlogom da se ona ukine ili preinači, tvrdeći da više nije u posedu menica, jer ih je predao banchi avalisti kada mu je ona isplatila menične svote. On je, navodno, već ranije uplatio tu svotu banchi, tako da je na ovaj način samo menice iskupio. Zbog toga tužilac po Zakonu o menici može da zahteva njihov povraćaj samo od lica koje je u njihovom posedu, a to je banka avalista. Viši privredni sud Srbije je presudom od 4.II 1993.g. odbio žalbu kao neosnovanu i potvrdio prvostepenu presudu u napadnutom delu.

Iz obrazloženja:

"Ispitujući pobijanu presudu u granicama propisanim u čl. 365. ZPP ovaj sud nalazi da je žalba tuženog neosnovana..."

Stranke u obligacionom odnosu su dužne da izvršavaju svoje obaveze iz ugovora. Tuženi nije ispunio svoju ugovornu obavezu i tužiocu platio ugovorena sredstva u iznosu i roku određenom u ugovoru za čije obezbeđenje je primio menice. Zbog opasnosti nastupanja nenadoknade štete tuženom je pravносnažnom sudskom odlukom zabranjena upotreba sopstvenih menica koje su mu daté kao sredstvo obezbeđenja za kredit koji tuženi tužiocu nije uplatio u ugovorenom roku niti van tog roka sve do zaključenja ročišta glavne rasprave u ovom predmetu. Na obligacione odnose proistekle iz ovog ugovora primenjuju se odredbe Zakona o obligacionim odnosima kako je to pravilno učinio prvostepeni sud, a ne određuje Zakona o menici na koje se žalilac pogrešno poziva. Tuženi nije izvršio uplatu ugovorenog iznosa pa usled toga ni prema sadržini i cilju zaključenog ugovora nije imao osnova na otuđenje spornih menica. Ako jedna stranka otudi stvar ili pravo po kome teče parnica onda po odredbama čl. 195. ZPP ni to ne sprečava da se parnica među istim strankama dovrši. Zato isticanje tuženog da nije u posedu menica nema značaja za pravilnost i zakonitost pobijane presude. Usled tog su neosnovani i ostali žalbeni razlozi kao i prigovor pasivne legitimacije o čemu je prvostepeni sud zauzeo pravilan stav".

(VPS, Pž. 9886/92, predsednik veća Dušan Ivković)

PALADIN i ...

- PALADIN i ... mešovito preduzeće za trgovinu, marketing i štampu D.O.O. poziva Vas na pretplatu časopisa "Pravo i Privreda"

Takođe vrši sledeće usluge:

- priprema za štampu - kompjuterski fotoslog;
- dorada papira;
- spiralni povez kataloga, kalendara, blokova i svezača;
- prodaja grafičkog materijala;
- prodaja rezervnih delova za grafičke mašine;
- agencijske usluge za promet nekretninama

PALADIN i ...

*Čika Ljubina 16, 11000 Beograd
tel.: 011/637-673, 636-315
broj žiro računa: 60801-603-35699*